स.जी.द्वि. ॥श्रीसहजानंदस्वामिने नमः॥ अथ द्वितीयप्रकरणं प्रारभ्यते॥ सूत उवाच॥ स्नातः कृताह्निकः सोऽथ चतु अ०१॥
॥२॥ र्दशदिने सनाम्॥ कारयामास समहं तीन्मषीदस्तत्र च स्वयम्॥ १॥ तस्मात्पुनर्निषेदुश्च नैष्ठिका ब्रह्मचारिणः
॥मुकुंदानंदप्रमुखाः स्वामिनः सहयायिनः॥ २॥ ततः संतो निषेदुश्च मुक्तानंदादयो द्विजाः॥ विप्राश्च
मयरामाद्याः क्षत्रियाः सूरजिन्मुखाः॥ ३॥ पर्वताद्या विशः शूद्रा निषेदुः काजजिन्मुखाः॥ तत्र पुंसोः स्त्र
शांतस्य जाडेनीप्रमुखाः स्त्रियः॥ ४॥ उद्धवस्याश्रिता येऽन्ये निषेदुस्तत्र ते द्विजाः॥ मुकुंदानंदाद्याः प्रांजल
यो नत्वा प्रोचुरिदं हरिम्॥ ५॥ नमः श्रीसहजानंदस्वामिने गुरुमूर्तये॥ नारायणमुने तुभ्यं नानासद्गु
णशालिने॥ ६॥ महाराज त्वमेवासि स्थाने श्रीस्वामिनो ध्रुवे॥ अतः स्वामी त्वमस्माकं वयं शिष्यास्तवा
द्विजाः॥ ७॥ वर्तिष्यामहे आज्ञायां तवैव वयमादरात्॥ अतः शाधि यथार्हं नः कार्याकार्यं द्विजाधिवि
त्॥ ८॥ सूत उवाच॥ निशम्य वचस्तेषां भक्तानां स्वामी माहात्म्यमानदः॥ तेषां धर्मस्थितिं वाक्यैर्दत्तवान्ध
र्मशास्त्रगैः॥ ९॥ श्रीनारायणमुनिरुवाच॥ मुकुंदप्रमुखाः सद्धर्मैकाः शृणुत चेतरे॥ यूयं मदाश्रया ये
तिज्ञानाय च न संशयः॥ १०॥ नृदेहं प्राप्य यत्किंचित्कर्तव्यं सर्वथा जनैः॥ तदेव क्रियते नूनं भवद्भिरिह मु
मुक्षुभिः॥ ११॥ अधिकारानुसारेण पूर्वं श्रीस्वामिना यथा॥ ये ये यत्र नियुक्ताः स्युः स्यात यत्नं तत्र तैस्तथा ॥२॥

१२॥ तदुक्तान्येव सद्धर्मवाक्यानि नियतव्रतैः॥ सर्वैश्च पालनीयानि गृहस्थैस्त्यागिभिस्तथा॥ १३॥ ध
र्मादपेतं यत्कर्म यद्यपि स्यान्महाफलम्॥ न तत्सेवेत मेधावी शुचिः कुशलजित्तथा॥ १४॥ यमार्थाः क्रि
यमाणं हि स्तुवंत्यागमवेदिनः॥ स धर्मो यं च निंदंति तमधर्मं प्रचक्षते॥ १५॥ विद्या वित्तं वपुः शौर्यं
कुले जन्माविरोगिता॥ संसारसंकटोद्धारो धर्मादेव प्रवर्तते॥ १६॥ शब्दे स्पर्शे च रूपे च रसे गंधे च देहिना
म्॥ प्रभुत्वं जायते यत्तद्धर्मस्यैव फलं विदुः॥ १७॥ धर्मं चिंतयमानोऽपि यदि प्राणैर्विमुच्यते॥ तर्हि स्वर्ग
मवाप्नोति किं पुनस्तमिहाचरन्॥ १८॥ येऽपाधर्मेण ते सत्या येऽधर्मेणाधिगम्यस्तु तान्॥ धर्मो वै ग्रा
ह्यो लोके न हेयो धनकांक्षया॥ १९॥ उत्तमा उत्तमं यांति स्वर्गात्स्वर्गं सुखात्सुखम्॥ श्रद्दधानाश्च शांता
श्च धनाढ्या धर्मकारिणः॥ २०॥ धर्मः प्रज्ञां वर्द्धयति क्रियमाणः पुनः पुनः॥ धर्मादर्थश्च कामश्च सुखं
ज्ञानं च जायते॥ २१॥ अर्थकामौ जिघ्रमाणो धर्ममेवादितश्चरेत्॥ न हि धर्माद्भवेत्किंचिद्दुष्प्राप
मिति मे मतिः॥ २२॥ निपानमिव मंडूकाः सरः पूर्णमिवांडजाः॥ शुभकर्माणमायांति विवशाः सर्वसं
पदः॥ २३॥ धर्माद्राज्यं धनं सौख्यमधिप्राप्य ते सर्वसिद्धयः॥ लोकद्वयेऽपि यच्छ्रेयस्तद्धर्मात्प्राप्यते नृभिः॥ २४॥
धर्मे वृद्धे विवर्द्धंते सर्वभूतानि सर्वदा॥ तस्मिन्ह्रसति हीयंते तस्माद्धर्मो निषेव्यताम्॥ २५॥ श्रुतिस्मृत्यु

दितं धर्ममनुतिष्ठन् हि मानवः ॥ इह कीर्तिमवाप्नोति प्रेत्य चानुत्तमं सुखम् ॥ २६ ॥ एक एव सुहृद्धर्मो निध
नेप्यनुयाति यः ॥ शरीरेण समं नाशं सर्वमन्यद्धि गच्छति ॥ २७ ॥ धर्म एव हतो हन्ति धर्मो रक्षति रक्षितः
॥ कर्मणा मनसा वाचा ततो धर्मं चरेत्सुमान् ॥ २८ ॥ न कामान्न च संरंभान्नो द्वेषान्न भयादपि ॥ न हेतोर्जी
वितस्यापि धर्मस्त्याज्यो न लोभतः ॥ २९ ॥ सीदन्नपि हि धर्मेण नाधर्मे योजयेन्मनः ॥ अधार्मिकाणां पा
पानामाशु पश्यन् विपर्ययम् ॥ ३० ॥ तृणपत्राग्रगाम्बुबिंदुवच्चंचलं नृणाम् ॥ जीवितं वर्त्तते तस्मादा
धनीयः स सत्वरम् ॥ ३१ ॥ अजरामरवत्प्राज्ञो विद्यामर्थं च साधयेत् ॥ गृहीत इव केशेषु मृत्युना धर्म
माचरेत् ॥ ३२ ॥ एकस्मिन्नप्यतिक्रान्ते दिवसे धर्मवर्जिते ॥ यो जीवति स भस्त्रेव श्वसितीति विदुर्बुधाः ॥ ३३
॥ नावसीदति चेद्धर्मः कृपालेनापि जीवता ॥ आदरोस्मिंस्तदा कार्यो धर्मवित्ता हि साधवः ॥ ३४ ॥ अर्थसि
द्धिं परामिच्छन्नपि धर्मपरो भवेत् ॥ न हि धर्मादपैत्यर्थः स्वर्गलोकादिवामृतम् ॥ ३५ ॥ तस्माद्धर्मसहायार्
थं नित्यं संचिनुयाच्छनैः ॥ धर्मेण हि सहायेन तमस्तरति दुस्तरम् ॥ ३६ ॥ स षड्विधो वर्णधर्मो धर्म आश्र
मिणां तथा ॥ धर्मो वर्णाश्रमाणां च गौणो नैमित्तिकस्तथा ॥ ३७ ॥ साधारण इति प्रोक्तः षोढा तद्वेदवेदिभिः
॥ तत्र साधारणो धर्मो यस्तं वक्त्वा ब्रवीमि वः ॥ ३८ ॥ क्षमा दया ऽनसूया च शौचानायासमंगलम् ॥ अका

र्पण्यं निःस्पृहत्वं धर्मः साधारणो मतः ॥ ३९ ॥ बाह्ये वाध्यात्मिके दुःखे केनाप्युत्पादिते सति ॥ न कुप्यति न
वा हन्ति सा क्षमा परिकीर्तिता ॥ ४० ॥ परे वा बंधुवर्गे वा मित्रे द्वेष्टरि वा सदा ॥ आपन्नः सर्वथा रक्ष्यो
दयैषा परिकीर्तिता ॥ ४१ ॥ न गुणान्गुणिनां हन्ति स्तौति मंदगुणानपि ॥ नान्यदोषेषु रमते सानसूया प्र
कीर्तिता ॥ ४२ ॥ अभक्ष्यपरिहारश्च संसर्गश्चाप्यनिंदितैः ॥ स्वधर्मे च व्यवस्थानं शौचमेतत्प्रकीर्तितम्
४३ ॥ शरीरं पीड्यते येन सुशुभेनापि कर्मणा ॥ अत्यंतं तन्न कर्तव्यमनायासः स उच्यते ॥ ४४ ॥ अशेहःशालि
मात्रस्य वर्जनं चान्नतस्य च ॥ प्रशस्ताचरणं नित्यं यत्तन्मंगलमुच्यते ॥ ४५ ॥ लोकादपि प्रदातव्यमदीनेनां
तरात्मना ॥ अहन्यहनि यत्किंचिदकार्पण्यमितस्मृतम् ॥ ४६ ॥ यथालब्धेन संतोषः परद्रव्याद्यचिंतनम्
अनासक्तिश्च देहादौ निःस्पृहत्वं तदुच्यते ॥ ४७ ॥ धर्मस्य धर्तुर्जगतां हि भक्ताः संक्षेपतो लक्षणमेतदुक्त
म् मया यथावत्कथयाम्यथो वेत्स्याम्युपायं च मुमुक्षुवेद्यम् ॥ ४८ ॥ इति श्रीसत्संगिजीवने नारायणचरि
त्रे धर्मशास्त्रे द्वितीयप्रकरणे नारायणमुनिमुकुंदानंदादिसंवादे धर्मप्रशंसानिरूपणनामा प्रथमोऽध्याय
ः ॥ १ ॥ श्रीनारायणमुनिरुवाच ॥ कायक्लेशैर्न बहुभिर्न चैवार्थस्य राशिभिः ॥ धर्मः संप्राप्यते सूक्ष्मः श्रद्धा
हीनैः सुरैरपि ॥ १ ॥ सर्वस्वं जीवितं वापि दद्याद्यश्श्रद्धया यदि ॥ नाप्नुयात्स फलं किंचिच्छ्रद्धावानस्ततो भवेत्

॥ स-जी-ठि- ॥ २ ॥ श्रुतिमात्ररसाः सूक्ष्माः प्रधानपुरुषेश्वराः ॥ श्रद्धामात्रेण गृह्यंते न करेण न चक्षुषा ॥ ३ ॥ श्रद्धा मातेव स श्र० २ ॥
॥ ३ ॥ र्वेषां ज्ञानवैराग्ययोः प्रसूः ॥ श्रद्धया साध्यते धर्मो नान्योपायेन केनचित् ॥ ४ ॥ अपि निष्किंचना विप्राः श्रद्ध
वंतो दिवं गताः ॥ धर्मार्थकाममोक्षाणां श्रद्धा परमसाधनम् ॥ ५ ॥ क्रियावान् श्रद्दधानश्च दाता प्राज्ञोऽन
सूयकः ॥ धर्माधर्मविवेकज्ञस्तमस्तरति दुस्तरम् ॥ ६ ॥ श्रद्धयाऽऽचर्यमाणोऽपि धर्मः शिथिलचेतसाम् ॥ प
पावरूकजरी न स्मात्कर्त्तव्यो नियमस्ततः ॥ ७ ॥ असिधाराव्रतं तीव्रं तत्पुंसां नियमशीलनम् ॥ दुष्करेण नियमः
पुंभी रागलोभाकुलात्मभिः ॥ ८ ॥ देवत्वं देवताः प्राप्ताः प्रकाशंते च तारकाः ॥ नियमाचरणादेव वेलां नाक्र
मतेऽर्णवः ॥ ९ ॥ नियमाद्दीप्यते वह्निर्नियमात्तप्यते रविः ॥ नियमाद्वाति पवनो नियमाद्ध्रियते जगत् ॥ १०
नियमानां हि त्रस्यंते समृद्धाः फलसिद्धयः ॥ तथा विनियमानां च घोरा आपत्तयो भुवि ॥ ११ ॥ श्रद्दधानैस्ततः
पुंभिर्धर्मो नियमपूर्वकम् ॥ वर्द्धनीयः प्रतिदिनं परलोकसहायकृत् ॥ १२ ॥ देशः काल उपायश्च द्रव्यं श्रद्धा त
थैव च ॥ पात्रं त्याग इति प्रोक्तं धर्मसूलं हि सप्तकम् ॥ १३ ॥ शुद्धैरेतैर्न चेद्धर्मो विशुद्धः फलदायकः ॥ अशुद्धैर्विप
रीतः स्यादिति ज्ञेयं विचक्षणैः ॥ १४ ॥ पुंसां गुणाश्च दोषाश्च सदसत्संगतोऽपि हि ॥ अतस्तत्संगः सतां कार्यो ना
सतां तु मुमुक्षुभिः ॥ १५ ॥ शिवजातस्य वै योनिरसतां तु समागमः ॥ अहन्यहनि धर्मादि र्योनिः साधुसमाग ॥ ३ ॥

मः ॥ १६ ॥ येषां त्रीण्येव दातानि विद्या योनिश्च कर्म च ॥ संतस्तान्नेव सेवेत परीक्ष्य मतिमान्नरः ॥ १७ ॥ निरारं
भात्त्यपि नराः पुण्यशीलोपसेवनात् ॥ पुण्यमेवाप्नुवंतीह पापं पापोपसेवनात् ॥ १८ ॥ असतां दर्शनात्स्पर्शा
त्संजल्पाच्च सहासनात् ॥ धर्माचाराः प्रहीयंते न च सिध्यंति मानवाः ॥ १९ ॥ बुद्धिश्च हीयते पुंसां नीचैः सह स
मागमात् ॥ मध्यमैर्मध्यतां याति श्रेष्ठतां याति चोत्तमैः ॥ २० ॥ तस्मात्प्राज्ञैश्च वृद्धैश्च सुलभावैस्तपस्विभिः
सद्भिश्च सह संसर्गः कार्यः शमपरायणैः ॥ २१ ॥ कर्त्तव्यस्य हि धर्मस्य यथावल्लक्षणं ततः ॥ अधर्मस्यापि
कार्यस्य ज्ञायते सम्यगेव हि ॥ २२ ॥ पूर्वं सर्वे ततो नत्काः सतामेव समागमम् ॥ कुर्वंत एवाचरेत स्वस्वधर्मं
यथोचितम् ॥ २३ ॥ श्रीवासुदेवमाहात्म्यास्तु ज्ञेयस्तिस्वयम् ॥ स्वाम्येवी चेततस्तस्माद्देष्वैस्तन्वतश्च सः
॥ २४ ॥ तमाश्रितान्भगवतो राधारूपस्य सन्निसदा ॥ एकांतभक्तिं कुरुत स्वामीष्टफलदायिनीम् ॥ २५ ॥ धर्माध
र्मौ साध्वसाधू न्यायान्यायौ च तत्त्वतः ॥ कृष्णस्य रूपतत्त्वं च बुध्यंते ज्ञानतः सतः ॥ २६ ॥ अवश्यमेव तत्कार्यः स
च्छास्त्राभ्यास आदरात् ॥ स्वस्वबुद्ध्यनुसारेण भवद्भिर्मद्रुपाश्रयैः ॥ २७ ॥ नैर्गुण्यस्थितिमाप्यापि न सच्छास्त्रा
णि संत्यजेत् ॥ सर्वेन्द्रियवर्जनान्नास्ति हान्यपि ज्ञानं प्रजंतिपतत् ॥ २८ ॥ ब्रह्मा हराद्याः किं नगाश्च कृष्णस्य भक्तौ ततो भवेत्
बुद्धिमोहश्च शौचिल्यं श्रवणाच्चापि जायते ॥ २९ ॥ स्थापिते ये पुरुषस्य साकारत्वविशुद्धते ॥ सच्छास्त्राणि

॥स॰जी॰द्वि॰
॥ ४ ॥

तुलान्येव वेदार्थानुसृतानि हि ॥ २० ॥ बहूनि संति तानीह तेषु मुख्यानि यानि मे ॥ भवंति तानि कथये शृणुत ॥ अ॰ २ ॥
तान्यहितानि वः ॥ २१ ॥ वेदाश्च व्याससूत्राणि गीता भगवतोदिता ॥ नाम्नां सहस्रं विष्णोश्च श्रीमद्भागवतं
तथा ॥ २२ ॥ श्रीवासुदेवमाहात्म्यं नीतिर्विदुरकीर्तिता ॥ याज्ञवल्क्यस्मृतिश्चेति संत्यभीष्टानि मे त्विमे ॥ २३ ॥
तत्रापि निगमप्रोक्तास्तथा शारीरकाणि च ॥ इति रामानुजाचार्यभाष्योपेतं मतं द्वयम् ॥ २४ ॥ एतद्व्याससतो
बुद्धिः सूक्ष्मवक्त्वेव वासिता ॥ भवेत्ततो मञ्ज्ञात्वा दीर्नपते दोद्भवाध्वतः ॥ २५ ॥ अशक्तो हि विमोक्षपाव्ये
तुंपः स सर्वथा ॥ गीतां रामानुजाचार्यभाष्योपेतां पठेन्नरः ॥ २६ ॥ स्मृतिस्तु याज्ञवल्क्यस्य विज्ञानेश्वरकृत
या ॥ युक्ता मिताक्षरानाम्न्या टीकयैव मता मया ॥ २७ ॥ आचारव्यवहाराणां प्रायश्चित्तस्य चापि नाम् ॥ एतया
निर्णयः कार्यः संप्रदायानुसारतः ॥ २८ ॥ ग्रंथेष्वेषु परतीष्टमेव यो भागवतस्य यो ॥ दशमः पंचमः स्कंधो याः
ज्ञवल्क्यस्य च स्मृतिः ॥ २९ ॥ कर्तव्यानि स्वपाठादावेतेष्ठ्येव मास्ततः ॥ विचार्याः स्वस्थमनसा मदीयैः श्रे
यसे जनैः ॥ ४० ॥ इत्याज्ञा पालनीया मे भवद्भिर्मामुपाश्रितैः ॥ शोकस्तु तामिनो नैव कार्यः प्रकृतजीववत्
४१ ॥ अव्यक्तस्वरूपस्य मम तो येतु पूरुषाः ॥ कल्याणार्थं द्विजगतां तेयं तत्तन्नमस्तुतजे ॥ ४२ ॥ आविर्भावति
रोभावौ तेषां स्यातं अतः किल ॥ भवतो नश्चित रव ज्ञित कर्मव ज्ञात्वा चित ॥ ४३ ॥ तदेहत्याग मा जो का सुर्तुं स ॥ ४ ॥

पुत्रतोऽस्तु गः ॥ देवास्तु तत्स्वरूपतात्तेषां जीर्णा विदंतिताम् ॥ ४४ ॥ अतः शोकं विहायैव सेव्यमूर्तिर्गुरोः प्र
भोः ॥ ध्यानस्वरेशान् प्रयाता रायाम्यहं धीरजित्सुरम् ॥ ४५ ॥ **सुव्रत उवाच** ॥ एवं सुबोधितास्तेन विप्रा लोकाः
वतिक्षिताः ॥ स्वस्वरेशं पपुनेतां भक्ता सत्वगुरुं विदुः ॥ ४६ ॥ सकलनिगमधर्मशास्त्रसारं समुपदिशन्
विप्रांई मुनिश्रिलस ॥ हरिरखिलसतीर्थशोकमीशः क्षितिपहरन्नभिधां चकार सार्थाम् ॥ ४७ ॥
इति श्रीसत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे द्वितीयप्रकरणे नारायणमुनिमुकुंदादिसंवादे श्रुत्यादिसच्छास्त्रास
मतं शास्त्रोपदेश निरूपणनामा द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ सुव्रत उवाच ॥ ततः शिष्यैरनुगतः कतिभिश्च स भूपते ॥ ध
र्मत्रवत्स्यैकमना धीरजित्सुरमभ्यगात् ॥ १ ॥ भक्तैः स बहुभिर्मार्गे पूज्यमानोऽतिभावतः ॥ भांडीरपुरमागत्य
मणिभद्रपुरे ययौ ॥ २ ॥ ग्रामं पिप्पलसंज्ञं च ततोऽगत्तरयाभिधम् ॥ कालवाणीं ततः प्रायाद्भक्ता मानं दय
न्विनान् ॥ ३ ॥ कश्चिदेकं दिनं देवा कश्चित्त्रीणि वसन्स च ॥ बोधयित्वा निजान्भक्तान्स्वस्वधर्मे व्यतिष्ठिपत्
४ ॥ आज्ञया स्वगुरोरेव पानमारोहति स्म सः ॥ रथौ कश्चिदलंकारान्नूतनानंशुकानि च ॥ ५ ॥ धर्माध्वनि स्था
पयितुं योषितो भाष्यते स्म च ॥ तथापि विज्ञापिना सक्तः सर्वभूतात्मशंकितः ॥ ६ ॥ स्थापनायै वधर्मस्य विचर
न्स धरापते ॥ प्रायात्समुद्रतीरस्थं मकराजयपत्तनम् ॥ ७ ॥ उपकंठे तत्रास्ति धोनोतिदूरे पुरादहि ॥ वटविंशा

॥स॰जी॰द्वि॰॥ दुर्लभं येस्थाने स्वावासमाचरन् ॥८॥ मुमुक्षवः पुरे तत्र तद्दर्शनमहोत्सुकाः ॥ धनिनो वणिजस्तस्य भक्ताः सेवा अ॰३॥
॥५॥ मकुर्वत ॥९॥ गोवर्धनस्तिपुमुख्यस्तथा दामोदराह्वयः ॥ रामचंद्रः सूरचंद्रौ वणिजो रत्नजिन्मुखाः ॥१०
॥ सर्वे च मानसारामः श्रद्धाश्च धनजिन्मुखः ॥ आनंदजित्त्रिविक्रमाद्यास्तमसेवंत भक्तितः ॥११॥ रामजीभा
तुमुख्याश्च योषितः शुद्धचेतसः ॥ यथोचितं विदधिरे परिचर्यां हरेर्नृप ॥१२॥ महतीं रचयामास समिष्टो
द्यां तत्र वापिकाम् ॥ तत्प्रतिष्ठाविधिं चक्रे ततः शास्त्रानुसारतः ॥१३॥ पूर्तकर्मविधौ तस्मिन्सन्नरेशाः पु
रोहतः ॥ चित्रं पथाऽऽपुंसतया महोत्सवकारयत् ॥१४॥ ब्राह्मणांस्तर्पयामास स स्रग्भिर्भोजनैः सहस्रशः
॥ हविर्भिर्वह्निवत्तानदेवांश्च द्विपुरोगमान् ॥१५॥ वणिक्स्वामी यदा तत्र विष्णुं स्थापयितुं स्वयम् ॥ मयोद्दाम
नेन तर्हि वभूवाद्भुतमीदृशम् ॥१६॥ मया रामादयो विप्राः कुर्वते देवतार्चनम् ॥ तमीक्षमाणा ददृशुः सद्गुण
चतुर्भुजम् ॥१७॥ गदाब्जशंखचक्राढ्यं किरीटेन विराजितम् ॥ पीतांबरं घनश्यामं श्रीवत्साङ्कितवक्ष
सम् ॥१८॥ तमेव भगवत्तत्त्वमष्टांगं दहसुर्दृशम् ॥ चतुर्वक्त्रं चतुर्व्यारमष्टनेत्रं चतुर्भुजम् ॥१९॥ ब्रह्मांज
लिपुरं दाभ्यां दोर्भ्यामेकेन विभ्रतम् ॥ पुस्तकाद्याणि हस्तेन धर्मशास्त्रं परेण च ॥२०॥ वसानं वाससी स्निग्धे तेना
नालंकारभूषितम् ॥ सर्वलसारमुकुटमति शांताकृतिं नृप ॥२१॥ विष्णोर्दक्षिणभागे च स्थितं द्विभुजं हरश्मश्रु ॥५॥

ते ॥ वासीभूषणशोभाढ्यं भक्तिगौरतनुं स्थिताम् ॥२२॥ पूजोपचारैर्विविधैर्भृतं कनकपात्रकम् ॥ बिभ्रं
ती पाणिनैकेन परेण कुंकुमस्त्रजम् ॥२३॥ न किं धर्मसुतं विष्णुमित्थं ते ददृशुर्नृप ॥ रूपैरेव हरेः सा
स्तदपतोनरनास्तम् ॥२४॥ मुहूर्तमेवं ते सर्वे विप्रा वीक्ष्य सविस्मयाः ॥ तमेव मेनिरे विष्णुं स्वेन रूपेण सा
नुपाकृतिम् ॥२५॥ मुहूर्तान्ते यथापूर्वं ददृशुस्तं च प्रणम्यते ॥ पौर्तं विधिं समाप्याग्र्यं चक्रुः स्फुरद्राम्भ
यम् ॥२६॥ चक्रुश्च महतीं पूजां तस्य वेदोक्तवर्त्मना ॥ वेदघोषं प्रकुर्वंतो ब्राह्मणा हृदनिस्पृहाः ॥२७॥
तमाश्रित्य तदा ज्ञात्वा यां स्थित्वा सो पासनं द्रुतम् ॥ विहाय सर्वभावेन तमेव कृपुपासत ॥२८॥ स्वरूपभि
स्यं कृपया द्विजेभ्यः सोऽदिदृशत्स्वेष्टरूपतावत्तुष्टौ ॥ उवास तत्र भगवान्प्रतापे पुरे स्वकीये हरिरावसेता
त् २९ ॥ इति श्रीसत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे द्वितीयप्रकरणे विष्णुस्वरूपाविष्कारनामा
तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ सुव्रत उवाच ॥ आसीत्तस्मिन्पुरे येको मेघजित्संज्ञको वणिक् ॥ प्राचीनोऽस्य स
तीर्थ्यो वै हरेः सिद्धाभिमानवान् ॥१॥ प्रातः स समाधौ स्वात्तं अजन्त्राप्स्यां तन्नु मिच्छया ॥ रचयान भगवद्दा
मगदेरा पुनरागनेत् ॥२॥ अंतर्हितेन दृष्टवैः सौख्यात्मानं सर्वतोऽधिकम् ॥ मन्यमानो मुकुंदादीन वं
मेने प्रभुं चतम् ॥३॥ इत्थम्भक्तां स्त्वामि जनानित्तिरस्कुर्वतमेकदा ॥ सज्जिविविदमानं च स्वामी प्राह सदः

॥ स॰जी॰ दि॰ सर्पिषः ॥४॥ कथं सतीः व्रतानां निशानतीयान्सुरैरपि ॥ जानामि तव सामर्थ्यं करिष्ये निर्मदं क्षणा अ॰ ४ ॥
॥ ६ ॥ त् ॥५॥ स सुरैस्त्वापदि भवेद्रातापांतर्हितिस्थमे ॥ नो चेत्समाधौ स्वात्रं तेत वाद्येवगमिष्यति ॥६॥ म
उक्त्वान्तर्द्धानं गतेन पुनाननएवहरि ॥ तं किं करिष्यसि मे शमानेद्रिणो निर्मयम ॥७॥ आज्ञायां
मंभकर्तं पं पूर्वेजेय सर्ववंशाः ॥ आज्ञायां मामपि कथं वर्जयन्नेव जल्पसे ॥८॥ सामर्थ्यं दर्शये
हैत्र मम तु ... कथ ॥ इत्युक्त्वातनं वैजेस्री करार्हेस्य क्षिपत्करौ ॥९॥ करौ कुत्रत्न चौ दग्धौ तपा
पिस्तत्रवि संघे ॥ मारे कुर्वन्नापि वलिक्दे हसातं तविस्मृते ॥१०॥ आश्चर्यमेतत्तद्दृष्ट्वा पौरास्तं ति
रु पूरुषम् ॥ मेनिरे सत्तवाचाः पक्लवं पांसुल्वत्तां क्वचः ॥११॥ मतस्तु तुर्षदिवसे चतुर्थे क्षणए च्च ॥
सद्यः कलेवरं सीयं हासान्मजनसंशयः ॥१२॥ स्वामिन मादृयद्दीवं त्वया स्मात्तर्द्दिव से वयम् ॥ त्रिया
भवेम सर्वे पित्रिणो मे स्मास्त मम्यथा ॥१३॥ देहस्य च हरे धाम्नो मध्ये त्वां तु त्रिशं कुर्वतत् ॥ स्थापयिष्येन
संदेहो यत्त सत्वं यथा बलम् ॥१४॥ तदा समाहमे वशाः सिद्धयो व्याप्तिमादयः ॥ नवंतीतिन सामर्थ्यं
मपितेस वरिष्यति ॥१५॥ इत्युक्त्वा सगृहं गत्वा जिहासुर्देहमात्मनः ॥ ददौ दानानि बहुधा ब्राह्मणेभ्यः
सहस्रशः ॥१६॥ पक्वान्नानि च भूरीणि विधाय ब्राह्मणांस्तत ॥ साधून्सहस्रशः श्राद्ध्यान्भोजयामास ॥ ६ ॥

तद्दिनात् ॥१७॥ जीवान्प्रपन्नवंशान्सर्वं तं समभोजयत् ॥ नीजकैर्वाक्षितान्साधून्नर्नयित्वैव मङ्ग रा
त् ॥१८॥ कृत्वा चातिदिनानि त्वं चतुर्थेपि दिने प्रगे ॥ बहुशो भोजयामास साधून्विप्रांश्च सत्वरम् ॥१९॥
अक्रोशुद्धत्वें तुर्ये ऽप्यबध्वा पद्मासनं वार्णिक ॥ समाधिमकरोत्तं च दृष्ट्वा पौरा उपापपुः ॥२०॥ सर्वांगे
भ्यः समाकृष्य प्राणवायुं हृदंबरे ॥ वाहयामास विच्छिन्ननाडीवेधः स्थिरेक्षणः ॥२१॥ ऊर्ध्वं नेतुं हृदः
प्राणान्ब्रह्मरंध्रं विभिद्य च ॥ गंतुं तु नैव शोकैः सीयतमानो ऽशं वजान् ॥२२॥ बहुवेदं च बहुधा कृतेय
त्ने पप सूक्ष्मि ज्ञान् ॥ नोर्द्ध्वं न चाप्यधो नेतुं सज्ञाज्ञाकक थं चन ॥२३॥ अष्टभिः स्वबन्धाभिश्च सिद्धिभिः सीऽ
णिमादिभिः ॥ अपि संचाल्य नेऽसूत्नां न क्षमो ऽभूत्स राधिप ॥ २४॥ नभो जंबरदधः श्री धत्रिशं कुर्नृपतेर्द
शाम् ॥ माता निःश्वस एव सावेकस्मीन्मपतस्य जे ॥२५॥ हतप्रतिज्ञं तं चातिव्याकुलं सिद्धमानिनम्
प्राकुः पौरा द्विली ये ऽक्किविशा चवतिमोपि च ॥ २६॥ वर्णि राजस्म च सतामपमानस्त्वया कृतः ॥ न पूर्णा
ते प्रतिज्ञा ऽतः मासौ स्येतां त्वमा ऽऽपदम् ॥ २७॥ न स्मात्तं मानया ऽऽयुत्वं सत्तु युक्तं करिष्यति ॥ सात्र चि
ष्यति देहं वा नवे तं जीवयिष्यति ॥२८॥ इतिनागरिकैः प्रोक्तां वाचं स्वस्य हितामपि ॥ मासौ पिता दशांकवंदेन
मेने मानन धीः ॥२९॥ निश्चेष्टरस्य पतितः स आसीद्दिनपंचकम् ॥ ततो गर्जितमानो ऽभूत्तं स्कंदराशरणं

पयौ ॥ २० ॥ अस्कुरक्षरयाचाचा संततया चांतिकस्थितान् ॥ नरान्सप्राह वर्णी स्मीहानयत्तमान्विरम् ॥ २
१ ॥ जन्नैः संप्रार्थमानोऽपि नीलकंठकृपानिधिः ॥ सद्भिः सहैव तत्रैव न तरुषिंस्वरूशै सत ॥ २२ ॥ यथास्या
नगतत्राणनाद्रिः सद्यो भवत्तदा ॥ सस्य उत्थाय सस्वे शं लोला कृत्स्नं तमानमत् ॥ २३ ॥ माह नाथाद्दिना
स्वामिंस्त्व हासोऽस्मि कृपा कुरु ॥ क्षांलाममापरां धात्स्वमाज्ञापयितुमर्हसि ॥ २४ ॥ सकृत्वेमेघजिज्जकत्व
पारे हीनसांप्रतम् ॥ सत्कृत्यो नगवरान्तः कुर्वज्जीवसु स्वंभुवि ॥ २५ ॥ इत्युक्त्वा नगवांस्तेन सह स्वावास
मायपौ ॥ ततोऽति विस्मयं प्रापुः सर्वे पुरवासिनः ॥ २६ ॥ निशाम्याश्चर्यं तन्नगरमनुजा ऐशमतुलं
हरेस्तस्मिन्नापुर्जंगदधिप संभ्रांतिमनिशम् ॥ ततस्ते पार्श्वे केतउपसदनायोत्सुकरुदी बभूवुः केचि
त्प्रभुरिति परीक्ष्योपससृपुः ॥ २७ ॥ इति श्रीसत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे द्वितीयप्रकरणे
स्वांतत्रसमाधिनिश्चमेघजित्सराजयनामा चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ सूत उवाच ॥ वणिजः श्रावकास्तत्र स
मवेताः सहस्रशः ॥ तदाश्चर्यं कर्तुकामास्तं प्रणम्येदमूचिरे ॥ १ ॥ अस्मत्तीर्थंकरान्द्रष्टुमिच्छामो वर्णिश
ट्टपम् ॥ स्याद्युतं तत्त्वदाज्ञायां तत्परः स्मो न संशयः ॥ २ ॥ उपावेरपास्य तान्स्वामी कृपानीक्षणकारि
ते ॥ समाधौ दर्शयामास तेभ्यस्तीर्थंकरान्बहून् ॥ ३ ॥ विजानन्नाशी प्राणास्ते बहिः काष्ठवदासत ॥ तीर्थं

करांस्तु हृदये दृष्टुः श्रुतलक्षणान् ॥ ४ ॥ इत्थं पामरयंतस्यः समाधौ ते तु भूपते ॥ ऋषभप्रमुखांस्तां
श्वद्दृशुमुदिरेन्द्रशम् ॥ ५ ॥ उद्बोधो भून्महान्पुर्यांतिमृताः श्रावकाऽइति ॥ तदा संबंधिनस्तेषां तत्राजग्मु
स्त्वरान्विताः ॥ ६ ॥ मृतकानिव तान्वीक्ष्य निश्चेष्टान्पतितान्भुवि ॥ रुरुदुः पार्श्वपामास्कस्ते तन्मूर्ती वचे
तितम् ॥ ७ ॥ सद्युत्थाप पामासतदा तान्वीक्ष्य ये वसः ॥ तीर्थंकरा दर्शिता नः स्वामिनेत्यूचुरुत्थिताः
८ ॥ ततो नारायणमुनिं विश्लिष्टेम्भूरमेवते ॥ समाश्रिमत्दर्शने जुर्देहदेहिक निःस्पृहाः ॥ ९ ॥ आसंस्तस्मि
न्पुरे ऽन्ये च श्रीवल्लभकुलाश्रिताः ॥ निंबार्कपाश्च माध्वाश्रुतपा रामानुजाश्रिताः ॥ १० ॥ रामानंदाश्रिताः
केचिच्छंकराचार्यसंश्रिताः ॥ सौराज्ञाक्ता गणपत्याः शैवास्ते वर्णिकास्तथा ॥ ११ ॥ शुश्रूषयोपाश्च सं
न्यस्तावर्णिनो वीतरागिणः ॥ श्रुतीसाख्याश्च संहत्स तत्राजग्मुः सहस्रशः ॥ १२ ॥ ते सर्वे वर्णिराजस्य
क्रियां वीक्ष्यातिमानुषीम् ॥ नवी चुरिश्वरे वान्नस्त्वं दर्शयितुमर्हसि ॥ १३ ॥ तदा सप्रहसन्स्वामी धर्मस्या
पनउद्युतः ॥ तदभीष्टं पूरयिष्यन्मनसेत्यमचिंतयत् ॥ १४ ॥ इष्टदेवान्दर्शये यं तद्धैवैतेऽभ्यात्मनः ॥
योगैश्वर्येण चेदद्य तर्हि मां विद्युरीश्वरम् ॥ १५ ॥ ततो ममाश्चर्यं कुर्युस्ताला सर्वात्मकं हि माम् ॥ धर्माजासां
श्रहितैते कुर्युर्मद्भक्तिमिद्दराम् ॥ १६ ॥ इत्थं विचार्य भगवान्कृपयैवाखिलानपि ॥ उपावेशोजसास॰

[illegible]

ध्यः समाधिं तानचीकरत् ॥ १७ ॥ तस्य वीक्षणमात्रेण ते संकुचितनाडिकाः ॥ लीनप्राणास्त्वरदृशुः स्व
स्वदेवं निजांतरे ॥ १८ ॥ यो रुक्मवक्त्रमीयाद्यास्त्वयोगेपीगणावृतम् ॥ वृंदावनस्थं ददृशुर्व्राजजीजा
मनोहरम् ॥ १९ ॥ रामानुजपथस्थास्तु स्कन्देगरुडादिभिः ॥ विष्वक्सेनेन चैवं तं लक्ष्मीनारायणं यु
तम् ॥ २० ॥ रामानंदाश्रिता रामं सीतया लक्ष्मणेन च ॥ युक्तं मारुतिनापश्यन्दिव्यसिंहासनस्थितम्
॥ २१ ॥ शंकराचार्यवर्त्मस्था ब्रह्मज्योतिर्व्यपश्यत ॥ उमाप्रमथसंयुक्तं शैवा ऐक्षंत शंकरम् ॥ २२ ॥ सौरा हि
रण्मयं साक्षात्सुरूपं सूर्यमंडले ॥ ददृशुर्गाणपास्तु महागणपतिं हृदि ॥ २३ ॥ शाक्तिकेनक्तानिर्मां दे
वीं ददृशुः स्वनिजांतरे ॥ स्वस्वं सर्वेपि इष्टदेवं तत्र तत्र ह्यवैक्षत ॥ २४ ॥ स्वस्वेष्टदेवांस्ते वीक्ष्य स्वस्वैश्वर्यस
मन्वितान् ॥ आनंदं परमं प्रापुर्जाताः पूर्णमनोरथाः ॥ २५ ॥ लब्ध्वेष्टदर्शनं तांस्तु ततः स्वामी स्ववी
क्षया ॥ पुनरुत्थापयामास मृतकानिव तत्क्षणम् ॥ २६ ॥ ते चातिविस्मिताः स्वे स्वे हृदि हृष्टं परस्परम् ॥ व
दंतो नीलकंठं तं सर्वरूपधरं विदुः ॥ २७ ॥ नारायणं विदित्वा तं प्रत्यक्षं परमेश्वरम् ॥ मतं च देशिकान्सो
पानं हित्वा च कुलस्तदाश्रयम् ॥ २८ ॥ मुकुंदमुक्तानंदाद्यार्भद्वा अपितम्मतत् ॥ ऐश्वर्यमद्भुतं दृष्ट्वा निश्चि
क्युः रूपमेव तम् ॥ २९ ॥ ततस्ते सेवनेनैकं चक्रुः प्राप्ता मुदं पराम् ॥ तदाज्ञायामवर्तंत ते निमदाचन

राधिप ॥ ३० ॥ यवनस्तत्र राजासीदुस्तदीन इति श्रुतः ॥ आजकुस्तस्य शुश्राव काजिनामेदमद्भुतम् ॥ ३१
॥ आलयान्निर्गमं तुर्यवनैः सोभिवेष्टितः ॥ स्वामिनः पार्श्वमागत्य तं प्रणम्य वचोऽब्रवीत् ॥ ३२ ॥
इष्टदेवाः प्रदर्श्यंते जनानां वर्णिराट् त्वया ॥ पिंगांबरानस्मदिष्टान्दर्शयास्मामतेऽनुगा ॥ ३३ ॥ तदा तम
पुपावेत्य स स्वामी प्राह प्रणमाम् ॥ यावत्स्वपि सततं तावद्रासी लीनासुनाडिकः ॥ ३४ ॥ निश्चेष्टदेहः सो
ऽपश्यन्निजान्महम्मदादिकान् ॥ पिंगांबरान्स्वहृदये श्रुतपूर्वांस्ततोऽरुपत ॥ ३५ ॥ स्वामिना वीक्षितोऽ
थासौ युक्तस्थैविस्मयान्वितः ॥ समाधौ वीक्षितं यत्तत्प्राह तेषांगतान्निजान् ॥ ३६ ॥ ततः स स्वामिनं ज्ञात्वा
प्रभुं तस्याश्रयं दृढम् ॥ चकार च तदाज्ञायामवर्तत निरंतरम् ॥ ३७ ॥ एतदाश्चर्यमालोक्य राजापि दृढनि
श्चयः ॥ तमाश्रित्याऽनन्यभक्त्याऽभजत्तं स्म निरंतरम् ॥ ३८ ॥ एवं तत्र च यो यस्तमुपागच्छन्नरेश्वरः ॥ स
स निश्चित्य तं साक्षादीश्वरैश्वर्यमाश्रयत् ॥ ३९ ॥ मद्यमांसं परस्त्र्यादिसेवनं स्वस्वमार्गगम् ॥ अधर्ममे
व निश्चित्य तत्तजहुस्तत्वतापतः ॥ ४० ॥ मद्यमांसं परदार्यं स्तेयं स्वपरहिंसनम् ॥ जातिभ्रंशकरं कर्मादिज
ः सर्वे तदाश्रिताः ॥ ४१ ॥ अधोधापालयामासु ब्रह्मचर्यं गृहीतराः ॥ गृहिणो विधवाः स्त्रीश्च नाऽस्पृशन्
न्यांधवीतराः ॥ ४२ ॥ नार्यः पतिव्रताधर्मं स्ववास्तिमाः सिषेविरे ॥ सागिवत्पालयामासु ब्रह्मचर्यं विभ

॥स·जी·द्वि· र्नकाः ॥४३॥ स्वधर्मज्ञानवैराग्यैर्भक्त्यामहात्म्ययुक्तया ॥ आसन्समेवैव संपन्नास्तत्कालस्तत्र तापतः ॥४४॥ अ·५ ॥
॥ ९ ॥ नारायणमुनेः शिष्यास्त्वलोकविलक्षणाः ॥ लोकस्यास्य प्रवर्त्तन्ते तदीयेपयात्तुवि ॥४५॥ इत्थं स्वी
यं प्रतापं स तु स्वरदिर्शितैर्नेत्रं स रुद्रशिम्बोतुः सार्धं चेतसापिक्ष्टितिलजतरुधाश्रेयसमानवानाम्
नृपोऽन्यो वितन्वन्नु धृतनरवपुर्भ्रादिभिर्जीजाविदग्धः पापिष्ठाधर्मवंशांगुरुजननिजयं वर्णिराट्तु
त्वखान ॥४६॥ इति श्री सत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे द्वितीयप्रकरणे आश्चर्यसमाधिलीला
निरूपणनामा पञ्चमोऽध्यायः ॥५॥ सुव्रत उवाच ॥ एवं तत्र प्रतापं स्वं दर्शयित्वा सहस्रशः ॥ जनान्नित्रा
श्रितान् कृत्वा गन्तुमैच्छत्पुरांतरम् ॥१॥ ततो राज्ञा विनीतेन पौरैश्च बहुधार्थितः ॥ चातुर्मास्यमुवा
सासौ तत्र तत्प्रियकाम्यया ॥२॥ प्रतापीव्यानशीलस्य राजन्द्रिष्टुविदिक्षुच ॥ आश्चर्यजनकोनृणां वृन्दै
रप्यश्रुतः पुरा ॥३॥ तं श्रुत्वा वृत्तमत्रतत्र उर्वीसः ज्ञापतोभुवि ॥ नातान्नृपयः सर्वेद्दिदृक्षन्तिस्म तं ततः
४ ॥ भूपास्तमुपाजग्मुर्नगरं तद्द्विजातयः ॥ यथार्हमानयित्वा तां स्तत्रावासयदाज्ञिता ॥५॥ भूपएवं तद्रक्ष
माणश्च प्रतापं तस्यते मुहुः ॥ निष्ठिद्व्यसुस्तं कृष्णमेव केचित्सं शशिरिपिरेद्विजाः ॥६॥ महोत्सवं कर्तुमनाज
न्माऽष्टम्यामयप्रभुः ॥ हृतैरजूहृवसर्वान्भक्तास्तत्रनिजाश्रितान् ॥७॥ भूपशास्तेऽपि तत्रायन्गृहिणस्स ॥ ९ ॥

गिनोऽपि च ॥ सन्मार्गं विदधे तेषां यथार्हं धर्मनन्दनः ॥८॥ उत्थायोषसि चाष्टम्यां प्रातः कृत्यं विधाय सः
उद्धवस्वामिनश्चक्रे समर्चनमहोत्सवः ॥९॥ ततः स कारयामास मण्डपं सुमनोहरम् ॥ विचित्रवस्त्रपु
ष्पलक्रुदजीतंभमंडितम् ॥१०॥ तत्राकरोद्यथाशास्त्रं निशीथे कृष्णपूजनम् ॥ उपहारैर्महद्भिश्च गीत
वादित्रपूर्वकम् ॥११॥ मृदंगकर्ण्दरादीनि वादयंतश्च साधवः ॥ परैर्नानाविधैश्चक्रुः श्रीकृष्णगुण
कीर्तनम् ॥१२॥ कृष्णमांदोलयामास दोलायां चन्निधाय सः ॥ तत्कथाकीर्तनैश्चक्रे जागरं चानिशं स
ह ॥१३॥ निशास्तुतीययामां ते भक्तमंडलसंसदि ॥ उपाविशन्नपट्टकेऽसौ सर्वानानंदयन्निजान् ॥१४॥
त्वामिनो गृहिणोऽप्येवमयोषितश्चातिभावतः ॥ तन्मुखं वीक्षमाणैवैकं पश्यंतिस्मस्थिरेक्षणाः ॥१५॥ तदा
प्रभुःसकृपयैवैक्षत्तानेनमर्मांजसा ॥ एतेषां स्यादिति ततस्तेतमित्थं व्यलोकयन् ॥१६॥ एकैकांगलव
कोटिकोटिभास्करतेजसम् ॥ घनश्यामं पीतपट्टं बर्हिबर्हकिरीटिनम् ॥१७॥ कौस्तुभंवैजयंतीचमा
लिकांबिभ्रतंगले ॥ सद्गलहेमरत्नानेमकरश्रुतिभूषणम् ॥१८॥ पदोर्नूपुरशोभाद्यं करकांगदभूषि
तम् ॥ गंधपुष्पांचिततनुं किशोरवयसं प्रभुम् ॥१९॥ दोर्भ्यां वेणुवादयंतमधरेसघूर्णितथा ॥ नटवेषंत
माजक्ष्मश्रीकृष्णमेते मुदं ययुः ॥२०॥ तत्र केचिन्निर्निमेषपरज्ञास्तस्मिंश्चलेभिरे ॥ समाधिमंतरे केचिदि

॥स॰जी॰द्वि॰ त्यंतस्य पुर्वदीदयम् ॥२१॥ ततस्तमेव तेऽपश्यन् यथापूर्वमवस्थितम् ॥ वर्णिवेषं चात्मजं स्वं संस्थाने विरा अ॰९॥
॥१०॥ रवाससम् ॥२२॥ एणाजिनधरं शांतं करात्तजपमालिकम् ॥ नारायणमुनिं वीक्ष्य नेमुः सांष्टांगमा
श्रुते ॥२३॥ परमेश्वररूपं वा यं नारायणमुनिः स्वयम् ॥ श्रीकृष्णोऽस्तीति साम्यं च वदंति स्म समुत्सुकाः
२४॥ उद्धवीयाश्च ऋषयः पौराश्चान्येच तत्र ये ॥ जना आसंस्तभार्यास्ते सर्वे च कृतसाश्रयम् ॥२५॥ ततो
वयं त्वदीयाः स्म इति शंसन्तो वदन् ॥ नावज्ञातमुपः स्वामी स्वात्वात्कृत्स्नं समाचरेत ॥२६॥ न मेधामा
सस्तद्वीश्यैः साधून् विप्रान् सहस्रशः ॥ पारणं सत तस्यकेऽजना श्चान्ये ततो नृप ॥२७॥ देशांतरागताः स
र्वऋषयोरदनिश्चयाः ॥ स्वधर्मज्ञानवैराग्ययुता भक्त्याऽनंतं श्रुतम् ॥२८॥ तेषां तु कैचिद्दृषयो व्रतसवर्या
श्रमे नृप ॥ अवर्तंताऽपके षा ३३ संत्यागिभक्तादिसाधवः ॥२९॥ नृपोऽपराह्णे सभां कारयामास सत्
तिः ॥ यथार्हं तत्र पुरुषा निषेदुश्च स्त्रियो नृप ॥३०॥ अथ वीरतत्र भगवान् पद्दकेस्वास्तले हरिः ॥ बभौ सतार
काम ध्ये शशांकः कुरवपार्वणः ॥३१॥ तं चंदनेनोत्तमपुष्पहारैर्वस्त्रैर्विचित्रैश्च धनैर्नरेंद्र ॥ संपूजयामासुर
नन्यभावाः सर्वेऽपि भक्ताश्च ततः प्रणेमुः ॥३२॥ तस्माद्धि शुद्धं निजधर्मवर्त्म शुश्रूषवः सन्मुखमेव तस्य
सर्वे निषेदुर्मुखपद्मशोभामवेक्षमाणा विनयानतांगाः ॥३३॥ इति श्रीसत्संगिजीवने नारायणचरित्रे ॥१०॥

धर्मशास्त्रे द्वितीयप्रकरणे जन्मानंतरभुजस्वे श्रीकृष्णपरस्वरूपदर्शननामा नवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ सुव्रत उवाच
नारायणमुनिं त्वा बद्धांजलीपुरःस्थिताः ॥ शिष्याः मुकुंदप्रमुखास्तत्रोचुरिदमादरात् ॥१॥ भक्ता ऊचुः ॥
भगवन् सर्वभूतानां त्वमेव परमा गतिः ॥ स्वाश्रितानां विशेषेण त्वं गुरुश्चेश्वरोऽसि ॥२॥ अतस्त्वमा
श्रितानां नस्त्यागिनां गृहिणां तथा ॥ स्त्रीणां चाऽपि प्रभो ब्रूहि धर्मान् सुखसप्रसाधकान् ॥३॥ सुव्रत उवाच
इति पृष्टः स भगवान् निजशिष्यैः कृपानिधिः ॥ वेदादीनां सारभूतान् धर्मानाह सनातनान् ॥४॥ श्रीनारा
यणमुनिरुवाच ॥ शृण्वंतु मामकाः सर्वे पुरुषा योषितस्तथा ॥ सच्छास्त्रानुसृतान्धर्मान् वच्मि भागवता
न्हि वः ॥५॥ ब्राह्मे मुहूर्त उत्थाय निद्रां त्याज्यःस्मरेति मे ॥ मदीयैः कीर्तनीयानि हरेर्नामानि नित्यशः ॥६॥
तद्भक्तानां च नामानि कीर्तनीयानि तैः सह ॥ अथ ग्रामान्तसीमं यो मुत्सर्गं वै कुर्यादिकाम् ॥७॥ श्रीकृ
ष्णं राधिकाकांतं तमेव हृदयांबुजे ॥ स्मरद्भिः शुद्धहृदयैः कर्तव्या दैहिकी क्रिया ॥८॥ स्नानं संध्या जपो
होमः स्वाध्यायः पितृतर्पणम् ॥ देवतापूजनादीनि नित्यं कार्याणि च द्विजैः ॥९॥ स्नानं च द्विविधा पूजा
महत्वात्प्रसत्संहरेः ॥ सर्वैरन्नं न भोक्तव्यं विना रोगादिपीडितान् ॥१०॥ उपचारैर्यथालब्धैर्विशुद्धैः प्रति
मा हरेः ॥ यथाधिकारं विहितैः पूज्या मंत्रैर्यथाविधि ॥११॥ रसामक्तिर्न कर्तव्या सर्वैः सर्वत्र सर्वदा ॥ यथा

काले यथाशक्ति भोज्यमन्नं फलादि वा ॥१२॥ यो यत्र मुख्यो हि भवेज्जनयिता स वा परान् ॥ स्वयं नेतुं जीता
नुदिनं पंक्तिभेदं च नाचरेत् ॥१३॥ एकादशीषु सर्वासु सुरूपजन्मदिने पुनः ॥ शिवरात्रौ च नैवान्नं नो
भक्ष्यं मदुपाश्रितैः ॥१४॥ मदर्पितैर्मदीयामां स्मरन्तन्नित्यमस्य च वस्तुनः ॥ नैगमागंतत माजादेः कार्यः स्पर्शो
ऽपि न क्वचित् ॥१५॥ यत्र स्युर्वनिताराम्यरक्ते पुम्पापिता हरेः ॥ न गन्तव्या सह चक्षान मध्येन यानि तानि वै
॥१६॥ मच्छास्त्राणि च सर्वाणि श्रव्याणि सुधियो मुखात् ॥ न च तेभ्यः शुद्धधर्मस्य हर्येन्नर्कस्य कर्हिचित् ॥१७
॥ त्नान शास्त्रे पिय त्रस्मान्नैवनारायस्य च ॥ स्थापनं दिव्यरूपस्य तत्र श्रमं कदाचन ॥१८॥ युक्त्यायानिय
मैः सर्वैः शासा यात्रसाणि स्थितिम् ॥ अपिक्षिया मुख्यान्नैव तानं श्रवणं हि तु रुषैः ॥१९॥ गेयं यशः सदावि
ष्णोस्तदीयानां च भक्तितः ॥ संगः सतां मदा कार्यो हर्यभक्तस्य न क्वचित् ॥२०॥ निर्मानिर्दंभ वत्सवैर्वर्तः
र्तितव्यं सतां पुरः ॥ अवधार्याणि वाक्यानि तेषां चैकाग्रचेतसा ॥२१॥ वृथावादो न कर्तव्यः श्रव्या ग्राम्य
कथा न च ॥ अपशब्दा न वक्तव्या नानृतं चापदं विना ॥२२॥ स्वज्ञातीनां हृदत्वं स्यात्तु रूपे च प्रेम निर्भरम्
॥ यत्समागमतः स्यात्तत्संगो हेयो न कर्हिचित् ॥२३॥ स्थितप्रज्ञोऽपि यः संगं तादृशामस्य जहाति सः ॥ का
म जो मा द्युरिग्रस्तो भ्रष्टस्यैव न संशयः ॥२४॥ मत्संगं स्वं विरधतं यदि कोप्यत्र निर्वदेत् ॥ तावन्माचेण

मक्षीनः श्रासव्यो मनसा क्वचित् ॥२५॥ वेषमवस्यापि मन्त्रस्य स्वव्रतेभ्यश्च्युतस्य च ॥ संगो नैवाऽत्र कर्तव्यः
पापिनोऽस्य च क्वचित् ॥२६॥ गात्रक्रसात्मविज्ञानो यवमंताजगतल्पे: ॥ तस्मावनारैचा श्रदीयः स्या
देयः सहरतः ॥२७॥ मत्संमदायलिंगं च बिभ्रद्यो बहिरुत्तमम् ॥ मच्चनं श्राश्रिसं सक्तः पश्रसाज्ञः सह
रतः ॥२८॥ ज्ञानात्मासंदासाचौपरस्यातितितिक्षाऽऽस्तिकतादिभिः ॥ गुणैर्दैवादिदुष्प्रापैर्युक्तैर्भाव्यं च मन्निवृतैः
॥२९॥ नातेः ब्रह्मसाक्षात्कारेऽपि स्वपरं ब्रह्मरूपयो ॥ जोषव्यं मामकैर्नैव दशाद्यादि विषये क्वचित् ॥३०॥ म
हद्भिः पूर्वजैः सिद्धैर्यद्धर्माचरणं कृतम् ॥ न चैतदेव हित्वा तु नाधर्माचरणं क्वचित् ॥३१॥ ब्रह्मचर्यप्रधा
नानि साधनानि चिनैव चेत् ॥ न सौ महाफलाभक्किं स्वस्मै कश्चिदुपादिशेत् ॥३२॥ तर्हि भक्त्यानया सा
कमुपदेश्यरमेव तम् ॥ महोजत्यादिसङ्क्तो न तु स्वनियमान् क्वचित् ॥३३॥ धर्मो ज्ञानं च वैराग्यं भक्तैर्वैधृ
नितत्वतः ॥ अंगानि त्रीण्युत्तमांगहृत्वादास्याम्यनुक्रमात् ॥३४॥ धर्मप्रतिज्ञां कृत्वा दीनं पालयति यस्तु
तां मम ॥ स तु स्वपश्च वक्ते यः पुमान् योषित् सतारशा ॥३५॥ लोभकामक्रुधादीनां वशो भाव्यं न वैरिणाम् ॥ प्रा
णात्तिनिरपसेति वेदितव्या स्वतोऽखिलैः ॥३६॥ संप्राप्तसत्तीव्रवैराग्यं परं ज्ञानं च धर्मवान् ॥ क्लंपमजेत प्रे
मणा यः सेव्यः सगुरुवस्तुमान् ॥३७॥ गोलोके चाथ वैकुंठे श्वेतद्वीपे मनोहरे ॥ यच्चैश्वर्यं ब्रह्मपुरे श्वर्यं स्वा॰

॥स॰स्त्री॰शि॰ ध्यं च तद्व्रतम् ॥३८॥ सम्पार्य दारैश्च सुतैर्येतन्नाम मनुं संस्थिताः ॥ राधिकाद्याःऽन्यकपञ्चस्तेषु मुक्ताश्रुपेक्षि अ॰३॥
॥१२॥ ताः ॥३९॥ एतत्सर्वं स्वहृदये चिंतनीयं निरंतरम् ॥ येनांतकालेऽपि भवेत्तत्स्मृतिर्मुक्तिदायिनी ॥४०॥ प्रस
न्नैरपि शास्त्रैः कृष्णस्य चरणादिका ॥ भक्तिरेव विधातव्या नित्यदाऽच्युतादिवत् ॥४१॥ नाशेष्वकं च नैवे
द्यं ग्राह्यं स्याद्वासमतनैः ॥ स्वजातिधर्मानुगुणं लब्ध्वात्रं नाम्ना कश्चित् ॥४२॥ अथावतैतत्कृष्णकाष्ठनैवे
द्यं च रणावु च ॥ नशीयं नैव दातव्यं देवं नत्वानुशाश्वते ॥४३॥ रेकाऽपि हरेर्भक्ता नावमान्या हि कर्हिचित्
अवमानात्ताह्यशानां भवत्येव महद्भयम् ॥४४॥ वैष्णवस्य हरेर्नाम्नं सम्मेलिता कार्या यथा हरेः ॥ अन्नादि देयं
तस्मै च तद्वचनानुसृत्यं तुष्यत ॥४५॥ सतां च महतामग्रे दीपावाच्यायन्आत्मनः ॥ स्वमुखेनेन कर्त्तव्यं स्वगु
णानां प्रशंसनम् ॥४६॥ देवस्य च गुरोरग्रतो विष्णुभक्तस्य चाग्रतः ॥ पादौ प्रसार्य मस्तुं भित्तौ पवेशं च स
सरित् ॥४७॥ तेषामग्रे विचार्यं च वाऽमसत्यं च न स्त्रियम् ॥ तेषां गुरुत्वं च यत्किंचित्तस्य कार्यं न कुत्रचित् ॥४८
॥ द्रोहः कार्यो न कस्यापि स्त्रियं वर्ज्यं च सर्वथा ॥ हितावहं परेषां च कर्त्तव्यं सत्यभाषणम् ॥४९॥ न कार्यं वर्ण
सांकर्यं न च स्वपरहिंसनम् ॥ नाम्नोद्वेगकरं वाच्यं नापवादश्च कस्यचित् ॥५०॥ अभिप्रजैर्भक्तिजात्वार्ये श्रुत्वाऽप्ययां
तं सदाश्रितः ॥ प्रतिमा स्थापितास्त्रिस्थाऽऽश्रमांतं तमनुव्रजेत् ॥५१॥ वैष्णवेवीक्षमाणे च नैष्ठिकव्रतचारि ॥१२॥

भिः ॥ वर्ज्यं परस्या पत्याऽनंगा जिद्दानं च नाचरेत् ॥५२॥ एकांतिकानां भक्तानामन्येषां महतामपि ॥ गुणोत्क
र्षं सभायां हि कीर्तयेन्नाऽगुणं क्वचित् ॥५३॥ ब्राह्मणान्भगवद्रूपान्विदित्वा मानयेत्सदा ॥ दृष्ट्वैव जय
कृष्णेति नमस्कुर्यात्कृतांजलिः ॥५४॥ नास्तिका पञ्चपैनैव मदीयः प्रविशेत्क्वचित् ॥ तदाचार्यैर्न भाषेत न कृ
पाक्षुणुयाच्च ॥५५॥ साधारणा मदीयानां त्यागिनां गृहिणामपि ॥ धर्मा एते मया प्रोक्ता विशेषान्कथ
याम्यथ ॥५६॥ वेदपाठो गुरोः सेवा कर्त्तव्या ब्रह्मचारिभिः ॥ वानप्रस्थैस्तपः कार्यमहिंसा श्रमवत्याऽपि
॥५७॥ संन्यासिभिश्च नियतं स्यात सममपरिग्रहैः ॥ विष्णुपूजाकारजपौ कर्त्तव्यौ तैश्च नित्यदा ॥५८॥ द्रव्यस्य
हेमरूप्यादेर्ग्रहिवर्ज्जैर्महात्मभिः ॥ त्याग आश्रमिभिः कार्यस्त्यागिभक्तैश्च सर्वथा ॥५९॥ स्पर्शः संगोऽथवा
स्त्रीणामेतैस्तत्प्रतिमापि च ॥ भिक्षान्नं कार्यं न स्पृष्ट्वा देवताप्रतिमां विना ॥६०॥ स्त्रीभ्यो धनुःप्रमाणेन गम्यं
दूरेण सर्वथा ॥ स्त्रीपुंसवाऽन्यमार्गादौ रक्षेत्स्त्रीसन्नतो वपुः ॥६१॥ यत्र यत्रस्यलेस्त्रीणां याया कानिचित्क्रिया
भवेत् ॥ तत्र तत्र क्रिया सा सा न कार्या नैष्ठिकैर्मम ॥६२॥ गृहद्वारांतरस्थेन कुड्येनैकेन यत्र च ॥ स्यात्स्त्रीपुंसां
तरं तत्र न स्वप्यं निद्रयाऽनापदि ॥६३॥ स्त्रीभिः कृष्णस्य भक्ताभिरपि पूजितमच्युतम् ॥ नैष्ठिकव्रतिभिर्नैव गत
मंवीक्षितुं क्वचित् ॥६४॥ विनापदं सभायां वापि गृहस्थानां गृहाणि च ॥ गंतव्यानि क्वचिन्नैव त्यागिभिर्वैम

॥स·नी·टि· शाश्रितैः ॥६५॥ एकाकिभिर्न गंतव्यं तैः कदाचन कुत्रचित् ॥ शयितव्यं नखट्वायां विनारोगादिमापदम् ॥६६ अ·३॥
॥२३॥ ॥ अनापदि न गंतव्यं निशि वर्त्मनि चैतैः क्वचित् ॥ न यैर्वच निजस्थानात्गंतव्यं न बहिर्निशि ॥६७॥ आपद्धर्मेस्त्व
विपद्विगात्तुरोऽमत्र बृहद्रुतात् ॥ आलोलयेपि न सामं ब्रह्मचर्यांगमष्टमम् ॥६८॥ रूपभार्षं न वक्तान स्त्राक्त
अस्या गिभिर्नरैः ॥ नरात्मधीभिर्मच्छिष्यैर्देहासक्तिस्त्यैव च ॥६९॥ निवृत्तिधर्मनिरतैश्च रस्य गुरोर
पि ॥ सवृत्तस्य परं वाक्यं ग्रहीतव्यं न कर्हिचित् ॥७०॥ विधवानां तु नारीणां नातु मास्ये विशेषतः ॥ धारणापार
णादीनि व्रतानि विहितानि वै ॥७१॥ ताभिः पात्यं ब्रह्मचर्यं हित्वा नुःसंगमः सुधा ॥ पुमांस्तत्प्रतिमा वापि न स्पृश्य
आ विनाऽमरणम् ॥७२॥ धर्मकार्येऽपि न स्वयं स्वनिर्वाहोपयोगी यत् ॥ ताभिर्देयं कदापीति मदाज्ञाऽस्ति जनाः
खलु ॥७३॥ बाला युवत्यो वृद्धा वा सधवा विधवास्तथा ॥ स्त्रियः स्वतंत्रा नैव स्युः पित्रादेः स्ववशे सदा ॥७४॥
स्यातं ओगान कर्त्तव्यं स्वसंबंधिजनान्विना ॥ तीर्थक्षेत्राटनं स्त्रीभिः सर्वाभिरपि कर्हिचित् ॥७५॥ सुवासिनी
भिर्नारीभिराश्रिताभिस्तु मां निजः ॥ अंधो रुग्णो जरन्वापि सेव्यः श्वशुरवत्पतिः ॥७६॥ शीलमेव सदा रक्ष्यं ता
भिः संसग्नचापलम् ॥ श्वश्रूश्वशुरयोश्चैव कुलं पित्र्यं जो खनीयं न तु क्वचित् ॥७७॥ व्यवहितेतरानार्यो गृहिभिः स्वप्रस्त
समाः ॥ दृश्या अवहार्ये च संबंधिषु यथोचितम् ॥७८॥ स्त्रीसंबंधस्य नैकत्वे रूपे सगृहिभिः कथा ॥ कर्त्तव्या ॥२३॥

दूरतः स्थित्वा न तु सर्वत्र सर्वदा ॥७९॥ रहःस्थाने तु मात्रा वा भगिन्या कन्ययापि वा ॥ सहासितव्यं न क्वापि गृह
स्थैरप्यनापदि ॥८०॥ बुद्धिपूर्वं तु विधवा न स्पृश्या गृहिभिः क्वचित् ॥ आसन्नसंबंधहीना या योषाऽल्पकालमंत
रा ॥८१॥ निसंपंचमहायज्ञाः कर्त्तव्या गृहिभिर्नराः ॥ पूज्या श्च साधवो भक्त्या शर्म कार्यं च शक्तितः ॥८२॥ सा
तिप्रियपरार्थस्य पात्रे यत्स्त्रीविनाऽर्पताम् ॥ मानेर्ष्यादंभरहितं दानं चावबुध्यताम् ॥८३॥ अहिंसयज्ञाः
पूर्त्तं च कार्यं माहैर्गृहस्थितैः ॥ पुण्यक्षेत्रेषु दानानि विप्रसंतर्पणादि च ॥८४॥ उपायानां च तु चक्रेणादिनाशा
णाय धर्म्यपैः ॥ स्वकार्यसिद्धिः कर्त्तव्या राजनीत्या सदाश्रितैः ॥८५॥ राजधर्मेष्वपि प्रोक्तं प्राणिघातवचस्तु तैः
॥ गुरुरादन्यवचनग्राह्यं रक्ष्या स्वपितृवत्प्रजाः ॥८६॥ नियमेषु मदुक्तेषु यस्य यस्य च्युतिर्भवेत् ॥ तस्य तस्य विधा
तव्यं शास्त्रोक्तं प्रायश्चित्तम् ॥८७॥ एतैर्मदुक्तैः सद्धर्मैर्ज्ञानवैराग्यसंयुतैः ॥ स्वाधिकारानुसारेण दंभहीनं
स्वनुष्ठितैः ॥८८॥ निष्ठुसप्तसेवया विष्णोस्तदीयानां च भक्तितः ॥ दयया सर्वभूतेषु जोभावैर्वर्जनेन च ॥८९॥ त
त्सन्मुखीकरणतो यस्य कस्यापि देहिनः ॥ प्रसीदत्याशु सरतिज्ञातव्यं नात्र संशयः ॥९०॥ नृदेहं दुर्लभं लब्ध्वा
जीवाः सदुपदेशतः ॥ ह्युन्मुखा ये नायं ते तेन रंतिभवां बुद्धिम् ॥९१॥ चिंतामणिसमो ते यो नृदेहोऽयं विचक्ष
णैः ॥ स्वर्गो मोक्षस्तदन्यत्त्वस्मिन् प्राप्यतेऽमुना ॥९२॥ नवाब्धौ जव एव वाऽसौ गुरुर्यस्यास्ति नाविकः ॥ अनु

॥स॰जी॰द्वि॥ कृतो मनुष्यदेहस्तैनार्थं कोन साधयेत ॥९३॥ सुरैर्देवैर्यपि कांक्ष्यते देहे बुनिर्द्विजेश्चपि ॥ सामान्यमस्तीति अ०७॥
॥२४॥ बुधोन्द्रदेहस्योहरिर्भिजेत ॥९४॥ कालाहितुं रपनितं देहं चक्षणभंगुरम् ॥ विदित्वा बुद्धिमानत्रस्वार्थं सं
साधयेद्रुतम् ॥९५॥ स्वसयानरदेहस्य प्राप्तिर्देवार्थितस्य वै ॥ रूपमेव रूपात्रे पातद्रीपातु विचक्षणैः ॥
९६ ॥ जङ्क्वापि तं च तद्भक्तौ नियमैर्धर्मपालने ॥ हेतुं वदन्ति ये कालं प्रारब्धं वा कृपां हरेः ॥९७॥ अपौरु
षास्तु ते मूढा अससंस्थैरपि जन्मभिः ॥ लभन्ते नैव ते कापि वैश्यम्यं ते च संसृतौ ॥९८॥ तस्माद्बुद्धिः सततं
स्वधर्मनियतस्थितैः ॥ उक्ता हैनैव कर्त्तव्या तद्भक्तिः प्रयत्नितैः ॥९९॥ स्नानं ध्यानं हरेः पूजा जपश्च गु
णकीर्त्तनम् ॥ सत्संगश्चेति सर्वेषां षट् कर्माणि दिने दिने ॥१००॥ यावद्देहस्मृतिर्वः स्यात्त्वस्वधर्मा मर्या
दिताः ॥ तावन्नैतेत्कृचित्त्याज्या रसा ह्या मेऽस्ति सत्तमाः ॥१०१॥ सुव्रत उवाच ॥ जगद्गुरोर्भगवतः साक्षा
त्तस्येति भारतीम् ॥ सच्छास्त्रसंमतां श्रुत्वा ते सर्वे मुदमाप्नुवन् ॥१०२॥ एवमेवाचरिष्यामो वयं सर्वेऽपि
सत्तमे ॥ प्रसुक्त्वा ते भगवते तस्मै प्रीत्या ववंदिरे ॥१०३॥ नरनारायणौ वर्त्तमानाः साक्षाच्छ्रीकृष्णमेव तम् ॥ ज्ञा
नेत्तस्ते हृदं ध्वितात्सर्वज्ञा वेन भेजिरे ॥१०४॥ नारायणमुनेर्गीता मेतां जनहितावहाम् ॥ यः पठेच्छृणुया
द्वापि श्रद्धयात्तनिजेप्सितम् ॥१०५॥ एषा महाकल्पलता मनोवांछितपूरणी ॥ सर्वेषां प्राणिनां सेव्या स ॥२४॥

र्वथास्वहितार्थिनाम् ॥१०६॥ एषा हि सर्वशास्त्रेभ्यो गीता ह्येषा गरीयसी ॥ यन्निःसृता स्वयं साक्षान्नाराय
णमुखांबुजात ॥१०७॥ यस्यामावर्त्तितो हंसानातनं श्रीनारायणेन स्वयमेव गीतम् ॥ यथाधिकारं सततं
स्वधर्मं प्राप्तं हितैरेव फलं नु जानैः ॥१०८॥ इति श्रीसत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे द्वितीयप्रक
रणे श्रीनारायणगीतानिरूपणनामा सप्तमोऽध्यायः ॥७॥ सुव्रत उवाच ॥ स्वसस्थानं ततो गन्तुं गृहि
णो हरिराज्ञया ॥ सयोषास्ते प्रयान्ति स्म निजदेशान्प्रणम्य तम् ॥१॥ मुकुंदमुक्तानंदाद्यास्त्यागिनः क
तिचित्तु सः ॥ अरक्षत्स्वांतिके स्वामी मानचन्द्र गौरवेण च ॥२॥ अन्यांस्तु त्यागिनो भूमावाज्ञाबोधाय भूः
यशः ॥ गन्तुमाज्ञापयामास नानादेशान्नराधिप ॥३॥ ततः पौरैः स्वनृपालं स्थापतुं धर्मध्वनिप्रभुः ॥ आ
ज्ञाप्यानुगतः शिष्यैः कालवाणीं पुनर्ययौ ॥४॥ स्वावासमकरोत्तत्र गृहे जीवनशर्मणः ॥ तत्र सा बहवो भ
क्ताश्च कुलत्से वनं नृप ॥५॥ मेघजस्मणभीमाश्च रघुनाथाऽऽ बपारवाः ॥ जयरामारव्यो विप्रास्तमम
से वं तं भक्तितः ॥६॥ वैश्याश्च नक्काधनिनस्तमसेवंत सानुगम् ॥ पर्वताख्यस्तत्र मुख्यस्तथा राजभया
भिधः ॥७॥ जीवराजस्तपोनन्ती जेठो दीमूलजिद्धुदः ॥ खंजोवास्तुर्नृसिंहश्च नेष्ठनु शी सहोदरौ ॥८॥ ह
र्षो दामोधवार्वबः केशवो लक्ष्मणस्तथा ॥ विश्राम प्रमुखाश्चान्ये वहवस्तं सिषेविरे ॥९॥ तेजस्वतीम॰

याकृष्णाहिरुणी वंतिकाद्यः ॥ योषितो नक्तिमत्यस्तं नगरे तमुपासत ॥ १० ॥ एते सहस्रशो ऽन्ये च तत्र से
वद्रूपया विभोः ॥ समाधिनिष्ठास्तत्रासन् सर्वे योगकलाविदः ॥ ११ ॥ क्रमसाधितयोगांगा योगिनः प्रा
प्तसिद्धयः ॥ यथा सुप्ता स्तथात्यो ते सर्वा स्तत्स्वरूपया ऽभवन् ॥ १२ ॥ प्राणसंयमने देहधारणेत्य जने ऽपि च
॥ स्वातंत्र्यं लेभिरे ऽत्यो ते बालकाश्चापि केचन ॥ १३ ॥ स्वस्वरूपे समाधिं तान्संघशो ऽकारयद्यदा ॥ स्वतंत्रः
सज्जनस्वामीत दाश्चर्यमजीजनत् ॥ १४ ॥ सद्यः समाधिमामानां पुंसां स्त्रीणां तथा पृथक् ॥ बभूवुः पंक्त
यस्तत्र शतशोऽथ सहस्रशः ॥ १५ ॥ केचित्सिद्धासनस्थाश्च केचित्पद्मासनस्थिताः ॥ जनाः केचित्तु वी
राख्यमासनं तत्र चाश्रिताः ॥ १६ ॥ केचिद्भद्रासनं केचित्स्वस्तिकासनमास्थिताः ॥ केचित्कुक्कुटासनस्था
स्तत्राऽऽसन्नृपते जनाः ॥ १७ ॥ काष्ठानामश्मनां वापि प्रतिमा इव ते ऽखिलाः ॥ निश्चेष्टाः समनायं तत्समा
धेः परमत्वतः ॥ १८ ॥ तत्र कांश्चित्तु यामांते समुत्थापयति स्म सः ॥ कांश्चिद्यामद्वयांते च दिनांते ऽपि च
कांश्चन ॥ १९ ॥ कांश्चिद्दिनद्वयांते च पक्षांते ऽपि च कांश्चन ॥ मासांते वा द्विमासांते त्रिमासांते ऽपि कांश्च
न ॥ २० ॥ कांश्चित्वाऽऽसन्न तु कांते सुरस्यापयदीश्वरः ॥ कांश्चित्तु दृष्टिमात्रेण कांश्चिच्छब्देन वा दृढा ॥ २१ ॥
यः समाधिपरानंदात्स्वादजो ऽभेन कश्चन ॥ पुनर्बहिर्निर्जनं देहं तेनास्तोऽपिना यथौ ॥ २२ ॥ तादृशं मेने वयो ॥१५॥

गिनं तमपि प्रसमं प्रभुः ॥ आनिनाय पुनः शीघ्रं महायोगेश्वरत्वतः ॥ २३ ॥ योगोऽभूद्युस्थितोभक्तो यद्य
त्वेन समीक्षितम् ॥ समाधौ तत्र दृष्टिरुंसदः स्थान्स्ससकृचिवान् ॥ २४ ॥ वार्त्तां ब्रह्मपुरस्यैकेन्यत्काश्च
कुरु गोलोकिकीम् ॥ श्वेतद्वीपस्य केचित्तु वैकुंठस्य च केचन ॥ २५ ॥ गोलोकस्योचिरे केचिद्दिव्यमैश्वर्यवै
भवम् ॥ त्रिलोक्यां देवदेशादिस्थानवार्त्ताश्च केचन ॥ २६ ॥ समाधिदृष्टं प्रकृतिपुंसोर्लोकं च केचन ॥ ऐश्व
र्यवैभवं चापि कथयामासुरंजसा ॥ २७ ॥ लोकैश्वर्यपतापादि केचित्संकर्षणस्य च ॥ प्रद्युम्नस्योचिरे केचि
चिदनिरुद्धस्य केऽपि च ॥ २८ ॥ चतुर्विंशतितत्त्वानां लोकैश्वर्यादि केचन ॥ प्राकृः पृथक्पृथक्दृष्टं य
थावत्तत्र संसदि ॥ २९ ॥ त्रिलोकीस्थहरिस्थानवार्त्ताश्च कृष्ण केचन ॥ केचित्तु लोकालोकबहिःस्थानवा
र्त्ताश्च चक्रिरे ॥ ३० ॥ केचित्त्वनंतब्रह्मांडब्रह्मविष्णुशिवक्रियाः ॥ उत्पत्त्याद्याः क्रमेणोचुस्तत्र तं चापि वैभ
वम् ॥ ३१ ॥ देवदैत्यनरादीनां तत्र तत्र च याः क्रियाः ॥ आश्चर्यरूपास्ताः सर्वाः कथयामासुरीक्षिताः ॥ ३२
॥ ब्रह्मांडरचनां सर्वां यथादृष्टां च केचन ॥ वर्णयामासुरेके च स्वदेहरचनामपि ॥ ३३ ॥ भूगोलस्य च संस्था
नं खगोलस्याऽखिलस्य च यथावत्कथयामासुः केचित्तत्र नराधिप ॥ ३४ ॥ तेषां तथाविधा वाचः श्रुण्व
न्नारायणो मुनिः ॥ चक्रे तत्र द्विगवतां पक्षापक्षत्वनिश्चयम् ॥ ३५ ॥ यमस्य पसनच तत्राभूद् पक्षायोग

॥स॰जी॰द्वि॰ धारणा॥ तेनं पुनस्तदुचितां कारयामास धारणाम्॥३६॥ प्राणनामच नाडीनां स्वातंत्र्येण पुनः पुनः। सं अ॰८॥
॥२६॥ कोचनं चिकाशं च शिक्षयामास कांचन॥३७॥ सर्वांगेभ्यस्तथा कृष्य रश्मिप्राणान्समनोधृतिम्॥ कांचि
च्छाशिक्षयत्स्वामी तथांऽगुष्ठादिमात्रके॥३८॥ तादृशी धारणायां तु प्राणान्सरहितेऽखिले॥ छेदमा
ने दत्तमाने देहेपि स्नान्न वेदना॥३९॥ परावृत्तैकमक्ष्णः सस्तांतर्दृग्भवधारणम्॥ निर्निमेषं द्वितीय
मवहिर्दृक्साच धारणम्॥४०॥ एतयोर्वै परीक्षेन धारणं च पुनस्तथा॥ अक्षियोगमिमं स्वामी कारयामा
स कांचन॥४१॥ उभे नेत्रे परावृत्त कृत्वा चक्ष्वांतरे प्रति॥ नाडीप्राणाकर्षणं च शिक्षयामास कांचन॥४२
उभे अपि बहिः कृत्वा निर्निमेषे स्वजीवने॥ नाडीप्राणाकर्षणं च कांचिद्दक्षानुशिक्षयत्॥४३॥ षट्चक्र
चक्रे षण्मतमे शेषधिलात्यसंस्ततः॥ नानानादस्फूर्तिं कांचित्कारयामास सप्रभुः॥४४॥ चक्र एकत
मेरुद्रप्राणान्कांचन पूरुषान्॥ अजिगणन्सप्रणवान्सुस्थितैस्तान्वीवरत॥४५॥ इडायाः पिंगला
याश्च सुषुम्णादेश्च वर्त्मना॥ चेरुः सर्वादिजीकांस्थगमयामास कांचन॥४६॥ प्रेषयित्वा संयमनीं समा
धौ कांश्चन स्वकम्॥ श्रावयित्वा नामसद्योनारकानुद्धारच॥४७॥ यथा राज्ञासनं प्राप्तो नेगराज्ञो नोचः
येन्नृपः॥ तथानुरूपदरारदः सोपि नारकीणेन्नृप॥४८॥ एवं विधा योगकलाः समग्राअपि सोनघ॥ आप ॥२६॥

यामास भक्तान्स्वान्विना साधनसंपदम्॥४९॥ तत्प्रतापेन ते सद्यः सिद्धयोगाः सुमेधसः॥ देहान्परेषा
माविश्य विचिदुस्तन्मनोगतम्॥५०॥ स्थित्वा परेषां देहेषु तत्प्राणेश्चावरुध्य ते॥ अदीदृशंश्च भगवद्दा
मान्यपि यथा हरिः॥५१॥ तेनाज्ञस्तस्य यः कोपि पुरुषः स परं नरम्॥ आकारयत्समाधिं च समापिस्वयं
त्ववोधयत्॥५२॥ स्वयं सद्रूपया स्वामी स्वप्रतापं प्रदर्शयन्॥ कालनष्टा योगकलाः प्रावर्त्तयतमूतजे
॥५३॥ प्रतिगेहं योगकलायुक्तिवार्त्ताः पुरे पुरे॥ प्रामे च राजर्षेभूवुः श्रोतृमंगलाः॥५४॥ तिष्ठन्नेव बहि
र्निजानुपदिशन्स्वकाः कलायोगगारूढस्वाविरूपचतत्करान्वितं करेणादापते वांछितान्॥ दृष्टुं तत्त
द्भर्स्मजीकविभवानग्रेचरीदर्शयन्नं मुल्यानिजयापितान्विनयते श्रीनक्तिधर्मात्मजः॥५५॥ इति
श्रीमत्सत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे द्वितीयप्रकरणे विचित्रयोगकलाविकारनामाष्टमोऽ
ध्यायः॥८॥ कल्पतरुवाच॥ दिव्यासपूरिसत्कीर्तिरस्त्यं नारायणोन्नृप॥ तत्रमासद्वयं भक्तानुवासानंद
यन्भृशम्॥१॥ पिपलग्रामतस्तत्र नरसिंहो द्विजस्तथा॥ नारायणोऽक्षपप्रादुर्भावाजग्मतुः समम्
॥२॥ प्रार्थयामासतुस्तं च स्वग्रामागमनाय तौ॥ ताभ्यां प्रसन्नो वर्णीन्द्रः प्रतिज्ञातेऽलयेच्चतत्॥३॥ कृत्वा
ऽखं प्रबोधनामहोत्सवं सततोययौ॥ सहानुगोऽक्षयग्राममद्दावोजस्वतीतटे॥४॥ ततः सपिप्पलग्रा

॥स·नी·द्वि मंत्रांश्चिन्नैवद्दिनेययौ॥ उभयोर्गमयोस्तत्रषण्मासानवसत्प्रभुः॥ ५॥ नारायणोरामजित्त्वगोविंद ग्रं०८॥
॥२७॥ श्चकुमारजित्॥ नृसिंहः परमानंदः कल्याणश्चकुजोरघुः॥ ६॥ स्नातात्रास्तमसेवेतविप्राश्चान्येविभ
क्तितः॥ जीवाचजाह्निनीमिश्री कमाजादुमुताः स्त्रियः॥ ७॥ प्रातुःसमाधौस्वानंदंसर्वेतेरूपयाहरेः
कालकर्मयमत्रासविमोचनपरीयसः॥ ८॥ उरसंवत्सरकार्तिक्यांपौर्णमास्यांमहानभूत्॥ तुष्टुवुस्तं
जनाः सर्वेवासोभूषाधनादिभिः॥ ९॥ तदाशेनरसिंहस्तुकुलस्याग्रेधनोत्सवम्॥ महांतमकरोत्तेन
प्रातुःसर्वेपिविस्मयम्॥ १०॥ विष्णुयागंतेनचक्रेहरिशोजस्वतीतटे॥ देशांतरेभ्यआजग्मुर्जनास्तत्र
सहस्रशः॥ ११॥ विधाप्यविधिवत्कुंडंमंडपादिद्विजोत्तमैः॥ उपहारैर्महद्भिः श्रीविष्णुमार्च्ययदुत्त
मैः॥ १२॥ सहस्रशोद्विजास्तत्रतेनाहूताउपाययुः॥ वेदशास्त्रपुराणज्ञाः श्रौतस्मार्तक्रियाविदः॥ १३
गायत्रीवैष्णवीतत्रकांश्चिद्विप्रानजापयत्॥ द्वादशाक्षरमंत्रंचकांश्चिद्विष्णोःषडक्षरम्॥ १४॥ वि
ष्णोश्चाष्टाक्षरंमंत्रंकांश्चित्सूक्तंचवैष्णवम्॥ लक्ष्मीसूक्तंतथाकांश्चिद्ब्राह्मणान्सत्युजापयन्॥ १५॥
विष्णोर्नामसहस्रंचकांश्चिन्नारायणात्मकम्॥ धर्मकांश्चित्तुभगवद्गीतांसमपाठयत्॥ १६॥ श्रीम
द्भागवतंकांश्चित्पुराणंब्राह्मणान्हरिः॥ अपाठयच्चदशमस्कंधमेकंचकांश्चन॥ १७॥ श्रीवासुदेव ॥२७॥

माहात्म्यंविप्रान्कांश्चिदपाठयत्॥ तथोपनिषदौकांश्चित्कवचंश्रीनृसिंहकम्॥ १८॥ पारायणांस्तुवेद
स्यकैश्चिद्द्विजैरचीकरत्॥ स्वयंहोमाष्टाक्षरस्यचकारचजपंप्रभुः॥ १९॥ होमंपूर्णाहुतिंकृत्वाबहू
न्विप्रानभोजयत्॥ तेभ्योवासांसिभूषाश्चददौवित्तंयथेप्सितम्॥ २०॥ विप्रेभ्यः शतशःकन्यादाना
र्थद्रविणंमहत्॥ ददौसद्विजवाजानामुपनीतैश्चभूरिशः॥ २१॥ पयस्विनीश्चशतशोधेनूःप्राद
द्यथाविधि॥ रथाश्वादीनियानानिददौचस्वर्णमुद्रिकाः॥ २२॥ ततःसौराष्ट्रदेशीयानभ्यागतांश्चागंतुका
न्द्विजान्॥ षण्मासानभोजयामासषट्चेष्टसहस्रशः॥ २३॥ अतिमर्त्यंचरित्रोऽसौवैभवमानंदयन्नि
जान्॥ ततोमेघपुरंप्रायात्कृत्वादशशरोत्सवम्॥ २४॥ अनुयातोनिजान्भक्तान्नृसिंहादीन्विचार्यसः॥
सन्मुखागतभक्तौघैः स्तूयमानस्तदागमत्॥ २५॥ तंनेत्ररघुनाथाद्याविप्राभक्त्यासिषेविरे॥ तत्रचाम
रसिंहाख्योभाटोनित्यमुपैःसह॥ २६॥ स्वर्णकारारामजित्तुजीवोनारायणादयः॥ जादकीचत्रिभुव
नाद्याःसेवंतेस्मवतंस्त्रियः॥ २७॥ नारायणस्वरूपयानानायोगविधौ॥ स्वातंत्र्यंजेभिरेचैतेभक्तास्तत्र
जनाधिप॥ २८॥ तत्रैवरवजित्संज्ञंमृणडुःस्वार्द्रंतंद्विजम्॥ दृष्ट्वाभूरिधनेनतस्मैरत्वाऽमोचयदापदः॥
२९॥ प्रतापंजयथयन्नेवंस्वस्यमासदयंनृप॥ तत्रोषित्वाततःप्रायान्मणिमत्पुरंहरिः॥ ३०॥ मयरा

॥स.जी.टि
॥२९॥

माल्यवित्रस्वगृहेस्वावासमाचरत ॥ भ्रात्राग्रजोविंदरामेणसाकंसततमसेवत ॥ ३१ ॥ वैराग्यश्चतत्त्वांबुनी ॥श्रा०७॥
वस्त्रामकृञाणलक्ष्मणाः ॥ जसुमुख्यामुदातस्यपरिचर्यामकुर्वत ॥ ३२ ॥ मिष्टारत्नवतीमुख्यायोषि
तस्त्वातिभावतः ॥ परिचर्यांभगवतोभक्ताविदधिरेऽन्वहम् ॥ ३३ ॥ नारायणमुनिस्तत्रजन्माष्टम्यांम
होत्सवम् ॥ चकारानंदयन्भक्तान्पूर्ववल्लयपन्नयत्रतः ॥ ३४ ॥ दिग्गंतरेभ्यस्तत्राऽऽयतगृहिणःसहि
योजनाः ॥ भक्तास्त्रसागिनःसर्वेहरिक्षणसमुत्सुकाः ॥ ३५ ॥ उपवासंजागरंचनिशीथेरूपपूजनम् ॥
साकंभक्तैर्हरिश्चक्रेविधिनाचसदर्चनम् ॥ ३६ ॥ विप्रसंतर्पणंकृत्वापरेद्युःकृतपारणाः ॥ अपराह्णे
सभांचक्रेमहतींनृपतेसन् ॥ ३७ ॥ आकारितास्तत्रतेनभक्ताःसर्वत्रपेसलाः ॥ यथोचितंतनिषेदुश्चयोषि
तोपेकलोऽखिलाः ॥ ३८ ॥ ततःसभायांनिषसाददिव्येसिंहासनेसर्वजनैकसेव्यः ॥ संपूज्यमानोनिज
भक्तसंघैर्नारायणःस्मेरमुखःसतत्र ॥ ३९ ॥ तेपूजितंरुचिरचंदनपुष्पवस्त्रैर्भक्तव्रजैःसदसितत्र
विराजमानम् ॥ देशांतरागतजनैर्मुनिभिश्चनुत्वंनत्वाऽब्रवीत्सविनयंमयरामविप्रः ॥ ४० ॥ इतिश्री
सत्संगिजीवनेनारायणचरित्रेधर्मशास्त्रेप्रकरणेविष्णुयागविधानमणिनद्युरागमननामा
नवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ सुव्रतउवाच ॥ ततःसभायांनिषसाददिव्येसिंहासनेसर्वजनैकसेव्यः ॥ संपूज्यमा ॥२९॥

नोनिजभक्तसंघैर्नारायणःस्मेरमुखःसतत्र ॥ १ ॥ तंपूजितंरुचिरचंदनपुष्पवस्त्रैर्भक्तव्रजैःसदसि
तत्रविराजमानम् ॥ देशांतरागतजनैर्मुनिभिश्चनुत्वंनत्वाऽब्रवीत्सविनयंमयरामविप्रः ॥ २ ॥ मय
रामउवाच ॥ कारुण्यपूर्णमखिलाश्रितजीवजातत्तापत्रयोपशमनप्रथितप्रतापम् ॥ आनंदमू
र्तिममलंस्वकाश्रितंनारायणंगुरुवरंशरणमाप्यहंत्वाम् ॥ ३ ॥ हरेसर्वज्ञभगवन्भक्तकल्प
महीरुह ॥ हितायसर्वभूतानांधृतमानुषविग्रह ॥ ४ ॥ त्वद्भक्तिरेवसर्वेषांजीवानांभुविसर्वथाश्रेयस्क
रीतिजानेऽहंप्रसादात्तवनिश्चितम् ॥ ५ ॥ सायेनपुंसिमासाद्यभवेदिष्टफलप्रदा ॥ तमुपायंमहाराजव
क्तुमर्हसिमेऽञ्जसा ॥ ६ ॥ श्रीनारायणमुनिरुवाच ॥ अमीभूतानचेद्भक्तिर्नवेद्धिद्येनभूयसा ॥ तर्हीश्रफ
लदानृणांसाधनमानमवेद्भुतम् ॥ ७ ॥ अस्तितस्मात्मंतरायोमहान्सर्गोत्थधार्मिकः ॥ सर्गेणधार्मिकेण
चसजेतलब्धःप्रयत्नतः ॥ ८ ॥ आसुरीसंपदाऽऽद्योवैसर्गोदोषात्मकोमतः ॥ दैवीसंपदितिप्रोक्तोहिता
यस्तुगुणात्मकः ॥ ९ ॥ नयेनाऽधर्मसर्गस्यभक्तिःपुष्टिस्तदाभवेत् ॥ धर्मसर्गाश्रयादेवमतुस्याद्द्विजस
त्तम ॥ १० ॥ सुव्रतउवाच ॥ इतितद्वाक्यममृतंनिपीयसपुनर्द्विजः ॥ पप्रच्छस्वामिनंप्रीतःसर्वसंशयना
शनम् ॥ ११ ॥ मयरामउवाच ॥ संजधर्मभक्तिसंज्ञाश्चसर्गयोरेतयोर्द्वयोः ॥ पृथक्पृथग्मुनिपतेवदमेत

स.नी.टि. दनुजस्य वै ॥ १२ ॥ स्कन्द उवाच ॥ धर्मस्त्रियेणविप्रेण पृष्टस्त्वेवं स संदिग्धवाच भगवान्नारायणस्तं कसंघमनोहराम् अ० १० ॥
॥ १९ ॥ १३ ॥ श्रीनारायणमुनिरुवाच ॥ यज्ञे ब्रह्मसुरा ब्रह्मा विष्णोर्नाभिसरोरुहात् ॥ वैराजधारणां कृत्वा ससर्गा-
योपचक्रमे ॥ १४ ॥ देवान्दैत्यान्नरान्नागान्सर्वांश्च पशुपक्षिणः ॥ स्थावराञ्जंगमान्धाता ससर्ज स यथा-
पुरा ॥ १५ ॥ पृष्टदेशादधर्मोऽभूत्तस्याविद्यात्मको विधेः ॥ सत्त्ववर्गेण सकलाजो कान्यापाः च सद्गती ॥ १६ ॥
प्रजाभ्यो दुःखदश्चाऽभूज्जन्ममृत्युप्रदस्तथा ॥ संसृतिश्रामकष्टाप्तो निरयप्रापको नृणाम् ॥ १७ ॥ मृषाः
मृषा च निंदितेर्ष्याच हिंसाऽज्ञानममतादयः ॥ शाकयस्तस्य कथिता दुर्नयस्याऽपपौरुषैः ॥ १८ ॥ दंभो लोभो
मत्सरश्च कामः क्रोधो रसो मदः ॥ दर्पो मोहश्च पारुष्यं स्नेहो मानोऽनृतं कलिः ॥ १९ ॥ द्रोहो हैऽशौचमविश्वा-
सश्चौर्यपानं च निर्ऋतिः ॥ द्यूतं गर्वश्च नास्तिक्यं पैशुन्यं कपटं स्पृहा ॥ २० ॥ रागो द्वेषो भयं दुःखमज्ञानं अम-
नंतथा दुरुक्तिर्निकृतिर्हिंसा पापं मृत्युश्च पातनाः ॥ २१ ॥ एत धर्मस्यान्वयाख्याः साधान्मेनोपवर्णितः
असुराणामतिप्रेष्ठोऽवर्जनीयः सदा सताम् ॥ २२ ॥ अथैकैकोऽप्यधर्मेण समवीर्यपराक्रमः ॥ अस्ती-
सेकमपि क्वापि नस्वीकुर्याद्विपश्चितः ॥ २३ ॥ अनेनाऽधर्मवर्गेण पीड्यमानाखिलाः प्रजाः ॥ वीक्ष्यतासां हि-
तं ब्रह्मा चिंतयामास चेतसा ॥ २४ ॥ कथं प्रजानां सर्वासां स्यादेवं स्वाभिवांछितम् ॥ प्रतिचिंतयतस्तस्य प्र ॥ १९ ॥

ते ॥ १५ ॥ उर्वश्याः पुत्रतां प्राप्य मित्रावरुणवीर्यतः ॥ विख्यातोऽभूद्वसिष्ठस्तु वेधसः सूनुरितिध्रुवम् ॥ १६ ॥
रस्यं लोभवशादेव वसिष्ठोऽपि महामुनिः ॥ सूर्यवंशान्नृपाचार्यः संप्रपेदे पराभवम् ॥ १७ ॥ लोभेन हैहयस्या-
प्य महायोगकलानिधेः ॥ अपि श्रीदत्तशिष्यस्य कथयामि पराभवम् ॥ १८ ॥ अर्जुनाख्योऽभवद्राजा कृत-
वीर्यात्मजो महान् ॥ चंद्रवंशे समुत्पन्नो महाबलपराक्रमः ॥ १९ ॥ स तु नारायणस्यांशाद्दत्तात्रेयं महामुनि-
मुनिम् ॥ आराध्य बाहुसाहस्रं पुधिजे भेनितेप्सितम् ॥ २० ॥ योगैश्वर्यं च संप्राप्य तस्य सादेन सोऽर्जुनः ॥ अ-
व्याहतबलौजाः श्रीः पृथिवीं बुभुजेऽखिलाम् ॥ २१ ॥ स एकदा तु मृगयां विचरन्गहने वने ॥ यदृच्छयाऽऽश्र-
मं प्रापज्जमदग्नेस्तपोनिधेः ॥ २२ ॥ स तस्मै नरदेवाय मुनिरर्हणमाहरत् ॥ ससैन्यामास्य बाहाय काम-
धेनोः प्रसादतः ॥ २३ ॥ तदाऽभूद्विस्मितो राजा वीक्ष्य तन्मुनिवैभवम् ॥ आत्मैश्वर्यातिशायितमर्हेन्वाऽशु-
तेच्छक्चित ॥ २४ ॥ ततः कामदुघामेव तद्धेतुमवगत्य सः ॥ बलात्तां स्वपुरं निन्ये क्रंदंतीं च सवत्सकाम् ॥ २५
अथैतं तु गतो विद्या रामस्तावदुपागतः ॥ श्रुत्वार्जुनस्य दौरात्म्यं तु क्रोधाहिरिवारतः ॥ २६ ॥ घोरमादाय प-
रशुं ततो माहिष्मतीं पुरीम् ॥ गत्वा स तेन युयुधे कृत्वा तं रवदुर्जयैः ॥ २७ ॥ अक्षौहिणीभिः सहितं ससप्तद-
शाभिर्नृपम् ॥ तेन निहत्य निजां धेनुं गृहीत्वाऽऽश्रममाययौ ॥ २८ ॥ तस्य तत्कर्म विज्ञाय जमदग्निः क्षमानिधिः

॥स·नी·टि॥ पारद्युम्नत्वयानैतत्कृतं ब्रह्मकुलोचितम् ॥२९॥ वयं हि ब्राह्मणास्तात क्षमया पूज्यतां गताः ॥ पारमेष्ठ्यं अ०११॥
॥२२॥ पदं प्राप क्षमयैवांबुजासनः ॥३०॥ क्षमयैव हरिः साक्षात्प्रभुत्वं प्रतिनाम्यया ॥ पापमेव त्वया पुत्र कृत
मेतन्न संशयः ॥३१॥ राज्ञो मूर्द्धाभिषिक्तस्य वधो ब्रह्मवधाद्गुरुः ॥ तन्निष्कृतं कुरु त्वं तः शीघ्रं त्वं तीर्थयात्र
या ॥३२॥ इति वाक्यं पितुः श्रुत्वा तीर्थयात्रां सवत्सरम् ॥ कृत्वा यथोक्तविधिना पुनः स्वाश्रममाययौ ॥३३॥ ए
कदाऽऽश्रमतो रामे सभ्रातरि वनं गते ॥ अर्जुनस्य सुताः प्राप वैरवृद्धिजुषस्तदाश्रमम् ॥३४॥ क्रंदंतीमप्य
नादृत्य रेणुकां तेऽसिदारुणाः ॥ छित्वा मुनेः शिरस्तूर्णं गृहीत्वा स्वपुरं ययुः ॥३५॥ मातुराक्रंदमाकर्ण्य रा
मः शीघ्रमुपेयिवान् ॥ जन्मतस्तत्र दौरात्म्यं दृष्ट्वा तीव्रक्रोधमापसः ॥३६॥ ततो माहिष्मतीं गत्वा हत्वा तानर्जु
नात्मजान् ॥ तदक्तेन नदीं घोरां चक्रेऽदृष्टचरीं विभुः ॥३७॥ पितुः शिरः समानीय तमनीवयदीश्वरः ॥ स
रामः स्थापयामास तं च सप्तर्षिमंडले ॥३८॥ एकविंशतिकृत्वोऽथ कृत्वांतर्दैवभीषणः ॥ निःक्षत्रियां महीं च
क्रे परशुहस्तः परिभ्रमन् ॥३९॥ यस्यं लोभेन नृपतिः सहपुत्रैर्विनाशसः ॥ सकलक्षत्रसंहारे हेतुश्चासीद्धि
नष्टधीः ॥४०॥ एवं मन्योपि बहवो मुक्ताः सिद्धा महर्षयः ॥ राजानश्चापि लोभेन विनष्टिं महतीं ययुः ॥४१॥ लो
भं रुद्धेन महतो क्रमतेमयेत्युक्तावसिष्ठकुलवीर्यजयोर्द्धशांते ॥ वत्सोऽप्यकामपरत्वं चेतयाऽऽक्रुद्धदेस्तां ॥२२॥

काशीऽभून्महानृषिः ॥२५॥ अथ सत्त्वतनोस्तस्य हृदयादुद्धर्मोऽभवत् ॥ कृपाकृतिः स्वयं धर्मो यत्र नारा
यणाख्यितिः ॥२६॥ पद्मपादः पद्मबाहुः पद्मास्यः पद्मलोचनः ॥ श्वेतः श्वेतपरः श्वेतगंधपुष्पादिशो
भनः ॥२७॥ विद्याशक्तिप्रधानोऽसौ प्रजाभ्यः सुखदायकः ॥ स्वर्गमोक्षप्रदो जेतुमधर्मं सानुगं क्षमः
२८॥ श्रद्धा शांतिर्दयामेधा तुष्टिः पुष्टिस्तथा गतिः ॥ मैत्री तितिक्षा लज्जा च बुद्धिर्मूर्तिः क्रियोन्नतिः ॥२९॥
॥ दक्षस्य ता शान्तयस्तस्य नित्यं तस्यैव नेरताः ॥ मोक्तास्तत्स्वर्गमुख्यानामभिधाश्चाधुना शृणु वै ॥३०॥ ज्ञानं वैरा
ग्यमैश्वर्यं भयं चार्जवं तपः ॥ सत्यं शौचं सुखं क्षेमं स्थैर्यं धैर्यं च मार्दवम् ॥३१॥ संतोषो निग्रहस्त्यागो
योगो यज्ञः शमो दमः ॥ उपासना चोपरतिरास्तिक्यं च क्षमा स्मृतिः ॥३२॥ तेजः प्रसाद शुश्रूषा भिक्षाध्यायः प्र
पयश्च गुरुः ॥ आनंदः साम्यं ब्रह्मविद्या जाप्यः सामादः पंचविंशमः ॥३३॥ तथा सर्वे विशेषाः पर्वं नक्षत्रा विचित्रतोऽ
भिधाः ॥ मा गृत्त्काः धर्मज्ञाताः स्मृताः दंभमुख्याश्च यपि ॥३४॥ श्रवणप्रमुखा भक्तेर्भेदा नवगुणास्तथा ॥ एते ध
र्मस्यान्ववाये प्रवराः कीर्तिता मया ॥३५॥ रूपयः सर्वभावेन देवाश्चाऽऽमेक्षार्थिनः ॥ नराश्चैतान मे
वं तमुक्ताश्चैव मुमुक्षवः ॥३६॥ विश्वं विजानन्सा प्राप्य नित्यासर्गमधर्मजम् ॥ सुखया मास्कर शिजा त्वो
कानेतेनिनाश्रितान् ॥३७॥ अचैकैकोपि धर्मेण समवीर्यपराक्रमः ॥ अस्तीतिकमपि कापि मुमुक्षु

॥स.जी.द्वि. नैव संस्मरन्नेत ॥३८॥ धर्माधर्मावुभावेतौ स्वस्वसर्गैः पृथक्पृथक् ॥ एकैकशः स्थितिस्तौ वैरं यन्ते च तयोरपि अ०१० ॥
॥२०॥ ॥३९॥ यथा वटः स्वबीजेषु बीजानि च वटे यथा ॥ तिष्ठंत्येवं तथा तौ च स्वजातेष्वपि तेतयोः ॥४०॥ उत्सुको
द्विविधः सर्गो गुणदोषात्मको महान् ॥ तत्राऽधर्मस्य वा दोषा धर्मजास्त्वखिला गुणाः ॥४१॥ गुणैर्दोषा
स्त्वनिर्जित्य ये भक्तिं कुर्वते हरौ ॥ ते किंचितं तं परं सौख्यं लभंते नाऽपरे जनाः ॥४२॥ विजेतव्याः प्रयत्नेन दो
षा एवाऽरयत्नतः ॥ गुणानाम्भि सत्पुरुषैस्तस्कृत्याम्यकृत्वेवतैः ॥४३॥ पंचैवाऽवरूपजेतव्याः संति दोषेषु सम
षपि ॥ जितेषु येषु सर्वेपि जिताः स्युर्नात्र संशयः ॥४४॥ लोभः कामौ रसास्वादः स्नेहो मानश्च पंचमः ॥ अंतः
शत्रव एते हि विजेतव्याः प्रयत्नतः ॥४५॥ श्रेयोविघ्नकरा ह्येते मुमुक्षूणां निरंतरम् ॥ प्रमादिनोपि मुक्तस्य
स्वपदच्यावितेहतवः ॥४६॥ एतेष्वेकतमो यर्हि सूक्ष्मः पुंसि भवेत्तदा ॥ चत्वारोऽन्येन धा दोषाः सर्वेप्यनुसरं
त्तितम् ॥४७॥ सर्वदोषाकरत्वं हि पुराणेषु प्रसंगतः ॥ एकैकस्याऽऽत एवैकं दुर्जयत्वं च सम्मतं ॥४८॥ सर्व
थैवदा निर्जितस्तत एतान्महावजान् ॥ कृष्णभक्तिर्विधातव्या सावधानैर्मदाश्रितैः ॥४९॥ किंकरिष्यंति
कस्मिंतान स्माम्भ क्कुजना नामी मे ॥ इति चेतसि नन्ते ये दुःखदोऽऽभ्योऽऽधारिर्यतः ॥५०॥ विस्रंभादात्ममन
सो ये प्रमादमकुर्वतः ॥ भक्तास्तेऽतिमहांतोपि नीता एतैर्हि तुच्छताम् ॥५१॥ लोभाद्यैरभिभूतास्तु महांतः ॥२०॥

संतिभूरिशः ॥ तेषु नामानि केषांचित्कथयामि समासतः ॥५२॥ महर्षिर्ब्रह्मसनिष्ठोऽपि वसिष्ठोऽथ च
धार्मिकः ॥ कार्त्तवीर्योऽर्जुनश्चोभौ लोभेनैव पराहतौ ॥५३॥ ब्रह्मा सौभरिरिंद्रश्च नहुषश्चातिधार्मिकः
॥ अप्येते च पराभूताः कामेनाऽपुर्हि दुर्दशाम् ॥५४॥ ऋष्यशृंगो मुनिवरस्तथान्येपि द्विजा नृपाः ॥ र
सास्वादपराभूताश्च्युचुः श्रेयसोऽध्वनः ॥५५॥ आर्षभो भरतो राजा सक्तस्त्मादि वैभव ॥ अपि मृगार्भ
स्नेहेन पराभूतिमुपागमत् ॥५६॥ दक्षप्रजापतिश्चापदुर्वासा अत्रिनंदनः ॥ पराभूतिं च महतीं मानेन
आपतुर्दुःतम् ॥५७॥ एवमन्येपि बहवो देवा नृपा महर्षयः ॥ पराभूता हि लोभाद्यैरेतैः शत्रुर्महापदम्
॥५८॥ दृष्टाश्चेन्महतामीदृक्कार्हितदाधुनिकाजनाः ॥ स्वमनो विश्वसेयुर्ये च तेषु स्ते कथं न भोः ॥५९॥ तस्मा
न्मनो नियम्यैव जन्त्ये चारिपूनमून् ॥ मदाश्रितः सर्वकालं सावधानो भजेत हरिम् ॥६०॥ अधर्मसर्गस्य
विवर्जनेन धर्मान्वयस्यैव समाश्रयेण ॥ संपोष्य भक्तिं भुवि वर्द्धयंति ये ते जने नैकस्त्वमीऽसितं वै ॥६१॥
इति श्रीसत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे द्वितीयप्रकरणे धर्माधर्मसर्गनिरूपणनामा दशमोऽ
ध्यायः ॥१०॥ सुव्रत उवाच ॥ इत्याकर्ण्य हरेर्वाक्यं नातितृप्तमना द्विजः ॥ पुनः पप्रच्छ तं नत्वा सबद्धांजलिरा
दरात् ॥१॥ मयराम उवाच ॥ हरे स्वामिन्नयासिंधो सर्वेषां चहितावह ॥ पितास्त्वनामवनः कुरुषे सर्वथा

॥स.जी.प्र.२॥ हितम् ॥२॥ महदेव बलं स्वामिँल्लोभादीनां त्वयोदितम् ॥ पंचानामपि दुष्टानां मुक्तलावस्ति यद्भयम् ॥३॥ श्री०११॥
॥२२॥ लोभादिभिः पराभूता वसिष्ठाद्याश्च याः प्रभो ॥ कथास्ताः श्रोतुमिच्छामो वयं सर्वा इयं प्रकथ्यताम् ॥४॥ सुव्र
तउवाच ॥ इति पृष्टेन नृपतिर्विप्रवर्येण तेन सः ॥ प्रीतो मधुरया वाचा जगादानेदप्रविजान् ॥५॥ श्री
नारायणमुनिरुवाच ॥ वेदेषु च पुराणेषु वसिष्ठादेः कथा द्विज ॥ वर्णिता विस्तरात्संति संक्षेपेण वदाम्य
हम् ॥६॥ तत्रादौ लोभवशतो वसिष्ठो मुनिसत्तमः ॥ पराभवं यथा प्राप तां कथां कथयामि ते ॥७॥ आसीदि
क्ष्वाकुनिमिर्नाम्ना सूर्यवंशसमुद्भवः ॥ यज्ञं करिष्यन्स गुरुं वसिष्ठमवृतर्त्विजम् ॥८॥ यज्ञमारंभयित्वा
ऽथ वसिष्ठः प्राह भूपतिम् ॥ इतोऽस्मीन्द्रेण यज्ञार्थं प्रागहं नृपते किल ॥९॥ तं याजयित्वाऽऽयास्यामि तावत्प्रम
त्तः संशयः ॥ ततस्त्वां याजयिष्यामि तावन्मां प्रतिपालय ॥१०॥ इत्युक्त्वाऽगाद्वसिष्ठोऽथ निमिस्तु गौतमं
गुरुम् ॥ देहे नानित्यतां दृष्ट्वा कारयन्मखमुत्तमम् ॥११॥ अथागतो वसिष्ठोऽपि पातयित्वा सुरेश्वरम् ॥ शिष्य
ऋत्विक्कर्म दृष्ट्वा चुकोप धनलुब्धधीः ॥१२॥ शशाप च निमिं देहस्तव पंडितमानिनः ॥ पतत्वाशु ह्यथ नृपति
स्तं शशाप ऽतिकोपिनम् ॥१३॥ देहस्तेऽपि पतत्वाशु लोभाद्धर्ममजानतः ॥ एवमन्योन्यशापेन तावुभौ मृ
तुमापतुः ॥१४॥ निमिस्तु जीवितो विप्रैर्विदेहोऽभूत्तु याज्ञिकैः ॥ उन्मेषणनिमेषाभ्यां सर्वाणां चक्षुषीश्व ॥२२॥

त्वं भृगुस्थिरमनाः प्रथितां पुराणे ॥४२॥ इति श्रीसत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे द्वितीयप्रक
रणे लोभेन वसिष्ठादिपराभवनामैकादशोऽध्यायः ॥११॥ श्रीनारायणमुनिरुवाच ॥ जगत्स्रष्टा पुरा ब्रह्मा
स्वांगजातां सरस्वतीम् ॥ रूपलावण्यसंपन्नां दृष्ट्वाऽभूत्कामविकृतः ॥१॥ उत्थाय परिरब्धुं तां यावत्स सूत्रान्ति वि
द्रुद्रुवे ॥ तावत्सा कल्पकामी ताम्रुगी भूत्वापलायत ॥२॥ अकामामपि तां कन्यां कामयन्स प्रजापतिः ॥ अ
न्वधावन्मृगो भूत्वा निस्त्रपः कामनष्टधीः ॥३॥ पितरं मलकर्मार्तं तमधर्ममतिं तदा ॥ मरीचिमुख्याः पुत्रास्ते
विलोक्य प्रत्यबोधयन् ॥४॥ नैतादृशं त्वं कर्म त्वत्पूर्वैर्ब्रह्मभिः पितः ॥ कल्पांतरेषु चाप्यन्येन करिष्यंति केच
न ॥५॥ न निगृह्णाति यः कामं शारूतो पितु माध्विनाम् ॥ अनुगच्छेस्फतां त्वस्वदकामां नयविद्रुताम् ॥६॥ तेज
स्विनामपि पितर्नैतत्कर्मोचितं खलु ॥ यतस्त एव लोकेषु धर्ममार्गप्रवर्तकाः ॥७॥ यद्यदाचरति श्रेष्ठस्तत्त
देवेतरो जनः ॥ स यत्प्रमाणं कुरुते लोकस्तदनुवर्तते ॥८॥ इति प्रबोधितः पुत्रैर्लज्जितः स प्रजापतिः ॥ अध
र्मापवादभीतः सद्यस्तां विजहौ तनुम् ॥९॥ कामेनेत्थं पुरा ब्रह्मा जगद्धातापि मोहितः ॥ दुराचारे प्रवृत्तोऽभू
न्निस्त्रपः पशुवद्द्विज ॥१०॥ अश्वाशिनी चोपि जनस्तमस्तत्कर्म गर्हितम् ॥ श्रुत्वैव च स शिरः कंपं निरंतरं स्म क
रोति वै ॥११॥ पराभव इतीशोऽन्यः कामेन ब्रह्मणोऽमया ॥ सौभरेश्चाथ वक्ष्यामि नैष्ठिकस्य तपस्विनः ॥१२॥ ए

स॰ मी॰ हि॰ कदा सौभरिर्नाम महर्षिस्तपतांवरः ॥ तपश्चक्रेऽब्दसाहस्रं शक्रविरूपयमुनोदके ॥ १३ ॥ तत्रैकदा स मुनिर्मी अ॰ १२ ॥
॥ २३ ॥ नराजं सप्रियं रतम् ॥ निर्वृतिं परमां प्राप्तं स्त्रीसुखेनातिकामिनम् ॥ १४ ॥ तद्दर्शनेन तस्याभूत्स्त्रीस्पृहा हृदये मुनेः
॥ ततः स्त्रीयं तपो हित्वा चिंतयामास योषितम् ॥ १५ ॥ पञ्चाशच्चाथ राजकन्यां नृपतिं बहुकन्यकम् ॥ मांधातार
मुपागत्य कन्यामेकामयाचत ॥ १६ ॥ वार्द्धक्यवेपमानांगं तपःकृशतनुं मुनिम् ॥ वीक्ष्य प्राह नृपः कन्या याचा
मिच्छेद्धृणीहितां ॥ १७ ॥ ततस्तपोमुक्तवंतं मुनिं तत्पुरं नृप ॥ स्वदूतान्प्रवेशयामास सोऽन्तःपुरपितमपा
त ॥ १८ ॥ वार्द्धक्यान्नृपतेः स्वस्मिन्कशीतिं स विदन्नृषिः ॥ दिव्यरूपी भवेत्स शीघ्रं देवीनामपि मोहनैः ॥ १९ ॥ पंचा
शत्कन्यका राजन्स्तं दृष्ट्वा दिव्यरूपिणम् ॥ तदैव सर्वा अपि तं वव्रिरे स्वेप्सितं पतिम् ॥ २० ॥ परिगृह्य ततस्ताः स्त्री
र्निजमाश्रममेत्य सः ॥ दिव्यसौधादि तत्कालं ससर्ज तपसो बलात ॥ २१ ॥ ताभिर्भोगान्समुपभुंजानो नदिवानिं
शममैवैत ॥ सहस्रशस्सुतनयान्मनो तांस्तास्वजीजनत ॥ २२ ॥ तपःसिद्धः स मुनिराडित्थं कामेन मोहितः ॥ बभू
व तपसो भ्रंशो न गवत्यीतिकारणात ॥ २३ ॥ आख्यानं सौभरेः प्रोक्तमिति ते द्विजसत्तम ॥ कामेन देवराजस्य
पराभवमपद्रुवे ॥ २४ ॥ विमानमेकदारूढ्य रुद्रत्युक्ष्य शक्रश्चरन्क्षितौ ॥ गंगायां स्नातुमायातामपश्यद्गौतमस्त्रिय
म् ॥ २५ ॥ रूपलावण्यसंपन्नां तामहल्यामवेक्ष्य सः ॥ कामेन भ्रममतिः स्मराद्यस्तामेवाचिंतयद्धृदि ॥ २६ ॥ उपभोक्तु ॥ २३ ॥

तुमैच्छन्मुनेर्भार्यां पतिव्रताम् ॥ अहल्यामेकाकिनीं तामेवानुजगाम सः ॥ २७ ॥ तदाश्रममुपेत्याथ गौ
तमं स्नातमपश्यिनम् ॥ दृष्ट्वा विप्रडहस्तस्याच्छिद्रमेवान्वेषयन् ॥ २८ ॥ नित्यकर्मविधानार्थं गंगां यातेऽथ
गौतमे ॥ तद्रूपधृक्तया साकं रेमे पापमतिः स तु ॥ २९ ॥ कृतनित्यविधिस्तावदृषिः स्वाश्रममाययौ ॥ द
र्शयंतं निजां भार्यां ददर्श स्वाकृतिं हरिम् ॥ ३० ॥ ज्ञात्वा तत्तस्य दौरात्म्यं मुनिः क्रोधारुणेक्षणः ॥ निर्भर्त्स्य
बहुधा तं च शशाप धर्मकारिणम् ॥ ३१ ॥ योनिलुब्ध दुरात्मंस्ते वपुष्येवं भविष्यति ॥ स्रवद्रुधिरदुर्गंधि
योनीनां हि सहस्रकम् ॥ ३२ ॥ इति शप्तः स मघवा सद्यो भूत्वा तदृशाकृतिः ॥ महतीं दुर्दशां प्राप लोकेष्व
यशो महत् ॥ ३३ ॥ अहल्यापि मुनेः शापात्संप्राप्ताश्मरूपतां वने ॥ शापं तीमनसा शक्रस्य पातित्रयसहस्रकम्
॥ ३४ ॥ दृश्यं कामेन शक्रस्य मया प्रोक्तः पराभवः ॥ नहुषस्याथ वक्ष्यामि प्राप्तस्यैंद्रपदं द्विज ॥ ३५ ॥ पुराश
क्रो वृत्रवधात्सीदितो ब्रह्महत्यया ॥ नलिन्यामवसच्छन्नं मानसाख्यसरोवरे ॥ ३६ ॥ अनीश्वरेऽथ त्रैलोक्ये
सर्वैर्देवा महर्षिभिः ॥ तं देवपदेऽभिषिषिचुर्नहुषाख्यं नराधिपम् ॥ ३७ ॥ विद्यातपोयोगबलैः प्राप्तस्यैंद्रप
दं स तु ॥ धर्मेण पालयामास त्रिलोकीं धर्मवत्सलः ॥ ३८ ॥ इंद्रस्य पार्षदाः सर्वे सकलाश्च समृद्धयः ॥ उप
तस्थुस्तमेवं गंधर्वाप्सरोगणाः ॥ ३९ ॥ ऐंद्रं सर्वैभवं लब्ध्वा सर्वमेकां शचीं विना ॥ तामुपेत्याहमामि

इंद्रणीयांः वृजनो वने ॥४०॥ सा यतं शाह धर्मज्ञ परस्त्रीधर्षणं भवान् ॥ कर्तुं नार्हति कल्याणं मां विहाय
सुखी भव ॥४१॥ इत्थं तया बोध्यमानो वक्रुधापि मदोद्धतः ॥ कामेन व्याकुलस्तस्यां नैव मेने वचो नृपः ॥४२॥
ततस्तं सा हसाम्ह किंचिज्ज्ञात मत्तिमे ॥ व्रतं तदंते नूनं त्वां वरिष्याम्यधुना व्रज ॥४३॥ इत्युक्तः स ययौ स्वा
नेसा चापि गुरोशिस्तया ॥ उपश्रुतिं समाराध्य ज्ञात्वा कंशाप जगाद तत ॥४४॥ देंद्राणी शिक्षितां युक्तिं सा न्यश्रा
पपुनः शची ॥ स्वसमीपागतं भूपं तं हसंतीव चोऽब्रवीत् ॥४५॥ अपूर्वेण यानमारुह्य युक्तं मुख्यैर्महर्षिभिः
वरीतुं मामिहायाहि त्वां वरिष्यामि निश्चितम् ॥४६॥ इत्युक्तः स त्वरं सोपि नियोजितमहामुनिम् ॥ आरुह्य
शिबिकां शायात्कामात् धर्मपथच्युतः ॥४७॥ तत्रागस्त्यं मेदगतिं सर्प सर्पेत्युदीरयन् ॥ जत्तया प्राह रुष्टः कुंडी
विनष्टसुकृतो नृप ॥४८॥ ततः कुंडी मुनिस्तं च शशापोलघवर्त्तिनम् ॥ सर्पो भव त्वमेवाशु पापात्मन्भूत
ले चिरम् ॥४९॥ इत्यगस्त्येन शप्तोऽसौ सोसर्पो भूत्वे वतत्क्षणे ॥ पपात भूतले राजा महत्कष्टमवाप च ॥५०॥ एव
मन्येपि बहवो महांतो मुनयो नृपाः ॥ मुक्ता अपि पराभूताः कामेन बलिना द्विज ॥५१॥ हे पर्समस्तैर्मद
नस्सरी स्पमितिर्न्मयाते गदितं द्विजेंद्र ॥ नराश्च यित्वा हृदये स्ववैरी हि यः स तर्ण पुरुषैर्मदीयैः ॥५२॥ इति
श्रीसत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे द्वितीयप्रकरणे कामि[illegible]टिपराभवनामा द्वात्रिंशोऽध्या ॥२४॥

॥१॥ श्रीनारायणमुनिरुवाच ॥ अयते रसलुब्धस्य ऋष्यशृंगमुनेः कथाम् ॥ प्राप्तस्य दुर्दशां ब्रह्मन्क
थयामि समासतः ॥१॥ पुरासीत्कौशिकीतीरे ऋषिर्नाम्ना विभांडकः ॥ तस्य पुत्रो बभूवैक ऋष्यशृंग
स्तपोनिधिः ॥२॥ वन एव वसन्बालो नितुरन्यं समानुषम् ॥ पुरुषं वा स्त्रियं कांचिन्नाज्ञासीत्पश्यन्न विवे
द च ॥३॥ पित्रा सह तपः कुर्वन्पंचेंद्रियरसोज्झितः ॥ नैष्ठिकब्रह्मचर्यस्थः स वेदाध्ययने स्थिरः ॥४॥
स बाल एव तपसा सर्वेषां च तपस्विनाम् ॥ महर्षीणां मानहरः स्वेच्छाचारी स्वतापवान् ॥५॥ एतस्मि
न्नंतरे राजा लोमपाद इति श्रुतः ॥ अंगदेशाधिपो मित्रमासीद्दशरथस्य सः ॥६॥ विप्राय किंचित्क
स्मैचित्प्रतिश्रुत्य पुरोधसा ॥ निषिद्धो नैव तु वाचां ययौ राविप्रास्तमत्यजन् ॥७॥ ब्राह्मणातिक्रमात्त
स्य न देशे पाकशासनः ॥ ववर्ष तेन स कृत्वात्र नासीदति दुःखिता ॥८॥ ततो वृद्धैः सहामात्यैर्नृपो व्य
गृह्य कारणम् ॥ पित्रा स्त्रीषु मुनीन्द्रान रत्नं प्रत्स पप्रच्छ ॥९॥ तत्र कश्चिन्मुनिवरस्तेनातिप्रार्थितोऽब्र
वीत् ॥ ब्राह्मणातिक्रमाद्देशे तवेंद्रो नैव वर्षति ॥१०॥ ततस्त्वमृष्यशृंगं तं कृत्वा पुरे वासयवारवान् ॥ मानयि
त्वा यथा चैतान्यापूर्वं समर्चय ॥११॥ नैष्ठिकव्रतिनां मुख्यमीतिमात्र हरेंघ्रिकम् ॥ केनाप्युपायेन मु
निमृष्यशृंगं समानय ॥१२॥ वृष्टिर्न विष्यति ततः प्रजानां च सुखं नृप ॥ इत्युक्तः स पत्ररस्तेन मन्त्र स्कृत्वा

॥ स॰ जी॰ टि॰ पयोपुरम् ॥ १३ ॥ सा यष्टिं तं ततः कृत्वा विश्रानावास पत्तने ॥ ऋष्यशृंगं समानेतुं प्रेषयद्वारयोषितम् ॥ अ॰ १३ ॥
॥ २५ ॥ १४ ॥ कौशिक्यास्तथ तीरे सा च कारा श्रममद्भुतम् ॥ कृत्रिमैः पुष्पवृक्षाद्यैर्नानावर्णैः कामञोभयत्न ॥ १५
॥ विभांडकं गुप्तरूपैर्विदित्वाऽन्यत्र सागतम् ॥ एकाकिनं च जयितुं तदंतिकमथाययौ ॥ १६ ॥ रूपला
वण्यसंपन्ना वस्त्रालंकारभूषिता ॥ प्रणम्य सा तं पप्रच्छ कुशलं तपआदिषु ॥ १७ ॥ पुंस्त्रीनिर्दविहीनोऽ
सौ ज्ञात्वा तं ब्रह्मचारिणम् ॥ आतिथ्यं कर्तुमारेभे तस्यादर्भासनादिभिः ॥ १८ ॥ पप्रच्छ वासि कस्त्वं भोस्त
पसाग्निरिव ज्वलन् ॥ कस्य पुण्यवतः पुत्रः काश्रमस्ते जटाधर ॥ १९ ॥ वेश्योवाच ॥ कौशिक्याः परतस्ती
रे रम्यो नामाश्रमो मम ॥ योजनत्रयदूरेऽस्ति तत्र वासा दाश्रमान्मुने ॥ २० ॥ भवतानामि वाद्योहमभिवाद्यो
भवान्मया ॥ व्रतमेतादृशं ब्रह्मन्नपरिश्वमो भवान्मया ॥ २१ ॥ ऋष्यशृंग उवाच ॥ भल्लातकें गुदादीनि फ
ल्लान्येतानि भक्षय ॥ अजानन्मुनिभिर्तं चैतन्मानीयं पातुमर्हसि ॥ २२ ॥ एवमुक्ता तेन सा वेश्या तस्मै दत्तं फला
दितु ॥ सत्कारं रेस्य पार्श्वस्थं रदीन सौरसादिकम् ॥ २३ ॥ रत्नपात्रस्थितं पेयं स्वर्णपात्रस्थितं तथा ॥ भक्ष्यं
चाऽतिरसं सोपि पीत्वा चाऽत्यंतमुमोद ह ॥ २४ ॥ गजहासप्रदृश्यां प्रीतो रसस्तु क्षुब्धोऽयं तस्तदा ॥ सुगंधिपुष्पाण्या
घ्राय मुनिरम्यस्तां भवत ॥ २५ ॥ ततः सावंचन पट्टर्ज्ञात्वा क्षुब्धोऽयं तु तम् ॥ पुनः पुनस्तदंगानि स्पृशंती ॥ २५ ॥

मधुरं जगौ ॥ २६ ॥ ततस्तं विह्वलं ज्ञात्वा समभ्यगालिंग्य सा पुनः ॥ स्वाधीनं तन्मनः कृत्वा मुदमाप परां हृदि
॥ २७ ॥ विभांडकागमभयात्ततः सा छलधर्मिणी ॥ अग्निहोत्रापदेशेन प्रययौ तं तु तं ययौ ॥ २८ ॥ भ्रष्टः
स्वधर्माज्ज मुनी रसास्वादेन तांस्तदि ॥ चिंतयन्विकलो ज्ञात्वा सोऽभूद्गतस्तद्वीन्मदः ॥ २९ ॥ अथ स्वाश्रममा
यातो विभांडकमुनिः सुतम् ॥ पप्रच्छ विकलं दृष्ट्वा दुर्विधोऽसि कथं सुत ॥ ३० ॥ ऋष्यशृंग उवाच ॥ अत्रैको
वर्णी शश्वायात्स्वर्णवर्णः समाकृतिः ॥ तेजस्वी चासितनरः पद्माक्षो मधुरस्वरः ॥ ३१ ॥ कंबरधस्ता हि पि
हीरधस्त्वाति कृशोदरः ॥ भास्वत्सुकूजत्संवीतो देवपुत्र इवाद्भुतः ॥ ३२ ॥ मुखं मे स्वेन वक्त्रेण च पुपान च पु
ईदम् ॥ आस्निष्यमधुरं कूजन्मम मामानंदयन्नृशम् ॥ ३३ ॥ सोऽतिमिष्टरसैर्नभस्यैः पेयाद्यैर्मामतर्पयत् ॥ चि
नातं मद्वपुः सर्वमिदं दत्वा तेपितः ॥ ३४ ॥ ततस्तदाश्रमं तात गंतुमिच्छामि सत्वरम् ॥ वर्णिराजेन तेनैव
व साकं तपश्चामि तत्र च ॥ ३५ ॥ एवमुक्तवंतं तं पुत्रं कथयान्विच्छजपोषया ॥ विलापयस्त्राभितं चित्ते विस्मितः
सत्वर बुबुधत ॥ ३६ ॥ रक्षांसि बहुरूपाणि छलनायतपस्विनाम् ॥ चरंत्यत्रेति तं विद्धि राक्षसं मुनिभ
क्षकम् ॥ ३७ ॥ इत्यादिभिः स वचनैर्बोधयित्वा सुतं मुनिः ॥ दिनत्रयं विचिन्वंस्तामपि जेमे न कानने ॥ ३८
॥ अथैकदाश्रमात्तस्मिन्वनाय निर्गते मुनौ ॥ तत्रागच्छत्पुनः सापि शिंजन्नूपुरमेखला ॥ ३९ ॥ हराहि

॥ सं॰ जी॰ टि॰ ॥ २६ ॥

लोकानां विंशेणामृष्यशृंगोऽतिहर्षितः ॥ तत्सन्मुखं प्रदुद्राव स्नेहात्तं परिषस्वजे ॥ ५० ॥ कृष्यशृंग उवाच ॥ अ॰ १३ ॥
यावत्त्वपितायमसिमंनेयान्मेशालावत्तम ॥ तावत्त्वदाश्रमे रम्ये नेतुमर्हसि मामितः ॥ ५१ ॥ इत्युक्तातेन
सार्द्धं शान्ताय्यारोप्य तमाशु च ॥ राज्ञीं ततः पुरमानीय शालायेत्याश्रमो मम ॥ ५२ ॥ ततः शृंगारिकं दास्यं
योषितस्तमशिक्षयन् ॥ सोऽपित्व धर्मसुख्यमतस्तुलस्यासुरतोऽभवत ॥ ५३ ॥ राज्ञो देशोपमनूदृष्टिस्त
स्मिन्नागमनान्मुनेः ॥ ततः स्वकन्यां शान्तां ताख्यां रदौ तस्मै नृपो मुदा ॥ ५४ ॥ इत्थं स वैजगस्रूनोनैष्टिकोऽपिमु
निर्द्दिजः ॥ रसास्वादात्स्नूत्नूष्टः स्वकीयादि वृहद्दतात ॥ ५५ ॥ एवमन्येपि विवहवो राजानस्त्रुमहर्षयः ॥ रसा
स्वादपरिभ्रष्टाः प्राप्नुर्लोकेऽतिगर्ह्यताम् ॥ ५६ ॥ एवं रसास्वादवशेन कृष्यशृंगस्य तेऽत्र एव वृहद्व्रतम्य ॥ क
थामयोक्ताऽथ वदामि चित्रमथाख्यानमिस्तां भरतस्य राज्ञः ५७ ॥ इति श्री सत्संगिजीवने नारायणचरित्रे
धर्मशास्त्रे द्वितीयप्रकरणे रसास्वादेन कृष्यशृंगपराभवनामा त्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ श्रीनारायणमुनि
रुवाच ॥ आर्षभो भरतो नाम्ना बभूव नृपतिः पुरा ॥ जंबूद्वीपस्य खंडानां नवानामपि सोऽधिराट ॥ १ ॥ अज
नाभमितिख्यातं खंडमेतत्पुरा द्विज ॥ यदीयनाम्ना सर्वत्र भारताख्यमुच्यते ॥ २ ॥ स राज्यं भरतः कुर्वन्ध
र्ममेवप्रवर्त्तयन् ॥ भगवंतं वासुदेवमीजे बहुविधैर्मखैः ॥ ३ ॥ भक्तिः प्रववृधे तस्य भगवत्यनुवासरम ॥ ॥ २६ ॥

ततोऽभवद्वीरक्तिश्च राज्यभोगधनादिषु ॥ ४ ॥ विभज्य दत्त्वा पुत्रेभ्यस्ततो राज्यं यथोचितम् ॥ प्राप्यां सुरै
रपि निर्जांश्चियं समजवल्लहौ ॥ ५ ॥ आरिराधयिषुर्भक्त्या हरिमेव महामतिः ॥ स्त्रीपुत्रधनराज्या
दि हित्वाऽगात्पुलहाश्रमम ॥ ६ ॥ शान्तो मुमुक्षुरेकाकी विरक्तो विषयेषु च ॥ स गंडकीतटे तत्र चका
रोपासनं हरेः ॥ ७ ॥ फलमूलांबुतुलसी कंदारैः पूजयन्हरिम ॥ सप्रेम विवशो नैव बुबुधे स्वजनक्र
मम् ॥ ८ ॥ हिरण्मयं च पुरुषं सूर्यमेत्य जमघागम ॥ पुरुषप्रकृति परं सूर्यार्चोपास्त शुद्धधीः ॥ ९ ॥ गंडक
क्यामेकदा स्नातो जजाप प्रणवं हृदि ॥ पिपासुरहरिणी तावत्तत्रैकाऽऽयात्तु गर्भिणी ॥ १० ॥ पावत्सिबति
सा तोयं तावन्नदृश्च केसरी ॥ उच्चैश्च कार निर्नादं सर्वलोकभयंकरम ॥ ११ ॥ तं श्रुत्वा अतिभयात्तस्माद्वंसा
गंडकीतटे ॥ गर्भः पपात सहसा स्रोतस्यथ ममार सा ॥ १२ ॥ उह्यमानं तरंगैस्तं कोमलांगं मृगीसुतम ॥
विलोक्य सतु राजर्षिर्दयया श्रममानयत ॥ १३ ॥ तस्यतस्मिन्नतिस्नेहो ववृधेऽनुदिनं ततः ॥ अनाथ
स्याऽस्य नचातामां विनेतिदयावशात ॥ १४ ॥ नियमाः स्नानसंध्याद्यास्त्वहिंसाद्याय मास्तथा ॥ मृगं लाल
यतस्तस्य सर्वे नष्टाः शनैः शनैः ॥ १५ ॥ बालत्वात्कोमलतनुं तं संगीणपतीमुदा ॥ तदेकबद्धचित्तस्य
र्यं र्व्वाण्या सविस्मृता ॥ १६ ॥ आसने शयने याने भोजने नाटी च तं तशिश्रुम ॥ दूरे कर्त्तुं क्षणमपि सोऽतिस्नेह

॥स.ती.द्वि. ॥२७॥

न्नपान्त्रा कृत ॥१७॥ न किंचिदस्ति त्वयास्मत्प्रगते का पिक्षणं मृगो ॥ राजर्षिर्नृप धनवल्लायते स्मातिविक्ल अ.१४ ॥

लः ॥१८॥ मृणाणिर्घ्र हन्तस्तस्य करा विक्लाय मागमे ॥ वितर्कोज्ञायते यहि तदा विलपतिस्मस ॥१९॥ का

मिनीकामुकस्मैव राजर्षिः स मृगीशिशोः ॥ ज्ञात्वा न कवि रहं सोहं नैवस्नेह वशात् क्वचित ॥२०॥ इत्थं मृग

सुता कारमन सस्तस्य नृपतेः ॥ स्वदेहारंभकं कर्म समाप्तिमगमद्द्विज ॥२१॥ कालहाततनुः सो यमृग

देहम गात वान् ॥ अंतकालेपितं ध्यायन्समीपस्थमिवात्मजम् ॥२२॥ इत्थं स राजा संसक्तः रामस्त्री पुत्र

वैभवः ॥ अपि मृगार्भस्नेहेन पशुत्वं स पमात वान् ॥२३॥ एवमन्येपि विहरन्मुनयः स्थनपा अपि ॥ स्नेहेने व

पराभूता स्वे षिरे दुर्दशां नृणाम् ॥२४॥ दयया पि हरीन्तरे पदार्थे मनसापि न्निवृतियः स रूढ योगः ॥ अपि सं

सृतिमेति हीनबुद्धिर्नरतो ऽसा विविविभवं यन्नूनम् ॥२५॥ इति श्रीमज्जैमिनीवनेनारायणाचरित्रे धर्म

ज्ञाम्नेद्वितीयप्रकरणे स्नेहेन भरत पराभवनामा चतुर्दशोऽध्यायः ॥१४॥ श्रीनारायणाय नमः ॥ द

क्षदुर्वासमसोर्विप्रकर्यामानाभिश्रुतयोः ॥ श्रयामवर्ण्यपथार्थं च तदिसन्निर्वेदाम्य ऽथ ॥१॥ पुराभागीरथीती

रे च कुर्विश्वसृजो मखम् ॥ तत्र देवाश्च दैत्याश्च मुनयोप्यासता ऽखिलाः ॥२॥ दक्षः प्रजापतिस्तत्र सहसा ऽ कृ

रवागमत् ॥ योऽभिषिक्तः प्रजेशानामाधिपत्ये विरिंचिना ॥३॥ ततोऽभिमन्यमानः स्वं सर्वतोऽधिकमेव ॥२७॥

सः ॥ सभायां मानितो देवैर्नत्वा विधिमुपाविशत् ॥४॥ स पश्यन्न ऽभितो देवानासीनं शिवमैक्षत ॥ ऐका

ग्र्यं ब्रह्मणि प्राप्तं वाक्देवेनिजात्मनः ॥५॥ अकृतप्रणतिं तं च सभावा दक्षो ऽतिमानवान् ॥ अपमानश्च

को पान्ते देवादीनिदमाह सः ॥६॥ नमत्सराच्चवाज्ञाना त्किंचिद्देवा वदाम्यहम् ॥ किंतु सामान्यतो वृत्तं

साधूनां कथयामि वः ॥७॥ इत्यादिमानिभाषायायुक्तिभिः स्वस्य साधुताम् ॥ दर्शयित्वासुरांश्च के

गर्हणां शंकरस्य सः ॥८॥ लोकपाल यशोहं तानिर्लज्जः शंकरोत्यपम् ॥ सन्मार्गो दीसद्गुरुर्जे प्यस्त ब्धो

ऽस्मान वमन्यते ॥९॥ नामात्मत्वा च गृहीत्वा मे गुरुं वाचापि मामसौ ॥ प्रत्युत्थानाभिवादार्हे सदस्यागत

वान्नवै ॥१०॥ मर्कटाक्षः क्रियाहीनो भूतसंगी दिगंबरः ॥ श्मशानवासी मुंडस्रक् चिताभस्मानुलेप

नः ॥११॥ अशिवाय शिवाख्याय नष्टशौचाय दुर्हृदे ॥ दत्तामया ऽनिच्छतापि कन्या ऽस्मै विधिचोदनात् ॥

१२॥ सोयं भूरिदुरा चारो यज्ञेभागं न शंकरः ॥ प्राप्नोति तिकुधा ज्ञात्वा दक्षस्तं स्वाजयं पयौ ॥१३॥ शास्त्रा

शिवं व्रजं तं तं नंदिकेशाः शशाप च ॥ दक्षो स्मृतत्त्वविमुखो बस्तास्योवपुरात्मधीः ॥१४॥ इति शास्त्राप्रज्ञा

ध्यक्षं ततो नंदीतदाश्रितान् ॥ विप्रानपि कुधा तत्सर्वान्दुराशापारुणलोचनः ॥१५॥ वेदवादेषु मुत्यंतुस

र्वभक्ष्या द्विजा लयः ॥ क्षत्रैविद्याव्रतधरा याचकाश्चिरं त्विह ॥१६॥ इति विप्रान्दृपंते तं वैदिकानपि तं

॥स०सं०द्वि० दिनम्॥ वीक्ष्य क्रुद्धो भृगुः शैवानशापद्धरुणो मुनिः॥१७॥ भवव्रतधरा ये च ये च तान्समनुव्रताः॥ पाषं अ०१५॥
॥२८॥ डिनस्ते भवंतु सच्छास्त्रपरिपंथिनः॥१८॥ नंदीशो वामूदपि योनदानस्माप्यि धारितः॥ वितंतु शिव
दीक्षायां यत्नदेवं सुरासवम्॥१९॥ शापस्येवं भृगोः शैवान्विमनाः शंकरस्ततः॥ उत्थाय कैलासमगा
त्पार्षदैः सहितो निजैः॥२०॥ अथ कोपि मखं कर्तुं रुद्रभागं विना भुवि॥ नाशकत्क्वापि देवोपि कालो
ऽप्यादिमखो महान्॥२१॥ ततो दक्षः स्वयं यज्ञमारेभे मानगर्वधीः॥ शिवमेकमनाहूय युक्तो देवैश्च स
र्वर्षिभिः॥२२॥ अनादरं शंकरस्य ज्ञात्वा ब्रह्मा तथाऽच्युतः॥ अप्याद्राज्ञसमारुतौ तन्मखं नैव जग्म
तुः॥२३॥ दक्षेणाकन्यापि निजाः शंकरद्वेषतः सती॥ नाहूता कन्यकास्त्वन्याः समारूढाः सभर्तृकाः
॥२४॥ विमानानि समारुह्य यांतीर्गगनवर्त्मना॥ करांगनाः पितुर्यज्ञं वीक्ष्यात्स्थाऽभवन्सती॥२५॥ अना
हूतापि सा पित्राऽद्रष्टुं यज्ञं महोत्सवम्॥ असुस्त्रुको द्वतागंतुं बभूव स्त्रैणधीवशात्॥२६॥ शंकरेणनि
षिद्धापि युक्तिभिर्बहुधैव सा॥ गणैः कतिपयैर्युक्ता पितुर्यज्ञं हगद्ययौ॥२७॥ शिवद्वेषवशाद्दक्षो न
तां दृष्ट्वाऽप्यवैक्षत॥ अनाहूता ततः सापि तस्मै तु क्रोधमानिनी॥२८॥ अरुद्रभागं यज्ञं च वीक्ष्य दक्षं स
ती रुषा॥ निर्भर्त्स्य बहुधा देहं जहौ सद्यः समाधिना॥२९॥ ततो रुद्रगणा दक्षं हंतुमभ्यपतंस्तदा॥ भृ ॥२८॥

गुर्यातयितुं वह्नेर्देवान्समुपपादयत्॥३०॥ ते रुल्मुकप्रहरणैॠभुसंज्ञैरितस्ततः॥ हन्यमाना रुद्रग
णाः पलायनमकुर्वत॥३१॥ एतं वृत्तांतमखिलं कैलासे नारदः शिवम्॥ समागत्याऽहतच्छुत्वा भृशं
क्रोधमवाप सः॥३२॥ स्वजटायाः समुत्पाद्य वीरभद्रं गणाधिपम्॥ प्राह दक्षं सयज्ञं त्वं जेतुं रौद्रं वावि
चारयन्॥३३॥ तस्मात्ततो ययौ सद्यः सोपि दक्षमखं प्रति॥ गणैरनेकैर्धरां सर्वां कंपयन्गिरिराशिव
॥३४॥ तत्र गत्वा यज्ञकुंडं मूत्रवन्मेरुपादिच॥ दग्ध्वा दक्षस्य तु शिरश्छित्त्वा वह्नौ जुहाव सः॥३५॥ ततस्त
पातितो देवानृषीन्भृगुपूष्णकादिभिः॥ शैवाः संताडयामासुर्मणिमल्लमुखाश्च पि॥३६॥ छिन्नभग्नपती
काश्चैव क्रुः सर्वे पलायनम्॥ कृतकार्या रुद्रगणाः कैलासं पुनरायपुः॥३७॥ ततः कालेन कियता तिथ्ये सती
तेऽश्विजन्मिल्वरैः॥ प्रार्थितेशानुगृहेण छागास्यो जीवतिस्म सः॥३८॥ मानेनेस्य मनर्पोऽभूद्दक्षस्याऽ
पि प्रजापतेः॥ शंकरावतयाजो कोगाद्देणाचापि भूयसी॥३९॥ अथ दुर्वाससः साक्षाद्धशांशास्तपोनिधेः
॥ अपि मानास्मराभूत्किं कथयामि शृणु द्विज॥४०॥ अंबरीषाभिधो राजा सूर्यवंशसमुद्भवः॥ सप्तद्वीपव
तीं पृथ्वीं पुराशासीन्महामतिः॥४१॥ हरिमीजे महायज्ञैः पितृवत्पालयन्प्रजाः॥ नानाव्रतानि दानानि सोऽ
करोद्धरितुष्टये॥४२॥ देवानामपि दुष्प्रापं यस्मिन्नैश्वर्यलक्षणं भंगुरम्॥ जानन्विरक्तस्तत्राऽसौ सोऽस्मिन्नारायणे म

स्कं॰ जी॰ हि॰
॥ २७ ॥

धात् ॥ ४३ ॥ सतो समागमं कुर्वन्भक्तिं नवविधां हरौ ॥ चकारैकमनास्तेन संतुतोष स वै भृशम् ॥ ४४ ॥ तु
ष्टः सतस्य रक्षार्थं च चक्रं स्वीयं सुदर्शनम् ॥ तत्पार्श्वे स्थापयामास सर्वाशिष्टविनाशनम् ॥ ४५ ॥ स एकदा
तु नृपतिर्दधार द्वादशीव्रतम् ॥ संवत्सरं मधुवने सभार्यः कृष्णतुष्टये ॥ ४६ ॥ व्रतान्ते कार्तिके मासि त्रिरा
त्रं समुपोषितः ॥ हरेः कृत्वा महापूजां ददौ दानानि भूरिशः ॥ ४७ ॥ द्वादश्यां ब्राह्मणान्सम्यक्तर्पयित्वेष्ट
भोजनैः ॥ करोति पारणं यावद्दुर्वासास्तावदाययौ ॥ ४८ ॥ अतिथिं तमुपायान्तं प्रत्युत्थानासनादिभिः ॥ मा
नयित्वा भोजनार्थं प्रार्थयामास भूपतिः ॥ ४९ ॥ तथेत्युक्त्वा मुनिः स्नातुं कालिन्दीमगमद्द्रुतम् ॥ माध्याह्नि
कं कुर्वतोऽस्य विलम्बस्तत्र चाऽभवत् ॥ ५० ॥ द्वादश्यां पारयन्राजा मुनिं ज्ञात्वा विलम्बितम् ॥ विप्रान्त्वाश्र
विदोऽपृच्छत्कर्तव्यं स्वस्य संकटे ॥ ५१ ॥ ब्राह्मणातिक्रमे दोषो द्वादश्यां चाप्यपारणे ॥ अतो मयात्र किं का
र्यमित्युक्तास्तेऽब्रुवन्द्विजाः ॥ ५२ ॥ त्वं पारयाऽम्भसा यस्मादशितं नाशितं च तत् ॥ इत्याज्ञप्तो द्विजैः सोऽपि पा
रणं भसाऽथधात् ॥ ५३ ॥ अथागतो मुनिर्ज्ञात्वा नृपतिं कृतपारणम् ॥ स्वाग्रपूज्यत्वमानोत्थक्रोधं प्रा
प्याब्रवीच्च तम् ॥ ५४ ॥ रे निर्दय श्रीमदान्ध विष्णुभक्तेशमानवन् ॥ निरंकुशः करोषि त्वं कामं धर्मव्यतिक्र
मम् ॥ ५५ ॥ त्वं मामतिथिमायातमातिथ्येन निमन्त्र्य तत् ॥ अदत्त्वा भुक्तवांस्तस्य सद्यस्ते दर्शये फलम् ॥ ५६

अ॰ २५ ॥
॥ २७ ॥

इत्युक्त्वा रोषताम्राक्षः कृत्यां कालानलोपमाम् ॥ स्वजटायाः समुत्पाद्य प्राहिणोत्तद्वधाय ताम् ॥ ५७ ॥ खड्ग
हस्तामापतन्तीं तां वीक्ष्य नृपतिः स तु ॥ असत्यं देहमात्मानं सत्यं ज्ञात्वा न विव्यथे ॥ ५८ ॥ तदा सुदर्शनं चक्रं
स्थितं तदनाशयत् ॥ ततः कृत्यां पुरा दग्ध्वा पृष्ठजग्मे मुनेरनु ॥ ५९ ॥ चक्राग्निना दह्यमानो मुनिश्चक्रे
पलायनम् ॥ प्राणान्रिरक्षिषुः स्वीयान्सर्वा भ्रामद्दिशो दश ॥ ६० ॥ यत्र यत्र मुनिः प्रायात्तत्र तत्र सुद
र्शनम् ॥ तमन्वगच्छत्क्षुधितं मृत्युर्वा देहिनं यथा ॥ ६१ ॥ पाताले चाऽन्तरिक्षेऽपि दिक्पालानां च धामसु ॥ कं
चित्त्रातारमप्राप्तो ब्रह्माणं शरणं ययौ ॥ ६२ ॥ नाऽहं समर्थस्त्रातुं त्वामित्युक्तो ब्रह्मणापि सः ॥ शंकरं श
रणं प्रायात्सोऽपि प्राह विरिंचिवत् ॥ ६३ ॥ त्रायस्वेत्यार्तनादेन ध्वनयन्नंबरं ततः ॥ वैकुंठे हरिमभ्येत्य प्रण
म्य प्राह पाहि माम् ॥ ६४ ॥ त्वद्भक्तस्याप्यकरवमपराधमबुद्धितः ॥ क्षान्त्वा तं कृपया नाथ चक्रान्मां पातुमर्ह
सि ॥ ६५ ॥ इत्युक्तवन्तं तं प्राह हरिर्निर्मानविभ्रमः ॥ अहं भक्तपराधीनो न स्वतंत्रोऽस्मि निश्चितम् ॥ ६६ ॥ नाऽ
हं समर्थो मद्भक्तद्रोहिणां रक्षणे ततः ॥ तमेव शरणं गच्छ स त्वां चक्रादविष्यति ॥ ६७ ॥ इत्युक्तः स महाकष्टं
प्राप्तो मानवशान्मुनिः ॥ सद्यो मानं विहायैव राजानं शरणं ययौ ॥ ६८ ॥ दृष्ट्वा द्विजो वासन्नृपपादे पाहीत्यु
दीरयन् ॥ तं क्षत्रमपि साष्टांगं प्रणनाम कृताञ्जलिः ॥ ६९ ॥ ततो राजा हरेश्चक्रं स्तुत्वा तद्भयतो मुनिम् ॥ मोच

॥स·जी·द्वि॥ यामास हृष्यात्मा नत्वा च सादरम् ॥३०॥ इत्थं मानेन सम्महत्कष्टं दुर्वाससा द्विज ॥ प्राप्तं सर्वं भयेनापि तं ॥अ०२५॥
॥३०॥ भक्तो हरति सन्मतेः ॥३१॥ एवमन्येऽपि बहवो राजानानरूपस्तथा ॥ मानेन लेभिरे कष्टं महच्चापयशो भुवि
॥३२॥ लोभाद्यैरभिभूतानामित्थं ते कीर्तिता मया ॥ कथावसिष्टमुख्यानां संक्षेपेणाद्विजोत्तम ॥३३॥ सा
वधानैरतो भक्तैः हरि देते महारयः ॥ ह्यात व्यास्ति न भक्तिः स्यान्निर्विघ्नेष्ट फलप्रदा ॥३४॥ स्कन्द उवाच ॥
इति तस्य वचो निशम्य हृष्टो द्विजवर्यः स च भूत्वभक्तसंघैः ॥ सकलैः सह तं ततो ववंदे हृदये तच्च दधत्स धर्म
निष्ठः ॥३५॥ इति श्रीसत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे द्वितीयप्रकरणे मानेन दक्षदुर्वाससमीःप
गमनं नामा पंचदशोऽध्यायः ॥२५॥ स्कन्द उवाच ॥ ततोऽसवे समायाता भोजेरपुरतो नृप ॥ पार्थयन्त्वा पुं
रैनेन्तुं हरिं राजकुमारकाः ॥१॥ भक्तैः परिवृतः सोऽयते पांत्रिपत्निकीर्तया ॥ भोजेरपुरमभ्यागात्कपिजाप
श्चिकादिने ॥२॥ तं आग्रनीजजपुत्रः स्वरूपवानतिमुरुधीः ॥ मूलजि हैत्राजितप्रीता परर्थेनमिवेविरे ॥३॥ दे
वरामादयो विप्रास्तं चासेवंत भक्तितः ॥ अन्येनववरवो वैश्याः शूद्रा योषाश्च शक्तितः ॥४॥ तत्र भारपदामा
यां ब्रसणान्तु सत्सहस्त्रशः ॥ यथेष्टं भोजयामास पित्रुहेशेन वर्णिराट् ॥५॥ अथापराह्नसमये सभातत्राम
वच्छुभा ॥ दिव्यसिंहासने रेजे तन्मध्ये स सतां पतिः ॥६॥ पीताकृतिसमवपुः पयह्रदस्समेक्षणः ॥ दीर्घबाहुर्व ॥३०॥

नरूपाग्रः सस्मितास्यसरोरुहः ॥७॥ पीनांसः कंबुकंठश्च स्कन्धासश्च विशालउरःस्थलः ॥ वलिकृन्नूदरः सौ
म्योनिम्ननाभिरुदग्रपात् ॥८॥ ऊर्ध्वपुंड्रं लसद्भाले चतुलसीमालिकेगले ॥ दधत्सितांबरधरो वर्णिवे
षमनोहरः ॥९॥ भक्तैश्चंदनपुष्पस्रक्कुसुमैश्च वरादिभिरर्चित ॥ दधद्दक्षिणपाणौ च तुलसीकाष्टमालि
काम् ॥१०॥ करुणार्द्रदृशा भक्तान्पश्यन्स परितो निजान् ॥ हर्षयामास भगवान्मिन्नवक्त्रार्पितेक्षणान्
॥११॥ निषेदुस्तस्य पुरतस्त्यागिनो मुनयः प्रभोः ॥ तांश्चाभितो नरा नार्यः स्वस्वमर्यादया खिजा ॥१२॥
तूष्णीं तेषूपविष्टेषु स्वस्ववचोमृत लिप्सुषु ॥ सर्वेषु भक्तसंघेषु सकृत्वैम पुरं वचः ॥१३॥ श्रीनारायणमु
निरुवाच ॥ शृण्वंतु सर्वे गृहिणस्त्यागिनश्च वचो मम ॥ वदामि तत्तु युष्माकं श्रेयस्कृत्सर्वथा सदा ॥१४॥ अ
हिंसैव परो धर्म इति वेदानुशासनम् ॥ अस्तीति सर्वथा कस्यापि हिंसा सर्वैर्मदाश्रितैः ॥१५॥ वपुषा वचसा
क्वापि मनसा वापि देहिनः ॥ कस्यापि नैव कर्त्तव्या द्रोहो हि निजहितेच्छुभिः ॥१६॥ देवोद्देशेन यज्ञेऽपि हिंसा का
र्या न कर्हिचित् ॥ लोभान्मेल्पामपि स्त्रराग्रहः कार्या न मामकैः ॥१७॥ यस्मै देवाय दैवीवास्तु रामांसार्पणं भ
वेत् ॥ यस्मै जीववहिंसा च स्यात्स मान्यो न सान्न च ॥१८॥ तपो व्रतं न कर्तव्यं न तन्मंत्रजपस्तथा ॥ अनापदि
न कर्त्तव्या ताभ्यां नतिरपि क्वचित् ॥१९॥ न स्थाप्या नैव पाठ्याश्च ग्रंथाः कौलार्णवादयः ॥ ऊर्ध्वमापो वेदवा

त्योभवतीत्यवगम्यताम्॥ २०॥ मयानिश्चितमेतद्धि कुर्वीरन्ननु विमानवाः॥ तेषां हि यः प्रसंगोपि मरीचेरा
परं विना॥२१॥ अद्यप्रभृति ये केपि मन्निषिद्धमिदं नराः॥ आचरिष्यंति तेषां वै वंशोच्छेदो भविष्यति॥
२२॥ धननाशो राज्यनाशः प्रतिष्ठाहानता तथा॥ भविष्यत्ययशो भूरि तेषां मामवजानताम्॥ २३॥ तेषां पु
मर्थ एकोपि न सेत्स्यति कदाचन॥ मृत्वा ते निरयान् घोरान् प्राप्स्यंत्यत्र न संशयः॥ २४॥ ॥सुव्रत उवाच॥
इति श्रुत्वा हरेर्वाक्यं व्याघ्रजिन्नृपतिः सुधीः॥ नत्वा तं प्रांजलिः प्रीचे तल्लादेः कद्दाम्रपः॥ २५॥ कुलाचारे
प्रपन्नं नौ नवरात्रं व्रतं हरे॥ अस्ति देव्या वार्षिकं तत्यातराऽरम्यसंगतम्॥ २६॥ कर्तव्यं वा न कार्यं तत्त्व
त्वाभिस्त्वदुपाश्रितैः॥ तत्र केचित्क्वचिद्धिंसा सुरापानं च दृश्यते॥ २७॥ यदत्र युक्तं तद्ब्रूहि त्वं हि धर्मप्रव
र्तकः॥ इत्युक्तस्तेन भगवानिदं प्रोवाच युक्तकृत्॥ २८॥ ॥श्रीनारायणमुनिरुवाच॥ राजसास्तामसा दे
वाः क्रूरमांसाशनं नृप॥ कुर्वते सात्त्विका नैव देवा देव्यश्च कर्हिचित्॥ २९॥ पार्वती सात्त्विकी देवी यथा
लक्ष्मीश्च वैदस्रः॥ धर्मज्ञानतपोयोगवैराग्यादिगुणोर्जिता॥ ३०॥ अस्माकं सा तु पूज्याऽस्ति शंकरप्राण
वल्लभा॥ नवरात्रव्रतं तस्या भवतीत्यवगम्यताम्॥ ३१॥ सात्त्विकानां तु देवानां देवीनां च नराधिप॥ व्रता
चादि विधातव्यं नेतरेषां तु कर्हिचित्॥ ३२॥ पार्वत्या न प्रिया हिंसा सा सहपस्या तपोरते॥ तदग्रेऽपि च तां ये

नु कुर्युस्तेत्र क्रूरा नराः॥ ३३॥ अतस्तस्या व्रते राजन् मद्यमांसार्चनान्वितः॥ कुलाचारः कृतिस्त्वाद्यैः संत्य
धर्ममवेहि वै॥ ३४॥ जीवहिंसा भवेद्यत्र सुरापानं च यत्र वा॥ व्यभिचारो भवेद्यत्र सोऽधर्मः सहरतः॥ ३५
॥ धर्माभासोत्र धर्मोऽसौ तस्यागे नास्ति पातकम्॥ त्यागोऽस्य परमो धर्मः सच्छास्त्रप्रमितोऽनघ॥ ३६॥ क्षु
द्रा देवाश्च देव्यो वा ये स्युर्मद्याऽमिषप्रियाः॥ तामसानां न कर्तव्यं व्रतं तेषां च पूजनम्॥ ३७॥ सात्त्विकानां
वैष्णवानां भवतां मामुपेयुषाम्॥ हिंसाप्रियस्फुराचादिनोचितं हि मुमुक्षुताम्॥ ३८॥ अधर्मस्य प्रिया हिं
सा त्वहिंसा धर्मवल्लभा॥ अधार्मिकाणामाद्येष्टा धार्मिकाणां तथेतरा॥ ३९॥ तामसेभ्यो न भेतव्यं मत्कैः
कृतमस्य कर्हिचित्॥ यतः स कालमायादेरप्यस्त्येव नियामकः॥ ४०॥ निंदा तु नैव कर्तव्या तेषां तत्सेविनां
तथा॥ शास्त्रैः साकं विवादश्च न कर्तव्योऽहि मामकैः॥ ४१॥ ॥सुव्रत उवाच॥ श्रुत्वेत्थं भगवद्वाक्यं नृपतिर्नष्ट
संशयः॥ ओमिति प्रतिजग्राह तदाज्ञां शिरसा नृप॥ ४२॥ आदायाज्ञां तदा नत्वा प्रोचे नारायणं प्रभुम्॥ नवरात्र
व्रते किंचित्प्रष्टव्यं नः शृणु प्रभो॥ ४३॥ न यं हि वैष्णवाः सर्वे भवामस्त्वत्सदाश्रयाः॥ व्रतं तामसदेवानां प्रा
यशो नैव कुर्महे॥ ४४॥ कुर्वंति वाऽस्यतः केचित्कुलधर्मवशाद्द्विजाः॥ ते परद्विनतः स्वामिन् करिष्यंति
तत्किल॥ ४५॥ किं त्वस्माज्जीविका तत्र भवतीति जगत्पते॥ पूजापाठस्थापनादिकारणी यं नु विद्यते॥ ४६॥

स.जी.द्वि.
॥३२॥

तत्कुर्यान्मनवादेवकृत्यैर्लक्ष्मीपयोचितम् ॥ इति तान्वदतो विप्रान्नीलकण्ठो ब्रवीद्वचः ॥४७॥ जीविकावृत्त अ० २६॥
ये स्वस्य पारतंत्र्येण वा द्विजाः ॥ चेत्स्वर्चा याः पूजनादिकारणीयं च वा त्वतः ॥४८॥ आपद्यनन्यगतिकैः
कृते वा तत्र कारिते ॥ प्रायश्चित्तं विधातव्यं यथार्हं तत्स्य शुद्धये ॥४९॥ यजमानेनाविदितं व्रतं चाज्ञयतां तु
तैः ॥ निमित्तांतरमुद्दिश्य कर्तव्यं साधवृत्तये ॥५०॥ विज्ञाच्चेद्यजमानस्तत्तत्त्वं सो मानन सुधीः ॥ स्वाश्रित
स्य हरेर्वृत्तिं तत्कुर्यात्कार्यमेव तत ॥५१॥ ऋतव्रत उवाच ॥ श्रुत्वेति भगवद्वाक्यं प्राप्तावसराः पत्काजनिर्गमाः प्र
सन्ना ब्राह्मणा भूयः पप्रच्छुस्तं नरेश्वर ॥५२॥ ब्राह्मणा ऊचुः ॥ महारोगैः पीडितानां भूतप्रेतादिभिस्तथा ॥
बाजकृत्यग्रहाद्यैश्च किं जप्यं तन्निवृत्तये ॥५३॥ देहावसानसमये किं च जप्यं जनैः प्रभो ॥ उत्तमैव गतिर्याभि
ज्ञा सिस्याद्विपापिनाम् ॥५४॥ सकामैर्वापि निष्कामैर्यज्जप्यं स्तोत्रमीश्वर ॥ वांछितार्थप्रदं चेत्तत्कृपया
वक्तुमर्हसि ॥५५॥ ऋतव्रत उवाच ॥ इत्थं नारायणमुनिः संपृष्टस्तैर्द्विजन्मभिः ॥ अब्रवीन्नृपते वाचा हर्षयन्
न्नखिलं सदः ॥५६॥ श्रीनारायणमुनिरुवाच ॥ शृणुत ब्राह्मणाः श्चान्ये सर्वे शृण्वंतु मद्वचः ॥ स्तोत्रं श्रेयस्क
रं वक्ष्ये सर्वस्तोत्रशिरोमणिम् ॥५७॥ भारते दानधर्मे यद्विष्णोर्नामसहस्रकम् ॥ भीष्मो युधिष्ठिरं प्राह जप्यं
तद्धिति मेमतम् ॥५८॥ अर्थाः सर्वेपि सेत्स्यंति तेन तावतै वद्विजोत्तमा ॥ तस्मात्सर्वेषु कार्येषु जप्यमेतज्जनैः ॥३२॥

सदा ॥५९॥ तथा श्रीमद्भागवतश्रीकृष्णनारायणात्मकम् ॥ कवचं च जपनीयं च सर्वोपद्रवनाशनम् ॥६०॥ यथा
कार्यं यथावित्तं पुरश्चरणमेतयोः ॥ इच्छाविधानं कर्तव्यं पुरश्चरणपद्धतौ ॥६१॥ यथाविधि कृते तस्मि
न्कार्यसिद्धिर्भवेन्नृणाम् ॥ एतद्द्वयं ततो जप्यं सर्वैरेव द्विजातिभिः ॥६२॥ कस्मिंश्चिदपि कार्ये न स्तु उ
मंत्रास्तु कर्हिचित ॥ सद्यः फलाअपि जप्तैर्नजसत्या मदाश्रितैः ॥६३॥ मद्यमांसप्रियादेवा राजसास्ताम
सास्तु ये ॥ न ध्यानं तेषां मंत्राश्च मोक्षां कुरन्ति कुत्तनाः ॥६४॥ ये तान्जपंति तेन्नं संभुक्त्वैव निरयान्वहन्न ॥ प्रा
प्नुवंति पिशाचत्वं डाकिनीत्वं च योषितः ॥६५॥ एतद्द्वयं ततः सर्वैः सर्वकार्येषु सर्वदा ॥ सकामैर्वापि नि
ष्कामैः पठनीयं द्विजोत्तमाः ॥६६॥ अथवा हनुमन्मंत्रो जप्यः सद्यः फलप्रदः ॥ यथाविधि प्रयोक्तव्यो ब्र
ह्मचर्यव्रतस्थितैः ॥६७॥ ऋतव्रत उवाच ॥ इति श्रुत्वा भगवतो वाक्यं ते ब्राह्मणा नृप ॥ जनाश्चान्ये सभूपाजा
स्तहृष्टास्तं ववंदिरे ॥६८॥ एवमानंदयन्भक्तानन्नकूटोत्सवाविधि ॥ तत्रोषित्वा ततः प्रायान्मोडग्रामं हरि
र्नृप ॥६९॥ पथि ग्रामेषु भक्तानामेकं द्वे वा दिने वसन् ॥ दिनैः कतिपयैः प्राप ग्रामं तं सानुगो हरिः ॥७०॥ त
त्रार्चितोऽसौ द्विजजित्वधानैः स्वत्र प्रवीरैर्दिनपंचकेन ॥ विधाय वासं स्वखदैजनानां ग्रामं ततोऽगाद्विजयाभि
धानम् ॥७१॥ इति श्रीसत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे द्वितीयप्रकरणे तामसदेवव्रतादिनिषेध

स॰जी॰द्वि॰ नामा त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३३ ॥ सुव्रत उवाच ॥ नारायणादिभिस्तत्र रथकारैः समर्चितः ॥ शेषपारमुपेयाय अ॰२३ ॥
॥३३॥ ग्रामं नरपते हरिः ॥ १ ॥ ताजनिद्रथकारेण सार्कं मात्रा सुतेन च ॥ तत्रार्च्यमानः कतिचिद्दिनान्यत्र सहेश्
श्वरः ॥ २ ॥ ततो वसंतपंचम्यां भाऽग्राममुपागमत् ॥ भगवान्स्वानुगस्तत्र महोत्सवमकारयत् ॥ ३ ॥ मूलजः के
दरशर्माद्याः समसेवंत वाडवाः ॥ तत्र वैष्णवेभ्यः कृष्णलजन्यदेवाद्पस्थितम् ॥ ४ ॥ रथकारास्तु विप्रास्ममादरा
मनीदादयः ॥ स्वरूपस्वनाथमुख्यास्तमादरेणासिषेविरे ॥ ५ ॥ बहवो मिलितास्तत्र भक्ता देशांतरागताः ॥ पु
पूजुस्ते च तं प्रीत्या गंधपुष्पधनादिभिः ॥ ६ ॥ अपराह्णे सभा तत्र बभूव महती नृप ॥ तन्मध्यपीठे भगवा
न्निविष्टः सादरस्तदा ॥ ७ ॥ मर्यादया पविशंस्तान्वानानार्पितजीवनान् ॥ भक्तानानंदयन्नेव वाणीर्जगव च
ने हरिः ॥ ८ ॥ सर्वेषां देहिनां भक्ताः कृष्णभक्तिर्विमुक्तिदा ॥ उद्देति सा तु सत्संगात्स्वरपसकरसंगतः ॥ ९ ॥
असत्कराणां ततः संगो नैव कार्यो मुमुक्षुभिः ॥ लक्षणैर्नृपते ते पासत्ज्ञातिनास्ति यल्लुपकः ॥ १० ॥ एतच्छ्रु
त्वा भक्तपतेर्वचनं स्वहितावहम् ॥ मूलजशर्मा विप्रवरस्तं प्रणम्येदमब्रवीत् ॥ ११ ॥ मूलजशर्मोवाच ॥ वर्णसं
गास्त्वया प्रोक्ता असत्कराये जगत्पते ॥ लक्षणानि बुभुत्सामस्तेषां वयमिहोजसा ॥ १२ ॥ तानितं रूपयास्वामि
न्त्वं त्वमर्हसि सर्ववित् ॥ इति संचोदितस्तेन विप्रेण हरिरब्रवीत् ॥ १३ ॥ श्रीनारायणमुनिरुवाच ॥ कृष्णक ॥३३॥

स्मावताराणां तद्भक्तानां चवारव ॥ द्रोहाचरणमिलीतन्मुखं लक्षणमासुरम् ॥ १४ ॥ तच्चस्वाभाविकं त्वेव
तेषां मिस्रव धार्यताम् ॥ तेयं नानन्नात्युतस्तु मत्स्याटोपप्रदर्शनम् ॥ १५ ॥ कृष्णतद्भक्तमाहात्म्यचरित्रेष्व
श्रुतेष्वपि ॥ रोषदृष्टिरितिज्ञेयमन्यच्चासुरलक्षणम् ॥ १६ ॥ हिंसाकरापजदेव देवदेवी पुनिश्वजा ॥ हद
धीत्तन्मंत्रजपस्तर्वांतहृतक्रिया ॥ १७ ॥ नदीयद्यपवनस्यवणादिप्रसक्तता ॥ तद्दीक्षाधारणं चेति ल
क्ष्माणप्रमरविद्विषाम् ॥ १८ ॥ बुद्धिपूर्वं जीवहिंसा सुरापानं पलाशनम् ॥ स्त्रीयेतरस्त्रीगमनं लक्षणं विद्धि
चासुरम् ॥ १९ ॥ उरुतल्पं च कामेन रुषा लोभेन वा द्विज ॥ मानेन वा मदेनापि लक्षणं त्वासुरं हि तत् ॥ २०
रसास्वादे लोलुपत्वं वर्णसंकरकारिता ॥ स्ववर्णाश्रमधर्मस्य त्यागस्तत्त्वप्रदर्शनम् ॥ २१ ॥ एवमादीनि लं
क्ष्माणि ज्ञातव्यानि सुरद्विषाम् ॥ संक्षेपेण मयोक्तानि येषु सुस्तानितेःसुरा ॥ २२ ॥ संगस्तेषां न कर्त
व्यः कृष्णभक्तैरनापदि ॥ विकरिष्यंति ते श्रद्धा भावाः स्वश्रेयसोऽध्वनः ॥ २३ ॥ सुव्रत उवाच ॥ इति शिक्षाव
चः श्रुत्वा मूलजशर्मा हरेर्द्विजः ॥ सद्व्यास्थितस्त्वेन भक्ताः प्रलस्थहृष्टस्तथैति तत् ॥ २४ ॥ एवं शिक्षावचोभिः
स्वान्बोधयन्स महाप्रभुः ॥ दिनान्युषित्वा परतत्रयया वैबुधिकादिकर्मम् ॥ २५ ॥ गोमिरुत्तीर्य तां यापादं जा
राखं पुरं ततः ॥ पुरुनुः कचरायास्तं तत्र विप्रा महामुदः ॥ २६ ॥ दिनान्युषित्वा कतिचित्सतत्र स्वामीन्नु

॥स॰जी॰टि ॥३४॥

जंगमाख्यपुरे तत्रोऽगात् ॥ सद्धर्मसंस्थापनतत्परोसावधर्ममूलोन्मूलनने पटीयान् ॥ २७ ॥ संघ्रासमाक- अ॰ १५॥
र्ण्य च पौरभक्ता विचित्रवादित्ररवैः सहाशु ॥ यानै रथाश्वादिभिरभ्युपेत्य दृष्ट्वा च साष्टांगममुं प्रणेमुः
॥ २८ ॥ तान्मानयित्वानुगतान् यथार्हं विचित्रयानेषु निषादयित्वा ॥ भक्तान्स्वयं सैंधववर्यमारु-
ह्य तैः साकमुपाविशत्तत् ॥ २९ ॥ तत्र स्कंदरजितो निकेतने लब्धरत्नमवसंस्थिचकारसः ॥ स्वानु-
गांश्च समवासयत्पुरे भक्तवेश्मसु यथार्हमीशिता ॥ ३० ॥ इति श्रीसंघजीवने नारायणात्तचरित्रे
धर्मज्ञानाङ्के द्वितीयप्रकरणे अक्षरलक्षणभुजंगपुरागमननामा सप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥ स्कंद्रतृ-
वाच ॥ श्रुत्वास्मद्गुरुवाग्भिन्नं प्रसन्नं वीक्ष्य तं प्रभुम् ॥ पौरास्तद्दीक्षणोत्कंठा तेभिरे परमंस्तवम् ॥ १ ॥ परि-
वर्णमुदानस्मते ऽपचकुरतंडिताः ॥ तेषां कतिपयानां ते नामान्निरूपते ध्रुवे ॥ २ ॥ आरासः स्कंदरजित्स-
रहीरश्च भगवांस्ततः ॥ जीवाः आगोदेवरामभक्ता नारायणात्मः सुधीः ॥ ३ ॥ राघवमनुरवा श्रीमल्लक्ष्मा-
णस्सं सिद्धविरी ॥ तथाप्रयागजिन्मुख्या ब्रासणाश्चातिभावतः ॥ ४ ॥ श्रीवरामस्य हरजिद्युत्कशैवच्छ्मा-
रपः ॥ शूद्राश्च ज्ञात्यां गांगेयमुख्याः पर्यचरन् हरिम् ॥ ५ ॥ पुंनाम्नरी त्यान्मख्या जहरीसारनादयः
योषितोपि न्यषेवंत तं मंत्रि प्रेमतो नृप ॥ ६ ॥ मयोनवम्याः सुस्कायां तत्राभूत्सुमहोत्सवः ॥ नानादेशा ॥३४॥

पुराच्छ्रीमज्जनास्तत्र समाययुः ॥ ७ ॥ महांतं मंडपं स्वामी कारयित्वा स्फुशोभनम् ॥ तत्रार्चयच्छ्री रा-
मचंद्रं मध्याह्ने विधिवन्नृप ॥ ८ ॥ उपवासं दिने तस्मिन् गृहस्थाः स्वामिनस्तथा ॥ स्वयं हरिर्मनास्वा-
मी चकुस्तन्निशिजागरम् ॥ ९ ॥ रामनवम्यां वर्णीऽसतो विप्रांस्तथाऽर्चयत् ॥ स्थापयन्धर्ममर्या-
दां भूर्णं कामोपि भूतले ॥ १० ॥ अपराह्ने सभायां तं हेमपीठमधिष्ठितम् ॥ तत्राभक्तजनास्तस्य
कर्तुमारेभिरेऽर्चनम् ॥ ११ ॥ प्रयागजिद्विप्रवरो वेदशास्त्रविशारदः ॥ प्रणाम्य तं गंधपुष्पतूलवा-
सोभिरर्चयत् ॥ १२ ॥ संपूज्य भक्त्या तं प्रपन्नं समाधिं प्रापतत्क्षणम् ॥ ब्रह्मशकाशीनत्वाप्य मुं चर्णविं-
प्रदर्शसः ॥ १३ ॥ क्षणांतेनैनमेव गोलोकधाम्नि वैक्षत ॥ वालिविर्षपुनः प्रपन्नमुत्तस्थौ
तस्मैहीच्छया ॥ १४ ॥ ततस्तु शत्रुतंशीला वरांजलिपुरः स्थितः ॥ आस्यराः समहात्मतुष्टिस्ता रा-
घूदरोश्रयः ॥ १५ ॥ प्रयागजिदुवाच ॥ नमो दिव्यगोलोकधाम्नि ब्रह्मकाशे समेराधिकागोपिकाभि-
र्विजासम् ॥ सदा तत्र वेणुवाद्यप्रयतस्मै कृतानाथतुभ्यं नमस्ते प्रसीद ॥ १६ ॥ नमो वासुदेवाय कृ-
ष्णाय नित्यं नमस्तेस्तु सुरूपाय बुद्धित्रयाय ॥ हरे भक्तरक्षार्थमिस्सो रानाथरूपा ॥ १७ ॥ नमो नक्ति
धर्मात्मजायार्तिहं चैमहावतिविभायधर्मैकपात्रे ॥ प्रधर्मान्निवापस्य मूर्तीत्वनिबेरूपा ॥ १८

॥स॰जी॰टि॰ नमो देवदेवेश स्वेच्छयात्तमूर्तये नमः पद्मयोनित्रिनेत्राद्यर्चिताय ॥ अनेककोटिकोटीनामंडानां एकैकरोमतो ह अ॰२८॥
॥३५॥ पा॰ ॥१९॥ त्वमेवासि लोकस्य धाता विधाता स्रष्टा च मे स्तुभिः सर्वदा चिंतनीयः ॥ स्वशारदस्य शक्तोऽस्मि
नः पुरुषस्त्वं कृपा॰ ॥२०॥ त्वमेवेत्थमस्य श्च कूर्मो वराहो नृसिंहस्तथा वामनः पर्शुराम ॥ अनुत्वं
हि रामश्च कृष्णोऽवितुं स्वानुकृपा॰ ॥२१॥ त्वमेवावतारान् धर्मस्य त्राणाय सैव प्रवृत्त्यैव धर्मस्य धृ
षोऽनुकालम् ॥ वशीकृतस्त्वं नोऽपि न कस्य नूनं कृपा॰ ॥२२॥ यथा बालकानां हितं स्वस्य कुर्वात पि
ता वा सखा वा त्वस्य सख्युस्तथा त्वम् ॥ हितं कर्तुमर्होऽसि वाऽत्रेरितं मे कृपा॰ ॥२३॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥
इति स्तुवंतं तं तत्वा पुराणं निपुणं हरिः ॥ वाचनार्थं पुराणादेः स्वांतिके समतिष्ठिपत् ॥२४॥ त
तः कंदर्पजित्तं च स्वपार्षदगृहे भवः ॥ शिल्पे स्वर्णान् पामालीं बृसीं पीठमथार्चयत् ॥ २५॥ कृगंधि
नाचंदनेन धौम्यैर्हरिश्च शेखरैः ॥ नानाविधैः सुवसनैस्तं तु भूषविभूषणैः ॥२६॥ सहस्राणि हे
मगुणानि धाय पुरतो हरेः ॥ नीराजयामास सकं नानाविधवसनादिभिः ॥२७॥ ततः प्रणम्य साष्टां
गं बद्धांजलिपुरःस्थितम् ॥ दर्शनीयतमं पद्मपत्रनेत्रं वानेन्द्रनिर्मितः ॥२८॥ पद्मपत्रं सह सा आपस
मापि सपरंतप ॥ तत्रापद्मपन्महत्तेजो वर्णितं च नतत्तलम् ॥२९॥ ततो ऽपद्मपसगो लोके तत्र चक्र ॥३५॥

सतेनमि ॥ मुरलीं वादयंतं तं श्रीकृष्णं रासमंडले ॥ ३०॥ ततस्तमेव भूमानं धाम्नः आकृतऐश्व
त ॥ अथ वा कुंदर्शनीयं शेषपर्यंकशायिनम् ॥ ३१॥ अमृताब्धे च तं धाम्नि महापुरुषरूपिणम्
म् ॥ निरस्तनश्चैतम् मुक्तानां निकरैरुपसेवितम् ॥ ३२॥ विष्णुं वैकुंठलोके च रमया सेवितं ततः ॥ तं
वैक्षत क्षीरनिधौ योगेशं शेषशायिनम् ॥ ३३॥ यज्ञनारायणं चाग्नौ सूर्ये कूर्मं तु वा द्युपल्लक्षित
म् हिरण्मयं चतुरूपमर्कबिंबे स मैक्षत ॥ ३४॥ तं चाप पद्मपद्दिशाला यां नरनारायणं ततः ॥ ब
र्णविषं यथापूर्वं ततस्तं हरिमैक्षत ॥ ३५॥ स्तुत्यितोऽयेस्वपात सप्रभो स्तं सर्वकारणम् ॥ विदि
त्वा सन मस्कृत्य स्तुष्टाव परया मुदा ॥ ३६॥ कंदर्पजिदुवाच ॥ गोलोके शपरे त्राकृतस्म भगवंस्त्वं का
लमायेश्वरः सर्वेषां च नियामकोऽक्षरपरो दिव्याकृतिः स्वप्रभः ॥ सर्वात्मा पुरुषोत्तमोऽसि सक
लेश्वर्याभिजुष्टः सदानंदे नकृजने च कल्पतरवे वाऽपीड वेषायते ॥ ३७॥ भूमाऽऽकृतधाम्नि चाऽ
मृतपदे त्वं वै महापूरुषो वैकुंठेऽपि च विष्णुरस्यऽथ पयोनौ धौ च योगेश्वरः ॥ यज्ञो पत्तपति हि
रण्मयवपुश्चादित्यबिंबांतरे मेदिन्यां बदरीवनेऽपि च नरो नारायणो वर्तसे ॥ ३८॥ माया कालज
यमात्रिलीतिरामनमीदास्यपः सत्त्वं यं तत्तत्तामस मग्रतान्तानुचरस्वैश्वर्यवृंदैः सह ॥ गातोऽन्या

॥भ॰टी॰टि॰ स्तुतिस्त्वं वै करुणया कस्मात् हेतोर्न गणितत्त्वस्त्वद्वपुः समाधिषु नगरं संदर्शयन् राजसे ॥३९॥ प्र॰१९॥
॥३६॥ कल्पलतावान् ॥ एवंस्तुत्वा पुनर्नत्वा निजभ्रातृसुतादिभिः ॥ नमश्चिच्चरणौ पादवज्रस्य पृथग्गुदार
धीः ॥४०॥ उपहारैर्महद्भिस्तैस्तमभ्यर्चति भावतः ॥ इत्थं कृत्यं कृत्वं स्तुतिं स्वसाक्षाद्दृष्टतदोजसः
॥४१॥ विरुद्धधर्मखेदनं विशुद्धबुद्धिमेदनं सकोपजोनतेदनं रसस्पृहावकेदने ॥ कुसंगसंगिदं
दनं सदाभिमानिनेदनं कुवर्त्मपूजकेदनं सकाममोहखंडनम् ॥४२॥ सदीक्षाविघ्नकारणं प्रपन्न
जीवतारणं निजांतरारिमारणं समग्रधर्मधारणम् भवतमूर्छिदारणं विकारहेतुवारणं कृ
पारसप्रसारणं नमामि दुःखहारणम् ॥४३॥ जयेति ॥ हे धर्मधुरंधर एकांतिकधर्मधुरधा

जयजयधर्मधुरंधरसेनतकंधर वृणिपुरंदरसेवितकेदरमंदिरवासक्रखाधिपते ॥ जयजय
जोक विलक्षणबोधविचक्षणजक्षितलक्षणभक्तकरक्षणपद्मदलेक्षण कुंभिगते ॥

एक संनताः विनयेनम्राः कंधराग्रीवा येषां ते च ते वृणिपुरंदरानेष्टिकबन्धसचारित्रेशास्तैः से
वितपरिचरितस्तत्संबुद्धिः केदरः सर्वशोभामयत्वादुत्तमणीयं च तन्मंदिरं गृहं च केदरस्य केदर ॥३६॥

जिदयकारस्य वा मंदिरं तस्मिन्वासो निवासो यस्य तत्संबुद्धिः । क्रखस्य परमनिःश्रेयसाख्यस्यांति
कस्य खस्याधिपतिः स्वामी स्वातिभक्तस्य प्रदानसमर्थः तत्संबुद्धिः । हे हे त्वम् जयजय सोत्कर्षमा
विष्कुरु । भाद्रेवी सा । जो केभ्यो जनेभ्यो विलक्षणो अतिरिक्तो यो बोधो ज्ञानं तस्मिन् विचक्षणः प
टुस्तत्संबुद्धिः सर्वासाधारणज्ञानदर्शनचतुरैस्सर्वैः । जक्षितानि प्रत्यक्षतया दृष्टानि मानानि लक्षणा
नि परमेश्वरत्वबोधकानि पादयोरूर्ध्वरेखादिचिह्नानि यस्मिंस्तत्संबुद्धिः । भक्ताः स्वाश्रिते

जयजय निर्मदनेदनशर्मद वेदनताशितबंधन दुष्कृततरंधनबोधसमिंधननामलते ॥ जयज
यसन्मतिजोषणकापथरोषणसत्पथपूषणसज्जनभूषणदूषणमुक्तसदात्मरते ॥४४॥

कांतिकजेनानसुतरां रक्षति निर्दंभीभूयरेण पालयति सर्वापद्भ्यो रक्षति तत्संबुद्धिः पद्मं दले
कमलदलदाविपत्काकुर्वाणं तमात्पतेदक्षणोनेत्रे यस्य तत्संबुद्धिः । कुंभिनो गजस्येव गतिर्गमनं य
स्य तत्संबुद्धिः ॥ त्वं जयजय । निर्मदा स्विष्टादिगुणजन्ममदवर्जितान्साधुजनान्नंदयसानंदय
तीति तत्संबुद्धिः । शर्म सुखं ददातीति तत्पा भूतं वंदने यस्य तत्संबुद्धिः यत्त्वणामोपि महासुखम

॥३३॥ रस्सर्थः। नाशितानि बंधनानि स्वभक्तानामनादिज्ञानरूपाणि येन तत्संबुद्धिः। दुष्कृतानि रंधय ज० १९॥
ति विनाशयती ति तत्संबुद्धिः। बोधस्य समिंधनानि स्वभक्तानामनादिप्युत्तरीपि कानामनतिनो मो
ह्वारणपंक्तिर्यस्य तत्संबुद्धिः। त्वं जय जय। सन्मनीन्सुबुद्धिजनान् तु पश्यते सेवते प्राप्नोति। प्रीणयति
वा तत्संबुद्धिः। कापथं कुमार्गं रोधति विनाशयती ति तत्संबुद्धिः। सत्पथं सन्मार्गं पुष्यति पोषयति वा
तत्संबुद्धिः सन्मार्गपुष्टिकारकस्सर्थः। सज्जनान् साधुजनान् भूषयति मंडयती ति तत्संबुद्धिः। साधुज
नशोभाकरस्सर्थः। दूषणेभ्यः सर्वानर्थेभ्यः मुक्तोसदैव रहितस्तत्संबुद्धिः। सज्जुसाधुजनेषु आ
त्मनः स्वमनसः रतिः प्रीतिर्यस्य। यद्वा। सदा निरंतरमात्मनि स्वस्वरूपेएव रतिः प्रीतिर्यस्य तत्संबुद्धिः

जयजयकष्टविभंजननिजजनरंजनमुक्तसुरंजनचारुविलोचनबद्धविमोचनमुक्तपते॥ ।त्वं जय
जय ४४॥ जयेति॥ कष्टानि स्वभक्तापदो विशेषेण भंजयता मर्दयती ति तत्संबुद्धिः। निजं निरंजनो
मायां जनवर्जितस्तत्संबुद्धिः। निजमुक्तस्सर्थः। मुक्तान् सीपासनेन मुक्तभावं प्राप्तान् जनान् रक
तरां रंजयति साल्मसमनुरागयुक्तान् करोती ति तत्संबुद्धिः। चारुणी सुंदरे विलोचने नेत्रे यस्य। य ॥३३॥

द्वा। चारुभक्तमनोहरं विलोचनं समीक्षणं यस्य तत्संबुद्धिः। बद्धानमनादिमायापाशेबंधनवतो जीवा
न्विमोचयति स्वज्ञानेन तद्बंधनरहितान् करोती ति तत्संबुद्धिः। मुक्तानाममनादिक्षरधामस्थानंत
मुक्तानां पतिरेकएवाधिपतिः तत्संबुद्धिः। त्वं जय जय। जीवेषु अनादिबद्धसंसारिजीवेषु दया
तद्बंधविमोचनाय निष्कारणकरुणा तस्याः आकरः स्वनिरूपः। यद्वा। जीवेषु मनुष्येषु दयास्या
विर्भावितारूपा करुणा तस्याः करो विधाता तत्संबुद्धिः। बोधेन ज्ञानोपदेशेन सुधाकरश्चंद्र स्व दा

॥जयजयजीवदयाकरबोधसुधाकरयोगकलाधरभक्तमहादरकाममनोहरभक्तपते॥

ह्लादकरस्तत्संबुद्धिः। यद्वा। बोधो ज्ञानमेव सुधाऽमृतं तस्याः आकरः स्वनिस्तत्संबुद्धिः। योगानां सां
ख्यपातंजलभक्तियोगानां कला नानाविधयुक्तयस्तासां धरो धारकः प्रवर्त्तको वा तत्संबुद्धिः।
भक्तेषु सैकांतिकभक्तजनेषु महान् अतिशयितः आदरः प्रीतिर्यस्य तत्संबुद्धिः। काममनोहरः स्वला
वण्यातिशयेन मन्मथमानस्याकर्षकः। यद्वा निष्कामधर्मानि प्रवर्त्तते न मदनमनोभिष्टजगज्जेत
त्वदर्पविनाशकस्तत्संबुद्धिः। भक्तानामाश्रितजनानां पतिः स्वस्वरूपधर्ममर्यादायां नियामकस्तत्सं

॥ स॰ जी॰ टि॰ ॥ बुद्धिः। त्वं नय नय। मंदान् स्वच्छास्त्रीयबुद्धिरहितान् मूर्खजनान् विशेषेण खेदयति भगवत्पादस्व श्री॰ २८ ॥
॥ २८ ॥ स्वरूपज्ञाननिश्चयाभावात् खेदयुक्तान् करोतीति तत्र बुद्धिः। यद्वा मानुषचरित्रं नाट्यानुसारि
चरित्रं वृजोके नैर्यत्स्वरूपस्य परमार्थतानिर्णयाभावात् मंदान् स्वरूपज्ञाने खेदयुक्तान् वर्तंतीति
भावः। हे भोविश्रुते एषां वेदे भाधर्मध्वजिनः अश्रद्धाधारिलादनन्तान् निर्वेदयति निर्वेदं मार्गप्रवर्तने
न अस्तमितान् करोति। यद्वा। हे अंबिदियति विनाशनीति तत्र बुद्धिः। पापं पापरूपमधर्मं विनाशय

॥ जय जय मंदविखेदन दंभविभेदन पापविनाश ॥ ज्ञानधर्मविकाशन कामितदायक मुक्तिपते ॥

तीति तत्र बुद्धिः। धर्मं वर्णाश्रमाणां वेदोदितं सनातनधर्मं विकाशयति उद्दीपयतीति तत्र बुद्धिः। का
मितानि स्वभक्तवांछितानि दायकतेद ददातीति तत्र बुद्धिः। दा मृ दाने नी वा दिकः। भुक्तीनां नानाविधदि
व्यभोगानां पतिः अधिपतिः तत्र बुद्धिः। त्वं जय जय। प्रस्तेनतमनारतं संगतास्वदुःखापन्नोरन्निर्वेद
नं कर्तुं समायाताः ये दिक्पालपुरंदरादयो गीष्पुरास्तैः संनतः सम्मुकुटकोटिभिः पादपीठस्पर्शनपूर्व
कं प्रणतस्तत्र बुद्धिः। विश्वपैर्ब्रह्मोरपतिमिर्ब्रह्मसविष्णुशिवादिभिर्वंदितो मुहुर्मुहुः स्तुतस्तुतिस्त ॥ २९ ॥

त्र बुद्धिः। नंदिताः ज्ञानस्वसिद्धांतबोधनेन मोदिताः पंडिता विद्वज्जना येन तत्र बुद्धिः। खंडिताः यथा
र्थज्ञानोपदेशेन विनाशिताः संशयाः स्वभक्तकृतसंशयाश्च यागात्मनियेन तत्र बुद्धिः। यद्वा। नंदिताः स्व
दर्शनेन मुदिता ये पंडिता विद्वांसस्तेषां खंडिता विनाशिताः संशयाः ज्ञानस्तु संशयापायेन तत्र बुद्धिरि
त्येकपदम्। मुक्तीनां पतिरधिष्ठाता तत्र बुद्धिः। स्वभक्तवांछानुसारेण सालोक्यादिमुक्तीनां तत्प्रत
त्कृपया प्रसन्नभावेन स्वसेवारूपमुक्तेश्च प्रदानेतर्थः। त्वं जय जय ॥ ५५ ॥ ॥

जय जय संतत संगतदिक्पति संनत विश्वपवंदित नंदित पंडितखंडितसंशय मुक्तिपते ॥ ५५ ॥

पूर्णेन्दुबिंबवदनं खगमेरकराजिराजत्सुधांशुकान्तिहृतभक्तहृदंधकारम् ॥ निःश्रेयसैकनिजयंत्र स
र्हृदे रेसं पादांबुजं तत नमामि हरे प्रसीद ॥ ५६ ॥ कृन्नत उवाच ॥ इति स्तुत्वा हरिं भक्त्या निषेदुस्ते प्रणम्य
तम् ॥ भुक्तिमुक्तिं च यद्भंतं विना साधनसंपदम् ॥ ५७ ॥ ततः सर्वेऽपि गृहिणः स्वस्वज्ञात्यनुसारतः ॥ प्र
जां विदधिरे तस्य वासो भूषा धनादिभिः ॥ ५८ ॥ पूजां विधाय तन्मूर्तिं परेशं ततः सकला अपि भक्ताः प्र
पेदिरे सद्यः समाधिं तत्कृपावशात् ॥ ५९ ॥ तत्र योगोजीकमुखं पुदिव्यधाम सुसंस्थितम् ॥ तमेव ददृशुः
साक्षात्सच्चिदानंदविग्रहम् ॥ ६० ॥ आनंदं परमं सर्वं प्राप्यं तं परमेश्वरम् ॥ असंप्राप्य च निश्चितं सु स्त
स्वहृद समाश्रयाः ॥ ६१ ॥ ततो वर्षं जजिपुरा वीक्ष्य प्राणास्तदा न नमू ॥ सर्वे ते सार्धयामान्सुभक्ताश्चिं
तामणिं प्रभुम् ॥ ६२ ॥ विभोग वा निधायां बुधी धनादिगर्दनं भ्रमं भ्रमलकलत्रपुत्रमित्रनक्क कर्षते

धूर्तं तरंग दुरुत्तरं गतपानमज्जनेन देहिना विविदानस्त्वमिव कर्णधारकः ॥५३॥ यदीयनाममात्रमुच्च
रेन मुक्तराभवाख्यमस्य यो लुदस्तरं तरेन कालएकदा भवंतमेवतं मतं सतां च सततं नता वयं भता
महे हरे नयत्वमुद्धराशु धमान् ॥५४॥ स्कंद उवाच ॥ इति संस्तूयते भक्तान् निजस्वामिनमादरात् ॥ न
त्वोपविविशुः सर्वे प्राप्ता नेदं नरा नृप ॥५५॥ भक्तैरयाम्यर्पितं स्वकैवासो नृणा धनादियत् ॥ विप्रेभ्यस्तत्स
र्वमपि हरिः सद्यः प्रददवान् ॥५६॥ तद्दृष्ट्वा विस्मयं प्रापुः सुरास्त्वपि लहृद्दिपः ॥ वदोस्देवः कोप्येष महा
न्निस्त्विति संविदन् ॥५७॥ ततः प्रातर्हरिश्चित्रां स्त्रापगिनत्स्नस्वर्गरन्त ॥ भोजयामास विप्रेभ्यो दत्त्वेवि पुले
दक्षिणाः ॥५८॥ एवं हि पौराः पुरुषोत्तमस्य साक्षात्समीक्षार्चन सेवनेभ्यः ॥ चक्रुः स्वकीयं सफलं जनुर्जन्म
क्षमादयानीरनिधेर्हरेश्च ॥५९॥ इति श्रीसत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे द्वितीयप्रकरणे
रामनवम्युत्सवे स्कंदरंजनदारिकृतस्तुतिनिरूपणनामाष्टादशोऽध्यायः ॥१८॥ स्कंद उवाच ॥ पुरे तत्र
वर्षीस्मात्सारात्म्यास नृदिजालयः ॥ कुबेरजिच्चगज्जीवो रामचंद्र इति श्रुताः ॥१॥ सनाभयो महाश्रा
हयणते ग्रजितमहाधनाः ॥ मदीरुतामानिनश्च हिंसायत प्रियाःखलाः ॥२॥ नच जेष्ठ सोमयागं कर्तुं
सौनामगीतया ॥ आरेभे भूरिसंभारान्संपाद्य नृपपुत्रमान् ॥३॥ देशांतरेभ्यो बहवो ब्राह्मणाः पत्रको
विदाः ॥ शास्त्रसास्त्रागतास्तत्र तेनाहूता बहुश्रुताः ॥४॥ स च नारायणमुनिं वेदशास्त्रार्थपारगम् ॥ मान
भूरिमत्वाप्येनमेरपस्माहृप्यत ॥५॥ अनाहूतोध्वरं गच्छेद्राहूतः किं पुनस्तदा ॥ इति स्मृतिः स्वयं स्वा
मी सहशिष्यैस्त्रमगात ॥६॥ यथार्हं मानयित्वा तं यजमानः शुभासने ॥ उपवेश्यागतस्तस्य निषसाद प्रणम्य च उ

देशांतरीया विद्वांसः स्वदेशीयाश्च सर्वशः ॥ नत्वा तं चागता राजन्निषेदुर्वह्निवर्चसः ॥८॥ उपविष्टे
षु सर्वेषु यथार्हं तत्र संसदि ॥ कुबेरजित्तं प्रणम्य प्रोवाच प्रांजलिर्वचः ॥९॥ स्वामिंस्त्वं वेदशास्त्रार्थ
पारगोऽसि रहःस्थितः ॥ समाप्तवधि यज्ञस्य स्थातुमत्र पुरेऽर्हसि ॥१०॥ सानुगस्य तवात्राहीरहं लाव
च्च सेवनम् ॥ करिष्यामि त्वादृशास्त्विमहा यज्ञस्य भूषणम् ॥११॥ इह हि ब्राह्मणा वर्णिन्नानादेशेभ्य
आगताः ॥ संत्येते वेदशास्त्रज्ञाः पात्रभूताः कुलोद्भवाः ॥१२॥ काश्यपाः केचिदाविडाश्च महाराष्ट्राश्च
केचन ॥ केचिद्गौडदेशीयाः संति केचिद्गुर्जराः ॥१३॥ अतस्त्वमपि सहुद्देव सात्र स्थिरमानसः
॥ एष एवास्ति सर्वेषामस्माकं हि मनोरथः ॥१४॥ स्कंद उवाच ॥ श्रुत्वेति तस्य वचनं तत्र बहून्ब्राह्मणान्
बहून् ॥ वर्धांश्च कौशातः प्रसन्नदयालुर्हरिरब्रवीत् ॥१५॥ श्रीनारायणमुनिरुवाच ॥ शृणु त्वं सानु
जो विप्राश्चएवं न्वमे च वारवाः ॥ हितं वदामि सर्वेषां युष्माकं धर्मचारिणाम् ॥१६॥ सज्जनो न सभां गच्छेत्
तस्त्रे स्यवदेह तम् ॥ अत्र त्वन्विह्यवन्चापि पापी स्यात्तद्वीमृतम् ॥१७॥ साक्षात्सभ्यात्स्वेमहीन: सर्वेषां मु
च्छिलेमखः ॥ ब्राह्मणानां विशेषेण सात्त्विकानां तथा नृणाम् ॥१८॥ यज्ञशेषामिषप्राशः सहिंसे हि मखे
भवेत् ॥ स नोचितो ब्राह्मणानां धार्मिकाणां द्विजोत्तम ॥१९॥ आकौशातः पशोर्हिंसा पसजेत्तद्दिराणाम्

॥स॰त्री॰द्वि॰ अत्राकांडदृष्टमपि वैब्राह्मणैःस्त्वदयालुभिः ॥२०॥ एते विप्राः पात्रभूता इति वक्ति कुबेरजित् ॥ तत एते तत्क अ॰१७॥
॥४०॥ र्यं कर्म कारयेन्मन्त्रपारगः ॥२१॥ तत्फलं पात्रतैतेषां ब्राह्मणत्वं च नेक्षति ॥ वृत्तं विना तद्यं तु न साधूरि
श्रुतादिभिः ॥२२॥ अत्रार्थे स्मृतिवाक्यानि विप्र हेमाद्रिसूरिणा ॥ संस्मृत्य तानि भूरीणि तेषां ते कति चि
द्ब्रुवे ॥२३॥ वह्निपुराणे ॥ न जातिर्न कुलं राजन्न स्वाध्यायः श्रुतं न च ॥ कारणानि द्विजत्वस्य वृत्तमेव तु का
रणम् ॥२४॥ किं कुलं वृत्तहीनस्य करिष्यति दुरात्मनः ॥ कृमयः किं न जायंते कुसुमेषु सुगंधिषु ॥२५॥
नैकमेकांततो ग्राह्यं पठनं हि विशांपते ॥ वृत्तमन्विष्यतां तात रक्षोभिः किं न पठ्यते ॥२६॥ बहुनां किम
धीतेन नटस्येव दुरात्मनः ॥ तेनाधीतं श्रुतं चापि यः क्रियामनुतिष्ठति ॥२७॥ कपालस्थं यथा तोयं श्वदृ
तौ च यथा पयः ॥ दूष्यं स्यात्स्थानदोषेण वृत्तहीनं तथा श्रुतम् ॥२८॥ तस्माद्द्विजमहाराज वृत्ते ब्राह्मणल
क्षणम् ॥ चतुर्वेदोपि दुर्वृत्तः शूद्रादल्पतरः स्मृतः ॥२९॥ सत्यं दमस्तपो दानमहिंसेंद्रियनिग्रहः ॥ दृश्यंते
यत्र राजेंद्र स ब्राह्मण इति स्मृतः ॥३०॥ यमः ॥ अहिंसानिरतो नित्यं जुह्वानो जातवेदसम् ॥ स्वदारनिरतो
दाता स वै ब्राह्मण उच्यते ॥३१॥ सत्यं दानं क्षमा शीलमानृशंस्यं दया घृणा ॥ दृश्यंते यत्र लोकेस्मिंस्तं देवा
ब्राह्मणं विदुः ॥३२॥ यमशातातपौ ॥ तपो धर्मो दमो दानं सत्यं शौचं श्रुतं घृणा ॥ विद्या विनयमस्तेयमेत ॥४०॥

द्ब्राह्मणलक्षणम् ॥३३॥ वसिष्ठः ॥ योगस्तपो दमो दानं सत्यं शौचं श्रुतं घृणा ॥ विद्या विज्ञानमास्तिक्य
मेतद्ब्राह्मणलक्षणम् ॥३४॥ ये क्षांतदांताः श्रुतपूर्णकर्णा जितेंद्रियाः प्राणिवधान्निवृत्ताः ॥ प्रति
ग्रहे संकुचिताग्रहस्तास्ते ब्राह्मणास्तारयितुं समर्थाः ॥३५॥ भविष्यपुराणे ॥ क्षांतिः शांतिर्दयासत्यं
दानं शीलं तपः श्रुतम् ॥ एतदष्टांगमुद्दिष्टं परमं पात्रलक्षणम् ॥३६॥ याज्ञवल्क्यः ॥ न विद्यया केव
लया तपसा वापि पात्रता ॥ यत्र वृत्तमिमे चोभे तद्धि पात्रं प्रकीर्तितम् ॥३७॥ एतानि बहून्येव दयालु
त्वे ग्रहंजन्मनाम् ॥ वाक्यानि संति विप्रेंद्र संतस्तानि न्विमन्वते ॥३८॥ यज्ञोयं न वला तस्माद्द्वितः पशुहिं
सया ॥ कर्तव्यस्तेन सर्वेषां श्रेय एव न विष्यति ॥३९॥ एतादृशाः पात्रविप्रा यत्र स्युस्तत्र वाडव ॥ मनसापि
हि जीवानां स्याद्धिंसा संनवः कथम् ॥४०॥ आकीर्णतः पशूनेतान्निवद्धान्पश्यतो मम ॥ भ्रंशं संजायते
ह्रिदो मानसे ह्रिदयावशात् ॥४१॥ अन्नैर्व्रीह्यादिभिर्यज्ञः पयोदधिघृतादिभिः ॥ रसैश्च क्रियतां तेन त
प्पिंयास्यंति देवताः ॥४२॥ सात्विका देवताः प्रोक्तास्तामसाश्च स्कराश्च था ॥ राजसामनुजाः शास्त्रे तत्फलं
धीमध्यवासिनः ॥४३॥ मद्यमांसप्रिया दैत्यास्तामसत्वाद्भवंति च ॥ देवास्तु सात्विकान्नं सदन्नं न्यादिर
सप्रियाः ॥४४॥ देवानां यजने मांसैर्नापद्दिनोचितम् ॥ सर्वथा गन्नाद्यभावे तु कर्तव्यं तैरपि क्वचित्

॥स॰ जी॰ टि॰॥ ४५॥ नानान्नरसस्वत्वेपि युष्माभिरापदं विना॥ क्रियते हिंस्यपशुतो यं लोकशास्त्रविगर्हितः॥४६॥ मो ऋ॰ ११.९
॥४१॥ चयित्वा पशूनेतान् हव्यैः शुद्धात्मायसादिभिः॥ पूर्यं करिष्यथ मखं लहिंस्याः स्याम हंसि वि ह॥४७॥ ऋतव्रत
उवाच॥ इति श्रुत्वा हरेर्वाक्यं साशङ्कः स द्विजोऽभवत॥ केचित्तु सात्त्विका विप्राः सदिस्ते वक्ष्यमन्वते
४८॥ जगज्जीवो महात्मानी तदाकारूपादिभिर्द्विजैः॥ रजस्तमः प्रकृतिभिः प्रेरितस्ताः ऋतोऽब्रवीत्॥४९॥
यज्ञार्थं पशवः सृष्टा इति वै वैदिकी श्रुतिः॥ यज्ञादन्यत्र ये घ्नंति पशूंस्तेऽतो ऽत्र रामताः॥५०॥ या वेदवि
हिता हिंसा न सा हिंसा मता बुधैः॥ हिंस्यपशवास्ततो वर्णिन्क्रताः पूर्वैः सहस्रशः॥५१॥ पंथानं वैदिकं त्व
त्वं विधातुं कोऽन्यथा क्षमः॥ वयं वेदोक्तरीत्यैव करिष्यामोऽध्वरं द्विज॥५२॥ ऋतव्रत उवाच॥ इति हिंसा
रुचे वेदतात्पर्यं चाविजानतः॥ श्रुत्वा तस्य वचः स्वामी पुनस्तद्धितमब्रवीत्॥५३॥ श्रीनारायणमुनिरुवाच
॥ नहि वेदस्य तात्पर्यं हिंसायां वर्त्तते द्विज॥ किंतु रागप्राप्तहिंसासंकोचे सर्वथैव हि॥५४॥ राजसानां ताम
सानां स्वाभाविको ब वर्त्तते॥ प्रवृत्तिर्जीवहिंसायां चोदना नास्ति तत्र वै॥५५॥ हिंसायां यदि रागः स्यात्काया
सा तर्हि तु कर्त्तौ॥ इति वेदो वदन् हिंसां संकोचयति वा रव॥५६॥ निवृत्तावेव तात्पर्यं वर्त्तते निगमस्य हि॥
कृतो क्तिनिर्णयश्चास्य श्रीमद्भागवते शृणु॥५७॥ लोके व्यवायामिषमद्यसेवा नित्यास्तु जंतोर्न हि तत्र ॥४१॥

चोदना॥ व्यवस्थितिस्तेषु विवाहयज्ञसुराग्रहैरासु निवृत्तिरिष्टा॥५८॥ परोक्षवादो वेदोऽयं बालानामनु
शासनम्॥ कर्ममोक्षाय कर्माणि विधत्ते ह्यगदं यथा॥५९॥ हिंसापरं ततो वेदं मा जानीहि कदाचन॥
महाननर्थो भविता त्वम् अपायानुसंश्रयः॥६०॥ पुरा राजोपरिचरो वसुनामाऽभवद्द्विज॥ तं देवा ऊप
पश्वापि समपृष्ठं तं संशयम्॥६१॥ वेदो हिंसापरो नो वा इत्यृषीनब्रवीन्नृपः॥ हिंसापरो वेद इति नतो
साव पतद्भुवि॥६२॥ अधोगतिः सद्यस्त्रासीदंतरिक्षं चरोऽपमो॥ कथं पापावाप्य वा येऽस्तिमात्सो यो भा
रतादिषु॥६३॥ यदि वेदस्य हिंसेष्टा न वेत्तर्हि वसुर्नृपः॥ तथोक्तिमात्रतः सद्यः पतेत्कथमधो द्विज॥६४
॥ हिंसानिवृत्तितात्पर्यं वेदं वेत्तुतीनवान्॥ इत्युक्तः स पुनः स्वं धाम विक्षेप रुषा ज्वलन्॥६५॥ यज्ञे समेत्र
निहता पाहि कैः पशवो ऽत्विजाः॥ तिर्यग्योनिविनिर्मुक्ताः प्राप्नुवंति दिवं किल॥६६॥ हिंसा ग तो यज्ञियाव
र्त्तिन्धर्म एवास्ति निश्चितम्॥ तामधर्मं ब्रुवन्नेव विरुत्स्वरस्मि शोभसे॥६७॥ यतशेषामि वाराहो श्रमा
तं भगवद्वचः॥ यज्ञशिष्टाशिनः संतो मुच्यंते सर्वकिल्बिषैः॥६८॥ ऋतव्रत उवाच॥ मांसाशनप्रियस्त्वं
यज्ञे हिंसस्तस्य ताम्॥ वाचं श्रुत्वाऽब्रवीत्स्वामी त्वाधर्मे धर्ममानिनः॥६९॥ श्रीनारायणमुनिरुवाच॥ प
शुघातोऽधर्म इति त्वन्मतेन सतां मतम्॥ फलं धर्मस्य हि फलं दुःखं पापस्य कर्मणः॥७०॥ दुःखमेव फलं

॥स.जी.द्वि॥ श्रीकृष्णं पशुघातस्य कर्मणः ॥ श्रीमद्भागवते चित्रं नारदेन वदामि तत् ॥७२॥ प्राचीनबर्हिषं भूपं कर्मण्यासक्त ॥अ०१९॥
॥४२॥ मानसम् ॥ नारदोऽध्यात्मतत्त्वज्ञः कृपालुः प्रत्यबोधयत् ॥७३॥ भो भो प्रजापते राजन् पशून् पश्य त्वयाऽध्वरे
॥ संज्ञापितान् जीवसंघान् निर्घृणेन सहस्रशः ॥७३॥ एते त्वां संप्रतीक्षन्ते स्मरन्तो वैशसं तव ॥ संपरेतमयः
कूटैश्छिन्दन्त्युत्थितमन्यवः ॥७४॥ तं पतत्पत्रबोऽनेन संजल्पायेऽद्यापि तु ना ॥ कुमारैश्छिद्यभिद्यत्कृताःस्मरन्तो
मीवमस्यतम् ॥७५॥ इत्यादि नारदेनोक्तः स तदा भूपनराधिपः ॥ स हिंसयज्ञानुस्मृत्याहिंसं धर्ममाश्रयत्
॥७६॥ तस्मात्त्वमपि सज्ज्ञोऽसि विश्रुतो यज्ञसाधुवि ॥ पशुहिंसामृते यज्ञं कर्त्तुमर्हस्यशोपनः ॥७७॥ सुव्रत उवा
च ॥ एवमुक्तेऽपि हरिणास्वमतं सत्तु नामनत् ॥ स रावस्तदाऽऽज्ञाव्याख्यानं सतन्माद भरं विदन् ॥७८॥ द्वितीये
ऽह्नि ततः स्यात्तु धर्मज्ञात्वा प्रसन्नकान् ॥ निर्ययौ नगरात्स्वामी तिवचनैरैतमन्वयुः ॥७९॥ जनास्त्विवर्सनि
मान्मार्गे जनान्कं शीघ्रयन्विनान् ॥ हिंसैः कतिपयैः प्राप्य मकापुरमीश्वरः ॥८०॥ हरेरुद्दंघवत्तनं सी
ऽथविशीर्णनिर्जमरवम् ॥ समारंभे पशूनां ह्यहन्नमदमानविमूढधीः ॥८१॥ हरिवाक्यातिक्रमतो विदस्मच
जनाधिप ॥ हिंसापरत्वकथनात्तस्माभ्रष्टमभून्महत् ॥८२॥ राज्ञः कोपीभवत्तस्मिन्महमै वैशसे च सा ॥
कुरुः सततस्तत्तं यज्ञमुच्छिच्छेदसंसैनिकः ॥८३॥ शिवावमंतुर्यज्ञः शाप्यपारसप्रजापतेः ॥ तच्छिष्यो ॥४२॥

वीरभद्रोऽणतयातेनैनमन्वनुज्ञा ॥८४॥ तस्यविर्त्तं च यानानि गृहोपकरणानि च ॥ यज्ञपात्राणि चक्का
न्तराज्ञीनैस्मात्त्वपाहरत् ॥८५॥ तेपि कुद्वाश्वपत्तर्हिसीद राज्ञेभूरिमानिनः ॥ पुर्यां कुबेरजिन्मुख्या
स्त्रकुटुंसहस्रानुगाः ॥८६॥ संताड्यमानाविप्राश्च भृत्यैर्यष्टिनादिभिः ॥ रुदंतसंस्तुः काश्यपाद्यास्त
तश्चक्रुः पलायनम् ॥८७॥ कौशांबी ह्रदतीमीताः रुत्तस्थाश्च द्विजाननु ॥ धावतः सैनिकान् राजा मर्षे
धत्कार्जमन्धिनान् ॥८८॥ तस्मिन्पुरे शास्त्रपाणीर्द्धीस्तानरुणओं चनान् ॥ जप्रूराजभराः क्रूराग्र
तः स्वानसिपाणयः ॥८९॥ हताश्चपोपितैतत्रमस्थंतेस्माभिपातिभिः ॥ कंकगृध्रादिभिः सद्यः
समुताश्च सहानुगाः ॥९०॥ हाहाकारो महानासीत्सुरेतस्मिंस्तु सर्वतः ॥ हरिवाक्यातिक्रमस्य फलं
त्वद्धिविदुर्जनाः ॥९१॥ उद्घोषसर्वदेशेषु बभूव चततो नृप ॥ देवापापि जीवहिंसासर्वोच्छेदकरीति
ह ॥९२॥ ततआरभ्य धरणौ धार्मिकाः पुरुषा नृप ॥ तत्सनुजीवहिंसां च मद्युमांसाज्ञानंतया ॥ प्र
॥ प्रतापरस्यं प्रथितो धरायां नारायणस्याऽऽकर कर्महर्त्तुः ॥ धर्मः सभार्यः सफलस्तु तेन प्रमोदमा
पाऽस्ति तरां प्रपुष्यन् ॥९४॥ इति श्री सत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे द्वितीयप्रकरणेऽहिं
साधर्मव्यापन नामैकोनविंशोऽध्यायः ॥१९॥ सुव्रत उवाच ॥ राजासीद्धुधाजिन्नामा धर्मकार्यधुरं

नृप ॥ त्वावासेश्च मुनावास्मि पिपेवे तं सदा सवत् ॥ १ ॥ कल्याणं तु ततो रामस्तथा सज्जधनाभिधः ॥
पुत्रास्तस्य पुत्रास्य चकुष्मु लारः सेवने हरेः ॥ २ ॥ जितामान्या वा पुनी वा मोहिनी कर्णिकादयः ॥ पी
थिनो मभो र्नेत्रा विदधुस्तस्य सेवनम् ॥ ३ ॥ उपिला ह्यदिने तत्र नूत्नाय ग्राममाययौ ॥ जयरामः का
र्मणाद्याः नकाः पर्यचरन्सुतम् ॥ ४ ॥ देविकाद्याः स्त्रियस्तत्र भक्तिमन्त्यः सिषेविरे ॥ तत्रोपिला स घ
ली हीकं पक्तृ रपुरेययौ ॥ ५ ॥ मूजजिल्लकचराद्यैश्च तत्र भक्तैः समेवितः ॥ वायवी हरिवाजादियो
षा भिश्चा वसरदिनम् ॥ ६ ॥ ततो गढ्रिं स्वादिमुनी यैदेशमाभीरमभ्यगात् ॥ तत्रासौ पिप्पलीग्राममभि
पापालीमुशये ॥ ७ ॥ तत्र देवगणेशाद्याः समसेवंत तं विशः ॥ स्त्रियश्च मान्या रमाद्याः स्वस्वशा
त्त्यनुसारतः ॥ ८ ॥ ततोपिला दिने दैव राजकूरं समन्त्राययौ ॥ लक्ष्माख्याराजकन्यातं तत्रानर्चातिभा
वतः ॥ ९ ॥ सा प्रसादाद्धरेः सर्वाः साफ्योगकलान्नृप ॥ ततोपिला दिनं तेकं निर्ययौ भगवांस्ततः ॥ १० ॥
कौधं संच मयन्माद्वेच रमयन्कामं समुन्मूलयन्मानं संनमयन्स्पृहामपनयन्त्रोनेच विच्छे
दयन् ॥ पापौघं दलयन्कलिंस्यपनयन्पाषंडमुच्छेदयन्सत्त्वं निर्मलयन्पशुं चारनगवान्धर्मं समु
त्तेजयन् ॥ ११ ॥ आश्चर्यं जनयन्गुणां प्रतापं प्रथयन्भुवि ॥ हरन्स्तानतिमिरं सोऽराजन्दानभास्क ॥४३॥

रः ॥ १२ ॥ दृष्ट्वा तुलप्रतापं तं धर्मवर्त्मप्रवर्त्तकम् ॥ अतिशिष्यपुत्रवहवो नराणां र्यधुनृपते ॥ १३ ॥ त
स्माद्धार्थं सोपि तेषां मतिराढ्यामात्मनि ॥ सैश्वर्यं दर्शयामास परं नम्रश्च यं प्रभुः ॥ १४ ॥ अनेकेषां
सत्त्ववानां प्राणवृत्तिनिरोधनम् ॥ प्रचीकरस्स्वरूपेण निजात्मनि समाधिना ॥ १५ ॥ दर्शयामास तेत्र
वगोलोकं धामचाक्षरम् ॥ श्वेतद्वीपं च वैकुंठं सकलैश्वर्यसंभृतम् ॥ १६ ॥ अव्याकृताख्यलोकं च
दिव्यं बदरिकाश्रमम् ॥ अग्निबिंबं चार्कबिंबं धाम च क्षीरसागरम् ॥ १७ ॥ तत्र तत्र निजामेव दिव्यां
मूर्तिमदीदृशत् ॥ सैरैश्वर्यगणान्पृणांच तत्तत्पार्षदशक्तिभिः ॥ १८ ॥ अश्रावयत्त्र केभ्यश्चिन्महसा प्रण
वध्वनीम् ॥ कोटिकोटिस्वर्कसंकाशां निजं तेजोप्यदीदृशत् ॥ १९ ॥ परं च मन्त्रामहादिभ्यः सच्चिदानंदल
क्षणम् ॥ दशावतारब्रह्म सनत्कुर्पं केभ्यश्चिन्नमदीदृशत् ॥ २० ॥ भूगोले च स्वर्गलोके च देवतानां दरेष्टदा
॥ न्स्थाने श्वपाणि पाण्यासन् केभ्यश्चिन्नाम्यदीदृशत् ॥ २१ ॥ आधारादिषु चक्रेषु गणेशाद्याश्च देवताः
॥ केभ्यश्चिद्दर्शयामास संस्थिताः स्वस्वरूपकः ॥ २२ ॥ केचित्स्वद्विदपि भक्तेभ्यो विराड्रूपमदीदृशत् ॥
कांश्चित्सूक्ष्मस्कोर्त्कं ब्रह्माण्डधारमीश्वरे ॥ २३ ॥ जातयो जनन हरस्य भक्तेभ्योपि कांश्चित्कंचित ॥ स्वदर्शने
सप्रदर्शीतः प्रसद्धमेव हि ॥ २४ ॥ अपि दूरास्थितैर्भक्तैः सम्हेप्रतिमांतिके ॥ नैवेद्यमर्पितं क्वापि

॥स॰जी॰द्वि॰

॥ ४४ ॥

त्युआहिंस्यापपज्ञमान् ॥२५॥ म्रियमाणान्निजज्ञानकापिनिनी बुधा महात्मनः ॥ अप्यमेध्यः सत ॥श्री॰२॰॥
त्रामे साक्षात्स्वादास्यदर्शनम् ॥२६॥ मुमुक्षून्नितरां श्रेष्ठं दर्शयंतमसौ किं कम् ॥ सैन्धवीयं स्पतं
मातुरभक्त्या अपि विस्मयम् ॥२७॥ तेनमाकं विवादार्थं बहवो मतवादिनः ॥ आगता अपि वादे स्वं
जेतुं नैवाशकन्कश्चित् ॥२८॥ तेकाल्या दृढशुश्रूषमवनीरमंतरामार्चकाः शाक्तिंशाक्तिप
रायणा रविमयौ सौ राम्रुशैवाः शिवम् ॥ विष्णुं वैष्णवधर्मिणः खलु तदा जैनाश्च तीर्थंकरान्दृष्टा
रुसन्त्समसमाधिनान्वयपवनाः विर्गाबुद्धान्विस्मिताः ॥२९॥ एवं योयस्तमस्मागात्समसमाधुः समाधि
ना ॥ स्वेष्टदेवं तमेवैक्षद्विजोक्यासीत्सुविस्मितः ॥३०॥ सत्कारास्तत्समता मे वृततस्तेनमुपाश्रिताः
भक्त्या नारायणं नित्यं भेजिरे धर्मसंस्थिताः ॥३१॥ मद्यं मांसादिसंसर्गस्यक्तास्ते तदाश्रिताः ज्ञा
नवैराग्यसंपन्ना बभूवुः प्राकृता अपि ॥३२॥ हीनं ज्ञातापितश्चिष्यमनधीतमपि कंचित् ॥ नशोके
धीतशास्त्रोपि विनेतुं प्रसविद्यया ॥३३॥ स्वस्यं निजप्रतापेन मूलाज्ञानं विनाशयन् ॥ सद्धर्मं स्थापया
मास विनं धंपरलीतले ॥३४॥ तत्र तत्रागन्सत्राणिकारयामास भूरिशः ॥ अभ्यागतानामन्नं नासीं
त्तिगमिषान्नणाम् ॥३५॥ पर्वतेष्वैष्णवैर्विष्णुं याजयामास सत्प्रभुः ॥ आदरान्निजजनान्सीता मुमुक्षुक ॥ ४४ ॥

जैनैरीश्वर ॥३६॥ विष्णुयागमहारुद्रादियज्ञेपुसहस्रशः ॥ मिष्टान्नैस्तर्पयामास ब्राह्मणांश्चकुवा
मरान् ॥३७॥ अदीदपच्च बहुशो विप्रेभ्यस्तत्र तत्र च ॥ हेममुद्रारूप्यमुद्रा उदारः स्वर्वैकराट् ॥३८
॥ घृतक्षीरादिनिर्यत्नान् हविष्यान्नेश्च कारयन् ॥ मकारपंचकविधिं वेदबाह्यमनीनशत् ॥३९॥
साधुभूदेवदेवानामर्चनं प्रीणनं च सः ॥ मुमुक्षूकारयच्चाधर्मपापं शश्चेदरं प्रभुः ॥४०॥ धर्मज्ञानवि
रक्तीनां भक्तेर्नैष्ठिकस्य सर्वशः ॥ तत्त्वतो बोधयामास तत्र तत्र सविस्तरात् ॥४१॥ सच्छास्त्रैः स्वप्रतापे
न जित्वा चाधर्मिलोकगुरून् ॥ तेभ्यो मुमुक्षून् रक्षित्वा धर्मसर्गे त्वयोजयत् ॥४२॥ चतुर्णामपि वर्णा
नामाश्रमाणां सनातनम् ॥ धर्मं संस्थापयामास भगवान् धर्मरक्षकः ॥४३॥ नैष्ठिकव्रतिनां धर्मान्प्र
भुः सोऽथ प्रवर्त्तयन् ॥ स्वयं नैष्ठिकधर्मेषु नैजे राजाधिराजताम् ॥४४॥ यद्येषेऽपोष्यमाणाश्च भक्ति
धर्मादयोऽपि तम् ॥ सेवमाना नित्यमेवाविरेजुः परयाश्रिया ॥४५॥ दृशान्यासन्पुण्यवन्निर्ईश्याकृति
धरास्तु ते ॥ कुत्रचिदेव च यातस्य प्रभोर्न तु सदाऽखिलैः ॥४६॥ इति दिव्यचरित्राणि स्वकरुणावारिनि
धिर्धरातले ॥ वितन्वन् विमास्वाश्रयोद्धारधारा स्वपुरं हरिर्नृप ॥४७॥ इति श्रीसत्संगिजीवनेना
रायणचरित्रे धर्मशास्त्रे द्वितीयप्रकरणे विविधैश्वर्यप्रदर्शनेन नानाविधभक्तजनानंदननामा

स.जी.द्वि विंशोऽध्यायः ॥ २० ॥ कृष्णव्रत उवाच ॥ तत्र राजकुमारौ द्वौ सिषेवाते तमादरात् ॥ तुंगजिद्वैरजित्सं अ०२१
॥ ४५ ॥ ज्ञौ तस्य राज्ञ्यो दशाथ यौ ॥ १ ॥ तत्राद्यः कृष्णपादाब्जरेणुतां स्वांगधारणे ॥ अक्रूरोपम एवासीद्द्विती
यो विदुरोपमः ॥ २ ॥ तयोर्वैरिजयो नाम मोहितकृजित्प्रमुखा अपि ॥ क्षत्रवीरा ससेवंत भक्तं तं परया
मुदा ॥ ३ ॥ करिमीमूकरहमनोरथीहयजिद्देदय ॥ यवना अपि तं प्रीत्या भेजिरे दृढनिष्ठया ॥ ४ ॥ नि
जो स्तान्प्रीणयन्भक्तान्स स तुंगजिदालये ॥ अज्ञानमहरन्नृणां तिमिरं तरणिर्यथा ॥ ५ ॥ भक्तैः
सत्रार्चितस्तत्र चातुर्मास्यमुवास सः ॥ महोत्सवांश्च चक्रे जन्माष्टम्यां च पूर्ववत् ॥ ६ ॥ देशांतरेभ्यो भ
क्तास्तत्रागमन्मुः सहस्रशः ॥ सगृहा अगृहाश्चापि तद्दिदृक्षा द्रुतं नराः ॥ ७ ॥ उपवासं जागरं च
निशि कृष्णार्चनं तथा ॥ भक्तैः सह हरिश्चक्रे सत्कर्तॄणां परिपालकः ॥ ८ ॥ साधून्विप्रांश्च संतर्प्य न व
म्यां कृतपारणः ॥ आससाद सभां रम्यां सप्ताहे सतां पतिः ॥ ९ ॥ अथोपविष्टे परमात्मनि तत्र ण
म्यविप्रान्पप्रसाधवश्च ॥ यथोचितं तस्य पुरो निषेदुरन्ये जनास्तानमितश्च सर्वे ॥ १० ॥ स्थलवन्तु सर्वेषु स
दःस्थितेषु प्रणम्य सं तं निकटोपविष्टः ॥ बद्धांजलिस्तुंगजिदूर्जितश्रीः पप्रच्छ सर्वानुमतेन राजा ॥
११ ॥ तुंगजिदुवाच ॥ भगवन्निह दृश्यंते सर्वेषामपि देहिनाम् ॥ कामः क्रोधस्तथा लोभ इति वैरिण ॥ ४५ ॥

णस्त्रयः ॥ १२ ॥ बलिष्ठस्तेषु कः स्वामिन्यो वश्यं हि मुमुक्षुभिः ॥ सर्वैरुपायैर्जेतव्यस्तन्नः कथय प्र
तत्त्वतः ॥ १३ ॥ कृष्णव्रत उवाच ॥ इति पृष्टः स भगवान्नृपेणानेन संज्ञयम् ॥ मनोभिरामया वाचा तं
जगाद जगत्पतिः ॥ १४ ॥ श्रीनारायणमुनिरुवाच ॥ त्रयोऽपि शत्रवो ह्येते नृणां प्राणहरा मताः ॥ म
मेव जाधिकं तेषु लोभमेव तु रागमदम् ॥ १५ ॥ विजेतव्यः प्रयत्नेन स लोभोऽत्र मुमुक्षुभिः ॥ पापस्य ह
तोर्हि निःस्वार्थिभिस्तु विशेषतः ॥ १६ ॥ मांसाशिकपदार्थेषु ये लुब्धानि तराणि नराः ॥ अचिरेण विन
श्यंति ते नूनं हतबुद्धयः ॥ १७ ॥ लोभनिष्ठाः संततिदोषा महांतो निरयप्रदाः ॥ अधिष्ठानं हि पापस्य लो
भस्त्वाघप्रवर्तकः ॥ १८ ॥ लोभात्कामः प्रभवति क्रोधो लोभात्प्रजायते ॥ मोहश्चैषां मत्सरश्च सर्वे लोभा
त्प्रवर्तते ॥ १९ ॥ विद्याविनयसंपन्नो विख्याताश्च तपस्विनः ॥ महर्षयोऽपि लोभेन बहवो दुर्गतिं ययुः ॥
२० ॥ तथा हिरण्यकशिपुप्रमुखा ये सुरद्विषः ॥ देवाद्योऽपि देवतास्ते लोभेनैव क्षयं ययुः ॥ २१ ॥ कौर
वाणां क्षयो नाती लोभेनैव महामते ॥ अन्येऽपि बहवो भूपा लोभेन भुवि निक्षिपुः ॥ २२ ॥ तस्मान्मदी
यैर्न क्वापि लोभकार्योऽस्ति वस्तुनि ॥ अर्थाश्च नर्थैर्निर्मृताः संसेवेत्तापि वेश्य च ॥ २३ ॥ चौर्यं हिंसाऽनृतं दंभः
कामः क्रोधः स्मयो मदः ॥ भेदो वैरमविश्वासः संस्पर्धा व्यसनत्रयम् ॥ २४ ॥ एते पंचदशाऽनर्था वर्तंते

॥ श्री.स.जी. ॥ र्थं तु भूपते ॥ अन्येऽपि बहवः संति दोषा द्यूताश्रिताः खलु ॥ २५ ॥ तस्मादनर्थमयाख्यं विदित्वैव मदा- प्र.२अ.२१ ॥
॥ ४६ ॥ श्रितः ॥ तत्रासक्तिं न कुर्वीत कल्मषं तत्तु राज्यके ॥ २६ ॥ सुव्रत उवाच ॥ दौरात्म्यमिति जीवनसत्तुलाभ-
गवतोदितम् ॥ स राजा शुनयश्चास्मिन्गृहीत्वोपि मुदं ययुः ॥ २७ ॥ ततस्त्याजापयामास सभ्यकान्देशांत-
रागतान् ॥ प्रातर्यायातविषयान्सखान्सर्वरतिप्रभु ॥ २८ ॥ तदा कार्यायनग्रामादागतस्तत्र सन्म-
तिः ॥ खट्वांगो नाम राजर्षिस्तं सार्थयितुमुत्स्थितः ॥ २९ ॥ स द्विजको धर्मनिष्ठो नैष्ठिकं व्रतमास्थितः
॥ मकराजयपुर्यां शाज्ञन्यास्वम्पामुपागतः ॥ ३० ॥ तत्र व्रतापंचवर्षेर्हा तत्क्षिप्रं तां गतः ॥ कृष्णवा-
र्त्तासुनिपुणो जितेन्द्रियवदारथी ॥ ३१ ॥ सतिभिन्द पुरे वासी जन्मा सह्मा पुनर्नृप ॥ आगतो घातयेद्रा-
सगतो निजनिकेतनम् ॥ ३२ ॥ पुनरागतस्तं वने तु कामी निजालयम् ॥ तदंतिकमुपेत्यासौ नत्वा प्रां-
जलिरब्रवीत ॥ ३३ ॥ भगवंस्तव दासोऽस्मि त्वं चास्माकं यवक्ष्मजः ॥ आयातुमर्हसी ग्रामं मदीयं कृप-
यामयि ॥ ३४ ॥ सेवनेन तवस्वीयं कान्तुगन्ध धनादिकम् ॥ सफलं हि विविक्षामि मानुषं च तनुं निजम्
॥ ३५ ॥ सुव्रत उवाच ॥ एवं संप्रार्थितस्तेन प्रसन्नो हरिरब्रवीत ॥ आयास्यामि तव ग्रामं राजर्षे नात्र सं-
शयः ॥ ३६ ॥ सांप्रतं तु मया स्थातुं प्रतिज्ञातमिहास्ति तः ॥ प्रबोधन्युत्सवं कृत्वा तत्रायास्याम्यहं खलु ॥ ॥ ४६ ॥

३७ ॥ इत्थं प्रसन्नमनसा हरिणोदिते तं ननाम प्रमुद उदितेतर लौ दत्तामर्षः ॥ गंतुं ततः स निरगान्नृपते
स्वविरं आप च दुर्गपुरमध्यगतं परेद्युः ॥ ३८ ॥ इति श्रीमत्सत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे द्वि-
तीयप्रकरणे जीवदोषानिरूपणानामैकविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥ सुव्रत उवाच ॥ अस्ति पश्चिमपांचाले
देशो जनपावनी ॥ उन्मंतगंगेति नदी विख्याता निर्मलोदका ॥ १ ॥ यस्यां च कौशलकीर्तिर्मुनिभिः स-
हस्रोऽच्युतः ॥ स्नानं च व कृतास्ति न महापातककृन्नरा ॥ २ ॥ तस्यास्तटेऽतिपुण्यायाः सरितो दुर्गसं-
ज्ञितम् ॥ पुरं तदस्ति नृपते चातुर्वर्ण्यजनाश्रयम् ॥ ३ ॥ द्वारिकानगरस्यासीद्[illegible]नगरं पुरा ॥
क्रीडास्थानं भगवतो बलदेवात्मजन्मनः ॥ ४ ॥ तत्रासीद्दमयो नाम्ना नृपतिर्भक्तिमान्हरौ ॥ क्षात्रधर्म-
रतः शूरः सच्छास्त्रश्रवणादरः ॥ ५ ॥ कृश्यां न पुरे त्रास्य नागेन्द्रनृपतेः सुताम् ॥ सुपूर्णा ख्यातिर्यां जा-
तामुपयेमे सुरप्रभाम् ॥ ६ ॥ बुद्बुदाख्यपुरे त्रास्य तनयां रणगामिनः ॥ सोमादेवीति विख्यातामुपये-
मे परां च सः ॥ ७ ॥ पतिव्रता धर्मनिष्ठे उभे अपि च भूवतुः ॥ सुरप्रभायां तत्रासीत्तस्य कन्या चतुष्ट-
यम् ॥ ८ ॥ आद्या तत्र जयासंज्ञा द्वितीया [illegible] तथा ॥ पांचाली च तृतीयोक्ता नानी संज्ञा तथाऽतिमा
॥ ९ ॥ सोमादेव्यां बभूवैको गुणवानुत्तमः सुतः ॥ सुशीलो मकुरवाक्शांतो बाल्यादेव सन्मतिः ॥ १० ॥ ज

याचजजितात्तत्त्वभगिनी हि महामती ॥ बाल्ये वैधव्यमापन्ने विरक्ता विषयेषु च ॥ १२ ॥ तदा हृत्य तत्र
सर्वथं कृत्यादि तत्र ततः परे ॥ आस्तां स धर्मनिष्ठे च पितृवेश्म कृतस्थिती ॥ १३ ॥ राजन्स्वसाऽऽसीत्
माख्या राजकोशात्वामी घः ॥ सर्वे पि ते स्वधर्मस्थाः कृष्णभक्तिपरास्तथा ॥ १३ ॥ एतैः सह स भूपा
जपत्तं हि नियमेन च ॥ श्रीमद्भागवतं राजञ्छुश्राव परमादरात् ॥ १४ ॥ श्रुत्वा कथां भगवतः संगत
निशि तैः सह ॥ कथयामास चित्ते च मुकुन्दं सम्यचिंतयत् ॥ १५ ॥ श्रुत्वा पुराणं स कथं दत्त्वा विप्राय
दक्षिणाम् ॥ पुनस्तदृश्णोत्ताच कृ एवं समस्तदा ॥ १६ ॥ यदि हि यत्तु शृणोति तच्च तदा हि तदा हि यचिंतय
त् ॥ यदा यदा हि धर्मस्य लादि पद्यार्थमात्मनि ॥ १७ ॥ अधर्मो पचयो यदि हिंसा दुमोपचयो नु वि ॥ तदा
वतारं भगवान्गृह्णाती तेव निश्चय ॥ १८ ॥ अधर्मस्य प्रतं भूमौ विरुद्धो दृश्यते नृपः ॥ अतो हृर्यवता
रस्य कालो यमिस्मे हृदी ॥ १९ ॥ अयमेव प्रतिदिनं विचारस्तस्य चेतसि ॥ अवर्त्तत नरेशस्य विरक्तिं
समुपेयुषः ॥ २० ॥ एकदाश्रावणे मासि शुक्ले कादशिकादिने ॥ महोपचारैः कृष्णस्य पूजां स विधिना
करोत् ॥ २१ ॥ एकादशीव्रतं भोक्ता न्नियमान्यालयन्स च ॥ पूजां ते कृष्णपद्यानि गापयामास भूरि
शः ॥ २२ ॥ अपराह्णे भागवतीं गीतां शुश्राव सादरम् ॥ कथांते भगवद्वार्त्तामकरोत्स्वयमेव च ॥ २३ ॥ श्री

द्रोणागमननाम द्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥ ऋतध्वज उवाच ॥ सन्मानितं ते न नृपेनेत्यागतासनवारिभिः ॥
फलाहारैराश्वो पेत्य निषसाद भयोन्नृपः ॥ १ ॥ कृतोपविष्टं विश्रांतं तं खट्वांगः समहामतिः ॥ अनु
पविष्टस्त्री पुत्रपुत्र्यादिः सम पृष्ठतः ॥ २ ॥ कुत आगम्यते धीमंस्त्वया धर्मविदांऽधुना ॥ स्वज
नानां हिताथैं वा त्वदागमनमस्ति नः ॥ ३ ॥ इति पृष्टः स तं प्राह हरारधाराख्यपत्तने ॥ सहजानंद
नामास्ति गुरुरस्ति समागतः ॥ ४ ॥ तद्दर्शनार्थमगमं महं परिमितानुगः ॥ सहस्रशोजनास्तत्र
मिलितास्त्र भयाग्भवन् ॥ ५ ॥ तत्र तेन महर्षीश्रूके रूक्मजन्मा ह मीतिधीः ॥ अस्य वृत्तम हं दृष्ट्वा
त्वग्राम वृष्णिहाऽऽगामम् ॥ ६ ॥ खट्वांगेनैवमुक्तो ऽसौ नृपः प्रोवाच तं पुनः ॥ संपन्नः कैर्गुणैः सो
ऽस्ति गुरुस्त्वं महाव्रत ॥ ७ ॥ महांते वपुमान्कश्चिज्जनवेदिति तर्कये ॥ त्वादृग्वयास्त्विन्मयाऽतं
दृग्गच्छेत्कथं सुधीः ॥ ८ ॥ सामान्यैः स गुरुर्नेति ततः संभावयाम्यहम् ॥ वक्तुमर्हसि तस्य त्वं गु
णान्नस्मात्कृरूत्तम ॥ ९ ॥ खट्वांग उवाच ॥ कथयिष्ये गुणांस्तस्य किं तु नेभवदादिभिः ॥ मन्येर
न्सत्प्रभावेने सत्रमेत्वस्ति संशयः ॥ १० ॥ अभयराज उवाच ॥ प्रतीतिर्द्धर्मनिष्ठस्य तव मस्य गिरो ऽ
स्ति न ॥ मन्यामहे भवंतं तु स्मेष पांडव वद्द्यम् ॥ ११ ॥ अतस्तस्य प्रतापादि स्वस्कृता निव नो भवान्

वक्तुमर्हसि राजर्षे वयं स्मो हि मुमुक्षवः ॥ २२ ॥ एवं हंसगकृच्छ्रेण दुर्लभं मनो दत्त्वा निशामय ॥ भृगवंत्व
मेवं धवो पिबच्छास्त्रं श्रयं कृत्स्नमम ॥ २३ ॥ इत्युक्त्वा कथयामास प्रतापं तस्य सोऽखिलम् ॥ यथा गर्जो
कितं स्वेन संस्तुतं च सतां मुखात् ॥ २४ ॥ मकराज्यपुर्यादौ प्रतापोयः प्रदर्शितः ॥ तेन तं कथयामा
स तस्य साधुगुणांस्तथा ॥ २५ ॥ अलौकिकं कृतं देश्यं यस्तन्निशम्य धरापतिः ॥ साश्चर्यः सकुतूहलो भू
त्वा हर्षेण महर्षये ॥ २६ ॥ अवतारो भगवतो जात एष न संशयः ॥ इति निश्चित्य मनसा तं पप्रच्छ
पुनः स च ॥ २७ ॥ महामते त्वया प्रोक्तं यद्वचः सत्यमेव तत् ॥ स कुत्रोत्पन्न कः स्वामी कुत एव न
संशयः ॥ २८ ॥ कस्य पुत्रोऽभवत्सोऽत्र कस्मिन्देशे च सत्तम ॥ सौराष्ट्रानागतः कर्हि कं च देशं
गमिष्यति ॥ २९ ॥ जन्म कर्माणि तस्य त्वं वक्तुमर्हसि तत्त्वतः ॥ अस्य प्राप्य वशा देवत्व मत्रासि स
मागतः ॥ ३० ॥ कुर्वे विश्वम्वनारम्भं चिंतनं त्वाहं मन्त्व हम् ॥ नत्वा तोऽग्रुस्तनादिष्टा तौ वदाऽऽदि
त एव मे ॥ ३१ ॥ अस्मत्संबंधिनो ये ते श्रुण्वंतीदं मुमुक्षवः ॥ प्रमाणं प्राप्तवाक्यं त्वं तत्त्वदृष्टि
नो सितः ॥ ३२ ॥ सुव्रत उवाच ॥ इत्थं स भक्तनृपतेः परमादरेण पृष्टोऽभ्ययेन महर्षिधुर्यनैः प्रस
न्नः ॥ श्रीनीलकंठचरितस्मृतिसंभवाया मानंदसारसरितिप्रममज्ज सद्यः ॥ ३३ ॥ ज्ञातः स्फुरत्
रिपर्दाबुजजन्म चेता त्वं भीमुरूर्त मनवद्युगतस्मृतिः सः ॥ देहस्मृतिं लयत्रानैः समवाप्य नत्वा

त्वं तु बंधवः सर्वे वदामि स्वमनोगतम् ॥ श्रेयः स्यादिह सर्वेषां भवतामिह यस्य वै श्रृणाम् ॥ २४ ॥ यस्यास्तु
कृष्णे भक्तिस्तु सैव हि एव फलप्रदा ॥ प्रतिमायां तस्य सा तु चिरेण फलदा मता ॥ २५ ॥ धर्मादिपुरुषाणां
कैर्ये: साक्षात्कृष्ण रक्षितः ॥ पूजितश्च यथा शक्ति प्राप्तास्ते तु परां गतीम् ॥ २६ ॥ अवतारो भवे यद्वि
कृष्णस्य धरणीतले ॥ तर्हि प्रत्यक्षभक्तिः स्यादुद्धवानां तु देहिनाम् ॥ २७ ॥ अवतारस्य हेतुस्तु कृष्ण
स्याधर्मपुष्टता ॥ चतुर्विधमेतस्य च ग्लानिरत्र कृष्णवचो ब्रुवे ॥ २८ ॥ यदा यदा हि धर्मस्य ग्लानिर्भवति भा
रत ॥ अभ्युत्थानमधर्मस्य तदात्मानं सृजाम्यहम् ॥ २९ ॥ परित्राणाय साधूनां विनाशाय च दुष्कृताम् ॥
धर्मसंस्थापनार्थाय संभवामि युगे युगे ॥ ३० ॥ आरंभे हि कलेः पूर्वं मधर्मोऽतिव्यवर्द्धत ॥ तदा कृष्णः
स्वयं जज्ञे देवकीवसुदेवतः ॥ ३१ ॥ अधर्मपक्षपातिनो हत्वा सोऽसुरांश्च सहस्रशः ॥ वर्णाश्रमोचितं धर्मं
भूमौ सम्यगपप्रथत् ॥ ३२ ॥ परीक्षित्रिमहदेवाद्यैरिपुंजयसमापनैः ॥ नेदवैरपि रक्षितो वैतन्मर्यादात
तो नृपैः ॥ ३३ ॥ बृहद्गणादिभिर्भूपैः सुमित्रचरमैः कृपा ॥ रक्षिता सूर्यवंशैश्च मर्यादा सा स्वशक्तितः ॥
३४ ॥ कालेन क्षीयमाणाऽथ विक्रमार्केण भूभुजा ॥ शालिवाहननाम्ना च यथावत्सा सुरक्षिता ॥ ३५ ॥ त
तः श्रीशंकराचार्यो नास्तिकादीन्विजित्य च ॥ धरण्यां स्वप्रतापेन धर्मसेतुमतिष्ठिपत् ॥ ३६ ॥ विष्णु
स्वामि ततो रामानुजाचार्यश्च वीर्यवान् ॥ मध्वाचार्यश्च निंबार्को धर्माधानमपीपजत् ॥ ३७ ॥ ततः श्रीवल्ल

॥ स॰जी॰ द्वि॰ नाचार्यः सद्गोस्वामिनाभुवि ॥ अपालयद्धर्ममेतत्स्वरूपमलं किं त्ववर्त्तयत् ॥ ३८ ॥ तयोरितौ तर्हि अ॰ २२ ॥
॥ ५८ ॥ तयोः कलिः प्राप्तबलोऽद्युतु ॥ सोधर्मः संस्मृतौ तोक्तिरहिंसाग्निवपादिषु ॥ ३९ ॥ प्राप्तोऽस्ति धर्मः सांक
र्येन्प्रणुवर्णाश्रमात्मकः ॥ अधर्मरुचयः संति प्रायशो त्युत्तमा जनाः ॥ ४० ॥ शूद्रा द्विजसमाचाराः
शूद्राचारा द्विजातयः ॥ त्यागिनः सग्रहाः प्रायो गृहिणो भिक्षुकाऽरवत् ॥ ४१ ॥ पतिव्रता धर्महीना व्य
भिचारपराः स्त्रियः ॥ संस्तुत्तमास्थापि नराहिंसामांससुराप्रियाः ॥ ४२ ॥ स्त्रीरसद्वेविणाद्यासंदेभ
शायेवदरूपते ॥ भक्तिस्तथा तपो योगो धर्माचारश्च वैधवः ॥ ४३ ॥ पुंभिर्हीनस्य विनीशाद्दीनतसन्ध्योचाऽ
धवाः स्त्रियः ॥ रसाशनेच सक्ताःस्युश्च मोभूषादिधारणे ॥ ४४ ॥ एवंवकुविधा भूमौ संप्रवृत्ते हि दुरप
ते ॥ अधर्मस्य कलेश्चापि दुर्दृशा भगवज्जनैः ॥ ४५ ॥ तत्कलस्यावतारस्य काजोयं शास्त्रदर्शितः
॥ धर्मरक्षाव्रतपूतः प्राप्तोऽस्त्येव भातिमे ॥ ४६ ॥ यत्र कुत्रापि भगवान्प्रादुर्भूतरति क्षयम् ॥ सच्छा
स्त्रवाक्यप्रामाण्यादधर्मोन्मूलनोद्यतः ॥ ४७ ॥ कृतलःस भगवान्स्वान्स्वकीयानितिवेतु चा ॥ रक्षत्व
धर्मपापैरादृत्याच्छुरूपपेक्षणम् ॥ ४८ ॥ कृत्रतउवाच ॥ इत्थं वदत्स नयभूमिपतौ तदेव खड्गांगरा
जकुविरस्य गृहे हसंभ्रमायात ॥ शूद्रस्य चात्मसुहृदः सचतस्य सम्यगातिथ्यमात्मवहितकारिणोऽप्य
चचार ॥ ४९ ॥ इतिश्रीसत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे द्वितियप्रकरणे श्रीनयराजगृहे खः ॥ ५८ ॥

ह्यप्सुरकुत्सुजक्तितांगरुहोः वदत्तम् ॥ २४ ॥ इतिश्रीसत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे द्विति
यप्रकरणे खड्गांगनयसंवादनामा त्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥ खड्गांग उवाच ॥ कोसलेषूत्तरे पुक्ति
ग्रामश्छुप्यपत्त्राकृयः ॥ तत्र धर्मावतारोऽभूद्देवशर्माद्विजः सुधीः ॥ १ ॥ सावर्णिगोत्रसंभूतिः साम
गोधर्मसंस्थितिः ॥ भक्त्याख्यातस्य भार्याऽऽसीत्साध्वी धर्मदृढस्थितिः ॥ २ ॥ श्रीकृष्णस्य पत्नीकी
विष्णुयागेन स्वयसा ॥ वृंदावने परमया भक्त्याऽऽराधपराहृतः ॥ ३ ॥ प्रसन्नो भगवांस्तस्मै भुविधु
र्मप्रवृत्तये ॥ अधर्मोच्छेदनार्थं च तल्लेन स्मात्तुतक्रियाम् ॥ ४ ॥ हरिनाम्ना सविख्यातो वाल्यात्सर्व
मनोहरः ॥ निजेक्षणादिभिर्जीवान्कुरुन्पापारमोचयत् ॥ ५ ॥ सोऽनिर्दशाहे बालः स्वंजिघांसून्
नर्मकगृहान् ॥ कोटरप्रमुखान्सद्योदहन्नश वयहशा ॥ ६ ॥ कृत्वासह जनैर्निर्वर्षोः सौ काजीदंत
महासुरम् ॥ समोहयद्वज्ञातेन सममार परिक्रमन् ॥ ७ ॥ कृष्णोऽस्याताद्विभीतेन ततः पित्रा सवाज
कः ॥ भयो ध्यायां समानिन्ये प्राक्तनं निजकेतनम् ॥ ८ ॥ मातुष्वनाटसं जुन्ननिजे स्मूर्यतदारधीः
आनंदयामासजनांस्तत्र कौमारजीजया ॥ ९ ॥ सेपन्नोऽभूत्सपौगंडे सर्वैः साधुगुणैरपि ॥ पित्रा
कृतोपनयनो नैष्ठिकं व्रतमास्थितः ॥ १० ॥ गुरुं विस्मापयन्विद्याः सकलानिगमादिकाः ॥ अधै
ताः स्वेन कालेन गृहएव वसन्निजे ॥ ११ ॥ जनन्यैजनकायाऽथ रौद्रिस्वर्गतिं प्रभुः ॥ एकादशा
ब्दिको गेहाद्विरक्तः प्रोज्झत्ततः ॥ १२ ॥ स यमाचरणो नैष्ठिकब्रह्मचारिणाम् ॥ धर्मान्सदर्श

यामास तीर्थानि विचरन्भुवि ॥१३॥ तपस्विभ्यस्तपोरीतिं तत्पत्न्या दर्शयत्न ॥ योगरीतिं च योगि

भ्यो युंजन्योगमदर्शयत् ॥१४॥ सिद्धाभिमानिनां ज्ञानी नरुहे सीरपुरे मदम् ॥ दुष्प्रतिग्रहरुग्णांग वि
प्रं रक्षां करोत्स्मितम् ॥१५॥ वीरान्न कृत्वा महाशक्तान्विजिगाय सहस्रशः ॥ सहस्रशः स्वाश्रितानां
पापकर्माण्यहापयत् ॥१६॥ अक्रूराणां सहस्राणि ज्ञानानि च दुरात्मनाम् ॥ जगन्नाथपुरे सोऽस्य
विमोत्त्यासावघातयत् ॥१७॥ धर्मद्रुहां चासुराणां सहस्रं मानसे पुरे ॥ सत्र धर्मं नृपद्वारा धर्मशुस्प
अजीघनत् ॥१८॥ नानातीर्थानि विचरन्नेकलं तत्र तत्र जनान्बहून् ॥ स दीक्षास्पर्शंभापादैर्मोचयामा
स संसृतेः ॥१९॥ उद्धवस्य च धर्मं संस्थापयन्निरह ॥ जीर्णास्यं पुरमागत्य सौराष्ट्रेषु स सन्मते ॥२०
रूपमनक्तेः व्यथयितृ रामानंदमहामुनेः ॥ वेमवाचार्यवर्यस्य त्रिर्वेलितत्र समानितः ॥२१॥ धर्म
ज्ञानतपोयोगविद्यावैराग्यभक्तिभिः ॥ स्वीतिशायिभिः सर्वांस्तिरस्तान्न चित्रयत् ॥२२॥ साकं
तैः पिप्पलग्राममेत माचार्यमुपेयिवान् ॥ उद्धवस्यैवावतारं तं ज्ञात्वा ये सहस्रशः ॥२३॥ दीक्षारीति
प्रवृत्त्यर्थं भुवि तस्मात्सर्वेऽस्य वीमन् ॥ महतीमग्रहीद्दीक्षां गुरूणां गुरुरप्यसौ ॥२४॥ सहजानंदरस्मा
त्स्मागुरुणाविदधे स्वच ॥ तेन नारायणमुनिरिति चार्यवती मुदा ॥२५॥ संपन्नैः सद्गुणैः सर्वैस्तस्मिन्ध
र्मधुरं निजाम् ॥ विन्यस्य भगवद्धाम कालेनप्राप्तवान्स च ॥२६॥ तस्याज्ञायामवर्त्तन्त सतीर्थ्याः सकला अपि ॥ नारायणमुने ॥५०॥

र्निसंगृहीताल्लाभिनोपि च ॥२७॥ सद्धर्मस्य प्रवृत्त्यर्थं ततोऽसौ व्यचरद्भुवि ॥ आदावगाद्विजिनदेमक
राजयपत्तनम् ॥२८॥ विक्रमार्कशकस्याब्दे वसुभूतगजेंदुभिः ॥ प्रमिते तत्पुरेऽध्यायात स पौषे पूर्णि
मातिथौ ॥२९॥ अधर्माद्रवितुं जीवान्स्वप्रतापं प्रदर्शयन् ॥ तत्र मासानुवासार्थं धर्मचारं प्रवर्त्तयन्
॥३२॥ भूर्तैकर्माश्च वेश्यादाद्विजेभ्यः स्वस्य दर्शनम् ॥ विष्णुरूपेणतैः पार्श्वन्मत्रैस्तं वैदिकैर्मुदा ॥३३॥ महो
त्सवं च चक्रे जन्माष्टम्यां स तत्र च ॥ आदर्शोपत्कृष्णरूपं सर्वान्स्वीयमलौकिकम् ॥३४॥ रामानंदमुनेः शि
ष्याः स्वोपास्यं राधिकापतिम् ॥ तदा तमेव निश्चित्य तं समाश्रित्य वेजिरे ॥३५॥ मुमुक्षवोऽन्येपि नरा नार्यश्च
बहवस्तदा ॥ तमेव शरणं प्राप्य भेजिरे परमादरात् ॥३६॥ तदा सदःस्थेन मया साक्षात्कृष्णोपमेव हि ॥ र
तिनिश्चित्य मनसा नेत्रेत च्छिष्यत्वं न यः ॥३७॥ सैष धूर्यं प्रकटीकुर्वन्नित्यमूर्त्ता विकारयत् ॥ प्राणावृत्तिनि
रोधं स स्त्रीपुंसानां सहस्रशः ॥३८॥ तत्राधिकारिणो ये ते संस्थैर्य नधिकारिणः ॥ नापत्तपादिस्त सौ किंचि
स्वासृष्टौ वधनाधनः ॥३९॥ अत्याश्चर्यं जनाः प्रापुस्तैर्नैवाद्भुतकर्मणा ॥ तस्माश्चर्यं ततः कृत्वा तस्थुः सद्
र्मवर्त्मनि ॥४०॥ सर्वेभ्यो मतवादिभ्यस्तत्तद्दिष्टमरात्मना ॥ दर्शसदर्शनं तेन विस्मितास्तेन माश्रयन् ॥४१
कालवाणर्षीस्वकृपायोगैश्वर्यमलौकिकम् ॥ दर्शयामास भगवान्सर्वसंशयनुत्तये ॥४२॥ सहस्रशः

॥स॰जी॰टि॰ त्वनक्तानां समाधौ च स्वतंत्रताम् ॥ कृपया चीकरत्स्वामी विना साधनसंपदम् ॥४३॥ महांतं विष्णुयागं च ॥श्र॰२४॥
॥५१॥ चकार्त्तजम्बुतीतटे ॥ यत्रैष भोजयामास वसुसराईसवाररावान् ॥४४॥ दक्षिणां हेमरूप्यादिविप्रेभ्यश्च ददौ न
राम् ॥ घनाघनरवांबुनि पानानि वसनानि च ॥४५॥ उत्सवान्महतः कुर्वन्प्रतिग्रामं समानं दृ ॥ सांप्रतं
ग्रहधारापुरमेत्यो विलोक्ति हि ॥४६॥ मयास्वग्राममाने तु प्रार्थितो जन संसदि ॥ कार्त्तिक्यामागमि
ष्यामी सेवं प्रत्यश्रृणोत्किल ॥४७॥ सैष नारायणमुनिः सहजानंदनामकः ॥ स्वामिनारायणात्ख्य
श्च स्वाम्याख्यश्च विराजते ॥४८॥ हरिकृष्णो हरिः कृष्णो नीलकंठश्च सप्तुनः ॥ गौणानि तस्य नामानि सं
त्यानिवल्लनि च ॥४९॥ सहस्त्रशस्तागिनैर्गृहिभिश्च सहस्त्रशः ॥ योषाभिर्द्धर्मनिष्ठाभिः सेव्यते स च
नक्तितः ॥५०॥ भक्तिधर्माद्ययोग्येनं सेवंते दिव्यविग्रहाः ॥ केचित्तानपुरुषं तोत्र वीक्षंत इति श्रुश्रुम ॥
५१॥ केचिच्चिल्लक्ष्मरूपेण राधिकापार्षदादिभिः ॥ ददाति दर्शनं स्वामी गोलोकेनसहैव च ॥५२॥ केचि
च्चिद्विष्णुरूपेण सा कंजलक्ष्म्या च पार्षदैः ॥ ददाति दर्शनं स्वामी वैकुंठेन च स प्रभुः ॥५३॥ साकं निरन्नमुक्तैः
श्च श्वेतद्वीपेन वा स्वता ॥ महापुरुषरूपेण दत्ते केचिच्च दर्शनम् ॥५४॥ केचिच्चिद्भूमरूपेण सहजश्च्यादि
शक्तिभिः ॥ पार्षदैश्च स्वरूपं दत्ते सदैवाद्यारूतेन सः ॥५५॥ केचिच्चिद्दर्शनं दत्ते नरनारायणात्मना ॥ वि ॥५१॥

शालपाद्य मुनिभिः महानैकैस्तपस्विभिः ॥५६॥ योगेश्वरस्वरूपेण सहजो वैराग्यश्रिया ॥ केचिच्चिद्दर्श
नं स्वस्य दत्ते श्री राधिकाच सः ॥५७॥ हिरण्मयस्वरूपेण केचिच्चित्स्वस्य दर्शनम् ॥ दत्ते सहाः केचि
वेन भगवान्सतां पतिः ॥५८॥ ददाति यज्ञपुरुषस्वरूपेणात्मदर्शनम् ॥ सशास्त्रिमेरुलेनासौ केचि
च्चिद्भक्तवत्सलः ॥५९॥ न स्मात्स्माक्षाद्दिभगवान्स एवास्ति जगत्प्रभुः ॥ तस्मात्परतरं किंचिन्नैवास्तीति
विनिश्चयः ॥६०॥ विनैवाष्टांगयोगं च समाधी दृश्यं सर्वे ॥ नाडीप्राणनिरोधं च ददाति स्वस्य दर्शन
म् ॥६१॥ तेन सर्वेपि मनुजा आश्चर्यं प्राप्नुवंति हि ॥ मुमुक्षवस्तु ये तत्र ते भजंति च तं प्रभुम् ॥६२॥ प्रताप
मन्यमप्यस्य प्रसिद्धं भूतलेऽखिले ॥ कथयामि महाभाग प्रत्यक्षं पौतु नृपते ॥६३॥ ये केचिद्युवितत्म
क्तास्तानि नोऽस्त्रानि नोपि वा ॥ शिशवस्तरुणा वृद्धा नरा योषाश्च पंडकाः ॥६४॥ साक्षात्तद्दर्शनं प्राप्ता
न प्राप्ता वा कदाचन ॥ स्मरंति केवलं तं तद्भक्तवाक्यात्तनिश्चयाः ॥६५॥ सर्व एव हि ये तु न का ते दुःखम प्रा
प किंचन ॥ विमानस्थं तमेवैशां वीक्षंते सह पार्षदम् ॥६६॥ आरोपिता विमानं ते पार्षदैर्दिव्यमद्भुत
म् ॥ धाम तस्य प्रयांत्येव योगिनामपि वांछितम् ॥६७॥ म्रियमाणा न नाएव वीक्षंते तन्न केवलम् ॥ अ
मी यभक्ता अपि तं तत्रैक्षंते कचित्क्वचित् ॥६८॥ साश्चर्यं तम वैक्षैवगताऽन्ये श्वरसंज्ञया ॥ तस्ये वा

स·जी·टि· अयनं सदाः केचित्स्वशकुर्वते ॥६९॥ ईदृक्सामर्थ्यमस्य न भवेद्धरिमेतरा ॥ अतो यूयं च तं वित्त सर्वे अ०२५॥
॥५२॥ श्वरं भगवानिति ॥७०॥ ततस्तत्तस्य ध्यानेन यूयं स्वहृदये प्रभुम् ॥ तथाविधं द्रक्ष्यथेति निश्चयो नात्र
संशयः ॥७१॥ सुव्रतउवाच ॥ इति तद्वाक्यमाश्रुत्य स राजा चास्य बंधवः ॥ कृष्णएवैष इत्येव निश्चयं च च
क्रिरे दृढम् ॥७२॥ ततोतिहृष्टास्ते तस्य श्रद्धासांबद्धधानृप ॥ चक्रुस्ते पुनरप्राक्षीद्भयः सर्वसंमतात् ॥
७३॥ अभयउवाच ॥ राजर्षे यत्त्वया प्रोक्तं सर्वं तत्तथ्यमेव हि ॥ धर्मोऽसि येन साक्षात्त्वं कृष्णो दृश्यनिश्चितः
॥७४॥ अद्य प्रभृति तस्मस्यो वयं सर्वे इति ध्रुवम् ॥ तस्य ध्यानं यथावत्त्वं वक्तुमर्हसि नोऽधुना ॥७५॥ सुव्र
तउवाच ॥ संपृष्टस्त्वमभयेन महाहर्षेण हृष्टः ॥ स कृष्णपदपद्मपरागे प्रीचेताः ॥ ध्यानं हरेर्गदितुमारभ
तोर्ध्वरेताः संश्रावयन्सपरिवारममुं नरेशं ॥७६॥ इति श्रीसत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे द्वि
तीयप्रकरणे संक्षेपेण हरिचरित्रवर्णननामचतुर्विंशोऽध्यायः ॥२४॥ स्वहृांगरउवाच ॥ शुचिर्भूत्वा शुचौ
देशे मुमुक्षुर्निरुपद्रवे ॥ स्वस्तिकासनमासीन ऋजुकायो भवेन्मुनिः ॥१॥ हस्तौ स्वौ संगमाधाय स्वना
साग्रनिरीक्षणः ॥ अव्यग्रमनसा ध्यायेत्तं स्वीयहृदयांबुजे ॥२॥ आसीनं वा स्थितं ध्यायेन्नारायणमुनी
श्वरः ॥ अतिरम्यनराकारं तारुण्येवयसि स्थितम् ॥३॥ रूपानुरूपावयवं नवपद्मदलेक्षणम् ॥ अ ॥५२॥

तीवदर्शनीयं च शांतं कोमलभाषणम् ॥४॥ नूतनरक्तारविंदाभहस्तांघ्रितलशोभितम् ॥ चंचत्तुंगारु
णनखचंद्रावलिविराजितम् ॥५॥ मितस्मितस्फुरत्तुंदंतमुक्तावलिप्रभम् ॥ प्रलंबपीवरभुजं वि
शालहृदयस्थलम् ॥६॥ पृथुतुंगललाटं च सुकपोलारुणाधरम् ॥ दधतं केसरेणुद्भाले कुंकुमचंद्र
कम् ॥७॥ घनश्यामं च तुलसीमालिकां दक्षिणे करे ॥ दधतं च द्वितीयेन हृदन्तं पाणिनाऽभयम् ॥८॥ बिभ्र
तं तु जसीकाष्ठसूक्ष्ममालाद्वयं गले ॥ शुभ्रं पवीतं च वामस्कंधे सुशोभनम् ॥९॥ वासः शुभ्रं मृदुप
रीदधतं शुभ्रकच्छकम् ॥ वसानमुत्तरपटं हंसपक्षसितेन वा ॥१०॥ सूक्ष्मं सितं च परकं वध्नंतं शीर्ष्णि मंजु
लम् ॥ उत्सवे भक्तसंप्रीत्यै दधानं च विभूषणम् ॥११॥ नानाविधैः पुष्पहारैः शृंगारैर्नार्चितं निजैः ॥ लंबकिं
ञ्जोरवरैरम्यं मंदस्मितमनोहरम् ॥१२॥ नानामेरुजमध्यस्थं पूर्णचंद्रमिवोदितम् ॥ भक्तमेरुजमध्यस्थं स
र्वलोकनमस्कृतम् ॥१३॥ हृदेशानिर्हरेतं च निजानां करुणेक्षया ॥ करुणाभूतपादस्ताविक्षमाणं च चिंत
येत ॥१४॥ अथ मनसि शनैः स्थिरत्वमाप्ते भगवति मानुषमूर्तिवान्कदेवे ॥ निजहृदि पृथगेकमेकमे
गं चरणतलादि विचिंतयेत्समस्य पुंसा ॥१५॥ निजहृदि दृग्गोचरे तदीये त्ववयवएकक एकके प्रचक्च
पलमपि मनः स्थिरं विधेयं व्रजति जयं खलु तेन तन्मनोऽघ ॥१६॥ ध्वजकमलयवांकुशोर्ध्वरेखाप्रमु

स·जी·द्वि· एवमुलक्षणलक्षिते च रम्ये ॥ अतिशयमृदुले च पावकाभे चरणतले मनसास्य चिंतनीये ॥१७॥ अरु अ० २५॥
॥५३॥ णनखशशांककांत्याहृतनिजचिंतकहृत्तमोंघ्रियुग्मम् ॥ कमलपुसमकोमलांगुलीभिर्हृत
नवपल्लवकांतिचास्य चिंत्यं ॥१८॥ निजजनमनसः प्रहर्षणार्थं परिधृतनूपुरशिंजितातिरम्यम् ॥ स्व
गतनिजजननाशिवृत्तिचौरं चरणयुगं हृदि चिंतनीयमस्य ॥१९॥ किसलयमृदुले सुवृत्तजंघे क्रमपृ
थुले च सुवर्तुलौ च जानू ॥ करिकरसदृशं समं च पीनं निजहृदि सक्थियुगं च चिंत्यमस्य ॥२०॥ मृदुघ
नसितसूक्ष्मदीर्घवासः परिदधदुत्तमहेमकांचिनद्धम् ॥ पृथुलकटियुगं च चिंतनीयं निजहृदये
चिरमस्य भक्तजनैस्तु ॥२१॥ उदरमपि लसद्वलित्रयांतर्गतशुभसभ्रमनिम्ननाभिकूपम् ॥ हृदयमुरु
कणंघ्रिपुष्पहारैः समवितत हृदि चिंत्यमस्य तुगम् ॥२२॥ कनककटककंबुवज्रोर्मिकाभिर्लसदरु
णांगुलिनिकरद्वयं च ॥ दरदंतरमतिरम्यबाहुयुग्मं निजहृदये स्मयविचिंत्यमंगदाढ्यम् ॥२३॥ विविध
मणिविभूषहेमसूत्रग्रथितसुमौक्तिकहारहारिकंठः ॥ विगतशशांककलंककंबुसाम्यश्चैरःस्थिरमन
सा स्य चिरं च चिंतनीयः ॥२४॥ मितहसतविसर्पिदंतकांतिप्रयतसमुज्ज्वलगंडयुग्ममस्य ॥ नवन
लिनदलायतं विचिंत्यं निजहृदि चैव च लोचनद्वयं च ॥२५॥ श्रवणयुगलमस्य कुंडलश्रीबहुविध ॥५३॥

पुष्पमपावतंसरम्यम् ॥ तरदलपुविशालभालराजत्सतिलककुंकुमचंद्रकश्च चिंत्यः ॥२६॥ स्मि
तलतिलकसुलक्ष्मदक्षगंडे तिलकुसुमोत्तमनासिकांतिकेऽस्ति ॥ विधौजमदासितबिंदुरस्य वा
मेऽश्रवणपुरे नवनीति चिंतनीयः ॥२७॥ विविधकुसुमशेखरातिराजन्मस्तमुकुटं च शिरोऽ
स्य चिंतयित्वा ॥ वदनकमलमेव चिंतकैर्लक्षितमधुरं चिरकालमस्य चिंत्यम् ॥२८॥ इति ध्यानं
भगवतो नारायणमुनेर्मया ॥ कथितं तव या पूर्वं नित्यं कुर्यात सद्द्विजः ॥२९॥ आ पंतरस्थानि
संतं श्रीरूपमेतिमनोर्जपम् ॥ कुर्वतोऽल्पेन कालेन पूर्वं ध्यास्यतं ध्रुवम् ॥३०॥ सुव्रत उवाच ॥
एवमुक्त्वा स राजर्षिस्तूष्णीमासीन्नराधिप ॥ तद्वचो धारयामासुर्हृदि तेऽपन यादयः ॥३१॥ कु
र्वाणानामादरात्तद्रूपमवालोऽस्यं तेषां सा ध्वनी याय सर्वा ॥ एकादश्यां यामिनीवस्त्रणार्द्धश्रोणि
पालालं तन्शुश्रूतं तरणाम् ॥३२॥ इति श्रीसत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे द्वितीयप्रकर
णे श्रीहरिस्वरूपध्याननिरूपणनामा पंचविंशोऽध्यायः ॥२५॥ सुव्रत उवाच ॥ विधाय पारणां प्रा
तः स्वग्रामं पालमादरात ॥ अभयः आहरव हूं गं विनीतोऽथाप्यजीवनः ॥१॥ त्वद्भक्तिवशतोग्रा
ममापापासेयदाहरिः ॥ तर्हिनः सूत्रनां कुर्याः सद्योऽतेनसुव्रत ॥२॥ वयं तु सांप्रतं मदनुदतांनि

॥स॰नी॰टि॰ निमित्तकम् ॥ अधार्मिकाणांशास्तॄणांशास्ताः स्मीवाऽऽपदवम् ॥ ३ ॥ बहिर्गंतुमनो युक्तं नैवास्ति अप८६ ॥
॥५४॥ ह्रितुरादितः ॥ नीचैरदैत्यैर्वृगतेमस्मर्धारंतमीक्षितुम् ॥ ४ ॥ सपत्नादिभयं नत्वयि नेत्रो नोपायेन स
त्वरम् ॥ तं वेत्सि चेत्तदाब्रूहि शीघ्रं परुपेमयदरिम् ॥ ५ ॥ बहुश्रुतोऽप्यखर्वहं गस्तमाहस्म गुरुसत्तम
॥ दशावतारस्तोत्रं ते हरेर्वक्ष्यवधारय ॥ ६ ॥ रूपमप्यर्थतन्नित्यं पठनीयं त्वयादरात् ॥ सर्वेऽपि
नयेऽस्मत्त्वं तेन मुक्तो भविष्यसि ॥ ७ ॥ स्तुत्योवेदादिशास्तोत्रं तत्सर्वं नयभैनतम् ॥ अभयीधारयामा
सतत्त्वबुद्धिमतांवरः ॥ ८ ॥ मास्म रूपमलौकिकं तु विदधत्कल्पांतकालेनृपं सा कं न्तरणौ महर्षि
भिरपात्रसत्प्रवृत्तेतोपगः ॥ तस्मैमत्स्यपुराणमाहच हयग्रीवं निहत्यासुरं धात्रेऽदान्निगमांश्च यः
सहरतात्कश्मलमग्रहरिः ॥ ९ ॥ पीयूषापप्यो निधिस्त्वमहसादेवासुराणामनाधारं चोन्मथतां तु
मंदरगिरिंमज्जंतमंभोनिधौ ॥ पृष्ठे कूर्मतनुर्दधार स हरमाकारुण्यतो योजगौ सद्धर्मांश्च मुनिभ्य
एष हरतु ॥ १० ॥ यो वाराहतनूरसातलजगतांक्षोणींक्षणाद्धरन् धौरेते पंचजनधानं संयति हिरण्याक्षे
तनुस्याध्वरः ॥ धर्मानाहतुवेऽभवायच नृणांयज्ञान्वितत्साः स्विज्ञान्कृपार्दो प्रतियासरं स हरः
॥ ११ ॥ दैत्यानामधिपं हिरण्यकशिपुं हत्वा नृसिंहाकृतिः प्रज्ञा वं चतत्तोभिरक्षपरमं भक्तं निजं ज्ञानि ॥५४॥

र्भं रान् ॥ यंशादिन्सुरसत्यसौख्यमुदितांश्चक्रेय उग्रेक्षणो भक्ताभीष्टफलप्रदः स हरतु ॥ १२ ॥ यश्चाब्धि
त्वात्रिपदलुलै नचबलिं त्रैजोक्यमिज्ञायत्वैः मादाद्वामनमूर्तिरप्ययचतुर्दैत्यारिकन्वंत्वयंभू
वकैः पविदिविस्थितोपि च मनोवैचस्व तस्मावनं सुत्रामावरजः समेः प हरतु ॥ १३ ॥ क्षत्रं घोरतरं च
कापथगतं त्रिःसप्तकृत्वश्च यो हत्वाशान्वयकार्तवीर्यनृपतिं प्राणापहृद्भार्गवः ॥ रामः परशुकरो
धरामरकरप्रत्तासमुद्रक्षितिः श्रीहर्षितस्तु तम सद्गुणाः स हरतु ॥ १४ ॥ धर्मात्मापितुराज्ञया सदयितासौ
मित्रिरासोवनं वन्हाममिन्तुमपांनिधौसत्वमहसाजंकैश्चरैस्सान्वयम् ॥ यो पाद्गीरिणामामुपीन्निहत्वा
न्धर्मेणाखर्वाः प्रजा रामः स्मात्स्वतिपुत्रवत्स हरतु ॥ १५ ॥ कंसादीनसुरान्निहत्य नृपतीन्भाराग्भुवो भूरि
शोगोभिःसाधुपरामरामरकृपान्पातिस्मयः सर्वतः ॥ जोकक्षेमकरस्वरूपचरितो विद्यौघविज्ञावराः
श्रीकृष्णः स्वयमुत्तमोपहरतु ॥ १६ ॥ श्रीबुद्धोऽसुरबुद्धिमोहचरितः सद्धर्मसंस्थापकः पाषंडादवितात्म
भक्तनिकरः कारुण्यवारांनिधिः ॥ हिंसाहीनमखप्रवर्त्तनपराश्च यः शुद्धबुद्धिप्रदः संसारार्णवतार
कः स हरतु ॥ १७ ॥ आहत्याश्वमनस्मर्यदत्तमवनौ निस्त्रिंशपाणिश्चरन् कल्की पापिनराधिपांश्च बहू
न्नो हत्वाऽवसाने कलेः ॥ धर्मस्थापयिता विशुद्धमखिलं यः स्वांगसंगानिजमज्ज्ञोम्भ्वि कुबुद्धि

वहरः ॥१८॥ स्तोत्रमस्य वगणाच्छ्रुत्वा कृतिधृतः सान्त्वामपागत्य भीतो यान्तैर्निरयान्नितीः सुरगणाद्या
आदितो दुःख्यजात् ॥ राजन्नस्य कदध्वतो रिपुगणाद्दत्तान तोः पी कुलेर्रैहांते कगतिर्नृणां करुणया
सा हीनबंधोर्हरेः ॥१९॥ सुव्रत उवाच ॥ इत्युक्तास्तु राजर्षिर्ययौ कात्यायनं नृप ॥ सकुटुंबो भयोप्या
सीद्योगधुन्तत्परः ॥२०॥ घृतदुग्धैक्षवान्नुहित्वा धारणापारणाव्रतम् ॥ हरीक्षणाद्वधिद धीय
मैः सहनिर्जैः सह ॥२१॥ सर्वान्तरात्मा भगवान्सर्वभावविदीश्वरः ॥ दर्शनं दास्यते त्वेव समाग
त्य यानिधिः ॥२२॥ निश्चित्यैस्यैनिजगृहे श्रीकृष्णं तं जगद्गुरुम् ॥ कृतावतारं हि भुवि सम्यगाराध
यंश्च ते ॥२३॥ स्वहांगो कृत्स्नकारेण ध्यायं तो नियतव्रताः ॥ भेजिरे स्वामिनं भक्त्या भक्तवत्सलमादृताः
॥२४॥ न पीदग्धां गरुधिरा विशुद्धरुदयाश्च ते ॥ निराहारा मिताहाराः फलाहाराश्च कुत्रचित् ॥२५॥ जी
र्णादि वदनारस्य राजभोगी चिराश्चतु ॥ आराधनं भगवतो विदधुर्वनिनी यथा ॥२६॥ गार्ह्यं स्वं मंत्रिसा
त्कृत्वा तत्कथाश्रवणादिषु ॥ प्रसक्तोऽभून्नृपः स्तोत्रं कुर्वन्धर्मेति चन्तनं स्तवम् ॥२७॥ ध्यायं तस्त्वंत्र पंत
श्च सर्वेते रुद्रपावृते ॥ यथाश्रुतं तं हरश्च प्रसहं स्फुरितं हरिम् ॥२८॥ प्रतस्वदर्शनेत्कानुतथाः प्रान्य ह
मेधत ॥ तदर्थमेव रहांश्च ज्ञो पश्यति स्म ते निजान् ॥२९॥ प्रत्यहं हरिंत मनुवासरमेव तेषां भक्त्यानरेंद्र ॥५५॥

भक्तानां विमजाराध्यानाम् ॥ साक्षात्तदाभिमनसां यगमत्तु साद्देमासहर्षं निजसपत्नमयेन साक
म् ॥३०॥ इति श्रीसत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे द्वितीयप्रकरणे संकष्टहरस्तोत्रोपदेशाद्
याराधननिरूपणनामा षड्विंशोऽध्यायः ॥२६॥ सुव्रत उवाच ॥ प्रबोधन्युत्सवं कृत्वा द्वारधारपुरे ह
रिः ॥ कात्यायनमथ प्राप स्ववाक्यं प्रतिपालयन् ॥१॥ आयांतं कृष्णमाश्रुत्य सवहांगो हर्षविक्लवः
॥ प्रतीक्षमाणस्तंनि स्वंतमत्युत्सवमगाद्युतम् ॥२॥ वृतोऽश्ववारैर्बहुभिर्नानावादित्रनिःस्वनैः ॥ निना
दयन्दिशोऽजस्त्री दाथांतं प्रभुमध्वनि ॥३॥ आरूढं जविवाजिनं परिवृतं वर्णित्रमैर्नैष्ठिकैः प्री
त्याचंदनपुष्पहारततिभिः संपूज्यमानं जनैः ॥ आयद्भिर्मुनिभिस्तथा गृहिजनैरुद्वीक्षितं प्रश्रतस्तं
नत्वा च तदाश्रितान्निजगृहं तैः साकमायान्नृपः ॥४॥ आवासं स्वगृहे तस्य प्रभोः सम्यगकारयत्
॥ अन्येषां तु तदीयानां ग्राममध्ये यथोचितम् ॥५॥ सानुगस्य हरेः सेवां निर्मानः स तु दासवत् ॥ चकार
परमप्रीत्या तथान्येऽपि जना नृप ॥६॥ राघवाख्यश्च वैकुंठप्रमुखा ब्राह्मणोत्तमाः ॥ वास्तूरामस्तथा
वेणीविक्रमाशाश्च बाहुजाः ॥७॥ वीरः कामीरा घवश्च कर्णो देवश्च गोवरः ॥ पंचायनश्च हीराद्याः
वैश्याः संचसिचेविरे ॥८॥ देविकाद्याश्च योषितोऽपि भक्त्या पर्यचरंश्च तम् ॥ यथाधर्मं यथाशक्ति विभुं

मनसोऽखिलाः ॥१९॥ कार्त्तिकीपौर्णमास्यासीद्दिने तस्मिन्नराधिप ॥ खट्वांगप्रमुखाः सर्वे तत्र मान
र्चुस्तदा मुदा ॥२०॥ गंधपुष्पस्रगाद्यैश्च नूत्नवासोधनादिभिः ॥ संपूज्य भक्त्या परया तं प्रणेमुश्च साद
रम् ॥२१॥ ततो बद्धांजलिपुराः पप्रच्छुस्ते वर्णिनं हरिम् ॥ साक्षात्कृष्णमपश्यंस्ते मुरलीवादनोद्यतम्
॥२२॥ पुनः प्रणम्य साष्टांगं यावत्तत्र पश्यति तैः स्थलम् ॥ तावत्तत्र नगवानासीद्यथा पूर्वं द्विवर्णिराट् ॥२३॥ त्व
सर्वावतारधर्तारं श्रीकृष्णं पुरुषोत्तमम् ॥ तमेव जानन्खट्वांगस्तुष्टाव प्रांजलिस्ततः ॥२४॥ खट्वांग उ
वाच ॥ श्रीनीलकंठवनपदवदविमोचनाय शुद्धाय बुद्धिनिधये सुरमोहनाय ॥ भक्तांगजाय शरणा
गतजीवनाय कृपयापनतेन भगवते सततं नमोऽस्तु ॥२५॥ अक्षरात्परतरस्तु निगमैर्यस्त्वक्षरे रत इति धाम्नि
वसंतम् ॥ त्वामवाप्य पुरुषोत्तम मयाद्य श्रीहरेऽनवमहं हि कृतार्थः ॥२६॥ ब्रह्मतामुपगतैरपि जीवैर्नैक
साधनसमृद्धिबलेन ॥ लक्ष्यमाप्यिकगुणात्र यकार्यैस्त्वं त्वहसरमनेषततपाप्यः ॥२७॥ सत्त्वं विश्वसृज
स्विरजस्तामत्रस्य दक्षादिरूपः सत्वे नेदं त्र्युवनसिचदधत यत्र धर्मादिमूर्ती ॥ अंते ते सर्वं हरसितमसा
रुद्रोपादिरूप स्तत्त्वाश्च बुद्धिस्त्रिगुणपतिरिति श्रीमहाराजत्रकः ॥२८॥ धर्मेषु परे ब्रह्मसतनुः स्वतं ब्रह्म
स्वेतु थैवाश्नु युगे हि दिव्याः ॥ कालेन नष्टं निगमोक्तधर्मं प्रवर्तयन्नू पासि सतोऽप्यसभ्यः ॥२९॥ अस्क ॥५६॥

रसरनलः स्वदंष्ट्रोद्धृतां गिरिगहनयुतां वराहाकृतिः ॥ प्रव्रजद्दितिसुतं च हत्वा मधाल्वमुपरिपय
स्तां स्वशक्तिं पराम् ॥२०॥ आर्यनया वरुधारुचिनागतः कामदः दक्षिणया सहजातः ॥ यत्ततनुर्भुव
नत्रयपाता सत्वमहन्मनवेऽसुरसंघम् ॥२१॥ भुविनारनवर्षजन्मनां भजतां तुल्यपाधिपान्नृणां मतानाम्
त्वद्विधर्मकुजानिरुरुयेनरनारायणरूपमादधाः ॥२२॥ सांख्यज्ञाने त्वं कपिलः सन्निजमात्रे काव्य
गूस्त्वं कर्दमसूनुश्च पुराऽदाः ॥ विश्वायेदं चासुरयेपि प्रददाः यद्धि पंपोधेः कल्पित केनोऽयततप्य
२३ ॥ चातुर्वर्ण्याचारसमेतान्धर्मान्स्वयंभूमौ स्थापितवानत्रितनूजः ॥ त्वं शाकृत्राद्यानुक्तिसमे
नामपि मुक्तिं दत्तात्रेयो हैहयराजे यदवे च ॥२४॥ रथतः रिजलर्जीगदां च पद्मं भुववरदो वरदो ध्रु
नुष्ययेन नवजलदतनुश्च वासुदेवो मधुवनवासिजनांस्त्वमुद्दपथ ॥२५॥ रपुरप पृथिवी दुदुग्धौ
षधीः समभिद्रमकरोर्दराया स्तजम् ॥ अघिनमपि दिवं च वैनं न यन्त्रयमन्यपति त्वमामीः पुरा
॥२६॥ नाभेर्जातो देवसुदेव्यां ज्ञातरूपः कुलाय जान्तीय सुतादीनुपदिश्य ॥ प्राज्ञाधर्मोस्त्या गिजना
नामूपमत्त्वं निर्माना दीन्पारमहंस्याचरणेन ॥२७॥ त्वं हयग्रीवरूपोऽददा वेधसे वेदश्चैदेदिना ते मुखे
भ्यः सुतम् ॥ मत्स्यरूपोऽपि मत्क्रीडा कुर्वंस्तथा धर्ममात्स्य स्मस सम्व्रतायाखिजम् ॥२८॥ त्वमेव मुनिरा

॥ स॰ जी॰ टी॰ ॥
॥ ५७ ॥

पतः सुरगणांगतश्रीपदं विपद्यमानतोऽविलुंजलधिमंथनेमंदरम् ॥ दधाय कमठाकृतिर्विनतसू ॥ अ॰ २७ ॥
श्रमागे विमोलतीः मृतमपाययः कपटमोहिनी स्त्रीवपुः ॥ २९ ॥ भवानुग्रहेहीः तिसिंहोन्नसिंहः प्रचं
डोग्रहासस्वनस्फोटितांड ॥ नखाग्रैर्हिरण्यादिदैत्यं त्वमत्तंस्तम्भमत्तं विरक्तं प्रनुन्नेन युक्तं ॥ ३० ॥ वामन
नामाविनयनतां सोविश्वदुस्त्वं त्रिपदमिपासमू ॥ देववरायत्रिभुवनराज्यमास्करराज्यं पृथुबलये
दाः ॥ ३१ ॥ मनूनां मुनीनां च बर्हिर्मुखानां सुराधीशानां च कर्त्तुं प्रसूतिम् ॥ त्रिलोक्याः सदा रक्षणे राज
राजाभिधाना बलाराजन्यधासि त्वमेषः ॥ ३२ ॥ आपुर्वेदं रुग्णपनुदमिधः श्राद्धाद्धन्वंतरिरिह त्वमभवान्
रुद्रं नागं प्रतिमखममरैर्हितं नक्षैरजमतमरहमा ॥ ३३ ॥ पर्शुनी क्ष्मां विभ्रदाररक्तनेत्रः क्षत्रं घोरं कान्तवी
र्यंताखाकम् ॥ हत्वा हत्वा नृपराजन्यबीजा मेकी भूर्मिजामदग्न्यस्वरूपः ॥ ३४ ॥ जातो रामः सन्त्वं दशरथ
तनयस्ताडकांपतत्रं हन्त्वन्तु हत्वा हत्वा महत्वा मुवहिय पुरभिञ्चापमाभज्यसीताम् ॥ यातः पित्राज्ञया
योवनमनुजकजत्रानुयातः समारे रक्षीन्नर्त्तुर्विरूपां विदधद्दपिरिहन्त्वन्नरिरस्यांस हिंसीः ॥ ३५ ॥ रक्षो
नीतां च शोचन्सुरुजनकसुतां त्वं जटायुः कबंधो निर्दग्धो चोधृत्सवालिस्वपणागतभयप्रीतसुग्रीवह
तैः ॥ तामन्वाः न्वेषणं लंकां विततजलनिधौ मेतुमाबध्य गत्वा हत्वा कीत्राचसेमेम्यो युधिदशाद्दनं चाप ॥ ५७ ॥

सन्ध्या स्थूलाम् ॥ ३६ ॥ सुद्धाबुद्धीरत्नतराश्चत्वं च जनानां व्यासो भूत्वा वेदकदंबं प्रविभज्य ॥ पैजादिभ्यस्तंप्रद
राध्याः पुरुकुर्व्यान्नृशवीचोऽपान्नसूत्रपुराणादिमिरम् ॥ ३७ ॥ क्षितिभरमपहर्तुमासीऽवान्कृष्णनामा
करेशो कुले भूतनांलेरुणा वर्नैघातैर्हरानो विमंगंमुर्वेविस्मभानेन वायोचितकीडनं मेघनीनंगंसुश्रा
र्जेनी कूलेपातं वकुस्तां पदैसम सुंदावनेतं च वक्त्रासु रस्तापनांघ्रां स्ववक्त्रादि रूपैर्विधे धेर्मोहनम् ॥ अग
नगस्वगशोसनेमर्दनं कालिप्याहेसु पानेदवाग्नेः कुमारीवृत्नेपस्मरानं न वयस्तां गनाश्रीणां नंधारणेन श्र
जस्याव्वनं स्वेदगोवर्द्धनस्यैंद्रदर्पापनोदं च चेलीति कात्यायनं नेदराजम्यनीतिं स्वधान्निप्रियाणां विजा
संच गोपीजनैराधिका रंजनम् अहिधृतपितृमोचनं ग्रोस्वच्चूडपेनञ्चोमकेश्रपंतमक्रूरवाक्यात्सपु
योगसंभाषानं रंगकारस्य चानुग्रहं तुन्नवायस्य कुब्जाप्रदाम्नोपर्थनुर्भंगमत्तेभमल्लेशकंसप्रणाशं च
गुरौः कामपूर्त्तिं च गोपी मनः शांतिमक्रूरकुब्जाश्रयातोपलंद्धारिकार्निर्मितम् ॥ यवनमगधराइनीकं
स्वयं राजसंघं विजित्या स्वपत्नीगणानापोऽङ्गाघ्रीसहस्रोपयामं च गोवारणांबाणदोष्छेदनं पार्थपत्नावनं
चैद्यशाल्वादिनाशं सुरुद्धिप्रदारिन्द्यानं गंकुरुसेचपात्रोऽज्ञवं स्यान्मानंदनं मोहनाशं च वैदेहपार्थोद्भव
नांहेरे ॥ ३८ ॥ वेदिकं विधिमुपाश्चितानपि प्राणिनां त्रिभुवनौकसां हरे ॥ अर्दनं विदधतीः सुरद्विनान्वुद्ध

॥स.जी.द्वि॥ यथूरसूनुहतवान्॥३९॥ म्लेछराजान्पापिनस्तान् कुमतीर्थास्त्रियस्पांस्तेविलुप्तधर्मोद्विजन्मनः॥ प्र०२७॥
॥५८॥ हत्वा कल्की घोरमहासिकरस्त्वं हंतासि नूनं भूमितलेविचरन्वै॥४०॥ धर्महानिमीक्षसे यदा यदा सु
राशिभिस्त्वं कृत्वा तदा तदा हि दधासि भूतले तनूः॥ मातत्तानयोगतः कदा कदाचिद्देहतः कार्यतस्कि
तः स्वयं प्रकाशसे निजेछया॥४१॥ तवावतारधारणं द्विरक्षणार्थं विधातुमेव धर्मकर्मणः प्रभो॥ भव
त्तोऽग्रजोऽर्जुनेनरूपधृत्तं नदसुतं साधुपालयन्विराजसे॥४२॥ त्वमात्मतेजो भुवियानियानिकरोषिक
र्माणि कृत्वावतारः॥ भवंतितापत्रयपन्नगानां हितावहान्येव हितानि तानि॥४३॥ जन्मानि कर्माणि
चतेदिव्यानि पुरुषोत्तम॥ अनंतत्वान्नशक्यंते संख्यातुं कापिकेनचित्॥४४॥ कल्पतरुवाच॥ इति
स्तुत्वा हरिं भक्त्या प्रार्थयामास भक्तराट्॥ सतच्छुश्रूषणमनाः प्रश्रयावनतः कृपीः॥४५॥ भगवन्
करुणां कृत्वा मयि भक्तेत्वदात्मनि॥ स्वस्थोऽत्र कतिचिन्मासान्त्वं तु मर्हसि सत्पते॥४६॥ श्रीभगवा
नुवाच॥ वसंतोऽत्र वर्षंतमत्रवत्स्याम्यहं ननु॥ प्रीतये तव राजर्षे धर्मनिष्ठस्य सर्वदा॥४७॥ कल्पत
रुवाच॥ ततः संसेव्यमानोऽसौ बकुलांगादिभिरादरात्॥ तत्रोवास हरिराजन्कश्यपस्याश्रितान्कव
म्॥४८॥ पंचजिह्विवाऽप्यसत्तमे केशवे प्रपद्रुर्गपुरं स्वपार्षदैः॥ सत्रीप्रयापी तरितं न्यपेहंत्राम पं ॥५९॥

प्राप्य दुर्गेशतरंग॥४९॥ इति श्रीसत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे द्वितीयप्रकरणे कार्या
यदुर्ग्रामागमन स्तुहीगरकृत हरिस्तुतिनिरूपणनामा सप्तविंशोऽध्यायः॥२७॥ कल्पतरुवाच॥ त
त्राप्य पंच भगवानुपेतः कार्यायनग्राममितिप्रहर्षात्॥ माहात्म्य यः स्वानप्यतेतदेव सज्जो बभूवु
र्गमनाय राजन्॥१॥ हरेः प्रसादात्कृतवैरिभीति र्नृपस्ततः स्वैः सह बंधुभिः सः॥ ग्रामं तमायात सरि
मेयपक्ष्योपानैस्त्वरद्भिर्दिनएवतस्मिन्॥२॥ आयातमाश्रीयस्कृत्तमंतं सन्मानयित्वैव यपार्हमु
ष्णु॥ स्वहालांगआवासयति स्मतुष्टः सहानुगैरात्म परप्रतितम्॥३॥ कृतावतारं प्रगृहीत रूपं पूर्जा
पहारैः स्वजनैः समेतम्॥ तं दर्शनोत्कं नगवत्समीपमुपानयद्राजऋषिः सजीप्रम्॥४॥ श्रीकृष्णम
देवं मनुजाकृतिं तं प्रत्यक्षमाजोकृयथाप्यनुलंते॥ सहस्रशस्ताःगिरहस्य दुर्दैवं तं मुदा पूर्णह
दः प्रणेमुः॥५॥ तमानयामास हरिः सबंधुं स्वहालांगविज्ञापितसर्वभावम्॥ सर्वांतरात्मा निज
वांछितार्थसंपूरणे कल्पतरूपमानः॥६॥ सिंहासने संस्थितमीश्वरं तं भक्त्या पुपूजुः परयात
तस्ते॥ वस्त्रैरमूल्यैर्विविधैश्चरत्नैः कैर्विभूषणैश्चंदनपुष्पहारैः॥७॥ संपूजितं प्रेमभरेण भक्त्याऽनीरा
जयित्वा नमनं विधाय॥ बद्धांजली स्तितदुदारमूर्तिं जिज्ञे क्षणात्तुष्टुवुरादरेण॥८॥ अभयारव्य

॥स॰जी॰प्र॥ ॥५९॥

रुतं॥ सद्धर्मरक्षार्थजनेस्सदाशप्रतापनिर्मूर्जितदैत्यपूथ॥पाखंडमार्गाविततभूरिभक्तप्रणौमि त अ०२९॥
मूर्त्तिमयनीजकं च॥७॥निःश्रेयसायैवकलौनराणांमस्मासरोपास्यमनोज्ञमूर्त्ते॥स्रतिक्ष
माद्ध्येऽतिदयानिधानप्रणौमितं॰॥१०॥स्वभक्तगोजोकनयात्मनिष्ठप्रभोसदैकांतिकधर्मधुर्त्ते
ःप्रवर्तितक्षेमदसांख्ययोगप्रणौमितं॰॥११॥अधर्ममायाकलिकालनानादोषाश्रुनाशाध्यव
णादिनक्ते॥धर्मक्रियातत्परचारुवेषप्रणौमितं॰॥१२॥महामुनेयोगकुजांप्रवर्त्तेयोगेश्वरानंतगु
णप्रभाव॥विश्वेश्वरानीतिदृढस्वरूपप्रणौमितं॰॥१३॥कामादृशिवासदर्चितनेशपापौघविनाश
वणनामधेय॥श्रतानविध्वंसनबोधशक्तेप्रणौमितं॰॥१४॥हारिप्रसादेहरिकृष्णकृष्णस्वामिन्
हरेतापसनैष्ठिकेंद्र॥नारायणप्रेमवनीतनूजप्रणौमितं॰॥१५॥अदिनदिव्याचरितस्वतंत्रत्रय
र्विंशजन्मर्षिसमर्चितांघ्रे॥श्रीस्वामिनारायणदेशिकेंद्रप्रणौमितं॰॥१६॥सकलजननमवाब्धिमज्ज
नेक्षोत्थितकरुणार्द्रितरुग्निनेद्ध्यैव॥धृततनुतनुरहोत्वमेवकृष्णोनवसितुविश्वयमेवनीज
कं च॥१७॥जयजयनिजभक्तजीवनेशप्रतुरदपोदयपुण्यकामविष्णो॥सकलसुरनरेंद्रसेवितांघ्रे
सकलमनोरथदानदक्षजिष्णो॥१८॥तवतनगडुदयावनीतहेतोःक्षिरनरदेहृदात्मनोमुकुंद प्रहृ ॥५९॥

त्रिघनतमःपरेस्वधाम्निक्षितवतएवमदानुतौकरंशः॥१९॥भवदवदहनप्रशांतिहेतुंसुख
निलयंहरिनवेतमर्थयामः॥अतिशयितदयाप्रदर्शितेःस्मिन्चपुषितवास्करतंमनोऽस्मदीयम्
॥२०॥मुकुरिहहृदयपास्वतोहिनिर्यद्विमलकिरणोज्वलकुंडलाभगंडे॥परिसरदुरुशोरवरालि
शोभेनतववदनांबुरुहेऽस्तुनोमनोलिः॥२१॥शुभवररतिलकेनसाक्षतेननवकुविपुगेनचव
क्तितेनरम्ये॥प्रविततनयनेतवास्यचंद्रेनयनचकोरयुगानिनोरमंतां॥२२॥सुव्रतउवाच॥
इतिस्तुतःसुव्रतमन्मोभगवान्भक्तवत्सलः॥अभयंप्रददौतेभ्योवांछितंपन्मुमुक्षुभिः॥२३॥तत
स्तेशापयामासप्रणम्यसनृपःपुनः॥स्वामिन्दासस्यमेऽभीष्टं संपूरयितुमर्हसि॥२४॥सानुगस्त्व
महंनेतुंनगवन्दुर्गपत्तनम्॥आयातोस्मिमबंधुस्तदनुमान्यंत्वयाऽधुना॥२५॥श्रीभगवानुवा
च॥तवाऽज्ञापमहंदेव्विसंबंधोऽस्तुमेबहि॥आगमिष्यामिनगरंतवाहंनात्रसंशयः॥२६॥
अत्रस्थातुंप्रतिज्ञातंवर्षाणांमयाऽस्तिहि॥मध्यारंभावधितततःसांप्रतंनैतुमुत्सहे॥२७॥पुष्प
दोलोत्सवंतस्मात्पुरेतवमहीपते॥सुमादिभिःसहैवैसकरिष्यामिनसंशयः॥२८॥तदानृप
शाहृहरिंतावदत्रसहस्यकैः॥वत्स्याम्यहंतवपार्श्वकंगमिष्यामिगृहेनिजम्॥२९॥सस्तुत्वासतुतंवे

॥स॰जी॰प्र॰ वशाज्ञाहर्यनुमोदितः ॥ स्ववस्त्रीपुत्रपुत्रीसहितो दृढनिश्चयः ॥३०॥ हरिक्षणाद्विधिवत्तेन व्रतं तस्मि अ०२८॥
॥६०॥ न्समापयत् ॥ मेने स्वं पूर्णकामं स तथा तत्सुतोदयः ॥३१॥ गाजवं गृहकार्यार्थे व्ययद्दुर्गपत्त
नम् ॥ स्वयं स हरिसेवायां तत्परोऽवर्त्ततान्वहम् ॥३२॥ स्वामिनारायणः सोऽपि स्वहांगम्य गृहे वस
न् ॥ तद्रोगं स्वनयामास सर्वजीवस्करवाचहम् ॥३३॥ आत्मनो वित्तमखिलं स्कन्दगोरज्जतादि यत् ॥ त
स्मै निवेदयामास स्वद्वारंगत्तदुरारथीः ॥३४॥ महीं तं वैरमवंशार्गपिपासार्थमर्पयत्प्रभुः ॥ विदधे तेन
तत्रैव तन्नपत्तनविस्मयम् ॥३५॥ रेवाणीत रेऽप्यपि जनास्तत्रायांति स्म भूरिशः ॥ सोपाध्यनकराग्र
ते स्तं भाप्पातुः परां मुदम् ॥३६॥ रक्षकर्मीसवे तत्र सोमंस्पूरंत्तमांत्रिकम् ॥ नकेऽज केंचजीवा रवं स
मुख्यान् स्वानिचीयोत्तमान् ॥३७॥ बकुडशीन्त्रासुराणान्नैजैर्विविधैर्मोदकादिभिः ॥ सगणादि दक्षिणाभि
स्तोषयामास वर्णिराट् ॥३८॥ मखं तत्राति रुद्दं च सम्भारे तैव भूयसा ॥ चकार श्रीगायन्ति श्रान्वे
दिकान्ससहस्रशः ॥३९॥ यज्ञं च संततं पंचम्यां विधिना स समापयत् ॥ रक्षको धर्मसेतूनां तनुत्पत्
कालवेगतः ॥४०॥ भूरिदानपरितोषितविप्रैर्वीक्षितः कतुमरेशु स्तुतः ॥ गीतमस्य तु यशः श्रुत
वंतश्च समापुरवनीक्षितिपालाः ॥४१॥ इतिश्रीसत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे तृतीय ॥६०॥

प्रकरणे श्रीनारायणभक्तराजसमागमपूजनस्तवननिरूपणनामाष्टाविंशोऽध्यायः ॥२८॥ स्कन्द उ
वाच ॥ अथो हरिर्यज्ञविधिं यथावत्समाप्य संतोष्य स विप्रसंघान् ॥ उपाविशत्संसदि तुंगपीठे नृपस्त
भक्तैः परिपूज्यमानः ॥१॥ तं सागतं स्वागिनमानिषेदुस्तीर्थाभितोऽश्मे गुरुपादपार्श्वे ॥ पुंभोऽसृज्ञो
सः स्त्रियश्च कृतप्रहृदं तदास्तत्र तदा निषेदुः ॥२॥ तान् भक्तसंघानभिवीक्ष्य सर्वानवस्थितान् स्वाननन्द
न्तदर्शीन् ॥ आनंदयन्प्रीतमनाः स्ववाचा जगाद नारायण ऊर्जितश्रीः ॥३॥ श्रीनारायणमुनिरुवाच ॥
भक्ताः शृणुत मद्वाक्यं सर्वेषां वो हितं ब्रुवे ॥ परोपकारसदृशो नास्त्यस्तु सुकृतं क्वचित् ॥४॥ अपि कीटपतंगा
द्याः संत्येव स्वोदरंभराः ॥ परोपकारिणो लोके विरलाः संति पूरुषाः ॥५॥ स्वयं सोढ्वापि ये कष्टं परेषां
कुर्वते हितम् ॥ तैरेव साधितः स्वार्थ इति जानीत निश्चितम् ॥६॥ अन्यस्य दुःखमालोक्य यथाशक्त्या
यः सुमान् ॥ न तन्निवारयेत् कुर्यान्निर्दयः स पशुर्मतः ॥७॥ धन्यो हि स विदेवाख्योऽराजा यस्य यशोऽम
लं ॥ अद्यापि गीयते लोके परोपकरणात्मनैः ॥८॥ स्कन्द उवाच ॥ इति भक्तपतेस्तस्य श्रुत्वा वाक्यं तु
तेऽखिलाः ॥ प्रोचुर्भक्ता नमस्कृत्य तं महेतुं कृपानिधिम् ॥९॥ भक्ता ऊचुः ॥ भगवन् श्रोतुमिच्छामो वयं
सर्वेऽपि भूपते ॥ आख्यानं रंतिदेवस्य परोपकृतिशालिनः ॥१०॥ श्रीनारायणमुनिरुवाच ॥ आसी

॥स॰नी॰द्वि॰ राजा पुरा धीमांश्चंद्रवंशसमुद्भवः ॥ संकृतिर्नाम तत्तस्य रंतिदेवोऽभवत्सुतः ॥ २१ ॥ सर्वलक्षणसं अ॰२९॥
॥६१॥ पन्नो रूपात्सुमतिमान्शुचिः ॥ पितर्युपरते राज्यं धर्मेणैव चकार सः ॥ २२ ॥ परोपकारशीलोऽसौ म
हानुद्विग्नपुरीजाः ॥ निजां समृद्धिमखिलां विप्रेभ्यः प्रददौ नृपः ॥ २३ ॥ यद्यत्किंचिदभूत्तस्य सवस्त्रपात्र
धनादिकं ॥ तत्सर्वं ददाति स ब्राह्मणेभ्यस्तु दैवसः ॥ २४ ॥ निष्किंचनोऽतिधीरश्च सकुटुंबोऽपि भूपतिः
॥ आश्रित्याऽयाचितां वृत्तिं वर्तते स्माऽनुवासरम् ॥ २५ ॥ क्वचित्स्निग्धं क्वचिद्रूक्षं क्वचिदल्पं च भूरि वा
अन्नं वाप्युदकं राजा प्राप्यास्तस्मात्तदग्रहीत् ॥ २६ ॥ वर्तमानस्य तस्यैवमेकदा लीभूरेखया ॥ अष्टचत्वा
रिंशद्दीपुर्द्दिनान्यन्नोदकं विना ॥ २७ ॥ एकोनपंचाशत्तमे दिवसे कश्चन द्विजः ॥ पक्वमन्नं च पानीयं
ददौ तच्चाऽग्रहीन्नृपः ॥ २८ ॥ विभज्य पुत्रादिभ्यस्तद्यावद्भोक्तुमुपाविशत् ॥ अतिथिर्ब्राह्मणस्तावद
न्नार्थी समापतन्नृपम् ॥ २९ ॥ तत्तस्मै श्रद्धयैवाऽन्नं हरिबुद्ध्याददौ ततः ॥ स भुक्त्वा प्रययौ तावदन्योऽति
थिरुपाययौ ॥ ३० ॥ शूद्रस्तस्याप्यतिथये तस्मै श्रद्धादरान्वितः ॥ हरिं स्मरन्नददादन्नं नृपतिः सदयार्द्रहृ
त् ॥ ३१ ॥ अथ शूद्रे गते भुक्त्वा तमन्योऽतिथिरभ्यगात् ॥ श्वभिर्वृतः क्षुधाक्षामो राजानं समुवाच सः ॥
३२ ॥ अन्नं मे दीयतां राजन्सगणाय बुभुक्षवे ॥ इति तेनार्थितो राजा प्रसन्नोऽभून्निजांतरे ॥ ३३ ॥ ततोऽ ॥६१॥

ऽन्नमवशिष्टं यत्तु सर्वं श्रद्धयाऽददात् ॥ दत्वा तस्मै श्वपतये हरिबुद्ध्या न नाम सः ॥ ३४ ॥ अथाऽवशि
ष्टमुदकं तच्चैकपरितर्पणम् ॥ यावत्पिपासितो नृपस्तावत्पुल्कसोऽभ्यगात् ॥ ३५ ॥ स नृपं प्राह भो राज
न्पायदेत्वाऽप्युमापमेऽतिदीनां तस्य वाचं श्रुत्वा राजा तमैक्षत ॥ ३६ ॥ ततो निसर्गकरुणस्तृषार्तोऽपि
नृपोत्तमः ॥ हरिबुद्ध्या जलं तस्मै दास्यन्नाहाऽमृतं वचः ॥ ३७ ॥ न कामयेऽहं गतिमीश्वरात्परामष्टर्द्धियुक्ता
मपुनर्भवं वा ॥ आर्तिं प्रपद्येऽखिलदेहभाजामंतःस्थितो येन भवंत्यदुःखाः ॥ ३८ ॥ क्षुत्तृट्श्रमो गा
त्रपरिश्रमश्च दैन्यं क्लमः शोकविषादमोहाः ॥ सर्वे निवृत्ताः कृपणस्य जंतोर्जिजीविषोर्जीवजलार्पणा
न्मे ॥ ३९ ॥ एवं प्रभाष्य पानीयं म्रियमाणः पिपासया ॥ पुल्कसाय ददौ धीरो निसर्गकरुणो नृपः ॥ ४० ॥
ततस्त्रिभुवनाधीशा ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ॥ परोपकारसंतुष्टा ददुस्तस्मै स्वदर्शनम् ॥ ४१ ॥ स तु तेभ्यो नम
स्कृत्य निःसंगो विगतस्पृहः ॥ अनुरक्तो वासुदेवे न त्वयाचत किंचन ॥ ४२ ॥ परोपकृतिशीलस्य दया
लोस्तस्य भूपतेः ॥ माया गुणमयी भक्तः स्वप्नवत्प्रत्यलीयत ॥ ४३ ॥ तत्प्रसंगानुभावेन ये वै तस्यानुवर्त्ति
नः ॥ तेऽभवन्योगिनः सर्वे नारायणपरायणाः ॥ ४४ ॥ एवंभूतः स राजर्षिः पुण्यकीर्तिरभूद्भुवि ॥ प
रोपकृतिधर्मेण विख्यातो दृढभक्तिमान् ॥ ४५ ॥ तस्माद्यूयं च भो भक्ता यथाशक्ति निरंतरम् ॥ स्वयं

॥स॰जी॰टि॰ सोऽहं प्राप्य विपदं कुर्यां तांस्त्वद्धितं मुदा॥३६॥ कृष्ण उवाच॥ इत्याश्रुत्य प्रभोस्तस्य वचः पीयूषसन्निभ अ॰३०॥
९२॥ म्॥ सर्वे भक्तजना हृष्टास्तद्धृदि लावर्द्धिरे॥३७॥ सर्वं स्वदेशं गंतुमाज्ञाप्य भक्तान्वर्णि स्वामी स्थानमापान्त
तः स्वयम्॥ स्वहृद्गतोऽपि श्रीपद्मस्थं महांतं मेने भक्तः पूर्णकामं ततः स्वयम्॥३८॥ इति श्री सत्संगिजीवने नारा
यणचरित्रे धर्मशास्त्रे द्वितीयप्रकरणे परोपकारी परदेशी रक्षिता व्याख्याननिरूपणनामा एकोनविंशोऽध्या
यः॥१९॥ कृष्ण उवाच॥ भक्तकृष्णदुर्गमं हृत्स्थं तं कृत्वासीनमेकदा॥ प्रणम्याभयनृपात्मजः प्रोवाच श्रीज
जिन्नृपः॥१॥ अभय उवाच॥ प्रतिज्ञातं त्वया काले दुर्गपुर्यागमाय यः॥ भगवंस्तं नेष्यसि मां गृहं विधेत्य
स्मात्स्वतः कृपाम्॥२॥ कृष्ण उवाच॥ सम्प्रति श्रुतः स्वामी स्मृत्वैतन्नृपतेर्वचः॥ सज्जोऽभवाऽऽद्रीं वयाम
स्त्वत्सुरैर्हरिस्तु वाचतम्॥३॥ माघमासस्य शुक्लपादशम्यां रजनीं हरिः॥ साकं भृत्यादिभिर्यान्निर्ययौ
स्वाभ्यस्तः॥४॥ स्वहृद्गतस्तु से देवाऽगाद्दुर्गपुरं समावधीतरेः॥ ग्राम्याम् तु व्रजस्य हरिं प्रवर्त्तेत राजया॥५
॥ एकादश्यां प्रातरसौ श्राविद्या दुर्गपत्तनम्॥ अभियातो गाजवेन नानावादित्रनिःस्वनैः॥६॥ स्वदुर्गोऽभ्या
नयोग्ये हेतदर्थं तेषु व कल्पिते॥ स्ववासमपदहरि वाग्मा म या हं सोऽस्ववेश्म मु॥७॥ आत्मना सह सर्वस्वं तद्देवह
रये मुदा॥ त्वदीयमेतत्सर्वं हि सेवं राजाऽऽमवेदयत्॥८॥ अनन्यभावेन ततो दासवच्चात्मजोऽन्वहम्॥ तस्या ॥६२॥

वर्त्तत सेवायां सानुगस्य यथोचितम्॥९॥ तथाऽकरोत्तस्य सेवां सानुगस्य नृपो यथा॥ सखा गेंतु कृतां
हित्वा मेने स्वंत सुराधिपम्॥१०॥ तेनाऽन्वतो पवासा दृ्यैः सेतोपि सेवितास्तथा॥ यथाऽमैः प्राकृतैः से
वां महतीं तैदिसश्रुकः॥११॥ गोपीभर्त्री वाह्निच रौजा जनिश्रगांस्तथा॥ रामस्वेदेश्च रूपमाद्यापित्रास्त
श्रेवनं सधुः॥१२॥ नांनीऽजयपश्रु राष्ट्रोदीनांगमाजादपश्चतम्॥ क्षत्रियप्रवरान्नत्वा निसर्दे वसिषेवि
रे॥१३॥ मालती तन्मजिह्वां बद्र कौरी हरजित्तथा॥ रामीयो धादयो चैव तथान्यू सेवंतते मुदा॥१४॥ रमा
ऽमर्याऽमलाद्दैमा रेवि सुगुणी पमीरति॥ कुंजादिख्याच रामाद्याः स्त्रियः पर्यचरंश्च तम्॥१५॥ पुष्पदोनी
सर्वं तत्र करिष्यन्भगवानयम्॥ भक्तान्देशागतरेभ्योपि राज्ञो हृतैरजन्वहवत्॥१६॥ राज्ञाप्यभारपूर्णं ग्रैमे य
नीकृतिमकृदानन्॥ अकारयत्पूजा तस्य राज्ञी श्च महोत्सवम्॥१७॥ हीजा द्वितीय दिवसेन सत्रैऽर्थमंदे
वते॥ अर्वं धयस्तु पप्रदोजोहरिर्भक्तैः सुशोभनाम्॥१८॥ श्रीकृष्णप्रतिमां तत्र निधायाभ्यर्च्य वर्णिराट॥
स्वयमांदोलयामास दोलाप स्वानिगापयन्॥१९॥ वीणाताल मृदंगाद्यैः साधवीगायकास्तदा॥ हो
लाक्रीडनपद्यानि कृष्णस्य जगुदरात्॥२०॥ कीर्तिसमन्ततो भक्तैः साकं कृष्णागतो हरिः॥ गुलालं रंग
प्रक्षेपैर्भक्तास्वामोस्मपुरस्तुकाः॥२१॥ एकतः सधवा योषाःश्चिकौतुकाः परस्परम्॥ कृष्णेवालचरिताणि

॥स॰जी॰हि॰ गायंतो जनमंगलम् ॥२२॥ यथार्हं गोपुलालं च नस्प्रुष्टो स्वं तथाग्रधवाः ॥ पीडितो हरतः स्थित्वा प अ॰४०॥
॥६३॥ श्यंति स्म हरिं नृप ॥२३॥ कृष्णप्रसादि निरंगं रेच के हीरिणा मुदा ॥ क्षिप्यमाणं गुलालं च जना जगृ
हुरादरात् ॥२४॥ मध्याह्ने च वधिसंको ह्यतनो भक्तजनैः सह ॥ सन्नातुन्मत्तगंगायां निर्मलां नग्नि
धर्मजः ॥२५॥ ततो निवेद्य कृष्णाय महान्नैवेद्यमुत्तमम् ॥ महान्नी राजजनं चक्रे स्वापयामास तत्ततः
२६॥ चतुर्विधैश्च सुरसैरन्नैर्भक्तान्स सर्वज्ञाः ॥ यथेष्टं भोजयित्वैव बुभुजे स्वयमीश्वरः ॥२७॥ अपरा
ह्णे सभां तत्र कारयामास शोभनाम् ॥ न्यषीदत्तन्मध्यपीठे स जनास्तं च सर्वशः ॥२८॥ सागिनो गृही
णाश्चैव सधवा विधवाः स्त्रियः ॥ भक्ताय योचितं तत्र निषेदुस्तत्पुरः क्षणात् ॥२९॥ तानन्यानंद्यन्स्वा
मी प्रोवाच मधुरं वचः ॥ सर्वेषामप्यसुभृतां हितकृच्छास्त्रसंमतम् ॥३०॥ श्रीभगवानुवाच ॥ शृण्वंतु
सर्वेऽप्यत्रत्याः श्रेयो हेतुं वदामि वः ॥ सतां समागमो नित्यं कर्त्तव्यः सर्वथा जनाः ॥३१॥ ये ये मुक्ताः पु
रा प्राप्ताः इह संसृतिबंधनात् ॥ सत्संगेनैव ते तेतु तत्तमामिति निश्चितम् ॥३२॥ कृष्णमाहात्म्यतुं ज
नाः सम्यग्ज्ञायते ॥ भक्तिश्च ततो भवबंधविमोचनी ॥३३॥ अतः संतस्समसाधेभ्यः संतो ददति
वैश्रवाः ॥ धर्माधर्मस्वरूपं च तेभ्य एवानुबुध्यते ॥३४॥ वेदशास्त्रपुराणानां दुर्बोधानां विशामपि सि ॥६३॥

द्धांतं संत एवात्र सुष्ठु जानंति नेतरे ॥३५॥ कामादिग्राहदुःस्थानां मज्जतां भववारिधौ ॥ नृणामुद्धर्ते
शक्ताः संत एव भवंति हि ॥३६॥ अधर्मि कृष्णनागोपदेशोग्रगरजाग्निना ॥ नराणां स्त्रियमाणा
नां संतो जांगुलिका ननु ॥३७॥ सम्यग्यथावद्विज्ञानमात्मकृष्णस्वरूपयोः ॥ अवैन्ते ग्धप्य त्रवि
शेयाज्ञक्षणैः शास्त्रसंमतैः ॥३८॥ जितकामा जितक्रोधा जितलोभा जितेंद्रियाः ॥ निर्मत्सराश्च
निर्मानानिःस्वादा जननिःस्पृहाः ॥३९॥ निर्ममा निरहंकारा अहिंसाधर्मसंस्थिताः ॥ यथोक्तब्रह्म
चर्यस्थाः सत्त्वचौचेदयान्वताः ॥४०॥ कृष्णेऽनुरक्ता नितरां विरक्ता विषयेष्वपि ॥ आत्मना ब्रह्मरूपेण
कृष्णोपासनतत्पराः ॥४१॥ इत्यादिलक्षणोपेताः संतो ज्ञेया मुमुक्षुभिः ॥ तेषां समागमः कार्यो हृदि
धार्यास्त्वतन्द्रिरः ॥४२॥ संत एव हि जीवानां सर्वथा हितकारिणः ॥ संतीति तेषां विश्वासः कर्त्तव्यः कृष्ण
चेतसाम् ॥४३॥ मान्याः पूज्याभोजनीयाः सेवनीया यथोचितम् ॥ साधवः कृष्णहृदयं तेभ्योऽन्यन्नास्ति
वै महत् ॥४४॥ सुव्रत उवाच ॥ इति भगवता प्रोक्तां वाणीं निशम्य हृष्टा बहिः सदस्यगता भक्ताः सर्वे द
धुः शिरसा नृप ॥ निजं निजं पुरं गंतुं सर्वानथाज्ञदिशद्धरिः ॥ ज्ञातानुपत्तिरभयः प्रोवाचेदं तदा हरिसु
स्थितः ॥४५॥ इति श्रीसत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे द्वितीयप्रकरणे दुर्गपुरे होलीउत्सवे सम

॥स॰नी॰टि॰ गप्रशंसननामत्रिंशोऽध्यायः॥ ३०॥ अभयउवाच॥ साधूनेतान्वर्णितस्त्वयात्वं मासावधिव्रतो॥ म अ॰३१॥
॥६५॥ हैवरस्य शृंगारं कर्त्तास्मे वांसदाक्षितः॥ १॥ मुनिमंडलमध्यस्थं त्वां दिदृक्षामि नित्यदा॥ अतः स
हैव मुनिभिस्त्वमत्र स्थातुमर्हसि॥ २॥ तवैवाऽनन्य नकोऽस्ति त्वं वा सिन्धुरूव स्रजः॥ अतो मत्प्रार्थितं
त्वं तद्रूपयादातुमर्हसि॥ ३॥ कन्नलउवाच॥ एवं संप्रार्थितो राज्ञा तेनासौ शुद्धभावतः॥ नाव्रगम्यत्र
त्रां संस्तत्रैवात्र मधुरं वच॥ ४॥ श्रीनारायणमुनिरुवाच॥ राजंस्त्वदाज्ञापंसुदृढं यावद्दे...स्थिधामि
क मनोरथोऽयं सफलो भविष्यति तव ध्रुवम्॥ ५॥ स्थास्याम्यत्रर्षिभिः साकमूर्ज्जैकादशीकावधि॥ इ
त्युक्त्वानंतलीन कान्सर्वान्स्थिति जगादसः॥ ६॥ ऋषिवर्जं स्वस्वदेशान्यांतु सर्वेजनाः प्रगे॥ वसंतु स्व
स्य मे वाच मुनयो नृपमंदिरे॥ ७॥ इत्युक्त्वा प्रशशंसा स राज्ञो नक्तिं च भूयसीम्॥ धर्मस्थितिं च
वैराग्यपथरुां ज्ञानं सदादरम्॥ ८॥ राज्ञः पुत्रस्य पुत्रीणां भार्ययोश्चात्मनि स्थिराम्॥ भक्तिं च धर्मस्थि
त्यादीन्गुणान्हरिरवर्णयत्॥ ९॥ ततः सहर्षिभिरसौ न्यवासमसुरवं पुरे॥ देवांतरागतानन्ताः
संस्वंस्थानं ययुर्नृप॥ १०॥ सन्निभावं भगवति संप्राप्ता मुनयो द्विजाः॥ तद्दीक्षणाद्भिनाऽनंदं प्रस
हं लेभिरेऽधिकम्॥ ११॥ तयानल्लितयोर्भक्तिस्तस्मिन्सर्वार्त्तिनाशिनी॥ आसीदनन्यमनसोः सर्व ॥६५॥

तःप्रेमभावयोः॥ १२॥ सपुत्रो नृपतिर्नित्यं दिवानिशिच सादरम्॥ प्रीत्यानुवर्त्तमानस्तं सिषेवे समु
निं हरिम्॥ १३॥ मधुशुक्लनवम्यां तं तज्जन्मदिनविन्नृपः॥ पुपूजपरमप्रेम्णा नितसैवोपचारिभिः सह॥ १४
॥ नूत्नैरनर्घ्यैर्वसनैर्नानाविधविभूषणैः॥ वरकेसरमिश्रेण चंदनेन सुगंधिना॥ १५॥ शेखरैरवतं
सैश्च पौष्पैर्हारैः सुगंधिभिः॥ पुपूजहेममुद्राभिर्महाराजीराजनेन च॥ १६॥ ततः प्रणम्य सांगं बद्धां
जलिपुरःस्थितम्॥ तस्यो निरीक्षमाणोऽसौ तयात्तस्य सुतादयः॥ १७॥ ऋषिमंडलमध्यस्थं वर्णिवेषं
धरं हरिम्॥ पद्मपत्रं समहसा ज्योतिर्दिशो ह्यापुवदैक्षत॥ १८॥ ब्रह्मसत्रे तत्र धाम्नि दिव्ये सुदावनेवने
॥ रासमंडलमध्ये तं क्रीडंतं कृष्णमैक्षत॥ १९॥ निनादयंतं मुरलीं किशोरं श्यामसुंदरं॥ मयूरबर्ह
मुकुटं शापाकस्कंदुलोचनम्॥ २०॥ शृंगारिकदुक्लकरैर्गोपीवृंदैश्च सर्वतः॥ कटाक्षैर्वीक्ष्यमाणं स्व
कोटिमन्मथमोहनम्॥ २१॥ सस्मित्रमंतमाजीक्षपणनामसमान्वयः॥ ततोऽपश्यद्यथापूर्वं व
र्णीन्द्रं मुनिसंसदि॥ २२॥ संपूर्णसर्वकामोऽथ सबंधुर्नृपसत्तमः॥ पुनर्नत्वा प्रांजलिस्तं तुष्टावप्राप्त
मुदरः॥ २३॥ अभयउवाच॥ सितोवरं नैष्ठिकवर्णिवेषं पीताम्बरं तं नवदर्यवेषम्॥ नवांबुदश्या
मलसुंदरांगं वंदे हरिं धर्मसुतं च कृष्णम्॥ २४॥ शांतांतरस्थापितमंडलस्थं शृंगारिगोपीगणमं

॥स॰जी॰ द्वि॰ रत्नसद्मम् ॥ सरोजपत्राननविलोललोचनं वंदे ॥ २५ ॥ वृन्दं धनस्तनन्धरपयःपातिं वृन्दावने सुस्वरवेणुपा॰ अ॰ ३१॥
॥६५॥ णिनम् ॥ विचित्रपुष्पोत्तमस्त्रगुरुहारं वंदे ॥ २६ ॥ समाधिविस्मापितसर्वलोकं रासक्रियाविचित्रितदेव
लोकम् ॥ कंदर्पदर्पोत्सवननातिदक्षं वंदे ॥ २७ ॥ स्वनककुसुमसद्मविराजमानं वृन्दावनाक्रीडसुशोभमा
नम् स्वानां हरंतं तदपानिदृष्ट्या वंदे ॥ २८ ॥ शिरःपटापीडनिजात्मशोभं मयूरपत्राचितकिरीटशोभम्
पद्यादिजक्ष्मांकितपादयुग्मं वंदे ॥ २९ ॥ स्वदत्तभूपाः सहसा ददानं त्यागे पुनर्भूपविविधारधानम् ॥ स
कालमायाभयदानिधानं वंदे ॥ ३० ॥ नकौतरारिक्षपणप्रतापं गोगोपगोपीरिपुदैत्यतापम् ॥ पादान
मत्स्वीयजनैककबंधुं वंदे ॥ ३१ ॥ कत्र उवाच ॥ इति स्तुत्वा हरिं भक्त्या शरणमसन्नयोऽत्तमः ॥ प्रसन्नस्या
त्पातस्य निपसारतदंतिके ॥ ३२ ॥ नष्टसंशयनाजोऽसौ पूर्णाखिलमनोरथः ॥ प्रीत्यानिसंतमिषेवं तं
तथोत्तमनयादयः ॥ ३३ ॥ भगवानपि तं राजन्प्रीणयन्मानमर्त्सदा ॥ धर्ममेकांतिकं सम्यग्बोधय
न्मवसत्सुखम् ॥ ३४ ॥ वसंस्तत्र नभोमासे जन्माष्टम्यां महोत्सवम् ॥ चकार पूर्ववत्स्वामी प्रसेकारर्ल्लोचो
त्सवम् ॥ ३५ ॥ मुनिभिः सहदुर्गपत्तने वसतस्तस्य तु भक्तनुष्टये ॥ विमलोऽनुगणेन मंडजा समिपाय॰
क्षितिपेषु पूर्णिमा ॥ ३६ ॥ इतिश्रीसत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे हितिप्रकरणेऽमपुरा॰ ॥६५॥

मकृत्तमीनारायणस्कृतिनामैकत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥ कत्र उवाच ॥ पूर्णचंद्रोदये रात्रौ तस्यां नाराय
णोनृप ॥ संस्थाय चेंद्रजाजायां सिंहासनमतिष्ठिपत ॥ १ ॥ तस्मिन्नुत्कृष्टमास्थाप्य पूजनसयथावि
धि ॥ भवान्न शयुकान्नुपचार्कैर्गाद्धिर्वेदयत ॥ २ ॥ महानीराजनं कृत्वा गीतवाद्यादिभिः सह ॥ श्रीकृ
ष्णरासलिलायाश्चारुपद्यान्यगापयत् ॥ ३ ॥ वीणां मृदंगतालांश्च मुनीनां गायतां निजाः ॥ पार्षत्रयं
वतीयापकृष्णसौख्यापयत्ततः ॥ ४ ॥ तदर्शनार्थमायातान नागरात्हरिमरहसत्त्राः ॥ कृष्णपस्थूलसनिज
पालमभुनीत्वाप्रभुस्ततः ॥ ५ ॥ स्वात्मजस्थापयौ राजास्वावासं दर्युत्रया ॥ केवलं मुनयस्तस्युरंतिके
धर्मजन्मनः ॥ ६ ॥ तेभ्यः प्रसन्नो भगवांस्तत्वा जन्मादिवेदनम् ॥ साम्यं ज्ञान कृपया साहस्वानं नैका॰
विंतेक्षणाम् ॥ ७ ॥ भक्ताद्दिनातपः सर्वेष्वप्येवं तु मममाषितम् ॥ पूर्वं सर्वेहि मुनयो भवयाःत्त्रुभवोप॰
माः ॥ ८ ॥ ज्ञापादुर्वासस्तस्तकृपेः प्राप्तास्तन्मनुपुष्टितो ॥ रहस्यमिति जानीत पूर्वमात्मीयमात्मनि ॥ ९ ॥ एवमु
क्ताभगवतातेपिसद्युत्तरादिशयादरशुः ॥ स्वंस्वमात्मानं दिव्यरश्म्या यथापुरा ॥ १० ॥ तपोयोगसमाधिनां
सकलेष्वपि संयुतम् ॥ स्वं स्वं दृष्टुमरीच्यादिं महर्षिं तेऽभिरेमुरम् ॥ ११ ॥ तं च नारायणमृषिं भगवंतम
वेमच ॥ अतिप्रसन्नामुनयो हरिमूचुःप्रणाम्यते ॥ १२ ॥ ईदृशं ज्ञानमस्माकं प्रसादात्तव संततं ॥ सर्वदा

स्यादिति वयं चेतसा काम्ययामहे॥ २३॥ नानुवाच तदा स्वामी श्रुणुयः श्रूयतामिदम्॥ भवद्भिरि-
ष्यते यत्तु सर्वेषां न हिताय वः॥ २४॥ घोरं कलियुगं ह्यद्य वर्त्तते तत्र मानवाः॥ प्रायशः पापिनः सं-
तिष्ठिताः संपदमाकरीम्॥ २५॥ युष्मन्माहात्म्यमज्ञात्वा ते दुःखं यदि हि वर्त्तदा॥ युष्मानिस्त्तद्व्राकं दि
सोढुं स्वबलवेदिभिः॥ २६॥ युष्माकं चरणं दाको योभवे ज्ञैव्यं सूर्यं ज्ञाजिनाम्॥ क्षयमाकस्मिकोन्नंत-
त्सात्सर्वदेहिनाम्॥ २७॥ स तस्य कम्पपरा धेत संसगो हि नृपसाम्॥ दुःखंस्मादिद दोषेणात्ते जीका-
स्य पुराय या॥ २८॥ तादृक्क्षयेनिमित्तं च यूयं स्यात् तापि साधवः॥ तपःक्षयस्तु युष्माकं स्वर्वैको धो-
रवेन च॥ २९॥ तस्मात्स्वरूपविज्ञानं सर्वदा नोचितं हि वः॥ कश्चित्किंचिद्दानकालेत भवि स्यतिनि-
श्चितम्॥ ३०॥ एलुक्तवतिसर्वे ऽशोज्ञानं तेषां तु तन्नृप॥ आसीति रोहितं स्वात्त सैवेत्तान ज्ञात्वभीः
॥ ३१॥ तावदासीदुषः कालः स्वाम्यः गान्धित्सकर्मणो॥ यथुरुन्मत्तगंगातेस्नानादाय येद्विजाव्यपि॥ ३२
एवं भगवता राजन् स्वभक्तानां हि सर्वथा॥ विधीयते हितं नित्यं पित्रा श्रीशाभिवादरात्॥ ३३॥ क्षेमं विधा-
तुं सर्वेषामयमृषीमुमुक्षताम्॥ मुनीन् तेषयितुं स्वामिमनसेच्छद्यानिधिः॥ ३४॥ देशांतरेभ्यो भक्ता-
स्नतमुपेत्य पुनः पुनः॥ स्वग्रामागमायैव प्रार्थयन्बद्धाञ्जनृप॥ ३५॥ आगमिष्याम्यिवो ग्रामानि

॥६६॥

ति सर्वेभ्य एव सः॥ प्रतिजज्ञे भाव वशात् धर्मस्थापनउद्यतः॥ ३६॥ किंतु राज्ञे प्रतिज्ञातं स्वेन यत्तस्य पा-
जयन्॥ चातुर्मासीसमासं तत्र वैवा वासस द्विजः॥ ३७॥ एकादश्यां प्रबोधिन्यां तत्र रुत्नाम होत्सवम्॥
सदः स्वोश्यामभयं भूपं सम्यो वैभक्ति नेदनः॥ ३८॥ चातुर्मास्याविधमया मुनयः प्रीतयेतव॥ रक्षि-
ताः हि सर्वेपि सम्राजो ऽस्माति दुर्लभाः॥ ३९॥ अधुना मे पयाम्येतान् भूमौ विचरितुं नृप॥ मुमुक्षूणां हि-
तार्थेव पुत्रे तो भवतारका॥ ४०॥ देशांतरीया भक्ताश्च प्रति क्षंते ममागमम्॥ ततो हमपि यास्यामि
सौवि राजन्धुनाऽनघ॥ ४१॥ त्वं तु साकं निजजनैः कुरुस्वैव निरंतरम्॥ भक्तिं कुर्या अहिंसादीन् यमा-
न्संपरिपाजयन्॥ ४२॥ ॥स्कन्द उवाच॥ एतच्छ्रुत्वा हरेर्वाक्यं पश्चात्स्यक्तादयः॥ रुदन् सः प्रार्थयामा-
स स्तं प्रणम्य नु कर्मुकः॥ ४३॥ त्वमागानन्तनो हित्वा कयासि करुणांबुधे॥ गतेत्वयि शरीरेषु न स्यास्य-
न्सवे हि नः॥ ४४॥ गंतव्यं चेद्रवत्रुपं ते तत्र त्यास्मा तात्मना सह॥ नेतुमर्हसि नाथत्वं सौवीराजन्नवावत्स॥ ४५
सोढुं शक्त्या वयं नैव विरहं तव सत्सते॥ मा कमेवागमिष्यामस्त्वया तो नाथ संशयः॥ ४६॥ राजस्याचिंता-
ना स्वैवतत्तु ते यस्समर्पितम्॥ त्रसोऽशेषक स्त्वं हि सर्वं चान्नं तु दास्यसि॥ ४७॥ इति निक्ष्यपरं वाक्यं सा-
न्वयस्य नरेशितुः॥ निशम्य तद्भक्तिवशः प्रीतः श्री वाच सप्रभुः॥ ४८॥ सजनचिंतां धरा धीशात्वया हि हिव

श्रीकृष्ण ॥ तवैकांतिकधर्मेत्र सक्तोऽस्मीति विद्महे ॥ ४९ ॥ वयमस्मिन्नैव निपतेम हे नात्र संशयः ॥
भक्तानां तु सुखे स्मत्र गत्वैष्यामि पुनः पुनः ॥ ५० ॥ राजंस्त्वेतत्त्वया राजन् पालनीयं मदाज्ञया ॥ मद्पु-
त्रपौत्र मुकुरेष्यंति सर्वतः ॥ ५१ ॥ तवत्वद्बंधुबंधुमादेर्भक्त्या चादेवमयानृशंसम् ॥ वशीकृतस्य मेवाक्यं
सत्यमेतन्नराधिप ॥ ५२ ॥ स्कंद उवाच ॥ ॥ इति दत्तवरः समर्कमर्जुनं नृपतिः सान्त्वयन्नाप्तम्-
दितीषम् ॥ न्यवसद्दिरिमुदारकीर्तिर्जयेत्तस्य कर्तुं सुखप्रदाता ॥ ५३ ॥ विधिना क्षितिपस्य तस्य पु-
र्गे प्रभुरत्र पयत्तु नमालये सः ॥ सदराधिकयैव वासुदेवमहमन्वापि महांतमाततान ॥ ५४ ॥
शक्ता कर्तुं तस्य सेवां यथार्हं त्रिलोकीनं केविप्रवर्यं स्कराजम् ॥ स्तोत्राणि रस्तु तिसृत्वा स्यराजं स्यके से-
वांसो पितस्मात्तु कालम् ॥ ५५ ॥ इति श्रीसत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे द्वितीयप्रकरणे
दुर्गपुरनिवासप्रतिज्ञाविधाननामा त्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३३ ॥ स्कंद उवाच ॥ ॥ नानादेशान्
प्रेषयिष्यन् स्वज्ञानाय मुमुक्षूणाम् ॥ शिक्षयामास स मुनीन् स्वयं त्वानुविदुर्दिशाम् ॥ १ ॥ श्रीनारा-
यणमुनिरुवाच ॥ मुनयो भुवि बोधायनराणां यातनु यद्गाः ॥ चरतानेकदेशेषु कृष्णभक्तिप्रवर्त-
काः ॥ २ ॥ तत्रापि शरणं यातुं मुमुक्षुकं तु मुमुक्षवः ॥ उपदेश्या कृष्णभक्तिस्तेभ्यो बंधविमोचनी ॥ ३ ॥ इदं

तिः स्वस्वधर्मेऽप्यहिंसाप्रमुखा यमाः ॥ उपदेश्या मनुष्येभ्यः श्रीकृष्णेतिच नित्यदा ॥ ४ ॥ स्त्रीभ्यस्तद्रीप्यसं-
बंधिपुरुषेणाप्यमेव च ॥ उपदेशाः कारणीयो मुनयः क्वापि न स्वयम् ॥ ५ ॥ पुत्र्यामि स्त्रिद्वयोर्भाभ्योरा-
त्मसीम्यरवार्भकैः ॥ नैतच्च मद्यधातास्त्वर्वमर्याः स्पृशपानकर्हिचित् ॥ ६ ॥ स्थित्वा स्वधर्मे कृष्णस्य भक्तिः
श्रवणादिका ॥ कर्तव्या कारणीया च पाजनीयाप्यमा स्तपा ॥ ७ ॥ आसुरीं संपदा मत्ता दुर्जनानामुखिन्-
दिशः ॥ सहीदृशीयावर्तते देंभभक्ताश्च केचन ॥ ८ ॥ तेषां तु विषया एव संति पे शादुरात्मनाम् ॥ नकृ-
ष्णोन स्वधर्मश्च नास्ति नीस्वोधकर्मणाः ॥ ९ ॥ प्राप्तितद्दिपरीतैव क्रिया सर्वापि वोनेघाः ॥ तस्माद्द्वेषं क-
रिष्यंति युष्माकं तेतिनिर्दयाः ॥ १० ॥ युष्मत्ताड्कृक्रिया मूलं तत्त्वतो मामेव विशेषतः ॥ भीष्यंति मत्स्वता-
पस्य भूतेः भागाः तमत्सराः ॥ ११ ॥ ईदृशैर्दुर्जनैः क्वापि कृतेपि वचपव्वे ॥ सहनं तस्य कर्तव्यं मनतु क्रोध-
ः कदाचन ॥ १२ ॥ तत्कृती कारसामर्थ्ये सत्यपि स्वस्य सर्वथा ॥ सहनं तस्य कर्तव्यं सा पूर्णा लक्षणं हितत्-
त्व ॥ १३ ॥ अन्योपरिकृते क्रोधे तपः संक्षीयते निजम् ॥ साधवोऽतः सहंतेवै परैः कृतमुपद्रवम् ॥ १४ ॥ दृश्यंते
च हवोऽत्र साधुपुरुषास्तावस्त्रमासागराया वच्चैव दुरुक्तमीषदु दितं केनापि संस्पृश्यंते ॥ साम्यमेवत्-
तु जेनुस्सत्यपि मनः क्षोभेन येषां व्रजे दुर्वाच्यैः कुधियामुपद्रव शतैस्ते साधवो दुर्लभाः ॥ १५ ॥ महाश्रिता

॥ स॰जी॰हि॰ नां साधूनां परोपकृतिशालिनाम्॥ इत्यार्द्ररूढ्यानां वः स्वमैत्रै कालिमूल्यणम्॥१६॥ यथा कृपवनदेवः श्रा अ॰२३॥
॥६८॥ कृतश्रुतोभरतस्तथा॥ आसीत्तथैव निर्मानाभूयंच रत्नभूतले॥१७॥ परेषामतिवादान् यः सहते पुरुषो
भुवि॥ जितं सर्वमिदं तेन त्रैलोक्यं स्वमथा किल॥१८॥ क्रोधं यो हृदये जातं क्षमयैव निरस्यति॥ त्वचं जीर्णा
महिरिव स एव मुनिरुच्यते॥१९॥ यो यजेत् क्रतु राजेन प्रतिमासं शतं समाः॥ न कुध्येद्यश्च कस्मैचित्तयो
रक्रोधनोधिकः॥२०॥ क्रोधं कुर्याद्यदि ज्ञानी लोके प्राकृतजीववत्॥ ज्ञानेन किं फलं तस्य तदा मूर्खसम
स्य हि॥२१॥ दानं व्रतं च नियमा अतिश्रम कृतं तपः॥ न स्थीभवति तत्सर्वं स्वस्य क्रोधाग्निना खलु॥२२॥
शमो दमस्तपो दानमार्जवं कीर्तिपादया॥ हरासि समस्तर्गस्य साधवी चवदं तिहि॥२३॥ क्रोधस्तु नरकः
स्यैव द्वारमित्युदितं बुधैः॥ अतो हरात्स्मतं स्वर्ने शीघ्रसिद्धिमभीप्सवः॥२४॥ क्रोधमूलो विनाशो हि जना
नामिह दृश्यते॥ तेक्षयं साधवो धीराः स्वीकुर्युर्लोकनाशनम्॥२५॥ क्रुद्धः पापं नरः कुर्यात्क्रुद्धो हन्या
द्गुरूनपि॥ क्रुद्धः परुषया वाचा श्रेयसोऽप्यवमन्यते॥२६॥ वाच्यावाच्यं हि कुपितो न विजानाति कर्हिचि
त्॥ नाकार्यमस्ति क्रुद्धस्य नावाच्यमपि किंचन॥२७॥ क्रुद्धः कार्यं न जानाति न मर्यादां च पश्यति॥ अवा
च्यं दुर्वचोभिश्च गुरूनं क्रुद्धस्तु दन्नपि॥२८॥ आत्मानमपि च क्रुद्धः प्रेषयेद्यमसादनम्॥ एतान्दोषान्वि ॥६८॥

लोक्यैव क्रोधस्य ज्योमनीषिभिः॥२९॥ इष्टभिः परमं श्रेयस्त्वहामुत्र च सर्वदा॥ धीरैर्विवर्जितं क्रोधं कथं
मुख्य दिधयस्मरेत्॥३०॥ क्रुध्यंतं प्रति न क्रुध्येत्लात्मानं च परानपि॥ महतो रक्षति भयात्सर्वपापुरुषो
भुवि॥३१॥ बलीयसे यदि क्रुध्येद्दशाक्तः पुरुषः क्वचित्॥ जत्यादेव स आत्मानमात्मना तेन वा हतः॥
३२॥ आत्महंतुर्नवै लोकाः संस्पृत्तशुभाः क्वचित्॥ अशक्तस्य ततः पुंसो मन्योर्निग्रमनं हितम्॥३३॥
शक्तोपि विदुः नम्यैन क्षिप्यमाणो न कुप्यति॥ यदि तर्हि यशोत्यत्र प्राप्य अमुत्र समोदते॥३४॥ अशक्तस्ये
वशक्तस्य क्रोधस्त्यागो महर्षयः॥ आत्मनः स्वपरस्यापि रक्षणात्सुकृतं महत्॥३५॥ तस्माद्दुर्जनवताप्यत्र
निर्बलेन न चानिसदा॥ परापराधः सोढव्य आपत्स्वपि विजानता॥३६॥ क्रुद्ध्यन्नतर्यं कापि प्रशांसं संती
हसाधवः॥ क्षमावतो जयो नित्यं साधोरिति सतां मतम्॥३७॥ सद्गुपदवदो येण सतीनीवन्मृताप्पत्र
॥ कः क्रुध्येत्लषयेदितो लोके यतस्तन्मृतमारणम्॥३८॥ दुष्टैः शास्त्रैर्वध्यमाना अपि बुध्वा हरा कथम्॥
तेजस्विनी महाप्राज्ञाः क्रुध्येयुर्दीर्घदर्शिनः॥३९॥ यस्तु क्रोधं समुत्पन्नं प्रज्ञया प्रतिबाधते॥ तेजस्वि
नं तं विद्वांसो मन्यंते दीर्घदर्शिनः॥४०॥ क्रोधस्त्वपंडितैर्लोके तेज इत्यभिधीयते॥ परिणामोहि रजसः
क्रोधो तेयो न्नाशनः॥४१॥ राजर्षीणामपि क्रोधः स्वधर्मत्वान्न वेहितः॥ वरं स्वधर्मसंत्यागो न तु क्रो

स.जी.टि ॥ ६७ ॥

धर्मसंग्रहः ॥ ४२ ॥ बलिना ताडितोऽशक्तो जयेत्क्रोधं यथा तथा ॥ शक्तो निःसंज्ञितक्रोधो यो भवेत्स स- ॥ अ० ३३ ॥
दासुखी ॥ ४३ ॥ क्षमा धर्मः क्षमा यज्ञः क्षमा वेदः क्षमा श्रुतम् ॥ क्षमाहीनेन यत्पुण्यं क्रियते तन्निर-
र्थकम् ॥ ४४ ॥ अतिक्रम्य क्रतुमतां लोकान्नैव क्षमिणो नराः ॥ ततऊर्ध्वं दिव्यलोकान्यान्तु वै तेन संश-
यः ॥ ४५ ॥ क्षमा तेजस्विनां तेजः क्षमा ब्रह्म तपस्विनाम् ॥ क्षमा सत्यं सत्यवतां क्षमा शौचं क्षमा शमः ॥
४६ ॥ क्षान्तं त्वमेव सततं पुरुषेण विजानता ॥ यदा हि क्षमते सर्वं ब्रह्म संपद्यते तदा ॥ ४७ ॥ क्षमावतामयं
लोकः परश्चैव क्षमावताम् ॥ सन्मानोऽस्ति इहैतेषां हि परत्र च शुभा गतिः ॥ ४८ ॥ ब्रह्मेशौ संति क्षमां निःसंजग-
तामीश्वरा अपि ॥ वैकुंठनाथो ब्रह्मा च शंकरश्चातिवीर्यवान् ॥ ४९ ॥ क्षमापि सर्वदा प्रेष्ठा क्षमैव मुनयः
किल ॥ तस्मान्मदीयैर्युष्माभिः क्षमा धार्या सदानुवि ॥ ५० ॥ क्षमावंतः साधुशीला बोधयंतो निजाश्रि-
तान् ॥ कृष्णभक्तिं सद्धर्मयुक्तं चरत भूतले ॥ ५१ ॥ सुव्रत उवाच ॥ इत्याज्ञप्ता भगवता सर्वे मितविरो-
द्विजाः ॥ आज्ञां गृहीत्वा शिरसा प्रोचुः शीतलयच्युतम् ॥ ५२ ॥ एवमेवाचरिष्यामो वयं नारायण प्रभो ॥
न भविष्यति साधूनां दर्शनं त्वदृते जनः ॥ ५३ ॥ मनसा वचसा वपुषा च हरे भवतः स्मरणं भवतः स्म-
वयम् त्वदृते न परा गतिरस्ति हि नो वरदर्शनमस्तु पुनस्त्वरितम् ॥ ५४ ॥ सुव्रत उवाच ॥ इति संप्रार्थ्य ते ॥ ६७ ॥

सर्वे तं प्रणम्य च भूपशाः ॥ जग्मुर्नैकात्तान पदान्दिश्य दस्वपि भूमिप ॥ ५५ ॥ चक्रुश्च भगवद्वार्तां तत्र
तत्र च ते गताः ॥ धर्मद्विषोपि याः श्रुत्वा सत्या एवेति मेनिरे ॥ ५६ ॥ यथा यथा वारिनः मुराणान्त्रा स्वताव-
द्धर्वोपि तान् ॥ न जेतुं माशिरे वादे जिग्युः सद्यश्च ते तु तान् ॥ ५७ ॥ तद्वार्ता श्रवणादातु राजश्च यथमाखिला
जनाः ॥ मुमुक्षवस्तु तांस्तत्र शरणं दृढनिश्चयाः ॥ ५८ ॥ कृष्णस्य भक्तिं तेभ्यस्ते हरिनाम्न उपादिशा-
त ॥ धर्मान्स्वस्य स्वाचारान् त्यागं चाधर्मसंततेः ॥ ५९ ॥ सत्कारान्स्वस्वमतान्मे वगुरूंश्चभुवि मानवाः ॥
तानाश्रित्य हरिं नेमुस्तत्र तत्र सहस्रशः ॥ ६० ॥ मिलिता भूयशो लोकास्ते च तत्र पुरे पुरे ॥ ग्रामे ग्रामे
च राजेन्द्र वार्तास्तस्यैव चक्रिरे ॥ ६१ ॥ मुनीन्द्रप्रदायेन नेमुर्हरिं तेषां सहस्रशः ॥ नराः प्रपेदिरे सद्यः स-
माधिमपि भूपते ॥ ६२ ॥ गोलोकादीनि धामानि समाधौ ते व्यचक्षत ॥ तत्र कृष्णस्य रूपाणि सदैश्वर्या-
दिभिस्तथा ॥ ६३ ॥ अंतकाले हरेस्तस्य भक्तान्नृन्योषितस्तथा ॥ नेतुं सदा एव विनिन्युर्विमानैः कृष्ण-
धामहि ॥ ६४ ॥ भक्ताश्चाभक्ता अप्येतदाश्चर्यं ददृक्कचित्कचित ॥ मत्स्यश्च मेव दददृशुर्भ्रियमाणे तदाश्रिते
॥ ६५ ॥ एवं हि कृष्णो भगवान्दयालुर्विनापि साक्षाज्जिन दर्शनेन सः ॥ प्रतापमात्मीयमदीदृशन्नृणां मा-
नुष्यनाट्यं दधदूर्जितश्रीः ॥ ६६ ॥ इति श्रीसत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे द्वितीयप्रकरणेऽक्षो

ध्वनियमनोपदेशो नाम त्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३३ ॥ क्रतुरुवाच ॥ प्रतापो व्यानशे तस्य प्रभोर्दिक्षु दशस्व
पि ॥ दैवी जीवासु मुदिरे ते न चुक्षुभुरासुराः ॥ १ ॥ दैत्या शागुरवो ये ते निजशिष्यांस्तदाश्रयम् ॥ कुर्वाणा
न्वीक्ष्य नोतस्य वलापं सोढुमीशिरे ॥ २ ॥ द्विषतस्तं च ते राज्ञो देते यां शासमुपत्रान् ॥ मिथिलास्य हन्तैः
सर्वे दुधुक्षन्हरयेनृप ॥ ३ ॥ तत्र केचिन्महावीरान्काशीनेरवसंस्थितान् ॥ नेहंतुं मे पयन्नुगान्बु बु
द्धकष्टसाधितान् ॥ ४ ॥ हरेस्ते वीक्षणादेव दद्युमानारतस्ततः ॥ कोशांतश्च त्रमंतश्च नाने वैसार्द
यन्नृपशाम् ॥ ५ ॥ सद्वेषधारयित्वैके तदंतिकमुपेत्य च ॥ मखुर्न्नमाक्षिपंस्तस्मिन्मायमुष्टीन्कृमंत्रिताः
न् ॥ ६ ॥ केचिद्द्विषम योगांश्च तस्मिंश्चक्रुः मुहुः महान् ॥ प्रजोप्यस्त्रीः कामेणानिताभिः केचिरकार
यन् ॥ ७ ॥ रसादैर्मारणोपायैर्हेरिस्तापन विक्रियाम् ॥ तत्कारिणस्तु संप्रापुर्महारोगान्स्वपालकैः
८ ॥ वंशोच्छेदश्च केषांचिदाद्यानां च धनक्षयः ॥ आसीत्तद्द्रोहिणां राज्ञां राज्यभ्रंशश्च निस्तुला ॥ ९ ॥ ह
रेर्ध्यानमावद्य व्रजंतः क्वापि केचन ॥ मिथिलां पूर्वशास्तस्यासुस्तं हंतुं चोद्यतायुधाः ॥ १० ॥ मायया मोहि
तास्तेपि हरेरद्भुतकर्मणः ॥ परस्परं तोपि नृशंसाः कुर्हंतुमाछंतमग्रतः ॥ ११ ॥ यथा शक्त्या यथा बुद्ध्या यथावि
त्तं यथा सुहृत ॥ एवं तन्मारणोपायांश्चक्रुः सर्वेऽपि दुर्जनाः ॥ १२ ॥ तथाप्यजेयं देवेशेरवितैलेकथं च

न ॥ पराभावयितुं राजन्नशेकुर्नृशितेन सम् ॥ १३ ॥ साक्षाद्वैरेयं दाऽहं कर्तुं शेकुर्न ते क्वचित् ॥ तदात
स्मान्भक्तान्रुरुनुस्तानिनस्ततः ॥ १४ ॥ चरैतः कुल्पतीर्थानि मुनयो यत्र यत्र ते ॥ जग्मुस्तत्रैशान्
पाजासुरवस्थार्दयन्हितान् ॥ १५ ॥ श्रीहरूमस्य प्रतिकृतीः क्वचिद्दास्तिद्य केचन ॥ दुर्हृदयः स्वेदयंति स्म भ
क्ता सिंहासनानि च ॥ १६ ॥ केऽभ्यस्तु जप्यमालास्त्रोटयंति स्म केचन ॥ पाम् जन्तुं दुःकुशाणिलजाटेम्य
श्च केचन ॥ १७ ॥ नकुर्वासः पुस्तकादिवधं नुश्च कमंडलून् ॥ अभक्ष्यं मत्स्यमांसादि केचिद्वैक्षेपेच चि
क्षिपुः ॥ १८ ॥ अमृत्रपक्वादिस्मसमग्रोंदुराः केचिद्दचीकरम् ॥ अभाषयंश्च नारीभिरवदांस्तांस्त्वतार
यन् ॥ १९ ॥ अस्फाटयन्गुरुत्रयं परान्मैः स्वे धूर्जिं च चिक्षिपुः ॥ केचित्तु पाकपात्राणि वभंजुनुरतिकोपतः
॥ २० ॥ अपरान्यद्यान्ब्रुवंतश्च तान्वृथा कैम्पतारयन् ॥ तदुन्कर्षासहास्त्यंते ऽपचकुरनेकधा ॥ २१ ॥ त
त्रत्यानन्यसत्रेषु हरिणास्थापितानपि ॥ साधून्संतापयनि क्वास्वबभंजुस्तानि केचन ॥ २२ ॥ मुनयस्ते
तु तत्सर्वं मे हरिरक्षमिणोऽर्दनम् ॥ शुकदेवस्य दर्षन्न निभाजित्तको भ्राजितेंद्रियाः ॥ २३ ॥ दुष्टैर्निक्षास्यमाना
स्ते दिग्भोऽष्टम्भरतस्ततः ॥ नारायणमुनेः पार्श्व माययुर्पूथशास्ततः ॥ २४ ॥ तानागतान्स भगवान्सा
नयित्वा यथोचितम् ॥ तेषां कृतां तम आक्षीत्ततस्ते सर्वमूचिरे ॥ २५ ॥ श्रीजनक उवाच ॥ सतत्त्वं श्रुत्वा प्राह तान्सर्व

॥ स॰ जी॰ टि॰ खिलत्नुः॥ आगतः स्वयकालो हि तेषां पुष्पमरतिक्रमात्॥२६॥ पराणि रपराधानां साधूनां कोप्यति अ॰ ३४ ॥
॥ पु२ ॥ क्रमम्॥ कुर्यात्समशिवतुल्योपि सानुबंधो विनश्यति॥२७॥ आयुः श्रियं यशो धर्मं लोकानांशिषए
वच॥ हंति श्रेयांसि सर्वाणि पुंसो महदतिक्रमः॥२८॥ राजानो गुरवश्चैते देसांशाः संतिभूतले॥ ते
क्षीणमनुकृता जाता पुष्पादीर्हेलसांप्रतम्॥२९॥ स्वपापैनै वर्तते सर्वे कालेनाल्पेन पापिनः॥ विनं स्यं
ति यथा पूर्वे कंसकौरवकादयः॥३०॥ सेतां वीरस्वामी राधिकारमणोजुषा॥ शास्ते तेषां नृपः
कोपि नाथो रम्यो गतोदिशः॥३१॥ पुरा श्रीरामचंद्राद्याः किं पुरुषराट्कृतः॥ स्वर्दत्तपोनीतिविच्छिन्ने
रशानम्य कलानिधिः॥३२॥ मोरांगोसुदितश्च सुर्दधत्केशां स्वशीर्षतो॥ मज्जहीनानि वस्त्राणि शास्त्रा
णि च धरस्यमी॥३३॥ गुणि पुषहपायेषु चतुर्थुनिपुत्रोऽस्ति च॥ अशादशविधस्यापि व्यवहारस्य
निर्णयी॥३४॥ गारुडं मा करंकौ नं चक्रं मृचीपुस्तमहत॥ वज्रं च सर्वतीनरक्र मर्दचंडंचशाकरम्॥३५
शृंगारकारीनिचामी वेत्ति सूत्राणि सर्वज्ञाः॥ सूत्राण्यतः स्वसेन्यानि सचारयति भूतले॥३६॥ तपस्वी वे
षो राजापि स कुसुवर्णा द्युजे कृतिः॥ गुरुश्री केरदशविधं स्वधर्मं पालयत्यसौ॥३७॥ एतत्स्वमे कमीशानं
विनान्यदैवतं नहि॥ एसैकस्तस्य धर्मोऽस्ति द्वितीयश्च निगद्यते॥३८॥ मनोनुरागः कर्तव्यस्तस्मिन्नव ॥ ७१ ॥

प्रभावति॥ नान्यतेशपषः कार्यरज्ञाश्येति तत्त्वतीयकः॥३९॥ अकांडागशधनं कार्यं तस्मैव चदिवा
निशम्॥ जननी जनकस्त्रीभौमानमी यौ सदैति च॥४०॥ नघातः कस्यचित्कार्यः षष्ठोधर्मं इति रि
तः॥ परदारानगंतव्याः स्तेन्यं कार्यं न कस्यचित्॥४१॥ मिथ्याभाषणं न कर्तव्यं न वमोधर्मस्त्वसौ॥
परेषां च धनादीनि कामनीयानि न क्वचित्॥४२॥ इत्थं दशविधं धर्मं पालयन्सन्नपीत्तमः॥ संशिष्य
तान धर्मशिष्यान्करिष्यत्स्वनं हि वः॥४३॥ अजस्रं जिगावर्त्तध्वं तावद्यूयमिहानघाः॥ देशकालानु
सारेण वर्त्तनं नितरां स्तिहि॥४४॥ पांडवाः कृत्स्न साराद्या अपि शात्रवसंकटे॥ अज्ञस्य जिगाम्यवस
न्विराटनगरे पुरा॥४५॥ धर्मो जयति नाधर्मः सत्यं जयति नानृतम्॥ एतांश्च वचनं सम्यं मतानि
स्विन्नसुप्यताम्॥४६॥ कृष्णनत्वाच॥ एतुक्तानी जकंठेन मुनयस्ते तथेवहि॥ कंचित्कालमवर्त्तंत क्षि
तौ ध्यायंतसद्वृतम्॥४७॥ अविदिता अस्कीरेगुंहमिर्न्नेभिर्मुनिगणाभुविरंके जनाश्च॥ प्रथितवैभव
चिक्रमपाम्यतेन्यविवेरु रहंममतोज्झिताः॥४८॥ इति श्रीसज्जीवनजीवनेनाशयपाचरित्रे धर्मशास्त्रे
द्वितीयप्रकरणे अक्षरेशगुरुरूपादिकृतत्सउपदवनामा चतुर्त्रिंशोऽध्यायः॥३४॥ कृष्णनत्वाच॥
वर्द्धमानप्रतापेन तावत्तस्येद्ध पापभोः॥ स द्रोहिणोन्द्र पास्तेन विजिग्ये सकलाभुवि॥१॥ अनापासे

॥ स·जी·द्वि· ॥ ७२ ॥

नसर्वेपि सद्द्रोहिणा क्षीणामंगजाः ॥ वज्री कृतान्यपास्ते च समुद्रक्षी जितनेनमा ॥ ३ ॥ ततराज्यमारुह्य ग्रंथ २५ ॥
स्थानास्ते नृपा जागतस्थिरः ॥ विनष्टबंधुकलत्रोऽन्ये पुत्रस्त्रुत्वाः कृत्वि भुवि ॥ ३ ॥ सदमस्तस्य विरागा हरि
नकेतनान् युरुरून् ॥ पयादंडे दंडपामास दांभिकान् विप्रवैष्णिताः ॥ ४ ॥ अर्घ्यदेवे संप्रहा ये ये स्वाणिनोऽभ्यहि
णोऽपि वा ॥ नानृपत्वं पीडयन् कोपि राज्ञा वाऽप्येपि दांभिकाः ॥ ५ ॥ गृहीत्वा तांस्तु सौवश्चकं वपाशेन
नृपतिः ॥ स्त्रीहतिस्म तेना भूदाकोशो भूतले महान् ॥ ६ ॥ सद्द्रोहिणस्तदा ये ये तेनैव तास्ततोऽभूशम्
॥ यतत्त्वनिली यैव निस्तुः रुद्धेणावासराम् ॥ ७ ॥ आर्तेसकृतेवर्षेत था किंपुरुषेऽपिच ॥ तस्यैव राज्यम
नवकं मार्गस्यैव रक्षितुः ॥ ८ ॥ कुर्वन्दिग्विजयं सोऽथ सौराष्ट्रं पुनरपः पुरम् ॥ राजकृत्राभिधं प्राप्यमास
मेकमुवासच ॥ ९ ॥ हेतुं नान्निताङ्कैर्भक्तरक्षां हरेः स्कृधीः ॥ तेषु मासीदुत्कंठ वस्तस्मै [illegible] तेविस्तृतवान्
॥ १० ॥ सदुर्गपत्तने भाष्यश्री प्रगस्तं प्रणाम्य च ॥ भोजनिर्गृपते वाँकाम्यवैदयदनाकुजः ॥ ११ ॥ राजपुत्र उवा
च ॥ स्वामिन्न्रूतो स्मिनृपतेर्गवैंद्रस्माम रीजमः ॥ राजकृतपुरे सोऽस्ति सेवितः ज्ञातश्रीन्नपेः ॥ १२ ॥ स विजित्य
दिशः सर्वाः प्रतापेन तवैव हि ॥ अवंतं दृष्टुमुत्कोऽस्ति पास्यन्सुमहीपत्तनम् ॥ १३ ॥ सोऽत्रागछेन्नदा ज्ञा चे
न्नाऽयाहि त्वमेवदा ॥ यथेष्टं कुरु वर्णींद्र स्वतंत्रोऽसित्वमत्र हि ॥ १४ ॥ तवत्वदा [illegible] ताभीरच नज्ञास्मे कुत्रचि ॥ ७२ ॥

भुवि ॥ दुर्जनेभ्यो भयं नास्ति सर्वथैतत्त्वगम्यताम् ॥ १५ ॥ उत्तरं देहि मे स्वामिन्नृपयातत्त्वचिकीर्षितम्
॥ इति दूतवचः श्रुत्वा प्रसन्नो हरिरब्रवीत् ॥ १६ ॥ श्रीनारायणमुनिरुवाच ॥ सन्ति स्वातन्त्र्यमन्तुर्ये
नाऽस्मकाधवीऽविता ॥ रक्षोऽभ्यरवडभैम्यः सदसद्भक्तिवेदिनाः ॥ १७ ॥ दुर्जनेभ्यः खलु भूपालरक्षाः
सोऽभवंभुवि ॥ अहमेवागमिष्यामि तत्स्तं निकृपानतु ॥ १८ ॥ इत्युक्तोऽन्तभोजयित्वा दत्तं भारयुनर्हे
रिः ॥ गछत्वमप्रतो राज्ञे ब्रूत्याऽयाम्यहमप्युवै ॥ १९ ॥ इत्युक्तो हरिणा दूतः स्वभर्तारमुपेत्य तत्त्व ॥ य
पावत्याह सतत्त्वो दृष्टः श्राहूमिन्नानुगान् ॥ २० ॥ अत्रैनारायणमुनिरद्यश्वो वाऽऽगमिष्यति ॥ यदाऽऽ
गछेत्सदा संघी यात्व्यं मेऽपि रहीनुपी ॥ २१ ॥ इत्यादिश्यानुगान् राज्ञाहर्षवाँसाधनाग्निसः ॥ एकत्रानी
यहर्षेणाप्रसे स्वलतत्रागमम् ॥ २२ ॥ तं मानयन्नू हरिरपि प्रचिन्प्रतापः प्रापासरे ह्यविपुलः परिमेय
पर्झैः ॥ आरुह्य वाल्लशोबिकां कृतिभिश्चिदान्त्यसेवापरैरपि च वर्णिवरैः पुरं तत् ॥ २३ ॥ मार्गेजना
सुश्रात्सद्भस्मरत्वगस्ते बेयस्त्वैर्न्यानुपपुः स्वपितान्मकार्याः ॥ नकात्स्तु ते पुनरवेक्षणमात्रका
माऽऽप्तसन्परेस्तु नपमानदिरक्ष्सचोऽस्म ॥ २४ ॥ तद्राजपत्तनमवाप दिने द्वितीये नारायणो मुनिरहर्द
शमस्तयांते नैकक्षितीशाशौबिरावलिमस्तनागवाहोद्गोरयपदातिगणानृसैन्च ॥ २५ ॥ इराज्ञि

॥ स॰ जी॰ टि॰ शम्यजनताजपत्ताद्मुख्यैः संश्रोतराजकुलसैनिकवीरवृन्दैः ॥ सत्कासनाशनजलादिसमीक्ष्यमा श्र॰ ३५ ॥
॥ ७३ ॥ णां रात्रेश्चांशां सुरनुगा हरिमागतेनेते ॥ २६ ॥ श्रुत्वाऽऽगतं तं मतिहर्षेन्नतः ससरुत्सत्कान्भराजकुल
कार्यकृदारबुद्धिः ॥ प्रत्युज्जगाम हरिमाशुन्त्वजनपदाति त्वं चान्वधावदखिलोपि च राजसंघः ॥ २७ ॥ तं
धावतोच्छ्रसित कुम्भमुरत्वं नरेंद्रं हर्षाश्रुनेत्रमवलोक्य हरिस्तुयानात् ॥ उत्तीर्य पादरमिपाति नृपस्य
तावत्तन्माद पद्यनिहितात्मशिरा ननाम ॥ २८ ॥ उत्थापितोऽथ हरिणाभिरमा शिवत्तं तं स्वोरुतो जजि
पुरस्कृमुरत्वं सपदपन ॥ रम्यांनि पितुरुदबिंदवजन्मुरोऽस्यसाकं हि सतिपुमरोहममानसो रखे ः ॥ २९ ॥
परस्परं सुखमग्नं कुर्वंतौ तावपौजनाः ॥ ददृशुस्ते विरक्तिग्धौ सखायाविवमेनिरे ॥ ३० ॥ बासस्थानं त
दीयेभ्यो दापयित्वाऽथ भूपतिः ॥ तत्करं स्वकरेणैव धृत्वाऽगाञ्छिविरं निजम् ॥ ३१ ॥ साम पौञ्च पिभू
पाजास्तत्र ये संगतास्तु ते ॥ विस्मितास्तं नमश्चकुर्निर्महानिरहंकृताः ॥ ३२ ॥ मदीविशालवैरस्तंसा
नीतेऽन्नर्ये आसने ॥ तदीयांश्च मुनीन्नाना पीठेषु स यथोचितम् ॥ ३३ ॥ देशांतरागतान् भूपान्निका
ससदस्योऽखिलान् ॥ हिंद्रैः साकं स्वकै राजा तदंतिकउपाविशत् ॥ ३४ ॥ दर्शिताः स्तत्रातद्गौन्द्र पाया
स्तस्यानुगाः आखन्न तस्य सर्वे ॥ नतानना ओजत्यपीविनीताः सत्ता समे स्तेन हरेः पुरस्थम् ॥ ३५ ॥ इति ॥ ७३ ॥

श्रीसत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे द्वितीयप्रकरणे राजकूटपुरे भगवतो गजेन्द्रनृपसमागमो
नाम पंचत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३५ ॥ सुव्रत उवाच ॥ ततो नारायणं नत्वा बद्धांजलिपुरःसच ॥ उवाच प्रश्रयान्
स्तो नीतिशास्त्रविशारदः ॥ १ ॥ स्वामिस्त्वदर्शनाज्जातो ममानंदोऽद्य भूरिमहान् ॥ स्वामहं जाह्नति छन्नम
वैमीश्वरमेव हि ॥ २ ॥ ब्रह्मांडक्षोभकाः कामक्रोधादीनाल्मवैरिणः ॥ विजितो यत्त्वमं यथुस्त्वदीयाः कु
यमन्मया ॥ ३ ॥ त्वदाश्रितान् सतीसाक्षात्सच्छास्त्रोदितलक्षणान् ॥ तदुहीदंभिकाउशाश्रसं तो दं
डितामया ॥ ४ ॥ स्तदुहेगुरवो नृपाश्रद्धेदंशापिता मया ॥ कनिष्ठकंचित्प्रछन्नं वसंति भुविके च न ॥
५ ॥ मतापो यं तं वैवास्ति राजानो यन्मया भुवि ॥ अनायासेन वलीडसायज्ञाः स्ववशी कृताः ॥ ६ ॥ त्वदं
त्वैतेयथापूर्वं भुविजीवहितावहाः ॥ त्वदीयद्रोहिणो यातारतिमेस्ति व्रतं किल ॥ ७ ॥ इति क्षोणीपते
र्वाक्यं निशम्य हरिरब्रवीत् ॥ सुज्ञोसि नृपते सर्वं करोषि न्याय्यमेव हि ॥ ८ ॥ धर्मस्य च सतां रक्षा दंड
नं चापि तद्द्रुहाम् ॥ पालनं स्वप्रजानां च धर्मो राज्ञः परो मतः ॥ ९ ॥ सद्धर्मरक्षया भूमावुत्कर्षो जायते
तव ॥ अधर्माश्रयणादन्ये क्षयं यांति च भूमिपाः ॥ १० ॥ तवर्कि पुरुषात्संशयादिह गमनं नृप ॥ दृश्या
सेविउ यां धर्मगुप्तिर्जातमितिध्रुवम् ॥ ११ ॥ एवमेव हि धर्मेणभवान्वर्तिष्यते यदि ॥ तदा तु सर्वराभैद

 युक्तवर्ती न विन्दति ॥१२॥ ये ये नृहिं गताः पूर्वं नृपाला भुवि विश्रुताः ॥ ते ते मे रक्षणेनैव सद्धर्मं स्थिति
 विद्विनोः ॥१३॥ इति श्रुत्वा हरेर्वाक्यं तं प्रपच्छ स नृपतिः ॥ उपायं श्रेयसः स्वस्य मुमुक्षुर्भवबंधनात् ॥
१४॥ प्राप्ते राज्यसुखं त्वेत्तु नत्रूपयैव तत्राः स्थिरं जम् ॥ मर्त्ये त्विह किमथ्येच्छामि देहांते पि स्कर्व परम् ॥१५॥ जीवा
नां स्वाश्रितानां त्वं संसृते रक्षिणोत कः ॥ अतो हमपि मे श्रासः शरणं त्वां जगद्गुरो ॥१६॥ तस्मान्निःश्रेयसं
सोपायं ब्रूहि मे तव संमतम् ॥ येनां जसा विमुच्ये य संसृतेर्ह्मापद ॥१७॥ श्रीनारायणमुनिरुवा
च॥ एतत्तु व सितं सम्यक् त्वया पृष्टं महात्मनः ॥ सच्छास्त्र संमतं वच्मि मया यन्निश्चितं नृप ॥१८
॥ कृत्वं वैषयिकं पत्नजीवैः सर्वत्र जन्यते ॥ अनादिबंधमुक्तिस्तु न देहैर्वसाध्यते ॥१९॥ म तु
क्तिदुर्लभी नूनं स्वाणि कश्चार्थ साधकः ॥ अवश्यमेवतन्नाशो न चिता नात्र संशयः ॥२०॥ चिंतामणि
समो पायवस्तु वशो वर्त्तते मत ॥ ते पापनीयं सुधिया कल्याणं तावदात्मनः ॥२१॥ भक्तिर्भगवति श्रे
यः साधनं मे मतं परम् ॥ स्वधर्मं ज्ञान वैराग्ये युक्ता कार्या च सादरम् ॥२२॥ सच्छास्त्राणां च सर्वेषां सि
द्धांतो स्त्ययमेव हि ॥ सांगा भक्तिं ततः कृष्णे कुरु मोक्ष्यसि संसृते ॥२३॥ एवमुक्तः स हरिणा प्रीतः
प्रपच्छ ते पुनः ॥ स्वधर्मज्ञानवैराग्यभक्तीनां लक्षणानि च ॥२४॥ कथयामास भगवांस्तत्तस्मात्प्रपित्त

त्वतः ॥ ततः सोतित्रमस्तन्तस्त श्रोता चाति विचक्षणाः ॥२५॥ स्वामिन्त्वमेव भगवान्न राकृतिरभिधु
वम् ॥ प्रतीम किं करिष्यामि त्वं चेवाहं निरंतरम् ॥२६॥ अद्य प्रभृत्यहं देवसकुटुंबस्तवास्मि हि ॥ इ
त्युक्त्वा दंडवद्राजा प्रणनाम तमादरात् ॥२७॥ तमुत्थाप्य हरिः प्राह प्रसन्नोस्मि वरं वृणु ॥ इत्युक्तः
श्री नरजिद्राजा तमुवाचाश्रुलोचनः ॥२८॥ स्वामिनारायण हरे मुख्यं याचे जडकृतैः ॥ बुद्धबुद्धिकु
नेरह्निमेन त्वत्पार्श्वयाम्यहम् ॥२९॥ तथेति तयाप्त्विति वरं दत्त्वान्वनियमान् हरिः ॥ उपादिश्य स्वतंत्रो
ऽस्ताबुद्धिता सदा सनात् ॥३०॥ उपहारान्समानीय सता वस्त्रविभिः सह ॥ चकार स्वमहापूजां मु
नीनां चातिभावतः ॥३१॥ अन न्यैर्वसनैरम्यैः पौर्यैहरेः शुद्धैः स्वरैः ॥ हेमैर्विभूषणैः पूगताम्बूल
दिभिरार्चित् ॥३२॥ ततः स्थितं प्राजजितमाज्ञाप्य हरिरायर्यौ ॥ तेनानुयातः स्वावासं तं निर्व
तत्रजाग्यथि ॥३३॥ विस्मयं परमं प्रापास्तद्दिष्ट्योपि नृपोस्तदा ॥ स्वकमानाः जणो मुक्तपथि संग
सपूजा ॥३४॥ गवेंद्रः प्राह सर्वांस्तान् सदस्या रूपभूपतीन् ॥ नारायणमुनीर्मान्यः सर्वैस्त्वास्माध
वोऽपि च ॥३५॥ यः करिष्यति तद्द्रोहं स मे घाम्योन संशयः ॥ इत्युक्तास्ते पितदाकांक्षिराज्यमगकृ
र्नताः ॥३६॥ ततश्चारभ्य भुव्यासीद्ग्रामेग्रामे पुरेपुरे ॥ नारायणमुनिर्मान्यः सर्वैरप्येव घोषणा ॥३७
॥ चपानुगकृतानि पत्रथिलात्र तानि शिमम् ॥ प्रात दुर्गपुरं स्वामी गंतुमैच्छन्नराधिप ॥३८॥ स सेना

 निरते स्वामीनृपामात्यमथाब्रवीत् ॥ राज्ञे निवेदयामास शीघ्रं जिगमिषां मम ॥ ३९ ॥ ततस्तूर्णमु
 पेत्यासौ भूपतिं शाह तद्वचः ॥ सोऽपि स्वलेन च तं नाम्नस्तर्वेति क्रमद्भुतम् ॥ ४० ॥ भगवंतं प्रणम्यासौ ते
न संमानितोऽस्मयः ॥ गमनोद्युममालक्ष्य तस्य सांजलिरब्रवीत् ॥ ४१ ॥ महाननुग्रहः स्वामिंस्त्वया
ऽतिकृपया मम ॥ कृतो मयान्नदेहस्य साफल्यं प्राप्तमेव हि ॥ ४२ ॥ त्वां रक्षितुमिहेच्छामि रुग्णासीद्दिन
पंचकम् ॥ त्वं त्वंदीयो ग्रहीतो गंतुं स्वतंत्रं कोनिवारयेत् ॥ ४३ ॥ श्रीनारायणमुनिरुवाच ॥ त्वया स्वज्ञाध
र्मो राजन् साधुत्वं च विदा परा ॥ रक्षिता दुष्टभूपाजदेशीकादिकृतार्दनात् ॥ ४४ ॥ ततः प्रभृति मे प्रीति
स्त्वय्यासीदप्यसांप्रतम् ॥ निष्कुर्य भक्तिमाजो काश्रुं सीतोस्मि सानुगः ॥ ४५ ॥ त्वद्भक्तिवशगत्तोऽत्रा
ऽहं वसेयं दिनशासरान् ॥ किंतु दुर्गपुरे भक्ता आयाताः संतिहृत्तः ॥ ४६ ॥ साधुसंतर्पणादीनि तेषां
कार्याणि संति हि ॥ तथापि त्वत्प्रीतिवशाद्विहारैः सह आगतः ॥ ४७ ॥ आवयोर्भजनं जातं सिद्धस्त्वव
मनोरथः ॥ नभक्तेलुष्टैष्वऽधुना गमने क्रियतेत्वरा ॥ ४८ ॥ धर्मेण पालयेरुर्वी रक्षेः साधुश्च भूसुरान्
॥ दुर्बलेषु दयां कुर्या यामि दुर्गपुरं नृप ॥ ४९ ॥ राजोवाच ॥ यद्येवमेव कर्तव्यं तव तर्हि कृपां मयि ॥ कृ
त्वा भुक्तिं विधायैव स्मानुगो गंतुमर्हसि ॥ ५० ॥ सुव्रत उवाच ॥ एवमुक्तः स भगवांस्तथेत्याहाऽथ भूप
तिः ॥ पाकं विधापयामास यथायोग्यं चतुर्विधम् ॥ ५१ ॥ तस्मीतत्र हरिः सम्यग्भोजयित्वाऽखिलान्द्वि

जान् ॥ स्वयं च भुक्त्वा गमनेऽपराह्णे सज्ज आससः ॥ ५२ ॥ स्वावासतो निर्गतमश्वसंस्थं नमन्नगाद्भूमि
पतिः ससैन्यः ॥ विचित्रवादित्रनिनादिताशो देशांतरीयक्षितिपानुयातः ॥ ५३ ॥ हरागतं तं समनिव
र्त्य कृष्णो वाजादनिलेनमपिस्वभक्तम् ॥ साकं निजैर्वर्णिमुखैः प्रसन्नः समाययौ दुर्गपुरं नरेंद्र ॥
५४ ॥ प्रत्युद्गतः पौरजनैः सभूपैर्वादित्रगीतैः सह भूपसत्र ॥ उपेत्य तत्राव समदात्मलेत्र आनंदयन्स्मा
श्रितजीवजातं ॥ ५५ ॥ देशांतरगतान् सर्वान्मुनीनाहूय सर्वतः ॥ सभायामाहतान्सर्वेषु तेन तज
जकूटजम् ॥ ५६ ॥ श्रीहरिरुवाच ॥ याः कृष्णेन न पदारात्युच्छेदः पापकर्मणाम् ॥ अत्र कराणां कृतो
न्हेंणा भुवि युष्माकुहां खलु ॥ ५७ ॥ अतो भूपं यथापूर्वं संप्रदायानुसारतः ॥ धृतवेषाः सुखेनैव भूमौ
विचरताऽनघाः ॥ ५८ ॥ इत्युक्तास्ते मुदं प्राप्य स्था वर्त्तत यथा पुरा ॥ व्रताप्तैस्तु तस्यैव विदितो दृढनिश्च
याः ॥ ५९ ॥ दुर्गात्सयाऽप्य व्रजनलउषित्वा दिन पंचकम् ॥ मुनीस्ताञ्चासयामास संतत्राभयो नृपः
॥ ६० ॥ विक्रमार्कशककालाद्वेदांगवसुभूमिते ॥ वर्तमाने तपोमासे हरिश्चरित्तमिस्यः भूत् ॥ ६१ ॥
एवं सधर्मप्रतिपक्षशांतिं विधाय्य नारायणउज्जितवर्णी ॥ उवास साकं मुनिभिः समैतेः स्वैवधर्म
प्रियस्ताम कामः ॥ ६२ ॥ महाप्रतापस्य हरेश्चरित्रं यः कीर्त्तयेत्तच्छृणुयादपीदम् ॥ आप्नोति सर्वत्र ज
यं स तन्नं तस्य प्रसादाच्चतुपुमर्थसिद्धिम् ॥ ६३ ॥ इतिश्रीसत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे द्वितीय

प्रकरणे भगवत्कृतगर्वेन्द्रवरप्रदानदुर्गपुरप्रत्यागमननिरूपणनामा षट्त्रिंशोऽध्यायः ॥३६॥ स्क
न्द उवाच ॥ एकादश्यां शुक्लपक्षे तपस्यस्य हरिर्नृप ॥ कृपाब्धिः कस्यकारायत्कृत्स्नमेकाहोत्स
वम् ॥१॥ सभामकारयद्याऽभयराजालये गणे ॥ तत्रोपविश्य प्रभवन्यथार्हं वैष्णवान्निशि
॥२॥ तन्मध्यतस्तत्पीठस्थः स्वामी सभ्यशुभे स्वयम् ॥ तारामेरुज्जमध्यस्थः शारदेन्दुरिवाबरे ॥३॥
पृथक्पृथक्कृतमर्चंतत्स्वामिनो गृहिणस्तथा ॥ चक्रुर्जागरणं भक्ताः कृष्णसंकीर्तनादिभिः ॥४॥
तदैकस्मायाद्विजेंद्रः श्रीवरामाभिधः सुधीः ॥ शार्वाणीग्रामवसतिर्मुमुक्षुर्धार्मिकः कविः ॥५॥ सौवीर
देशभूपेन हरिसिंहाभिधेन च ॥ प्रेषितः स्वामिनस्तस्य नामध्यादिश्रुश्रुस्तुना ॥६॥ तेनदीर्घांश्रुनत्वाऽसौ
मानितस्तेन सादरम् ॥ स्वस्यागमनहेतुं स उपविश्याब्रवीद्द्विजः ॥७॥ स्वामिन्सौवीरभूपस्त्वां स्तूयमानं
जनैर्भुवि ॥ केचित्कृष्णं नरशमानं नूतनाध्वप्रवर्तकम् ॥८॥ श्रुत्वा तत्साश्चर्यचित्तो गीतदाम्पत्यर्थबु
भुत्सया ॥ द्रुतं मां प्रेषयद्धिप्रश्नानि कथा त्वां निजाश्रितम् ॥९॥ सोऽहं त्वां तावकीनांश्च दृष्ट्वाऽत्युत्सवोऽखिलान्
गतास्म्यार्गशोकस्त्वं तत्र साक्षाद्विस्मिते ॥१०॥ कोदेशो जन्मभूः कास्ते को जातिर्जनकश्च कः ॥ को वेदः का
च शाखा किंगोत्रं प्रवराः कति ॥११॥ कः संप्रदायस्तव को विष्णुर्दीक्षाप्रदो गुरुः ॥ किंवशाः सुमभीष्टं ते भक्ति
र्भवती कीदृशी ॥१२॥ त्वच्चेति बहवो देवाः स्याप्यंते च त्वदाश्रितैः ॥ नन्वेषः कोऽस्ति वो मैव मान्यते केन हेतुना

एकादेवी संप्रदायेऽथ भवदीयेऽस्ति मालिका ॥ कीदृशी कंठधार्योर्ध्वतिलकं वास्ति कीदृशम् ॥१४॥
साधवो भवदीया ये जो कसाधूविलक्षणाः ॥ कथं परमहंसाख्यास्त्यक्तेन भवदाश्रितैः ॥१५॥ एते प्र
श्नाः प्रभो राज्ञः संति तस्य बुभुत्सतः ॥ यथावदुत्तरं तेषां कृपया वक्तुमर्हसि ॥१६॥ स्कन्द उवाच ॥
इत्थं स तेन संपृष्टो राजप्रश्नान्महामुनिः ॥ ऊचे तदुत्तरं तथ्यं कुर्वन्स्वानप्यसंशयान् ॥१७॥ श्रीनारा
यणमुनिरुवाच ॥ कोसले पूर्वतरे वस्ति नाम्नाऽयोध्यापुरी द्विज ॥ योजने द्वितये तस्मा ग्रामोऽस्ति छुपया
ऽऽदकः ॥१८॥ तस्मेऽस्ति जन्मभूस्तत्र बभूव ब्राह्मणोत्तमः ॥ नाम्ना हरिप्रसादश्च सारवतातिविश्रुतः ॥१९॥
॥ सुरनेत्वनराधीशाकुलदृग्जपरांबुजः ॥ पंडितोपाभिधः प्राज्ञो धर्मकीर्तिरुदारधीः ॥२०॥ स मे पिता
ऽथ सावर्णिगोत्रर्षिः प्रवरास्त्रयः ॥ भार्गवो वैतहव्यश्च सावेतसरतिश्रुता ॥२१॥ वेदः सामाभिधो मे
ऽस्ति शाखा भवति कौथुमी ॥ नीलकंठ इति प्राकुर्नाम्ना मां जनकादयः ॥२२॥ समागमं सतामेव बा
ल्येप्याचरमन्वहम् ॥ भृंगारुचिरसः संगे बालकीडनकेषु च ॥२३॥ उपनीतोऽष्टमे वर्षे पित्राऽहं मन्म
लो द्विज ॥ ब्रह्मचर्यव्रतं प्रीत्या पालयन्भृशं चांजसा ॥२४॥ प्राचीनसंस्कारवशान्महतां च प्रसादतः ॥ कृष्णे
भक्तिः साहजिकी मम भीऽसी हृदये मजा ॥२५॥ श्रीमद्भागवतादीनि पुराणान्यपृण्वतः ॥ सारसा

॥स॰जी॰दि कृष्णदिदृक्षा मे ह्यासीच्चास्यचिरं हरे ॥२६॥ ततोऽहं तीव्रवैराग्यो हित्वा गेहं सदैहिकम् ॥ पर्यटन्नजनम अ॰३७॥
॥७७॥ रण्यानीं साक्षात्कृष्णेक्षणोत्सुकः ॥२७॥ श्रीमुकुन्दाद्यमुख्यानि पुण्यक्षेत्राणि भूतले ॥ एकाकीव
चरं कृष्णदर्शनं मार्गयन् गुरुम् ॥२८॥ यो यः ख्यातो गुरुत्वेन महान् सिद्धः प्रतिष्ठितः ॥ तं तं गत्वा प्र
श्नमेनमपृच्छं प्रश्रितो भुवि ॥२९॥ मम येन भवेत्सद्यः साक्षाच्छ्रीकृष्णदर्शनम् ॥ कृपया तमुपायं मे
ब्रूहि जानासि चेदिति ॥३०॥ प्रश्नमेनं मम श्रुत्वा केचिन्मौनमुपाश्रयन् ॥ केचित्क्रुधापमानं मे चक्रुः
सद्यो दुरुक्तिभिः ॥३१॥ तदुत्तरं न कुत्रापि प्राप्तः श्रासीदुरुत्तरम् ॥ तत्तत्कृतं भर्त्सनादि मृष्यंस्तं तं सम
सजनम् ॥३२॥ अतस्तोकदुःखं तं पूर्वमार्षं नो भरतो यथा ॥ दुःखेऽपि तं दुरुक्तादि मे देहेऽहं च तथाऽस्मरं ॥३३॥
चिंतयन् कृष्णमेवैकमहं तीर्थानि भूरिशः ॥ सेवमानो रैवतकं सौराष्ट्रेष्वासवान् गिरिम् ॥३४॥ उप
त्यकासु तस्याहं ग्रामे पिपलसंज्ञके ॥ रामानंदस्वामिसंज्ञम पश्यं वैष्णवेश्वरम् ॥३५॥ विक्रमार्कस्य मे
शाके युग्महस्त्याश्वेकरीदुभिः ॥ अमिते वर्त्तमाने च शुक्रकृष्णमितिर्यो हरेः ॥३६॥ तेषां पवित्रयेनाहमं
श्रुद्धं पूर्ववद्दृन ॥ तदा सोऽतिप्रसन्नो मामुवाच मधुरं वचः ॥३७॥ अस्येवेशोपविरूपत्वं तु स्थिरास्मन
आत्मनि ॥ अयं श्रीराधिकाकृष्णमन्त्रोऽस्तं तन्मनुं जपन् ॥३८॥ इष्टोऽसि सिद्ध एव त्वं साक्षात्स्वैशांस ॥७७॥

माधिना ॥ एवमुक्तोऽहं तेन तदा तथैवाकरवं मुदा ॥३९॥ अथ तत्रैव हृदये प्रसादात्तस्य सत्पते ॥ ती
र्णविस्वात्रयोऽपश्यं तेजःपुंजमलौकिकम् ॥४०॥ तत्र श्रीकृष्णमद्राक्षं वृंदावनविहारिणम् ॥ श्री
राधाभ्यामर्च्यमानं वेणुवादनतत्परम् ॥४१॥ तं प्रणम्य प्रसीदेति बद्धांजलिपुटोऽब्रुवम् ॥ प्रसन्नो
भगवानाह मां ततः प्रीणयन् वचः ॥४२॥ रामानंदाभिधो योऽत्र वर्त्तते वैष्णवाग्रणीः ॥ तं मम एकांति
कं भक्तमवगच्छ त्वमुद्धवम् ॥४३॥ तद्द्वारा त्वन्मया दत्तं तुभ्यं साक्षात्स्वदर्शनम् ॥ स हि लोकानुगत्या
धैर्यं प्रकरोति मदिच्छया ॥४४॥ तस्मै च नात्पूर्णकामो न वितार्लन न संशयः ॥ ये मे च तं भ्रयिष्यंति मो
ष्यंते तेऽपि संसृतेः ॥४५॥ अनन्यभावा ये तत्र मयि तस्मिंस्तथा दृढम् ॥ विश्वासमाप्तास्ते सोऽत्रैव देहे दृष्टं
तिमां सति ॥४६॥ अज्ञातभूरिमाहात्म्या अपि वर्त्मांऽस्य ये भुवि ॥ आधिनीःष्याश्रयिष्यंति पुरुषा यो
षितस्तथा ॥४७॥ तेषामपि च देहांते कृत्वा पातकसंक्षयम् ॥ दत्त्वा स्वदर्शनं सर्वोत्कर्षकं नेष्यामि धा
मतान् ॥४८॥ अतस्त्वमपि तं प्रीत्या समाश्रित्य सुखी भव ॥ इत्यमृतं वचः पीत्वा हरेरासोऽतिनिर्वृतिम्
॥४९॥ स्तुत्वाथाग्र्यास्वपित्रिष्य त्वं प्राप्तोऽहं हितसत्तम ॥ सहजानंद इति मे नाम कृत्वा स आह माम् ॥५०
॥ स्वरूपनिर्णयो ज्ञेयो जीवमायापरात्मनाम् ॥ रामानुजाचार्यकृतग्रंथेभ्यस्तत्त्वतस्त्वया ॥५१॥ कृ

॥ स॰ नी॰ टि॰ एवंवृत्तो कृष्णानां तु सर्वेषामपि निर्णयः ॥ श्रीविष्णुजे ज्ञागोस्वामिरचितो यात्युत्तमः ॥ ५२ ॥ रीतिः श्री अ॰ ३७ ॥
॥ ७८ ॥ कृष्णसेवाया अपि ग्रात्याद्यातदीरिता ॥ प्रेमाणासेवे हृज्ञीनाम्नैराचार्यैः कहिता यतः ॥ ५३ ॥ लोकसंग्रहमा
गर्तैर्यत्कर्मस्यान्महतां कृतम् ॥ तत्तु नैव ग्रहीतव्यं दोषवत्तात्कर्हिचित्क्वचा ॥ ५४ ॥ महतो वाऽप्यकात्
पुंसो गुणाः सारग्राहिणः स्मृताः ॥ इत्ताद्वैतवदादेयं इति मेऽनुग्रहं मधात् ॥ ५५ ॥ सोऽभासो ज्ञारवनातिर्दि
ग्रे कोसलएवहि ॥ रामज्ञा मांनिधो विशोव कृचः सगुणाजयः ॥ ५६ ॥ पूर्वाभासवज्ञानस्य कृष्णे भक्ति
स्फुरी ज्ञानातु ॥ आसीत्स्वाभाविकी विष्णुविरक्ता तीव्रयासह ॥ ५७ ॥ कृतोपनयनः पित्रावेदाभ्यासमपि
चेणसः ॥ हित्वा गृहं वनं यातएकाकी निःस्पृहः शुचिः ॥ ५८ ॥ हृदये कृष्णमेवैकं चिंतयन्विजितेंद्रियः
॥ तीर्थयात्रां चरन्प्राग्माञ्छ्रीरङ्गं लोकपावनः ॥ ५९ ॥ तत्रात्मानंदनामानं महायोगिनमैक्षत ॥ ब्रह्म
चर्यं पालयंतं तीव्रवैराग्यशालिनम् ॥ ६० ॥ गोपाजानेदसंज्ञस्य नैष्ठिकब्रह्मचारिणः ॥ गोपनाथद्वि
वस्थान वसतेः शिष्यमुत्तमम् ॥ ६१ ॥ तच्छिष्यतां समं प्राप्य नैष्ठिकं व्रतमास्थितः ॥ रामानंदइति ख्या
तः सांगं योगं ततोऽभ्यगात् ॥ ६२ ॥ ब्रह्मतेनो निराकारं समाधौ वीक्ष्य दैत्तिकम् ॥ सग्राह्य ऽथदिरक्ष्या
मिकृष्णं साकृष्णः ईक्षते ॥ ६३ ॥ गुरु रहायमेवास्तिसत्यः कृष्णो नचेतरः ॥ इत्युक्तः सोऽति विज्ञात्मा ॥ ७८ ॥

हित्वातं निर्ययौ ततः ॥ ६४ ॥ साकारकृष्णनिसव्यक्तापकं तस्य दर्शकम् ॥ ज्ञानन्नू यो वैष्णवाचार्यः श्री
रंगक्षेत्रमाययौ ॥ ६५ ॥ तत्र रामानुजाचार्यं समाराध्य प्रसाद्य च ॥ जग्राह वैष्णवीं दीक्षां पंच संस्कारल
क्षणाम् ॥ ६६ ॥ तदुक्तान्भगवद्धर्मान्पालयंस्तत्प्रसादतः ॥ त्वद्दिध्याने ऽन्वेनेऽर्चायां कृष्णं प्रत्यक्षमैक्ष
त ॥ ६७ ॥ पूर्णकामोऽभवत्तेन ततो गुरुनिदेशतः ॥ कृष्णभक्तिं मुमुक्षुभ्य आदिशन्व्यचरद्भुवि ॥ ६८ ॥ ये
येतस्याऽभवन्शिष्यास्तेतेतत्प्रसादतः ॥ भक्तिनिष्ठां परां प्रापुर्धर्मनिष्ठास्तथाऽभवन् ॥ ६९ ॥ समाः
धीदृढरक्षुः कृष्णंकेचित्पुरुषाः स्त्रियः ॥ मद्युमांसादिसंसर्गजकृः सर्वे ततराश्रिता ॥ ७० ॥ निर्दंभभक्त्या
ज्ञानेन यमैश्च नियमैर्धिया ॥ विरक्त्या चस्वधर्मेणाविष्णुतोऽभूत्स सर्वतः ॥ ७१ ॥ तं वानर्तुर्वंकृविधैर्वस्त्र
भूषाधनैर्जनाः ॥ अयोजपद्धर्मकार्ये तत्सर्वं सोऽपरिग्रहः ॥ ७२ ॥ वस्त्रभूषादि विप्रेभ्यो बहुशः सद्ददौ
महांति चाऽन्नसत्राणि कारयामास वाड्व ॥ ७३ ॥ जितेंद्रियं च निष्कामं निर्लोभमपरिग्रहम् ॥ अरोप
णं च निर्मानं तं जना बहुमेनिरे ॥ ७४ ॥ तदा मैवैष्णवजनाः स्वीडस्यरसजातमाः ॥ दांभिकास्ते तदुत्कर्षं सो
ढुं कुर्नेदुर्धियः ॥ ७५ ॥ तन्मानहानिमिच्छंतस्तस्मिन्नारोपयन्नु कंचन ॥ अप्राप्य निंदां कुर्वंतस्ते मिथ्यापावद
न्नैर्वजाः ॥ ७६ ॥ विवदंतेस्म बहुधा तेन ते ब्रह्मविद्यया ॥ प्रापुः पराजयं सर्वे न तु कोपि जयं द्विज ॥ ७७ ॥ त

॥सं.जी.टि॰ दाम्भिकतां सलेभ्य एवं पठन्ति गुरवः कुधम् ॥ मेनेयामासुरपि तमध्वगाद्वेरकुवं शैः ॥७८॥ आमानयंस्ततः अ०३४॥
॥७९॥ लकं केचिन्नालिवर्तरुः ॥ अशोटयन्कंठमालां च कर्णं च शिरसां परे ॥७९॥ सिंहासनमपीशास्य च
मेनुः केचिद्दुर्मदाः ॥ नकृष्णकृष्णप्रतिमाः केचिद्दासांसितस्य च ॥८०॥ केचित्तदन्नसत्राणि साध
न्निष्कास्यतच्छितान् ॥ बभंजुरुरुताकारा वैष्णवाः शास्त्रपाणयः ॥८१॥ सहमानः सततं सर्वं दुर्जनो
पद्रवं गुरुः ॥ वृंदावनमुपेत्याशु विजने क्वचिदावसत् ॥८२॥ ध्यायंस्तत्र कमनसा कृष्णं सम्यक् रसस्सुधीः
॥ तदिच्छया मतिं प्राप नूतनाध्वप्रवर्तिनीम् ॥८३॥ वाल्लभी वैष्णवाचार्यलिंगं सोपहृत्य ततः ॥ हिताश्र
स्वानुसारेण नवीनं तत्कल्पयत् ॥८४॥ रामानुजकृतान् ग्रंथान् स्वप्रात्ममतानसिद्धये ॥ तानेव रक्ष
न्भगवद्धर्मं प्रावर्तयत्पुनः ॥८५॥ धर्मेण सहितामेव भक्तिं स्वाध्वनि वर्तयन् ॥ तीर्थानि व्यचरद्भूमौ मुमु
क्षुहितकारकः ॥८६॥ गुरुः कृष्णप्रसादाच्च सोऽनुजग्राह भूतले ॥ येषं सत्पुमान्सद्यः समाधौ कृष्ण
मैक्षत ॥८७॥ कृत्वा स द्वारिकायात्रां रैवताचलमाययौ ॥ कृष्णक्रोशाख्ये तत्र न्यवसद्धितकृन्नृणाम् ॥
८८॥ स गुरुर्मम विप्रेंद्र साक्षादुद्धव एव हि ॥ कृष्णादप्यगुरस्तु नः कृष्णभक्तिप्रवर्तकः ॥८९॥ तदाश्रि
तानथावोचं तत्र सर्वोश्च वैष्णवान् ॥ एष नः सद्गुरुः साक्षादुद्धवोऽस्ति स्वयं किल ॥९०॥ अतो नः संप्र ॥७९॥

दायो यं सर्वं वैष्णवसंमतः ॥ अंहदक्ष्यो त्वितिप्रभुत्वात तथोचुस्ते ऽखिला अपि ॥९१॥ सगुरुर्माधवि
मस्य निजधर्मधुरं प्रभुः ॥ तिरोदधे तत्पदं तापान्मां पासैवोत्यजते ऽधुना ॥९२॥ नवीनं संप्रदायं नो ज्ञात्वा
मेमतवादिनः ॥ भृशाम स्म साधुजनान्प्रति ग्राममपीडयन् ॥९३॥ यथा यथा भवेत्ते पामायत्का जेत
था विधे ॥ सुखेन तथा तथाते ऽपवर्तिता भुवि वैमया ॥९४॥ प्रतापात्सद्गुरोस्तस्य पातुर्दमैकस्य च प्रभोः ॥
सां प्रतं स्वास्थ्यमापन्नाः साम्प्रदायिका महे वयम् ॥९५॥ उक्तस्ते संप्रदायो ऽयं श्रीकृष्णो ऽस्ति इष्टदेवता ॥ पर
मात्मा परब्रह्म सर्वकारणकारणम् ॥९६॥ सहि राधिकया युक्तो राधाकृष्ण इतीर्यते ॥ युक्तः सलक्ष्म्या
रुक्मिण्या लक्ष्मीनारायणस्तथा ॥९७॥ सोऽर्जुनेन युतो ब्रह्मन्नरनारायणाभिधः ॥ योगेन बलभद्रा
देस्तत्तन्नाम्नोच्यते च सः ॥९८॥ श्रीवासुदेवप्रमुखा स्तुतस्तत्तन्मूर्तयः ॥ चतुर्विंशतिसंख्याकाः के
शवप्रमुखास्तथा ॥९९॥ मत्स्यनारसिंहाद्या भगवन्मूर्तयोऽपि च ॥ श्रीकृष्णस्यावताराश्चान्याः सेव
नीयाऽखिलाः ॥१००॥ आदिदैवं वराजस्त्रेषु पदेशाः न चेतसाम् ॥ शंकरः सहपार्वत्या मतः पूज्यतयाऽ
स्ति नः ॥१०१॥ पूज्यः कृष्णावतारत्वाच्छ्रीगणेशोऽपि मतस्तथा ॥ अस्माकं कुलदैवत्वात्पूज्यो भवति मारु
तिः ॥१०२॥ गायत्र्या अधिदेवत्वादस्माकं च द्विजन्मनाम् ॥ पूज्योऽस्ति सविता देवोऽपि चत्वाराण्यालिमेत्यु

॥स०जी०द्वि०
॥८०॥

वे ॥१०३॥ वेदाः सहोपनिषदो द्वैपायनकृतान्यथ ॥ शारीरकाभिधानेव सूत्राणि ब्राह्मणोत्तम ॥१० ॥अ०३७॥
४ ॥ श्रीमद्भागवताभिख्यं पुराणं दशलक्षणम् ॥ यच्चास्ति भगवद्गीता भारते भीष्मपर्वणि ॥१०५॥
विष्णोर्नामसहस्रं च भारतेनाप्यकीर्तितम् ॥ नीतिश्च विदुरप्रोक्ता तत्रैवोद्योगपर्वणि ॥१०६॥ श्री
वासुदेवमाहात्म्यं स्कांदं वैष्णवखंडगम् ॥ याज्ञवल्क्यस्मृतिश्चेति शास्त्राण्यष्टानि संति मे ॥१०७॥ तत्र
शारीरसूत्राणि गीता भागवतीति च ॥ इयं रामानुजाचार्यभाष्योपेतं मतं मया ॥१०८॥ आचारव्यवहा
रादिनिष्कृतिज्ञानहेतवे ॥ मता मिताक्षरायुक्ता याज्ञवल्क्यस्य तु स्मृतिः ॥१०९॥ विशेषात्कृष्णमाहा
त्म्यलीलाज्ञाय तु मतौ मया ॥ श्रीमद्भागवतस्यैव स्कंधौ दशमपंचमौ ॥११०॥ अन्यानि यानि शास्त्राणि वेदा
द्यानि स्थलानि ह ॥ तानि संति मतेऽस्माकं न माणान्यस्ति कल्पतः ॥१११॥ आद्याशक्तिर्भगवतो लक्ष्मी
र्देव्यस्ति नो मतौ ॥ धार्ये च तुलसीकाष्ठमाले कंठे द्विजातिभिः ॥११२॥ चंदनादीधनं भवेत्कृष्णोपस्पर्श
पाविते ॥ धार्ये सूक्ष्ममणीमाले कंठे शूद्रैश्च भूसुर ॥११३॥ सर्वं चोर्ध्वपुंड्रं गोपीचंदनमृत्सया ॥ कृ
ष्णपूजावशिष्टेन क्रियते चंदनेन वा ॥११४॥ राधालक्ष्मीप्रसादेन कुंकुमेनापि चंद्रकः ॥ तन्मध्ये क्रि ॥८०॥
यते ब्रह्मसंप्रदायस्थैर्द्विजैः ॥११५॥ संति ये साधवोऽस्माकं सत्कृष्णाप्यसुखार रह ॥ भरतस्यार्षभस्येव भ

क्तिस्तेषां ममापि च ॥११६॥ निर्मानत्वमसंगत्वमहिंसाऽहेममत्सरः ॥ आत्मनिष्ठा च तस्यैव संति
भक्तेरंगं क्रियाः ॥११७॥ साऽंगक्रिये हरौ भक्तिर्यस्य भवेत्स सः ॥ सागी बहिष्कृतस्तस्मात्तस्य तत्र च
वर्त्मनः ॥११८॥ गृहस्थास्त्वमिणो येऽसंत्यस्माकं तु वाडव ॥ अंबरीषनृपस्यैव तेषां भक्तिः सधर्मयु
क् ॥११९॥ इत्थं द्विधा भक्तिरीतिः संप्रदायेऽस्ति नः किल ॥ उक्ताधिकारिभेदेन योग्यत्वाद्द्विजसत्तम ॥१२०
॥ अस्मदीयाः साधवस्तु भरतस्यैव योगिनः ॥ मार्गं परमहंसस्य श्रिता भागवतस्य यत् ॥१२१॥ अतः पर
महंसाख्यास्तेऽस्माकं ह्युपाश्रितैः ॥ प्रख्यानामिति सर्वेषामुत्तरं कथितं तव ॥१२२॥ सुव्रत उवाच ॥ इति
स्वामिवचः श्रुत्वा मुमुक्षुः स तु वाडवः ॥ तमेव सद्गुरुं ज्ञात्वा समाश्रयंद संश्रयः ॥१२३॥ प्रसादात्तस्य चा
ऽपश्यत्सद्यस्तं स समाधिना ॥ श्रीकृष्णं राधया साकं कृतार्थस्तेन चाऽभवत् ॥१२४॥ ततः स्वयनमाना
यदाशिषेहाप्य भूसुरो ॥ तत्सर्वं भवदद्विजो यथा रचयं यथाश्रुतम् ॥१२५॥ ततः सोऽपि सुधीर्दृष्ट्वा समेव शा
रणं हरिम् ॥ प्राप्यानंदं परे जेभे तदीयाश्च नराधिप ॥१२६॥ मुलषं च क्तिनिजसंप्रदायप्रकाशमीश्चेन
कृतं प्रहृष्टाः ॥ दोर्जोद्भवं तत्र विधाय भूयो मोमुत्खविचेरुर्गतवैरिभीकाः ॥१२७॥ इति श्रीसत्संगिजीवने
नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे द्वितीयप्रकरणे निजसंप्रदायप्रकाशनामा सप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३७ ॥ सद्गुरु

॥म॰जी॰हि॰ उवाच॥ पुरैवसंस्तत्रमुनीश्वरोऽथमहोत्सवान्सोनयससमुनिप्रभुः॥ चकारकृष्णस्यजनुर्दिनेषु श्री॰ ३८॥
॥ ८१ ॥ सर्वासुचैकादशिकासुराजन्॥१॥ शुश्राव नित्यं चमहापुराणं सश्रीतिमान्भागवताभिधान्॥ अन्यौ
कुरशानमपुण्यवासीपावांश्च विविधैर्विधिवत्कृतानि॥२॥ श्रीभारतीकृतस्यसहस्रनामस्तोत्रस्यनित्यं
ःश्रवणंच पावनं॥ स्वयंचकारापचवाड्वर्द्वैःसकारयामासयथाविधानम्॥३॥ तेसार्धयंतिस्म
पुरांतरेभ्योभक्ताःसमेतस्यपुरागमाय॥ यदांतरासीपथ्यमंनृपंतमापृच्छ्युक्तसुरमप्यपाच्छ॥४॥
साकंस्वकैर्बंधुभिरन्वयातःतैश्चिन्मिपतिर्निजेश्वम् कश्चित्कुचित्तस्यनिदेशतोःसौपुरेस्वकेऽस्थात्
स्थान्दिव्यं तपंत्तमू॥५॥ हरिश्चतत्सत्संगरेस्वभक्तानानंदयित्वाप्रथितप्रतापैः॥ महोत्सवैःश्रीरमणा
स्यनृपत्पुरंतद्दितिस्मततः क्षितीशः॥६॥ यस्तुत्सवंजनात्तत्रसमायातिस्मपूपशः॥ त्रियोर्दशपात्रा
शोगृहिलोपुनयस्तया॥७॥ भागिनांतत्रभक्तानांभृथानितुसहस्रशः॥ आज्ञम्सुर्नेमुरूपुश्चनै
रंतथैणवाऽन्वहम्॥८॥ भागिनांहरिभक्तानांभूपानिगणकास्यपि॥ संख्यातुंशोकिरैनैवतत्रापांस्य
पपौतित्व॥९॥ यावंतोन्पमंदिरेहरिजनास्तावंतआमन्पुरेगेंगापांचपराश्चरेत्तरयुगेतावंतएवा
ःजन्॥ यावंतःकिंजवारिकासुपथितुद्धायासुनश्चारुहोतंचैवंमनुमारूतौविजमतिपीवास्थ ॥ ८१ ॥

रैवमभो॥१०॥ तत्रत्सानांतुभक्तानांनित्यमेवमहोत्सवाः॥ बभूवुःसेवमानानामनुवेजंतमीश्वरम्
॥११॥ राजोवाच॥ धर्मोराजाऽथयोधिसतन्येनभक्त्यावशीकृतः॥ उवासतत्कृहेसाक्षाद्भगवान्नित्यम्
हीपिसः॥१२॥ तथायउक्तंभगवान्पुरंतरजनैर्मुने॥ प्रार्थितोत्रायपंरशुतत्तसुरमगादिति॥
स॥ पुरांतरेकुत्रकुत्रततोगुत्वासमसमति॥ कृत्वामहोत्सवान्नृपस्तत्रायापाद्ददतच्चमाम्॥१४॥ तव
नाऽविदितंकिंचिद्धरितेतत्स्यसन्मते॥ तस्यसादात्सर्वविदस्तथातत्सार्धचर्शिनः॥१५॥ एवंप्रतापपृ
हीनपृष्टोभागवतोमुनिः॥ स्मरन्नारायणंचित्तेतमुवाचनराधिपम्॥१६॥ कुत्रुतउवाच॥ शृणुरा
जन्भगवतश्चरित्राणिवदामिते॥ धर्मरक्षावतारस्यकुर्वतोभक्ततोषणम्॥१७॥ वसंतंदुर्गपुरेन
क्तसंघाःसहस्रशः॥ ग्रामान्पुराणिचस्वेषांनेतुंसेप्रार्थयन्प्रभुम्॥१८॥ कृपानिधिःसभगवान्भ
क्तवत्सलईश्वरः॥ तेषांग्रामपुरंजायातत्तम्प्रियचिकीर्षया॥१९॥ जन्माष्टम्यादितिथिषुतत्रतत्रम
होत्सवान्॥ चक्रेसच्छास्त्रवार्तांश्च धर्मभक्तिंचपोषयन्॥२०॥ बहवःसंतिहिग्रामाःपुराणिचनरा
धिप॥ कृतोत्सवानिहरिणाश्रितेनमुनिमंडलैः॥२१॥ तानिसर्वाणितुमयावक्तुंशक्यानिनक्रमम्॥ व
दामिकतिचित्तत्रलीलाश्चसमासतः॥२२॥ सौवीरदेशान्नृपतिःसुरसिंहस्तमार्थयत्॥ सहैवसु

निर्निनेंनु स्वीयं मस्याद्रूपं पुरम् ॥२३॥ सेवकास्तेऽत्र माध्यात्मो कृत्वा वासं निकोज्ज्वम् ॥ हरिस्तत्स्वग
रंगायादस्त्वारूढः सपार्षदः ॥२४॥ संस्थापयन्वैदिकधर्मसेतून्निजप्रतापं प्रथयन्जनेषु ॥ हरस्वध
र्मे परिलीयमानं मासंस्मवासी स्वच तत्र पुर्याम् ॥२५॥ भक्तस्य राज्ञः सुरसिंहनाम्नो गृहेव संस्तत्र मु
निः पुराणः ॥ देशान्तरेभ्यो बहुदाः समकान्समाकुयामास सपत्र हृतैः ॥२६॥ राजा तमार्चेद्वसनैर
नर्घ्यैर्विभूषणैर्हि ममयैरनेकैः ॥ सच्चंदनेनोत्तमपुष्पहारैः सहस्रशो राजतमुद्रिकाभिः ॥२७॥ रा
ज्ञः स्त्रियादेविकयाश्रितभक्त्या तेजोवती संज्ञिकयान्वपुर्गा ॥ सहेमसूत्रैर्विविधैः पुरुजे वस्त्रैः सुभो
मैश्च धनैः अनुःसः ॥२८॥ तं केशिनी इत्यलकयोषिदस्य महोपचारैः सुपुपूजभक्त्या ॥ अमात्यना
र्यः ज्ञातज्ञाः सहस्रशः श्रीला लमार्चन् पुरुषाश्च राजन् ॥२९॥ देशान्तरेभ्यश्च समागता ये न राश्च नाये
श्च हरेः सपर्याम् ॥ सेवीसहर्षं बहुविस्मयं च प्रापुः स्तुवन्तो भगवत्प्रतापम् ॥३०॥ भक्ताभोभैर्बहुवि
धैः साधून्विप्रांश्च वर्णिनः ॥ हरेरनुचरान्सर्वान्नृपाः तर्पयदन्वहम् ॥३१॥ मुनिमंडलमध्यस्थ सिंहा
सनमधिष्ठितः ॥ नक्षत्राः पुरुषैर्नरकैः श्रीनिमिश्चपरिवेष्टितः ॥३२॥ गायकैः संस्तुतो भक्त्या पूज्यमान
श्च सज्जनैः ॥ वादित्रघोषं तुमुलं शृण्वंस्तत्र हरिर्विभो ॥३३॥ शोजोऽस्त्र वदिने खेलन्भक्तैर्मुनिगणैः सह ॥८२॥

क्षिपन्गुलालमत्यन्तं हर्षयामास सोऽखिलाम् ॥३४॥ पीतैरक्तैश्च रंगैर्घृतिभिरभिधृतैः स्वापय
न्वै बभक्तान्रंगक्लिन्नांगवासाः श्रमजनितपरिस्वेदमुक्ताजिराजा ॥ गच्छन्वाश्वस्य पार्श्वस्थितमु
निकरतः पुष्पमुष्टागुलालंक्षिपंस्तदुक्तमेवं स्मितरुचिरमुखो हासयामास सर्वान् ॥३५॥ लीला
मेवंविधां कुर्वन्स्वतनोऽत्रानुसारिणीम् ॥ महारजननचैर्लोनिस्वस्वरूपेऽखिलेश्वरः ॥३६॥ राजर्षेश्च गृ
हे तस्य नारायणमुनिर्हरेः ॥ मूर्तेस्तामोदशस्यायाः स्थापनं चाप्यचीकरत ॥३७॥ एकदा तत्र सदसि
पूजितश्च नृपेण सः ॥ वीज्यमानश्चामरेण बोधयंस्तं जगाद ह ॥३८॥ श्रीनारायणमुनिरुवाच ॥ ब्राह्म
णानां ब्रह्मविदां सेवा कार्या महाभिस्ततः ॥ सर्वे मनोरथाः पूर्णास्तत्प्रसादाद्भवन्ति हि ॥३९॥ गृहस्थानां
विशेषेण ब्राह्मणा दैवतं परम् ॥ माननीयान्पालितव राज्ञ बुद्धिमता स्तुतिः ॥४०॥ संतुष्टाः सेवया विप्राः
किं किं न प्रवाञ्छितम् ॥ साधयेयुः स्वतपसा देवान्कुर्युर्हि सेवकान् ॥४१॥ ब्राह्मणानां प्रसादेन पार्थि
वा बहवः पुरा ॥ कृत्वा महान्ति पुण्यानि प्रापुः सिद्धिं सुदुर्लभाम् ॥४२॥ ब्राह्मणानां धार्मिकाणां तेषामाराध्या
पि गीयते ॥ यज्ञाः सर्वत्र सुमहल्लार रदादिभिरुज्ज्वलम् ॥४३॥ क्ष्मापतिरुवाच ॥ इति श्रीकृष्णभगवता विप्रमा
हात्म्यमुत्तमम् ॥ निशाम्य सुरसिंहस्तं पप्रच्छ विनयानतः ॥४४॥ सुरसिंह उवाच ॥ केके नृपाः पुरा स्वा

॥ स॰जी॰प्र॰२ ॥ मिन् केनोपायेन भूकरान् ॥ महसंतोषयामास तन्मे त्वं वक्तुमर्हसि ॥ ४५ ॥ सुव्रत उवाच ॥ इत्थं विष्णु अ॰ ३८ ॥
॥ ८३ ॥ ष्णमतिना विधिना पृष्टः स वीरनीतिदर्शिधियेन हरिः प्रसन्नः ॥ प्रोवाच सादरमुदारनराधिपानां चित्रं च
रितं भव नाशसमासतस्तम् ॥ ४६ ॥ इति श्रीसत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे द्वितीयप्रकरणे लोम
शाख्यपुरे रुक्मसिंहनृपादिकृतनारायणार्चनादिनिरूपणनामाष्टत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३८ ॥ श्रीनारायण
मुनिरुवाच ॥ नृपपृष्टं त्वया साधु ब्राह्मणेभ्यो दरोऽस्ति ते ॥ अतोऽहं कथयाम्येतांश्चरित्रं भूभुजामपि ॥ १
॥ संतोषका ब्राह्मणानां भूरिदानैः सहस्रशः ॥ आसन् यत्र पुरा भूमौ वंशयोः सूर्यसोमयोः ॥ २ ॥ कथा
नकाश्च सर्वेषां वक्तुं वर्षशतैरपि ॥ अतः संक्षेपतः किंचित्तेषां चित्रं रितं ब्रुवे ॥ ३ ॥ मरुत्तो नाम नृपति
रासीद्ब्राह्मणरंजकः ॥ यस्यापयुर्महायज्ञे सेन्द्रा देवाः महर्षिभिः ॥ ४ ॥ यस्मै पयस्यं दददे देवगुरुस्तस्यैव त
थैव यम् ॥ यज्ञं स माकुर्वतीश्च हरसंवर्त्तो याजयत्ततः ॥ ५ ॥ यस्य यज्ञे दिव्यरूपा विश्वेदेवाः सभासदः ॥ मरु
तः परिवेष्टारः साध्याश्चासन्महात्मनः ॥ ६ ॥ मात्राकं दक्षिणा वोढुं यदा शेकुर्ब्राह्मणा अपि ॥ अरूढ्य पश्चा
द्यथासीद्धिमवन्तं भूशासति ॥ ७ ॥ तथा सुहोत्रो नृपतिर्द्विजभक्तः पुराभवत् ॥ यस्य ह्यब्दं मघवा वर्ष
त्सुवर्णं परिवत्सरम् ॥ ८ ॥ अन्वर्थाख्याश्च कमतीः नद्यः स्वर्णाम्बुमेदिलाः ॥ नक्रकूर्माद्रिभिर्हेमैर्युक्तास्तः ॥ ८३ ॥

स्मिन्नृपैः भवन् ॥ ९ ॥ मीनवर्णान्पातितांस्तान् दृष्ट्वा मयीनामकरादिकान् ॥ चक्रेऽर्थिसात्तु तद्यथेप्सीन्नृ
पः सर्वमेव हि ॥ १० ॥ तथाङ्गाख्योऽभवद्राजा यो यज्ञे दक्षिणां ददौ ॥ जम्बूनदमयीस्तास्ता कन्याजन्म्यं हेम
परिष्कृताः ॥ ११ ॥ लक्षं धेनूः स्वर्णत्वक्कांस्यलक्ष्मीजातानुजं कलान् ॥ ददौ विप्रेभ्यो देवेन्द्रं सोमेनातर्पयन्नृ
पः ॥ १२ ॥ चक्रे यज्ञानुत्तमं वैष्णवं प्रीणयन्ब्राह्मणान्करान् ॥ अप्रमत्तो विनीतश्च ब्राह्मणाज्ञानुपालकः
॥ १३ ॥ यदंगः प्रददौ वित्तं सोमसंस्थासु सप्तसु ॥ न शक्तो जनिता चान्यः पुमान्यत्तन्न्य दास्यति ॥ १४ ॥
शिविशैशीनरश्चासीत्पूर्वे राजातिधार्मिकः ॥ रथघोषेण यः सः पृथ्वीं चर्मवद्वनमवेष्टयत् ॥ १५ ॥ जैत्रे
णैकरथेनैव दिशो जित्वा स यज्ञवान् ॥ एकच्छत्रां महीं चक्रे ब्रह्मण्यश्चास्तु दारधीः ॥ १६ ॥ यावद्भुवि गवा
श्वादि तत्सर्वं म ददावसौ ॥ नवोऽरायद्युरः कौशीनरात् प्रजापतिः ॥ १७ ॥ तथासीद्भरतो राजा दौष्यन्ति
र्भूरिविक्रमः ॥ यो यमुनायां धसहस्रेण राजसूयशतेन च ॥ १८ ॥ इजे विस्मापयन्देवान् गंगातु ज दक्षि
णाः ॥ यज्ञेषु बहुशो यस्य ब्राह्मणा गाविमेजिरे ॥ १९ ॥ रत्नानि कण्वाद ददौ यः पद्मानां सहस्रकम् ॥ ख्वं
मन्धरवगाकुम्भां को राजा प्रोत्तितरन्नज्ञाः ॥ २० ॥ तथा भगीरथो राजा पूर्वमासीद्यपक्रतौ ॥ यो तासीमेम
दोऽत्रिन्कोऽजिम्येडी कलशाब्दरूलन् ॥ २१ ॥ योहि मन्यूषिताः कन्या ददौ यज्ञे पुजक्षसः ॥ सर्वा रथगताः क

॥ स॰ नी॰ टि॰ ॥ मास्थुतुरश्वाश्वतेरथाः ॥२२॥ शतंशतंप्रतिरथंगजाहेमविभूषणाः ॥ गजंगजंचान्वहयाः सहस्रंप्र शां॰ ३९ ॥
॥ ८४ ॥ तिवाजिनं ॥२३॥ अंतरेक्षौसहस्रंपौ यश्चतनामहत्तपः ॥ गंगायापितृवर्त्मानिमेख्याता भागीरथीति
सा ॥२४॥ तथादिलीपोराजासौ क्रतुरोधाः प्रतिक्रतु ॥ सहस्रंवारणान्हैमान्दक्षिणाम्रामवान्किलः
॥२५॥ सौवर्णोयन्महायूपैनन्दतुदेवगणप्रकाः ॥ जयुध्यपरंसहस्राणियज्ञोतेनाद्भुतंजगत् ॥२६॥ ना
नीर्यन्तवपःशाल्वादिलीपस्यनिवेशने ॥ स्वाध्यायघोषो ज्याघोषो दीयतामितिचध्वनि ॥२७॥ ददौपश्च
महायत्नेवस्कंधांवंकनेभूतलाम् ॥ ब्रासणोभोमहाबाहुर्नृतलंसर्वंचकारयः ॥२८॥ मांधातासीतथा
राजा १ पदराज्ञ समुद्भवः ॥ युवनाश्वोदराज्जातस्तेजोरूपवितयीपुरा ॥२९॥ देवैरुक्तेमात्रमानावार्तके
धास्यत्ययमितस्य ॥ मांधातेतास्तमयवामांधातास्यत्तनीगभवन् ॥३०॥ योश्वमेधसहस्रेणराजस्
यज्ञातेनच ॥ र्जनेतच्चददौमस्त्रान्हैमान्नोहितसंज्ञितान् ॥३१॥ शातपोजनदीघोस्तुंगीस्यापेकयो
जनम् ॥ यश्चसर्वानृपान्जित्वा ग्रामत्वयमुगवणादिकान् ॥३२॥ यावत्सूर्यनउदेतिसायावच्च प्रतिष्ठति
॥ सर्वंतद्यौवनाश्वस्य मांधातुःक्षेत्रमुच्यते ॥३३॥ तथाययातीराजासीदाःसहस्रंक्रतूनुरा ॥ चक्रेशतं
वाजपेयानुजित्वेपृथ्वींससागराम् ॥३४॥ शम्यापातेनवेद्याबद्देतरेणचताचता ॥ पुरःपुरोमहीचिर्चा ॥ ८४ ॥

चक्रेयःक्रतुरेद्विजैः ॥३५॥ वर्षपामासयोविप्रान्विविधैःकांचनपर्वतैः ॥ जपुरैस्तान्धेवांतैस
त्कारात्मवनंपयौ ॥३६॥ तथांवरीषोराजासीदीघुपोजतुराजपान् ॥ अयुतंयज्वनोविप्रात्रिया
र्थंसमहामखे ॥३७॥ ददौयधिष्टंविप्रेभ्योदक्षिणाविविधास्तुयः ॥ यत्तमारेनमृपालाःग्रासा,
मुक्तिसहस्रशः ॥३८॥ शशबिंदुर्नृपश्चासीत्त्विक्षेयस्या भवन्स्त्रियः ॥ दशाजक्षेत्रतनयाधन्विनो
हेमकंटकाः ॥३९॥ शतंकन्याराजपुत्रमेकैकंपृथगन्वयुः ॥ कन्यांकन्यांशतंनागाः प्रतिनागंशतं
रथाः ॥४०॥ शतमश्वाःप्रतिरथंप्रस्यक्तुंगोशतंतथा ॥ एतद्धनंब्राह्मणेभ्योयोश्वमेधेददौमखे ॥४१
गयश्चामूर्तरयोवर्षशतंयोहुतशेषभुक् ॥ वह्नेर्वरेणचाक्षीणवित्तःसाद्युस्तथाक् ॥४२॥ ददौ
चपौर्णमासेचचातुर्मास्येपुनःपुनः ॥ अजपद्ध्यमेधेनसहस्रंपरिवत्सरान् ॥४३॥ गवांशतंसहस्रंब्राह्म
णेभ्योयोददौप्रत्यहंनृपः ॥ सोमेनातर्पयद्देवान्कव्यैःपितृन्धनैर्द्विजान् ॥४४॥ दशाश्रामांवाजि
मेधेहेमीभूमिंहिरण्यताम् ॥ ब्राह्मणेभ्योददौयश्चगंगायाचानुमितामगाः ॥४५॥ तथासीत्कगरोराजा
यएकछत्रभूपतिः ॥ पुत्राःषष्टिःसहस्राणियस्यासनभूरिविक्रमाः ॥४६॥ योश्वमेधसहस्रेणतर्पया
मासदेवताः ॥ ब्राह्मणानांकामितानिपूरयामासचोद्गकः ॥४७॥ यःसदाकांचनस्तंभप्रासादस्व

॥स.जी.प्र.२॥ स्तत्रीमनम्॥ इत्थं हैमोपकरणैर्ब्राह्मणेभ्यो विभज्य च॥४८॥ यः कुबेरैः खनयामास पृथिवीं वशि ॥अ.३९॥
॥८५॥ तो नृपः॥ यस्य नाम्ना स कुण्डस्तु ख्यातस्त्वनुपागतः॥४९॥ एवमन्येऽपि बहवो रंतिदेवादयो नृपाः
॥ब्राह्मणप्रीणनात्प्राप्ताः प्राप्ता ऋद्धिं च दुर्लभाम्॥५०॥ अवमानाद्ब्राह्मणानां प्रनष्टा नहुषाद
यः॥ स्वर्गगाश्चापि राजानो देवा दैत्याः सहस्रशः॥५१॥ कथा चित्तरणे तेषां वर्तते भारतादिषु॥ त
स्मात्सर्वमेतद्धि विज्ञाय त्वान्नृपेशिति॥५२॥ तस्मान्नित्यं ब्राह्मणानां कुर्वीत प्रीणनं नृपः॥ श्रियोऽपि
निर्मदो भूत्वा भक्त्या सेवां यथाश्रियः॥५३॥ अन्येऽपि ये जनास्ते च ब्राह्मणानां महात्मनाम्॥ सर्वे
या पूजनं कुर्युर्मनश्छिन्नतास्तु विशेषतः॥५४॥ सुव्रत उवाच॥ इति भूमिपतिं स्वामि निजमंके तथा
ऽपरान्॥ गृहस्थांश्च ब्राह्मणानां शुश्रूषणमुपादिशत्॥५५॥ इत्थं स बोधितो राजा जनाः सर्वे च
तं प्रभुम्॥ मुदान्विता नमस्कृत्य तदाज्ञां शिरसादधुः॥५६॥ सुखयित्वा निजजनानित्थं तत्र ततो
हरिः॥ नैमिषं गन्तुं तीर्थमिति तानुक्त्वा निर्ययौ नृप॥५७॥ तद्देशजौकसैस्तु ततोऽनुयातो भक्तैरनेकैर्मु
निभिः परीतः॥ उपागमत्सिद्धपदं महात्मा क्षेत्रं पृथिव्यां प्रथितं पवित्रम्॥५८॥ इति श्री सत्संगिजीव
ने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे द्वितीयप्रकरणे मन्नालपपुरे ब्राह्मणप्रशंसायामरुत्तादिनृपचरि ॥८५॥

त्रनिरूपणनामैकोनचत्वारिंशोऽध्यायः॥३९॥ सुव्रत उवाच॥ चक्रे स विधिवत्स्नानं तत्र बिंदुस
रोवरे॥ दानानि दापयामास ब्राह्मणेभ्यो निजाश्रितैः॥१॥ हिरण्यं रजतं मुक्ता वासांस्याभरणा
नि च॥ ग्रामाश्च ताम्रपात्राणि द्विजेभ्यः समदीदपत्॥२॥ ब्राह्मणान्भोजयामास स्वादन्नैर्मनसः
प्रियैः॥ अन्यानप्यर्थिनश्चापि तोषयामास तत्र सः॥३॥ माघ्यां पौर्णमास्यां च तत्राऽभूदुत्स
वो महान्॥ समेतास्तत्र भक्तत्र नरा नार्यः सहस्रशः॥४॥ ते च तीर्थविधिं कृत्वा सभायां निशि सं
स्थितम्॥ सरस्वत्यास्तटे कृत्वा निषेदुः सर्वतः प्रभुम्॥५॥ विप्रक्षत्रियविट्शूद्रा वर्णिनो गृहिण
स्तथा॥ सकुजाः साधवश्चासंस्तन्मुखार्पितदृष्टयः॥६॥ प्रच्छन्नवासं तीर्थादौ धर्मं स विदन्नथ
तत्त्विशाद्विपुस्तं च प्राह सर्वान्नवीन्नृप॥७॥ ॥श्रीनारायणमुनिरुवाच॥ जनाश्च मुनयो भूयम
त्वः शृणुताऽऽदरात्॥ सर्वेषां वो हितं वच्मि तीर्थिकानां न्नृणामहम्॥८॥ इदं हि परमं क्षेत्रं तीर्था
नामुत्तमं मतम्॥ कर्दमेन तपस्तप्तमस्मिन्बिंदुसरोवरे॥९॥ ब्रह्मणो मानसः पुत्रः कर्दमः सप्र
जापतिः॥ तपसाराधयामास कमलाकांतमीश्वरम्॥१०॥ तस्मै प्रसन्नो भगवान्वरं दातुमिह
ययौ॥ तपसाऽतिकृशांगं तं सद्ददर्श प्रजापतिम्॥११॥ तत्स्वदर्शनादत्र पतन्नश्रुबिंदवः॥ बि

॥स०जी०टि० ख्यातेनाऽतिविख्यातमिदं बिंदुसरोवरम् ॥ १२ ॥ कर्दमाद्देवहूत्यां च कपिलोपि महामुनिः ॥ अत्रैव अ० ५० ॥
॥ ८६ ॥ जज्ञे यः शास्त्रं सांख्यज्ञानं निर्ममे प्रभुः ॥ १३ ॥ प्राप्ता सिद्धिं च ग्रामेऽत्र देवहूतिः सती जनाः ॥ तेन सिद्धप-
देत्युक्तं क्षेत्रमेतन्महर्षिभिः ॥ १४ ॥ यदा तीर्थं व्रजेद्भूमौ तस्य तस्य यथाविधि ॥ सेवनात्स्याद्यथोक्तं
वै फलं पुंसां न चान्यथा ॥ १५ ॥ अश्रद्दधानः पापात्मा नास्तिकोऽच्छिन्नसंशयाः ॥ हेतुनिष्ठश्च पंचै-
ते न तीर्थफलभागिनः ॥ १६ ॥ कामं क्रोधं च लोभं च यो जित्वा तीर्थमाविशेत् ॥ न तेन किंचिदप्राप्तं
तीर्थाभिगमनाद्भवेत् ॥ १७ ॥ यस्य हस्तौ च पादौ च जिह्वाशिश्नं मनस्तथा ॥ संयतं स्यात्तपो विद्या
स तीर्थफलमश्नुते ॥ १८ ॥ योऽक्रोधनोऽमलमतिः सत्यवादी दृढव्रतः ॥ आत्मोपमश्च भूतेषु स ती-
र्थफलमश्नुते ॥ १९ ॥ तीर्थे कार्यस्त्वोपवासः क्षौरं श्राद्धं सपिंडकम् ॥ विप्राश्च साधवो भोज्या देयं दा-
नं यथा धनम् ॥ २० ॥ तत्र क्षौरं तु व्रतिभिर्वर्णिभिर्जीवदेवकैः ॥ निषिद्धक्षौरकालेपि कारणीयं न
योगिभिः ॥ २१ ॥ नारीभिः पतिवत्नीभिः कारणीयं न तत्तथा ॥ दिग्मासाभ्यंतरे चापि तत्तीर्थे पुनरा-
गमे ॥ २२ ॥ येषु तीर्थेषु ये विप्रा भोज्याः पूज्यास्त एव च ॥ तेषां परीक्षणं तत्र कर्तव्यं नैव सर्वथा ॥ २३ ॥ दे-
वता यत्र या मुख्या तस्याः कार्यं तु दर्शनम् ॥ वासोभूषणनैवेद्यफलपात्रधनादिभिः ॥ २४ ॥ दरिद्रस्तु ॥ ८६ ॥

च यस्तीर्थं न गच्छेन्मंदिरे स्वयम् ॥ संमार्जनोपलेपादि साधुशुश्रूषणं तथा ॥ २५ ॥ महापूजाफलं
तेन सर्वदानफलं तथा ॥ स तु प्राप्नोति पुरुषः श्राद्धादेश्च न संशयः ॥ २६ ॥ पुण्यतीर्थेषु यत्कर्म मा-
नवैः क्रियते जनैः ॥ सहस्रगुणितं तद्धि जायते नात्र संशयः ॥ २७ ॥ कृतं तीर्थे स्वल्पमपि यत्सु-
पुण्यं तद्धि विवर्द्धते ॥ तथैव पापकर्मापि वृद्धिमाप्नोति देहिनाम् ॥ २८ ॥ अन्यत्र यत्कृतं पापं तीर्थे तत्तु वि-
नश्यति ॥ तीर्थे कृतं तु यत्पापं वज्रलेपायते हि तत् ॥ २९ ॥ तीर्थे कृतानां पापानां प्रायश्चित्तेन शो-
धनम् ॥ न जायतेऽतो भक्ताः स्नानं यन्नियमैः सह ॥ ३० ॥ शारीरं नियमं प्राहुर्ब्राह्मणा मानुष-
व्रतम् ॥ मनोविशुद्धिर्देवं च स्वयं रक्षेत्तु तीर्थकृत् ॥ ३१ ॥ योऽलुब्धः पिशुनः क्रूरो दांभिको विषया-
त्मकः ॥ सर्वतीर्थेष्वपि स्नातः पापो मलिन एव सः ॥ ३२ ॥ न शरीरमलत्यागान्नरो भवति निर्म-
लः ॥ मानसे तु मले त्यक्ते भवत्यंतः सुनिर्मलः ॥ ३३ ॥ विषयेष्वतिसंरागो मनसो मल उच्यते ॥ तेष्वे-
वाऽतिविरागोऽस्य नैर्मल्यं समुदाहृतम् ॥ ३४ ॥ यैर्यैस्तीर्थे कृतं पापं नरास्ते ते पिशाचताम् ॥ डाकि-
नीशाकिनीभावं प्राप्ताः संति च योषितः ॥ ३५ ॥ तेऽत्र तीर्थकृतां छिद्रं पश्यंति वै दिवानिशम् ॥ दोष-
मप्यल्पकं दृष्ट्वा सद्यस्तेषु विशंति च ॥ ३६ ॥ पुमांसः कामयंते स्त्रीः स्त्रियः पुंसश्च तद्गतात् ॥ धन

॥स॰जी॰टि॰ जात्मेच हिंसायां प्रवर्त्तनेच ते ततः ॥ ३७ ॥ इत्थं तीर्थे महाविघ्ना वसंति स्मत उत्फुतान् ॥ भीतैः सनिय अ॰४०॥
॥८७॥ मै रेव स्थातव्यं मनस्समाश्रितैः ॥ ३८ ॥ स्त्रीणां निरीक्षणात्स्पर्शान्नर्मक्ष्वेला तिरिभिस्तथा ॥ सीयते स्कृत
तं पुंसां तीर्थेषु विदुषामपि ॥ ३९ ॥ एवं स्त्रीणां च सुकृतं परपुंवीक्षणात्क्षिणा ॥ नश्येत्तत्स्थैस्ताभिश्च
नियम्यानीन्द्रियाणि हि ॥ ४० ॥ क्रोधश्च सर्वदा त्याज्यस्तीर्थेषु तु विशेषतः ॥ अन्यथा सुकृतं सोपि भस्म
सात्कुरुते क्षणम् ॥ ४१ ॥ आपत्कालं विनाविप्रैर्ग्राह्यो नैव प्रतिग्रहः ॥ तीर्थेषु तु विशेषेण तप
स्तेजोहरो हि सः ॥ ४२ ॥ न भाषणीयमनृतं पुंसा तीर्थविचारिणा ॥ भेतव्यं जीवहिंसायाः सर्वथा पाप
कर्मणः ॥ ४३ ॥ स्नानसत्कर्मणा विष्णोरर्चाश्रवणकीर्त्तनैः ॥ स्मरणेन च दानाद्यैर्दिनैर्येन नवा मया
॥ ४४ ॥ इत्थं कुर्युर्हि ये लोके तीर्थयात्रानुमानवाः ॥ ते यान्ति वै तीर्थफलं नान्येषामिति निश्चयः ॥ ४५ ॥
॥ स्कन्द उवाच ॥ न रास्त्वित्थं हरिणा शिक्षिता सह वीनृप ॥ तथेति जगृहुः श्रीमाज्ञां कृतार्ग्वर्त्ते
ना अपि ॥ ४६ ॥ तत्राभ्विजं तीर्थविधिं विधाय स्वयं विधिज्ञः सह भक्तसंघैः ॥ आनंदयन्स्वान्नि
मानवैर्यानुपायवीविख्यनगरं मुनीशाः ॥ ४७ ॥ इति श्रीसत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे द्वि
तीयप्रकरणे सिद्धपुरक्षेत्रे तीर्थविधूपदेशो नाम चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४० ॥ स्कन्द उवाच ॥ सन्तिनु ॥८७॥

त्रिपदैः पुरार्थितः स्वैर्हरिर्धुनेति किल सयो निशाम्य ॥ वरनगरजनैः सहाभिजग्मुः स पदित्रवि
श्वगरीकसो जनास्तम् ॥ १ ॥ अधिकनरदयाच्युतां प्रभो स्ते निजहृदयेषु विदंतएव तस्य ॥ निजज
नहृत वेगिसैधवस्थं पथि ददृशुस्तमशेषनस्त्र वेधुम् ॥ २ ॥ प्रणम्य तं हरिमुदः पुरंते सहाययुस्ते
नन्नराधिपस्त्वम् ॥ वादित्रघोषैश्च विचित्रगीतैर्धरामराणां सह वेदघोषैः ॥ ३ ॥ विधाप्य तस्योचि
तवेशमवासं सहानुगस्याथ्य मुदं वतेनुः ॥ यथार्हमातिथ्यमवापुरेते त्वैतत्क्ष्लं स्वीयमनोरथस्य
॥ ४ ॥ सूर्यशर्मा मौक्तिकश्च वनमाल्युद्यमस्तथा ॥ अमूलः स्वाऽभिरामाख्यास्तमसेवंत वाडवाः ॥ ५ ॥
पीतांवरो गणेशश्च पुंजश्चैजादयोऽपरे ॥ भक्ताः शुश्रूषणं तस्य चक्रुः सहमुनेर्मुदा ॥ ६ ॥ दुर्ल्लभ
चीन्वजान्मे शाद्योदयकुमारिका ॥ कवर्णा पतिनीज्ञाना पुंजा धनवती तथा ॥ ७ ॥ श्रृंखला त्र
मुखाश्चान्या योषा धर्मे स्थिता हरिम् ॥ परिचेरुरतिप्रीत्या जनाश्च शतशोऽपरे ॥ ८ ॥ नवीनवस्त्रभू
षाभिर्वहुभिश्च धनैः प्रभुम् ॥ भक्ता आनर्चुरखिलागंधपुष्पादिभिश्च तम् ॥ ९ ॥ ब्राह्मणांस्तर्पयामा
सतत्रस्वामी सहस्रशः ॥ तथैव वरपुर्यां च भक्तान्नैर्विविधैर्नृप ॥ १० ॥ लड्डुकैर्मौक्तिकाख्यैश्च कंसा
रैर्घृतपूरकैः ॥ संयावपायसापूपैः शष्कुलीखाजकादिभिः ॥ ११ ॥ नानाविधैर्व्यंजनैश्च शाकैराम्रर

॥स०जी०द्वि० सद्भिः ॥ नोपयन्त्रद्विजान्सम्यक्सदुर्मैत्रापतिष्ठिपत् ॥ १२ ॥ सोऽहमासदर्पं ह्यस्यं भोजयामास अ०४२॥
॥९९॥ वाडवान् ॥ रथयात्रोत्सवं भूरिसंभारेण करोत्यसः ॥ १३ ॥ जनाः श्रीनगरस्यास्तमथैत्य प्रार्थयन्प्रभु-
म् ॥ स्वपुरागमनायैव तानुवाच ततो हरिः ॥ १४ ॥ जन्माष्टम्युत्सवं कर्त्तुं तत्रायास्याम्यहं स्वयम् ॥
सांप्रतं स्वपुरं यातेत्युक्तास्ते तु ययुर्नृप ॥ १५ ॥ सभायां प्रसहं वार्त्ताश्च परा ह्यल्पयानिशि ॥ एकांतध-
र्मसंबद्धाश्चकारस्सुखदा नृणाम् ॥ १६ ॥ आषाढशुक्लदशमीप्रदोषे जनसंसदि ॥ महामनस्वी भग-
वानत्राह भक्तानिदं वचः ॥ १७ ॥ एकादश्याः शुभारभ्य चातुर्मास्यमुपागतम् ॥ तप एवाऽत्र कर्त्तव्यं
यथाशक्त्यखिलैर्जनैः ॥ १८ ॥ जना ऊचुः ॥ कीदृक्तपोऽत्र भगवन् कर्त्तव्यं मानवैर्भुवि ॥ तत्कुमर्हसि
तत्त्वं त्वं धर्मवर्त्मप्रवर्त्तकः ॥ १९ ॥ श्रीनारायणमुनिरुवाच ॥ चातुर्मास्ये तपः कार्यं जनायत्तद्वदाम्य-
हम् ॥ इंद्रियाणां च मनस ऐकाग्र्यं परमं तपः ॥ २० ॥ ऐकाग्र्यं वासुदेवे तु पुष्टानां स्वेषिर्नरैः ॥ नेंद्रि-
याणां भवेत्तस्मात्कार्यं विषयवर्जनम् ॥ २१ ॥ ऐंद्रियेषु रसेष्वेकोऽपि नैकामुख्यो रसो मतः ॥ प्रयत्नतः
त्यजेत्स उपवासैस्तपस्यता ॥ २२ ॥ चक्रिरे चतुरो मासानुपवासानतो द्विजाः ॥ प्राचीनाः पुरुषाश्चा-
द्य केचित्कुर्वंति योगिनः ॥ २३ ॥ तथा कर्त्तुमशक्तैर्हि कृजावश्चाग्निविजैर्नरैः ॥ फलाहारः पयःपानं ॥९९॥

कार्यं नैकान्नभक्तं तत् ॥ २४ ॥ शाकमूलागोऽथवा कार्यः शाकाहारोऽथवा नृभिः ॥ दधिशाकास्तिल-
शाको घृतसागग्रुसद्भतम् ॥ २५ ॥ वर्ज्यं च श्रावणे शाकं दधि भाद्रपदे तथा ॥ दुग्धमाश्विनमासे च
द्विदलं मासि कार्त्तिके ॥ २६ ॥ वृंताकं च कलिंगं च मूलकं च करादाचन ॥ चातुर्मास्ये नैव भक्ष्यं वर्णि-
कजनेन तु ॥ २७ ॥ गोदानं वा स्वर्णदानमन्नदानं तथान्वहम् ॥ यथाशक्ति विधातव्यं गृहस्थैर्दंभ-
वर्जितम् ॥ २८ ॥ धारणापारणाख्यं च व्रतं श्रेष्ठमिहोदितम् ॥ गृहिभिस्त्यागिभिस्तच्च कर्त्तुं शक्यं महा-
फलम् ॥ २९ ॥ प्रव्रज्यमेतत्कर्त्तव्यं यौवने व्रतमुत्तमम् ॥ पुरुषैर्योषिनारीभिर्विधवाभिर्व्रतोषत ॥ ३०
॥ व्रतांगभूतानि यमान्वतसर्वपाद्योऽखिजाः ॥ पालनीयाः प्रयत्नेन श्रमणे वान्यथा भवेत् ॥ ३१ ॥
कर्त्तुं शक्तिमयेष्ठेव चातुर्मास्ये व्रतानि तु ॥ पुराणेषु कथितानि संति कार्याणि तानि वा ॥ ३२ ॥
सकामैर्वापि निष्कामैश्चातुर्मास्यव्रतानि तु ॥ स्वस्वशक्त्यनुसारेण कर्त्तव्यानि प्रयत्नतः ॥ ३३ ॥ स-
कामा प्राप्नुवंत्येव तत्तत्फलमसंशयम् ॥ निष्कामानां भवत्येव वासुदेवप्रसन्नता ॥ ३४ ॥ अंते ते व्रता-
नां समनुष्ठितानां संतर्पणं तां विप्रसती स्वशक्त्या ॥ विधेयमत्रोसहितं सुरारे स्तैर्नैव सर्वं फलमाप्य-
ते वै ॥ ३५ ॥ इति श्रीसत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे द्वितीयप्रकरणे विष्णुगरवत्सनगरयो-

श्रीसणभोजनानंदवर्णनं नामैकचत्वारिंशोऽध्यायः ॥४१॥ श्रीभगवानुवाच ॥ व्रतान्युक्तानि मासा-
न्यादृशवः कथयेऽनघाः ॥ कर्तव्यानि विशेषेण तामसीर्येर्विधिपूर्वकम् ॥१॥ आषाढशुक्लैकादश्यां चा-
तुर्मास्यव्रतमस्तु ॥ आदितो नियमो ग्राह्यः श्रीकृष्णव्रतिमानितके ॥२॥ अथवा कृष्णभक्तस्य ध-
र्मे दृढसंस्थिते ॥ पुरतो नियमो ग्राह्यः प्रातःस्नात्वेशतुष्टये ॥३॥ इदं व्रतं मया देव गृहीतं पुरतस्तव संनि-
धौ ॥ निर्विघ्नं सिद्धिमायातु प्रसादात्तव केशव ॥४॥ गृहीतेऽस्मिन्व्रते देव पंचत्वं यदि मे भवेत् तदा
तदस्तु संपूर्णं प्रसादात्तस्तीरयेत ॥५॥ एवं संप्रार्थ्य गोविंदमारभेत व्रतं शुचिः ॥ रक्षन्व्रतांग-
नियमांस्तु मान्नात्यान्न पयोनितम् ॥६॥ स्वभर्त्रनुज्ञया कार्यं व्रतं सधवयोषिता ॥ न स्वातंत्र्येण कु-
र्वीत विधाय कुजहं गृहे ॥७॥ अनुसृत्य स्वाधिकारं गृहिभिस्त्यागिभिस्तथा ॥ गृहीतव्यं व्रतं श्रीमा-
पाल्पे तच्च निरंतरम् ॥८॥ मासानां कान्यपदिनु देशकालानुसारतः ॥ वर्तितव्यं यथाशक्ति कृष्ण-
सर्वमवेतिपत ॥९॥ श्रीमद्भागवतप्रमुखपुराणस्यानुवासरम् ॥ कर्तव्यं श्रवणं नित्यं कीर्तनं वा-
पि पावनम् ॥१०॥ श्रवणे वा च कः पूर्णो व्रतांते निजशक्तितः ॥ ब्राह्मणाः साधवश्चापि भोजनीयाश्च
सादरम् ॥११॥ कीर्तने पावने चापि महापूजा रमापतेः ॥ अंते कार्या साधुविप्राभ्यर्चनादिच सिद्धिर

म् ॥१२॥ व्रतचयमिति प्रोक्तं पुण्यं कर्तव्यमादरात् ॥ दशमस्कंधमात्रस्य श्रवणादि व्रतं तथा ॥१३॥ कृ-
ष्णस्यार्चा यथालब्धैर्विकाजं पूपचारकैः ॥ कार्येति व्रतमस्यांते महापूजादि पूर्ववत ॥१४॥ कृष्ण-
स्तोत्रसहस्राख्यापाठः कृष्णप्रदक्षिणा ॥ कृष्णायसाष्टांगनतिः स्वशक्त्यैतिव्रतानि च ॥१५॥ शत-
दिसंख्ययामाजावर्तनं कृष्णमंत्रतः ॥ प्रतिघस्त्रं यथाशक्तिव्रतमेतत्परं मतम् ॥१६॥ अंतेत्वेषां
यथाशक्ति कृष्णस्य महदर्चनम् ॥ तत्र कृष्णार्चयज्जपेर विशेषोपि चाधिकः ॥१७॥ वैष्णवानां स-
मर्चा च प्रत्यहं चंदनादिभिः ॥ तद्भोजनं स्वशक्त्या वा सदन्नैरितिन्व्रते ॥१८॥ अंतेऽन्ययोर्महापू-
जा सर्वेषां कृष्णसेविनाम् ॥ यथार्हं वसनैः पात्रैश्च प्रीणनं भोजनादिभिः ॥१९॥ कामस्य च क्रुधो-
निरस्यमानूनस्य च वर्जनम् ॥ बुद्धिपूर्वं पालितिहिंसा वर्जनं सर्वथान्वहम् ॥२०॥ यजनं ब्रह्मचर्यस्य
सज्जनं चाप्यरं मतं ॥ लिहस्यैस्तवस्यायवर्जनं जवणस्य च ॥२१॥ व्रतान्येतानि कार्याणि युक्तानि
हरिपूजया ॥ पृथक्पृथग्यथाशक्ति नवंति हरितुष्टये ॥२२॥ एतेषां तु समासेनासाभिर्गिनां कृष्णसे-
विनाम् ॥ समर्हणां सविनयं वासः सभोजनादिभिः ॥२३॥ श्राधाम्येन मयोक्तानि व्रतान्येतानि सर्व-
यः ॥ कृष्णसंबंधि धर्मो यस्तद्व्रतमेव परं मतम् ॥२४॥ पुराणादिषु योक्तानि काम्यान्यपि व्रतानि तु ॥ ना-

॥ स॰ जी॰ द्वि॰ निषेधानि मे तानि तु त्याज्यफलदस्त्वतः ॥ २५ ॥ विषयासक्तचित्तानां ग्राम्याणां तन्निवृत्तये ॥ यथा अ॰ ५२ ॥
॥ ८० ॥ नतुचि शास्त्रं तु तानि च विहितान्यहम् ॥ २६ ॥ कुसंगदोषात्तत्रासज्जंते कामुकानराः ॥ ततोल्प
फलमाप्नुते यांत्यंते संसृतिं किल ॥ २७ ॥ पशुपुत्रधनस्त्र्यादिसुखं प्रारब्धकर्मणः ॥ भवत्यतोत्र निष्कि
लश्रमयंति न तद्बुधाः ॥ २८ ॥ कृतेन कर्मणा येन भगवांस्तुष्यतात्वया ॥ श्रेयोर्थिभिस्तत्प्रयत्नेन कर्तव्यं स्व
हितेच्छुना ॥ २९ ॥ चातुर्मास्यव्रतं पीत्यर्थं याज्ञक्तापि नाचरेत् ॥ मम प्रीतो नीरयान्नभुक्त्या कीदृशो नि
युज्यापते ॥ ३० ॥ मदीयैस्तु विशेषेण व्रतेष्वेकेषु कव्रता ॥ अवश्यमेवैकतममपि कार्यं व्रतं दृढम्
॥ ३१ ॥ कार्तिके शुक्लपक्षे च द्वादश्यां शक्तितोर्चनम् ॥ विधाय कृष्णस्य ततस्तन्निवेद्यं तदग्रतः ॥ ३२ ॥
यद्व्रतं यथादेवं कृतं तत्वत्प्रीतये प्रभो ॥ न्यूनसंपूर्णतां यातु तेन तुष्टो भवेर्मयि ॥ ३३ ॥ एवं समाप्य निय
मं साधुविप्रादिभोजनम् ॥ विधाप्य पारणं कुर्यादिष्टैः सह मुदा व्रती ॥ ३४ ॥ ये पालयंति मनुजा निय
मानि हितान् सच्छास्त्रसाधुविहितान् जननार्दिताय ॥ ते यांति नूनमिह नूरिपशो गतिशुद्धिमंते स्व
च परमेश्वरमात्मधाम्नि ॥ ३५ ॥ इति श्रीसत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे द्वितीयप्रकरणे वि
ष्णुगरे चातुर्मास्यव्रतविधिनिरूपणनामा द्विचत्वारिंशोध्यायः ॥ ५२ ॥ सुव्रत उवाच ॥ नारायणमुने ॥ ८० ॥

वीक्ष्य विस्मिता स्तज्जनाधिप ॥ जना वटुरशत्रासाः पप्रच्छुस्ते प्रणम्य च ॥ १ ॥ जना ऊचुः ॥ व्रतोपवासनि
यमान्नामानुषे च तुरोत्तमाः ॥ कर्तुं न शक्तास्तैः स्वामिन् यत्कार्यं ब्रूहि तत्तु नः ॥ २ ॥ श्रीनारायणमुनि
रुवाच ॥ अशक्ताश्चतुरो मासांस्तपः कर्तुं तु ये नराः ॥ कर्तव्यं तैर्जनाभक्त्या पवित्रं कार्तिकं व्रतम् ॥ ३
॥ स्नानवर्यं कार्तिके मासि प्रातर्नक्षत्रदर्शने ॥ व्रतेच शक्तितः कार्यं तत्कृच्छ्रत्वमादरात् ॥ ४ ॥ आषा
ढ्याः समारभ्य कार्तिक्यवधि भक्तितः ॥ व्रतं मासोपवासाख्यं कार्यं चांद्रायणं तु वा ॥ ५ ॥ अन्यान्यपि
च कृच्छ्राणि कथयामि समासतः ॥ तेषु शक्त्यनुसारेण कार्यमेकमपि ध्रुवम् ॥ ६ ॥ शुक्लपक्षे चतुर्दश्यां
वारिमध्ये स्थितोऽनिशम् ॥ पिबन्नुपवसेदेव जलकृच्छ्रउदीरितः ॥ ७ ॥ दशाम्यां पंचगव्याशी त्वेकाद
श्यामुपोषणम् ॥ बिल्वमभ्यर्च्य यत्कुर्यात्तद्रिकृच्छ्र इतीरितः ॥ ८ ॥ अपः क्षीरं दधि घृतं सप्तम्यादौ पिबेत्
पृथक् ॥ एकादश्यामुपवसेत्कृच्छ्रः पैतामहो हि सः ॥ ९ ॥ चतुर्थ्यादि पयसः पानं त्रिदिनं च ततस्त्र्यहम् ॥ उ
पवासः इति प्रोक्तो मार्हेंद्रः कृच्छ्र उत्तमः ॥ १० ॥ अहं सुम्यत्त्वमश्नीयात्प्राप्तावकं चतुर्हं ततः ॥ त्र्यहं चोपवसे
द्यस्तु कृच्छ्रोयं वैष्णवीमतः ॥ ११ ॥ पंचरात्रं प्रतिपदः पयःपानं ततः परम् ॥ दधिपानं पंचरात्रं कृच्छ्रोयं ना
स्करालिधः ॥ १२ ॥ पंचगव्यं पावकं शाकं दधिक्षीरं घृतं जलम् ॥ पंचम्यादौ सप्तैतेः श्रीयात्कृच्छ्रः सांतपर्णको

॥स॰ ज्ञी॰ द्वि॰ मनः ॥१३॥ प्रजातत्रा विप्र दर्भान्वो दुर्वरैः कृष्टं तं पयः ॥ पिबेत्पय वा समुपवसेत्कृ० ॥ आग्नेयमुच्यते अ० ४८ ॥
॥ ५२ ॥ ॥१४॥ यो विप्रांवा तु जन्मग्रा जाज्यग्त्वा सप्तमीतिथिः ॥ एकादशामुपवसेत्स्वस्थो कृच्छ्रो यमीरितः
॥१५॥ त्र्यहं प्रातस्त्र्यहं सायं त्र्यहं कुर्यादयाचितम् ॥ त्र्यहं परं च नाश्नीयात्स्यान्नापत्सो यमुच्यते ॥१६॥ द्वा
दशाहोपवासेन पाराकः कृच्छ्र उच्यते ॥ कृच्छ्रमेभक्त्यान्वितान्येव व्रतानि फलदानि वै ॥१७॥ कृच्छ्रव्रता
नित्येतानि सर्वपापहराण्यतः ॥ कर्त्तव्यानि नरैर्भक्त्या कार्त्तिके तु विशेषतः ॥१८॥ ब्रह्मचारी गृहस्थो वा
वनस्थो वाथ भिक्षुकः ॥ कृत्वा चैतान्यवाप्नोति वैष्णवं परमं पदम् ॥१९॥ कृच्छ्राणि कुर्वन्सर्वाणि यत
वाङ्मनसेन्द्रियः ॥ धौतवासाः शुचिः स्नातः पूजयेत्कृष्णमन्वहम् ॥२०॥ अहिंसको दानरतो जपहोमप
रायणः ॥ पालयेद्ब्रह्मचर्यं च क्षमासत्यदयान्वितः ॥२१॥ व्रतरूपाणि सर्वाणि स्त्रीशूद्रादीनि सदा व्रती ॥ वि
प्रदत्तानि चाश्नीयात्स्वेच्छया न प्रकामतः ॥२२॥ कुर्वन कृच्छ्राणि मुक्तो चेत्स्तु धर्मपीडितस्तदा ॥ अमृतं तु ग
वां क्षीरं पाययेत्तं नरं द्विजः ॥२३॥ अशेनाम्बुः व्रतघ्नानि त्वापो मूलं फलं पयः ॥ हविर्ब्राह्मणकाम्या च
गुरोर्वचनमौषधम् ॥२४॥ यो येन विधानेन कार्त्तिके कृच्छ्रमाचरेत ॥ कृच्छ्रमभ्यर्च्य पञ्चि साधमिति ब्रह्मा
हनारदम् ॥२५॥ कृच्छ्राणि कर्तुं च नरः शक्नुयान्नैव यस्तु सः ॥ व्रतान्यन्यानि कुर्वीत यथाविधि यथाबलम् ॥ ५२ ॥

२६॥ मंचं च खट्वाद्विशयनं परान्नं मूलकं मधु ॥ तैलं कंच कलिंगं च बहुबीजं च वर्जयेत् ॥२७॥ प्रातःस्ना
नं हरेर्ध्यानं यथाशक्ति हृदासनः ॥ नित्यं सर्वः प्रकुर्वीत पूजां च मानसीमपि ॥२८॥ एकभक्तं च नक्तं च व्र
तं निर्जलवर्णं तथा ॥ अयाचितं फलं सागमपक्वान्नमेव च ॥२९॥ शाकत्यागं रसत्यागं तांबूलाभ्यंगव
र्जनम् ॥ दधिदुग्धसितासर्पिर्गुडतैलविवर्जनम् ॥३०॥ व्रतं च भूमिशयनं भूमिभोजनमेव वा ॥ मौनं पा
षाणशयनं तीर्थस्नानं व्रतं तथा ॥३१॥ गोविप्रसाधुसेवा चानियमः पत्रभोजनम् ॥ शिलायां भोजनं चैव
वस्याजीपाकविवर्जनम् ॥३२॥ अन्नदानं च गोदानं स्वर्णदानं च प्रसह्यम् ॥ तिलदानं दीपदानमित्युक्ता
नि व्रतानि वै ॥३३॥ तुलामकरमेषार्के प्रातःस्नानं विधीयते ॥ हविष्यं ब्रह्मचर्यं च महापातकनाशनम्
॥३४॥ नद्यां स्नानं विशेषेण कर्तव्यं कार्त्तिके नरैः ॥ तदभावे तडागे वा कूपे वा दुर्बलो नरः ॥३५॥ यः स्नास्य
नुदिने स्नानी भानुजातस्वभीः कृतः ॥ इमं मंत्रं समुच्चार्य मौनी स्नायाद्व्रती नरः ॥३६॥ कार्त्तिकेऽहं करिष्या
मि प्रातःस्नानं जनार्दन ॥ प्रीत्यर्थं तव देवेश दामोदर मया सह ॥३७॥ केतक्या वापि माजत्या मुनिपुष्पैश्च
वांबुजैः ॥ पूजनीयः प्रयत्नेन कार्त्तिके विष्णुरव्ययः ॥३८॥ कार्त्तिके नार्चितो यैस्तु कमलैः कमलेक्षणः ॥
जन्मकोटिष्विन वेन्नतेषां कमला गृहे ॥३९॥ तुलसीदललक्षेण कार्त्तिके योऽर्चयेद्धरिम् ॥ पत्रे पत्रे मु

॥स॰जी॰द्वि॰ मेधस्य सफलं जन्म भुवि पान्नरः ॥ ४० ॥ धात्री फलविलिप्तांगो धात्री फलविभूषणः ॥ धात्री फलकृताहारः मु ग॰ध॰॥
॥८२॥ च्यते संसृतेर्नरः ॥ ४१ ॥ धात्री छायां समाश्रित्य योऽर्चयेच्चक्रधारिणम् ॥ पुष्पे पुष्पे न वैन्यस्य राजसूयफलं
किल ॥ ४२ ॥ दामोदरं वनेऽभ्यर्च्य धात्रीवृक्षोपशोभिते ॥ पक्वान्नैस्तोषयेद्विप्रान्यः स विष्णुपुरं व्रजेत् ॥ ४३
॥ राजिकां मादकं क्षौद्रं कांस्यपात्रे च भोजनम् ॥ कार्तिके वर्जयेत्तैलं द्विदलं च विशेषतः ॥ ४४ ॥ माषमु
द्गमसूराश्च चणकाश्च कुलत्थकाः ॥ निष्पावा राजमाषाश्च त्याज्याः कार्तिकेऽखिलम् ॥ ४५ ॥ सजेत्पर्युषि
तं चान्नं संधितं मतिदूषितम् ॥ ऊर्जे सजेभूरणं च दिवा स्वापं तथाऽनृतम् ॥ ४६ ॥ विष्णुनामसहस्रस्य
पठनं च दिवानिशि ॥ कार्यमाकाशदीपस्य दानं चोर्जे निशामुखे ॥ ४७ ॥ यवान्नमृषिधान्यं वा नक्तमूर्जे
शुभं मतम् ॥ नीर्जो वैधो विधानं यो व्रतिना केनचित्क्वचित् ॥ ४८ ॥ कार्तिके मासि गृह्णीयादीक्षां भाग
वतीं नृपः ॥ स पुमान्मुच्यते नूनं जन्मसंसृतिबंधनात् ॥ ४९ ॥ तुलसीकाष्ठसंभूतामाजानुस्पर्शिपदे पिता का
र्तिके मासि या साऽवैनिसे धार्या तु वैष्णवैः ॥ ५० ॥ तुलसीकाष्ठसंभूते मालेकृष्णजनप्रिये ॥ बिभर्मि त्वामहं कं
ठे कुरु मां कृष्णवल्लभम् ॥ ५१ ॥ मंत्रेणानेन संप्रार्थ्य मालाधार्या तु भक्तितः ॥ कर्त्तव्यानि व्रतानीत्थं मूर्जमा
से विशेषतः ॥ ५२ ॥ एकेनापि व्रतेनेषु कार्तिके सुस्थितेन च ॥ चातुर्मास्यव्रतफलं पुरुषस्य भवेज्जनाः ॥ ॥८२॥

५३ ॥ व्रतोपवासनियमा यथाशक्ति ततो नरैः ॥ प्रीतये वासुदेवस्य विधातव्याः प्रयत्नतः ॥ ५४ ॥ कृष्णव्रत
उवाच ॥ एवमुक्त्वा भगवान्भक्तानारायणमुनिर्नृप ॥ विरराम च ते सर्वे प्यानंदं लेभिरे परम् ॥ ५५ ॥ ऊचु
श्चैतेनं च तुर्येपि मासान्पंच करिष्याम हव्रतानि ॥ इति प्रभुः सोऽपि तदा प्रसन्नः पुरद्युवासिजना
नऽशंसत ५६ ॥ इति श्रीसत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे द्वितीयप्रकरणे विष्णुगरे कार्ति
कस्नानादिव्रतनिरूपणनामा त्रिचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४३ ॥ कृष्णव्रतउवाच ॥ पुरद्वयीकृतोभक्तान्सुखयि
त्वाऽथ तान्हरिः ॥ ऋतुनाथ्यनभोमासि पंचम्यां निर्ययौ ततः ॥ १ ॥ प्रेम्णाऽनुयातो भक्तैस्तान्संनिव
र्त्य च वर्त्मनि ॥ ग्रामान्नृपोरामश्च सुखयन्भक्तान्श्रीनगरं ययौ ॥ २ ॥ प्रेम्णा यातमाकर्ण्य पौरा भक्तास्त
मभ्ययुः ॥ गीतवादित्रनिर्घोषैर्वाहनैर्विविधैः सह ॥ ३ ॥ पुरात्क्रोशार्द्धदूरे तमश्वारूढं विलोक्य ते प्र
णेमुर्दंडवत्सर्वे हर्षाश्रुप्लुतदृष्टयः ॥ ४ ॥ यथार्हमानितास्तेन रथानं तमादरात् ॥ पौराश्चारोहयामा
सुर्यान्द्वीश्च मुनिर्नृप ॥ ५ ॥ नानाविधानि वाद्यानि वादयंतस्तत्र मुदा ॥ गायंतस्तद्गुणानुच्चैः प्रावि
शन्नगरं नृप ॥ ६ ॥ आवासं तत्स्य महति नवीने वेश्मनि प्रभोः ॥ स मुनेः कारयामासुस्तत्राति च्य
मादरात् ॥ ७ ॥ यत्र मूलगृहे वासः पुरि तत्राऽभवद्धरेः ॥ तत्रापि सा प्रतोलीतु नवावासस्ततीर्यते ॥ ८ ॥

॥ स॰जी॰ प्र॰ ४ ॥
॥ ९३ ॥
अ॰ ५३ ॥

नस्तैर्नोऽन्यैर्बहुविधैर्मुनीनां पंक्तयश्च वर्णिनः ॥ प्रसहंतश्च पामामुखमक्तास्तेनगरीकस ॥ १९ ॥ नारा
यणं पुमूनुश्च नीलास्वस्वं निकेतनम् ॥ गंधतुष्यानर्घ्यवासोभूषणैर्ईविणोनव ॥ २० ॥ महद्भिरेव
संभारैर्जन्माष्टम्यां महोत्सवम् ॥ नकानेनीकरस्वामी भक्तिमार्गप्रपोषयन् ॥ २१ ॥ ब्राह्मणांस्तर्प
यामास तत्रसेवैः स्वभोजनैः ॥ सहस्रशो घृतेभ्योऽदाद्दक्षिणां नृपतिर्यथा ॥ २२ ॥ एकादश्यां समान
त्रमहस्मासी जनाधिप ॥ निवेदुस्तत्र पुरुषा योषितश्च यथोचितम् ॥ २३ ॥ वर्णिनश्च गृहस्थाश्च साधव
श्च परात्मयः ॥ हरेरनुचराः सर्वे तत्र मर्यादया स्थित ॥ २४ ॥ नच्छुनर्द्वादयः पौराग्रामाद्यः स्त्रियः
॥ भक्ताः सहस्रशोऽत्यैते तत्रोपविविशुः सुखम् ॥ २५ ॥ अभक्ताः कौतुकेक्षार्थं नगरौकसः सहस्रशः
॥ तत्रागत्याभितस्तस्थुर्हसंतो ऽकृतवंदनाः ॥ २६ ॥ विप्रेषु तत्रास्तत्रत्यास्तन्वैदांतशास्त्रिणः ॥ नैया
यिकाश्च तत्रौवैयाकरणसत्तमाः ॥ २७ ॥ मीमांसकाश्च योगज्ञाः काव्यालंकारवेदिनः ॥ वैदिकास्तां
त्रिकाश्चासन्पुराणज्ञाश्च भूरिशः ॥ २८ ॥ इत्थं सभायां तेसर्वे समेत्य पुरुषाः स्त्रियः ॥ निषण्णाश्च स्थिताः
केचिद्दासन्नुर्मीवदृश्यः ॥ २९ ॥ सद्वीमधमहापीठे निषसाद हरिः स्वयम् ॥ एकाग्रदृष्ट्या सर्वे पित
मेवैक्षंत भूपते ॥ ३० ॥ पीतास्यमीक्षमाणेषु मुनयस्तेषु केचन ॥ गृहस्थाश्च कतिचित्कमिचिद्यो ॥ ९३ ॥

षितोः पिच ॥ ३१ ॥ नारायणमुनेस्तस्य कृपयैवसहस्रशः ॥ लेभिरेतस्य धामानि सद्यएव समाधिना
: ॥ ३२ ॥ तेषु मांसश्च योषाश्च निर्निमेषविलोचनाः ॥ वभूवुर्निश्चलास्तत्र काष्ठपाषाणमूर्तिवत् ॥
३३ ॥ येनिषण्णानिषण्णास्तेस्थितास्त्वत्तंभवच्छिता ॥ भक्तास्तदानीतत्रासन्स्वर्णचैपकरौनिभः
॥ ३४ ॥ बहिः स्तब्धदृशः केचिदंतः पर्यस्तदृष्टयः ॥ आसन्समाधिनिष्ठास्ते स्वात्मलीनासुशृंत्तयः ॥ ३५
तान्विलोक्य जनाः सर्वे विस्मयं प्रतिपेदिरे ॥ हरेः प्रतापवत्वाः पश्चिलत्तुषं तत्तद्विद ॥ ३६ ॥ केचित्तु पौरा
विप्राद्याः शास्त्रज्ञाअप्यसहिष्यः ॥ समाधिभिद्दृशां दृष्ट्वा कुहकं मेनिरेहितम् ॥ ३७ ॥ स्वमतस्थापना
थैहिजयज्ञास्मिमेष्टिताः ॥ प्रतिज्ञुर्वतः केचित्तुनस्यरीक्षामकुर्वत ॥ ३८ ॥ ते ऽस्रंत केचिन्नाडीज्ञास्ते
षांनाडीः करादिषु ॥ केचिन्नत्वलेतंनिदधुर्वर्तिकितेषांपदादिषु ॥ ३९ ॥ पश्यंतस्ते मुकुंदाद्रिरहर्हूं चचिकि
त्सकाः ॥ अस्तुब्धलंवाः नजेनवीक्ष्याससन्नृत्राविस्मिता ॥ ४० ॥ केचित्तु रिकयाङुष्टास्तेषामंगविदा
रणम् ॥ कृत्वाप्यस्तुब्धतां रक्तं वत्साः प्रापुः सुविस्मयम् ॥ ४१ ॥ मीताः स्वकर्मणास्तेऽपपश्यंतश्च पर
स्परम् ॥ अपराधिनमात्मानं विदुर्योगेष्वरेस्वतम् ॥ ४२ ॥ नारायणमुनिं प्राहुः स्वामिन्प्रापंततस्थते ॥ वैर
यंतस्तु रः संस्तनश्च्युनर्द्वाहूनैंदिजा ॥ ४३ ॥ सोपितज्ञावमाज्ञायवलत्वानारायणं प्रभुम् ॥ उत्तेवकंज

ति पुरः कुर्वन्निति संज्ञापयन्द्विजान् ॥३४॥ भगवच्छास्त्रवेत्तारः श्रुत्वं न्ये ते द्विजास्तथा ॥ आकस्मिक
समाधीक्षाभूत्तां विस्मितमानसाः ॥३५॥ सन्ति भूमावत्र दूरे वेदान्तोपनिषद्गणान् ॥ श्रुत्वं ततः प्रत्यु
हं ते पाठं कुर्वन्ती मन्त्रानपि च ॥३६॥ अष्टांगं साधयन्त्येव केचिद्योगं तथाऽनिशम् ॥ तेषु तेषु न चैको
ऽपि समाधिमार्गं स्पृशते ॥३७॥ न चैतादृक्स्वरूपं तेषां कश्चिद्ग्रामपुरान्तरे ॥ पुरुषो वाऽपि नारी वा हृता
मासोऽप्यनेकधा ॥३८॥ अत्र त्वनेन हि बहवो हीनजातिभवा अपि ॥ समाधिनिष्ठां परमां प्राप्ताः स्वैरं तदी
श्वरे ॥३९॥ अनभ्यस्ताष्टांगयोगवेदान्तश्रवणादयः ॥ अप्येते दर्शनादेव लव प्रापुः परां स्थितिम् ॥४०
॥ समाधौ किं तु पश्यन्ति नराणते च योषितः ॥ अस्माकं महदाश्चर्यं वर्तते ऽत्र ततो वद ॥४१॥ सुव्रत उ
वाच ॥ इति तद्वाक्यमाकर्ण्य सहस्रभगवांस्तदा ॥ संदिग्धचित्तांस्तान् वै पौरांश्च प्राह कृपानिधिः ॥४२
हृत्वैतान् जाग्रतो यूयं सर्वान् पश्यत भो द्विजाः ॥ तत एव युष्मान्वक्ष्यन्ति समाधौ स्वसमीक्षितम् ॥४३॥ इत्युक्त
वैतांस्ताङ्कुः शाम्भिरासीज्जगद्गुरुम् ॥ नेत्रान्यबोधयितुं शक्ताः कृतप्रयत्नयं विभो ॥४४॥ अस्माभिर्दु
ष्टभाववत्वाद्दक्षिणास्यादिमिन्धुवम् ॥ पीडिताश्चापि नैवैत जाग्रता संकुलं महत् ॥४५॥ त्वमेवैषां ततः
सर्वान्कुरु जागरितान्प्रभो ॥ ततो वयं तान्नृक्ष्यामः समाधौ यत्समीक्षितम् ॥४६॥ ततो नारायणमुनि ॥५४॥

स्तानैक्षत समं ततः ॥ तावदुत्थाय ते सर्वे तं प्रणम्याग्रतः स्थिरे ॥४७॥ उत्थितांस्तान्स दृष्ट्वेति साश्च
र्यं शान्तिगणो द्विजाः ॥ यूयं पश्यत किं भक्ताः समाधौ ब्रूत तत्त्वतः ॥४८॥ समाधौ वीक्षितो यस्तु तत्स्मैव
स्वामिनोऽग्रतः ॥ आलापांगं द्रीत्वा विप्रांस्तानूचुः सर्वे पृथक्पृथक् ॥४९॥ केचिदाहुर्मया दृष्टो गो
लोकात्तमसः परे ॥ राधालक्ष्मीयुतः साक्षाद्दृष्टो ब्रह्मपुरे त्वयम् ॥५०॥ अमुना कर्महः पुंजेभ्युत्तदीपि
सुमीश्वरम् ॥ युक्तं सुरैर्नरैर्नाग्नैः वासुदेवमचक्ष्महि ॥५१॥ इत्यूचुः केचन जनाः केचित्तां श्वेतवस्त्र
चिरे ॥ अनेकमुक्तिसंयुक्ते गोलोके राधिकेश्वर ॥५२॥ रूपममूर्तिरसावेव रासमंडलमध्यगम् ॥ नारा
यणमुनिर्दृष्टो गोपगोपीनिषेवितः ॥५३॥ केचिदूचुर्महालक्ष्म्या विष्वक्सेनादिभिः सह ॥ महा वैकुण्ठ
लोकेऽयं दृष्टोऽस्माभिर्हरिः स्वयम् ॥५४॥ केचिदाहुर्वयं त्वेनं सलक्ष्मीकमचक्ष्महि ॥ विष्णुं वैकुण्ठलो
केऽवैसेवितं पार्षदोत्तमैः ॥५५॥ क्षीराब्धौ शेषपर्यंके श्रीसेवितपदाम्बुजम् ॥ योगस्वामिनमेवैन
मद्राक्ष्मेत्यूचिरे परे ॥५६॥ नरनारायणौ त्वेनं वयं तु बदरीवने ॥ अचक्ष्म हि तपस्यन्तमित्यूचुः केचन
द्विजाः ॥५७॥ हिरण्मयं पुरुषं वयं तु रविमण्डले ॥ नारायणमुनिं त्वेनमपश्याम महाद्युतिम् ॥५८
॥ इत्यूचिरे केऽपि विप्राः केचित्त्वाहुर्वयं त्विमम् ॥ अद्राक्ष्म यज्ञपुरुषं दीप्यमानेऽग्निमण्डले ॥५९॥ ए

वेयेयेयंयमातुर्जोकुतेते तदाश्रयम् ॥ ऐश्वर्यं वैभवं चापि माकुरुस्तेभ्यः सविस्तरम् ॥ ६० ॥ तदा ते
शास्त्रवेत्तारस्तथा पौराणिकादयः ॥ यथाज्ञाप्तं च ते तेषां श्रुत्वा पूर्विकमर्थं परम् ॥ ६१ ॥ तेः दृष्टा
श्रुतशास्त्राणां बाजानां योषितामपि ॥ यथा वक्त हृयः श्रुत्वा चिंतयामास आत्मनि ॥ ६२ ॥ अनधीत
पुराणा ह्यात्तेजा कुर्यथातथम् ॥ तस्माज्ज्ञमाधिरेते षां सत्य एव न संशयः ॥ ६३ ॥ अहो रे दृक्स्मा धि
वैं मया पदर्शनाद्भवेत् ॥ तस्मादन्यः प्रभुः कोपि नास्ति वेति सुनिश्चितम् ॥ ६४ ॥ यदेतेषामनायासा न्ना
डीः शास्त्राणां सूत्रकृपयन्ति ॥ सचेतद्भविल्लोकुस्मकृपेत्तन्नेतिकोवदेत् ॥ ६५ ॥ अयमेव ततः सासारी श्वरोना
ऽ संशयः ॥ अस्मा श्रयेण कल्याणं न वेदेवन वान्यतः ॥ ६६ ॥ इति निश्चित्य सते सर्वे तं प्रणम्य महाप्रभुम् ॥
तदाश्रयं चिकीर्षंतः मानिकर्माणि सस्मरुः ॥ ६७ ॥ जनानां वेचनार्थे हि यद्यत्कर्म पुरा कृतम् ॥ स्वेनैव
दंभन स्यादित्तत्स्मृत्वानुतेपिरे ॥ ६८ ॥ धर्माभासेन पापानि यानि यान्यभवन्स्वतः ॥ तानि तानि च
संस्मृत्य बभूवुः साश्रुलोचनाः ॥ ६९ ॥ कामक्रोधमदेर्ष्याभिर्यद्यत्पापं च जो भवत् ॥ कृतं तत्तच्च संस्मृ
त्य मूर्छिताः ऽ वलेभवन् ॥ ७० ॥ दृष्ट्वा मसन्तुता पश्चिदत्यमाना घसंचयाः ॥ हरिदर्शनमाहात्म्याद्बभूवुः
शुद्धचेतसः ॥ ७१ ॥ स्मृरेतेच विज्ञाय तत्क्षिप्त्वी यं मनः ॥ तेनत्राक्काधारयितुं तमेव शरणं ययुः ॥ ७२ ॥

साष्टांगं तं प्रणम्याग्र बद्धांजलिपुटा द्विजाः ॥ ऊचुस्त्वं कोसि भोस्वामिन् पाहि नो चोर संसृतेः ॥ ७३ ॥ प्र
त्युक्ता तेन मानद्रुल्लवासो विभूषणैः ॥ चंदनाक्षततुष्पस्रग्धूपदीपादिभिर्द्विजाः ॥ ७४ ॥ नीराज
नं विदधुर्नो घनसारेण तस्य च ॥ तालिका वादयं तश्च जगुरित्थं तदुच्चकैः ॥ ७५ ॥ जय देव जय देव
जय मंगलमूर्ते २ नारायण पुरुषोत्तम २ कृतनिजसुखपूर्ते ध्रुवपदम् ॥ प्राकृततमसपारे महसि
प्रथमाने २ श्रीराधासहितस्त्वं २ ब्रह्मपुरे मा ऽ ने ॥ श्वेतद्वीपतदोरे ः पुनरविरुध्वियुक्कै २ रमृतेधाम
निवृत्तो २ निवसति सिलमुक्कैः जय ॥ ७६ ॥ वैकुंठे पिरमापारवपेऽति विज्ञाजे २ रचिते स्वेन च विस्मु २
वैसस्मित्तमकाले ॥ चातुर्मास्यउदारे मृदुतरतनु शेषे २ श्रीराधावपि लक्ष्मा २ सेवित पश्चौ षेजय ०
॥ ७७ ॥ त्वं च हिरण्मयरूपी रविमंडल वर्ती २ नाना यज्ञपतिस्त्वं २ त्वज्जनत्रयवर्ती ॥ नरनारायणरूपी
बदरिवनधामा २ सुखपमितपसा जो कानू २ अघचयहरनामा जय ० ॥ ७८ ॥ गोलोकाधिपतिस्त्वं कृष्णः
कलिहर्ता २ राधासंग विहारी २ मुरलीरव कर्ता ॥ वैकुंठेमहतिस्त्वं हरिरसि सुखदाता २ रमया चापि
महसा २ सहितो ऽ खिलपाता जय ० ॥ ७९ ॥ योगेश्वर समकृजात्माश्रितजनभयहारी २ त्वमसि प्राण
भृतां वै २ निः श्रेयस्कारी ॥ तव च रणांबुजमेकं शरणं नः सर्वं २ सोऽन्वयमाधिकवेधा तव २ हरयदीर्म

॥स॰जी॰प्र॰ संजय॰ ॥८०॥ कृत्वा नीराजनं सर्वे मंत्रपुष्पांजलिं द्रुतः ॥ प्रणम्य प्रार्थयामासुः पाह्यस्मान् संसृते- अ॰४॥
॥९६॥ रिति ॥८१॥ अथ प्रसन्नो भगवांस्तानाश्वास्य सतां पतिः ॥ अभयं प्रददौ तेभ्यस्ते चाऽऽसन् स्वस्थ-
चेतसः ॥८२॥ तेऽपापानभवंतस्त्री पवित्रिश्युर्द्विजाः ॥ प्रसन्ना निजानात्मानं धन्यमेव च मेनिरे
॥८३॥ नानादेशस्थहरिभूपमख्यप्रभृतिभो द्विजाः ॥ सर्वे मदीया भवथ त्रासः कार्यो न संसृतेः ॥८४॥ दै-
वं पित्र्यं च धर्मं स्वं कुर्वन्तः कृत्स्नमादरात् ॥ दृढभक्त्या मदीयाध्वसंते तद्धामजस्यथ ॥८५॥ क्रतुव्रत
उवाच ॥ एवमुक्ता भगवता ते द्विजाः शास्त्रवेदिनः ॥ तमेव कृष्णं मानेनो विनयेनेदमब्रुवन् ॥८६॥
ब्राह्मणा ऊचुः ॥ नारायण हरे स्वामिन्मुमुक्षुः परमाप्नुय ॥ नृदेहलब्धिसाफल्यमशेषं वयमाप्नुमः
॥८७॥ वेदैः शास्त्रैः पुराणैश्च यत्स्वरूपं प्रतीयते ॥ स एव त्वमसीत्यद्य ज्ञातोऽस्माभिर्हि निश्चयः ॥८८॥
कृतकृत्या वयं जाता विमुक्ताः कर्मपाशतः ॥ शास्त्राण्यपि विप्र सर्वाणि त्वस्मरणानि तिधाधुना ॥८९॥
श्वेतद्वीपेऽच्यवैकुंठे गोलोके ब्रह्मपत्तने ॥ महावैकुंठलोके च बदर्यां क्षीरसागरे ॥९०॥ मेरुशृंगे च वीति-
होत्रस्य भास्करस्य च मंडले ॥ भिन्नं भिन्नं पुराऽऽविप्र वयमीश्वरमीश्वरं ॥९१॥ स सोऽसौ नेव समस्तोऽ-
साक्षितिनाऽद्योपि नृशिरः ॥ विद्वद्भिः पुरुषैः साकं कृतोऽस्माभिश्च तत्कृतो ॥९२॥ अधुनातु वयं स्वा- ॥९६॥

मिन्सर्वकारणकारणम् ॥ समाधिनिष्ठवचनैर्विदित्वामेकमेव हि ॥९३॥ स्वामिनारायण वि-
भो करिष्यामो वयं सदा ॥ तवैव कृत्स्नसेवास्य भक्तिं नवविधामपि ॥९४॥ दैवं पित्र्यं च यत्क-
र्म तु श्रेयं भवतोदितम् ॥ इच्छामो ज्ञातुं किंचित्त्वां श्रोतुमर्हसि त्वभो ॥९५॥ वर्णाश्रमाणामस्मा-
कं कृत्वा धर्मादृतः परम् ॥ दैवेन वापि पित्र्येण किंतु स्यात्कर्मणा फलं ॥९६॥ तस्माद्धि हातुमि-
च्छामः कर्म स्वं केशदं वयं विभो ॥ स्वर्गादितुच्छजोकल्पनास्मैवेत्ताऽस्मरंतरे ॥९७॥ तद्युक्तं वान यु-
क्तं वा पृच्छामस्त्वामिति प्रभो ॥ यथावदुत्तरं तस्य वक्तुमर्हसि तो भवान् ॥९८॥ क्रतुव्रत उवाच ॥ विद्वद्भि-
र्ब्राह्मणैरित्थं पृष्टो नारायणो नृप ॥ कृपाप्रसन्नः प्रशंसंस्तानभोवाच श्लक्ष्णया गिरा ॥९९॥ श्रीना-
रायणमुनिरुवाच ॥ यूयं धन्याः स्थ भो विप्राः श्रुतं हि सफलं कृतम् ॥ पुंसां भक्तिविहीनानां किं फ-
लं शास्त्ररूपैव कैः ॥१००॥ शास्त्रैर्यद्विहितं ध्येयं तद्भवद्भिर्विदितं किल ॥ श्रामण्यमपि यत्किंचित्तत्स्वार्थं सं-
हीस वेत्त च ॥१०१॥ भवद्भिर्यः स्वधर्मस्य वेदैः कस्यापि वाऽरवा ॥ त्यागः प्रोक्तः स तु मते विप्र तेनैव
न किंचन ॥१०२॥ यावद्देहस्मृतिर्नृणां भवेत्तावदतन्द्रितैः ॥ स्वस्वधर्मः पालनीयः सर्वैर्वर्णाश्रमो-
चितः ॥१०३॥ मद्विष्टानेव कर्माणि बुद्धिपूर्वं त्यजेत्सुधीः ॥ तान्येवैनं प्रदास्यंति समाधिविवशांप

॥स॰जी॰ प्र॰२ ॥९७॥

नः ॥२०४॥ मुक्तैरपि न हेयानि धर्मकर्माणि सर्वथा ॥ कुतो मुमुक्षुभिस्तर्हि नानिदेयानि मूढवत् ॥ अ॰४४॥
२०५॥ ये तु माहात्म्यमात्रेण मन्यन्ते ज्ञानमस्य वा धिया ॥ धर्मं त्यजंति ते नूनं ततो भ्रष्टाः पतंत्यधः ॥२०६
श्रीवासुदेवमाहात्म्यात्स्कांदीकादस्य विस्तरः ॥ भवद्भिरवगंतव्यो धिपाऽग्नाकुलपाः खिलाः
॥२०७॥ सुव्रत उवाच ॥ इत्युक्तास्ते हि द्विजास्तेन तत्पेशुः प्रणम्य तम् ॥ एवं भगवता तत्र प्रतापः
स्वस्य दर्शितः ॥२०८॥ प्रसह्य सभ्यास्वं धीजनानस्य धर्ममादिशत् ॥ पूर्वं शोधबुद्धिं लोकास्तस्य
चाश्रयमाचरन् ॥२०९॥ आनंदयन्भक्तजनान्धर्मेन किं न पोषयन् ॥ तत्रैवास हरिराजन्यवो
धन्युत्सवावधि ॥२१०॥ संतोष्य सर्वान्पुरभक्तान्सेवां तत्र प्रतिवासस्व धर्मसेतून् ॥ धर्मांगजो गजं
रराज धाम्नः स निर्ययौ श्रीनगरान्नरेश ॥२११॥ इति श्रीसत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे द्वितीयप्रकरणे श्रीनगरे भगवदतिप्रतापदर्शनाख्यानविद्विप्रकृतभगवदाश्रयनिरूपणनामा चतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥४४॥ सुव्रत उवाच ॥ ततः स भगवान्नाग्यान्नपतन्नाभिधं पुरम् ॥ नानारूपगणा-
कीर्णं जनाशयमनोरमम् ॥१॥ मसुरुतो भक्तजनैराज्ञाजिन्नीवनादिभिः ॥ तत्रत्यैरतिदूर्षेणाश्राप्त
जनराधिप ॥२॥ उपकंठे तडागस्य तत्रन्यग्रोधमंडिते ॥ आवासमकरोत्स्वस्य सहमुख्यादिभिरेभिः ॥ ॥९७॥

३॥ देवरामदयारामा वाशारामदयं तथा ॥ भयारामो गणेशस्तु तस्मै सेवं तवाइनाः ॥४॥ आज्ञाजि-
त्काकुजिद्गादासो जीवन ऊँकरो मनोहरो राजजिद्विसाद्या वैशाखभावुकाः ॥५॥ रत्नयातातथा
रक्षारामानवरपादयः ॥ योषा प्रसादरं तस्य परिचर्यामकुर्वत ॥६॥ आतिथ्यं विदधुः सम्यग्भ-
क्तास्तस्य च पूजनम् ॥ उवास सुखं तत्र स रुरुवयन्निजसंश्रितान् ॥७॥ संभारेणैव महता तत्रैशैवेच-
वैष्णवम् ॥ यज्ञेनारायणमुनिश्च कारसद्वृत्यस्पृथक् ॥८॥ तयो रुरुवयोः कार्येनान्विकेनैनकार-
सः ॥ मुख्यमासाजितं चापि जीवनेन्वजने श्वरः ॥९॥ अश्वीजग्राममवसत्तिनकं वेणीभयाभिधम् ॥ वे-
श्यपवर्यं च तेसर्वे से वपा तोषयन्हरिम् ॥१०॥ विद्वुषो ब्राह्मणांस्तत्र सर्वान्कृत्वा तु पूजनं च ॥ तेषामेव हि
सन्मानं कारयामास सर्वतः ॥११॥ सहस्रशो द्विजान्सम्यग्भोजयित्वेष्टभोजनैः ॥ दक्षिणाभिश्च व-
स्त्रैश्च तोषयामास तान्प्रभुः ॥१२॥ पुष्पमय्यां वारिकायां न्यग्रोधेऽपाति विस्तृते ॥ निचद्रायां स दोला-
यां भक्तास्तं च मपादयन् ॥१३॥ मुनयस्त्रिजनाः सर्वे चातुर्वर्ण्यास्तमीश्वरम् ॥ हृत्वाऽमितो निविदुश्चोपि-
तोपिसहस्रशः ॥१४॥ तत्र भक्ताः पुपूजुस्तं चारुकेसरचंदनैः ॥ कुंकुमागुरुकस्तूरीघनसारादिभि-
श्रितैः ॥१५॥ अखंडैरक्षतैः श्वेतैः पुष्पैर्बहुविधैस्तथा ॥ पुष्पगुच्छैः स्वर्णवर्णैरवतंसैश्च शेखरैः ॥१६

॥ स॰ज्ञी॰टि॰ वस्त्रैर्बहुविधैः सूक्ष्मैर्मृदुस्पर्शैर्महाधनैः ॥ हेमरत्नाद्यलंकारैर्मुक्ताहारैर्मनोहरैः ॥ १७ ॥ उपहा अ॰ ४५ ॥
॥ ५८ ॥ रैर्बहुविधैः स्वर्णमुद्रादिभिस्तथा ॥ अभ्यर्च्य रात्रिं कंहत्वा नत्वा तेन त्वं वंदिरे ॥ १८ ॥ एतस्मिन्नंतरे
कश्चित्स्तु दश्यास्कैरुपासकः ॥ नत्वा विप्रः कौचकाख्यः समायान्मसंसदि ॥ १९ ॥ बुराम दाघूर्णमान
नयनैर्यत्तिवर्णिभिः ॥ पुष्कौमीनैः स्निग्धैर्वैष्यु तुभिः स्वपुरस्कृतैः ॥ २० ॥ चतुर्भिः सेवकैर्युक्तः स्निह
रतिजकाकिलैः ॥ काम्यायसंनवजयंदयदाहोस्कमंत्रितम् ॥ २१ ॥ स्वाभोणपरखंडेन व ठौस्मीषा
स्निपुत्रैः कः ॥ मुखनिर्यन्मद्युगंधिवायुरूषितसज्जनः ॥ २२ ॥ कुल स्त्रीपुष्पसंमिश्रकाश्मीरकृतचंदक
: ॥ स्ववामिन्हितकार्यासः कृतजीरकचवेणः ॥ २३ ॥ मार्जाराखिचिता मस्मचतुर्मार्गरजोमजैः ॥ जो
हमापाशिमिपुंस्काकंवेपीरजिकां दधत् ॥ २४ ॥ स तैजसंयतकचत्रपामोणसूत्रबंधनः ॥ दधज्जो
चनापोः प्रांतेहनूमत्तैलकज्जलम् ॥ २५ ॥ दधन्निंहरतिलकंकर्णेशृंगारकाकृतिः ॥ सुमंत्रमापमु
ष्टिमुद्गंधिवसनोऽशुचिः ॥ २६ ॥ स तैलसिंदूरसाजिसंजो हविस्मूलकम् ॥ विप्रलकरांसपरशुद्ध
मंत्रितमजांकितम् ॥ २७ ॥ सूत्रैश्चगंधलिखितैकाजीयंत्रसमंत्रकम् ॥ कौशेयपेयपानं दधक्करा
कैरश्वेतैः सह ॥ २८ ॥ आतमीषणारक्ताक्षःसिद्धमन्योऽतिदर्पवान् ॥ दंदह्यमानसर्वांगःक्रोधमत्सर ॥ ५८ ॥

वह्निना ॥ २९ ॥ आक्रम्यागमहाविघ्नं नेतुनारायणं मुनिम् ॥ तत्रागत्य समामध्ये निषसादांगकृता
नतिः ॥ ३० ॥ तिर्यग्दृश्यासदः संस्थान्पश्यन्नेव महामुनीन् ॥ साशंकमानसोऽपश्यद्भगवंतं पुनः
पुनः ॥ ३१ ॥ पापसंभावणो दोषं जानन्नेलोकगवज्जनाः ॥ नाऽभाषंतलदाकेपितेनसाकं सभासदः
॥ ३२ ॥ शिष्यास्तस्य तदा प्रोचुरहो आसः कलियुगे ॥ नाद्रियंते यतः सिद्धान्साधवोपीहशान्निह ॥
३३ ॥ अथवा सद्गुरुरूपं विना च ब्रह्मदर्शनम् ॥ कुतः स्यात्साधकत्वालोकेनिर्मजाः शानिनामिह ॥
३४ ॥ अहो गुरुर होभाग्यमस्माकं धरणीतले ॥ येषां मुक्तिस्स्वमस्कथा पानिस्समंजसा ॥ ३५ ॥ इति ते षां
वचः श्रुत्वा तादृग्गुरुप्रवर्तितम् ॥ अधर्ममुच्छेदपितुं ज्ञातः प्राहहरिर्हसन् ॥ ३६ ॥ के यूयं कुत आ
याताः किं प्रयोजनमत्र वः ॥ उपाध्येदैवतं कोवश्शास्त्रं किं चाऽस्ति वप्रियम् ॥ ३७ ॥ एतच्छ्रुत्वा हरे
र्वाक्यं कौचकौ निजचेतसि ॥ अचिंतयत्तृष्णां तत्र लज्जापोऽस्कमानसः ॥ ३८ ॥ एनमेवैष्णवं प्राज्ञ
रहोमंदधियो जनाः ॥ पोतिप्रसिद्धं लोके पुमामप्येषन वेत्ति वै ॥ ३९ ॥ बाला अपि जना लोके विदु
र्मामतिभास्करम् ॥ तमप्येष न जानातिनत्वाऽसौ यौनवानपि ॥ ४० ॥ अहो वैतं विजेष्यामि राततमीज्ञा
नयंमम ॥ चर्मंतु शप्रसादेन दृढ़कौजागमेन च ॥ ४१ ॥ इति संचिंत्य शिष्यान्स्वान्कृंसद्धैरयहृज्ञा

स्वनामादित्तनस्तेच भेतुर्हैशाक्तगनस्तति म्॥४२॥कौलकशिष्या ऊचुः॥महादीक्षामहापानगु
रवः कुलयोगिनः॥एते संति महासिद्धा ब्रह्मस्थिदा यतिवर्णिनः॥४३॥नैते केनापि भाषंते दिवा
सद्भिर्मौनिनः॥भिक्षौ साक्षान्महाशक्त्या वदंति रमयंति ताम्॥४४॥वयं च सिद्धपुरुषाः कौलाग
मविशारदाः॥अस्माकं च न रैणगणां गुरुराडेष कौलकः॥४५॥उद्दामा पैकतरणेः सहस्रनगीनः
॥प्रतिपाम विद्यागुल्पो गुरोः शिष्यस्तु तुःपिवः॥४६॥प्रमादादः स्व च हवोराजानो ब्रह्मसंदर्शनम्
प्रातुः सद्योमहानंदं सर्वत्र समदर्शिताम्॥४७॥नैत तु अः कोपि लोके मिदं दुर्लहं निश्चितम्॥मका
रपंचकाचार्यैः कौलविकुलपावनः॥४८॥एनं विदंति सर्वेपि भुविभास्करगे स्थितम्॥स्यात तत्वमी
श्वरत्वेन नवैसीलद्भुतं महत्॥४९॥उपास्महे वयं साक्षाद्देवीं त्रिपुरसुंदरीम्॥कौलागमः प्रमाणं
नः सर्वशास्त्रशिरोमणिः॥५०॥योगी चेन्नैव भोगी स्याद्भोगी चेन्नैव योगवित्॥योगभोगात्मकं कौ
लं तस्मात्सर्वाधिकं मतम्॥५१॥शैवं वैष्णवं बौद्धादि दर्शनान्यपि न क्वचित्॥भजेते मानवा निःसंशयं थ
या सफला निहि॥५२॥महापापवशान्नृणां तेषु बौद्धाभिजायते॥तेषां हि सम्फतिनास्ति विना कौ
लनिषेवणम्॥५३॥सुव्रत उवाच॥इति तेषां वचः श्रुत्वा भगवांस्तन्मतांतकः॥पप्रच्छ तेषां सिद्धांतं

भिक्षाकरि च मुक्तिवित्॥५४॥श्रीनारायणमुनिरुवाच॥अपूर्वं पंथं श्रुत्वा वाणीं भवतां भोस्तु तुःपिवाः
॥सिद्धांतं ब्रूत युष्माकं सप्रमाणं च तत्फलम्॥५५॥कौलकशिष्या ऊचुः॥अस्माभिर्लोकगुरवः
शाक्तहृद्विविदितः पुरा॥विज्ञातोऽस्य गृहं तु सेवैर्मिजाकरितिनिश्चितम्॥५६॥त्वया यस्तु त्वा
लेत्तलुरहस्यं न संसदि॥वक्तव्यं कथमस्माभिर्वाच्यावाच्यविशारदैः॥५७॥उत्तरं यदि नो चेत्त
न तेर्जुनैहि त्वदाश्रिताः॥मूर्खानस्मान्विजानीयुर्गुरोश्चाप्यज्ञता भवेत्॥५८॥एते च सिद्धपुरुषा नि
र्विकल्पसमाधयः॥अज्ञा भवेयुः सर्वज्ञा महापानगुरूत्तमाः॥५९॥अतो यथा वास्ति सिद्धांतं ब्रूमस्ते
कौलसंमतम्॥सदा स्वानामपि न वेत्तत्र स्फुटालवेवपत्॥६०॥शास्त्रवाक्यविना नैव शास्त्रज्ञस्य
न वेत्तव निश्चयीः तोऽत्र कथ्यंते कौलशास्त्राः शांकरोत्कयः॥६१॥इति श्रीसत्संगिजीवने नारायणच
रित्रे धर्मशास्त्रे द्वितीयप्रकरणे जयतलपुरे स्थितेऽशाक्तमतसंखडने पूर्वपक्षत्वेन कौलमतनिरूपण
नामा पंचचत्वारिंशोऽध्यायः॥४५॥श्रीनारायणमुनिरुवाच॥यूयं हि महापापा लोके धूर्ताः स्थपतिताध
माः॥अप्रमाणमसच्छास्त्रं युष्माकं मुख्यमस्ति यत्॥१॥केनचिन्महापैनैव पापग्रंथीकृते दिवः॥
सच्छास्त्रं सम्यग्मोसेवनतोऽत्र प्राप्यन्ते वहि॥२॥ब्रह्मसज्ञानं सुरापानाद्भवेत्तर्हि कुतः श्रमः॥पूर्वमेह

॥स॰ गी॰ द्वि॰ त्रिर्मुनिभिस्तपसः क्रियतेशु या ॥३॥ मद्यपानां कुलान्येव पञ्चचारीनि संतति च ॥ प्राप्नुवंति कथं ने ऽ॰ ४६॥
॥१००॥ व मुक्तिं तानि पञ्जपि याः ॥४॥ आमिताः केन पूर्वं वै कथं प्राप्ता अस्पृ दुर्धियम् ॥ एकवर्गं जगत्कर्तुं
किं वा सृष्टाः स्वयंभुवा ॥५॥ आर्षग्रंथस्थिता श्लोकान्मद्यपाननिषेधकान् ॥ सप्रमाणान्मसिद्धां
स्तास्तै ब्रूय यथ्रुवम् ॥६॥ गौडी माध्वी च पैष्टी च विज्ञेया त्रिविधा सुरा ॥ यथैवैका तथा सर्वा न पा
तव्या द्विजोत्तमैः ॥७॥ स्वायंभुवो मनुरिति सुरापानं निषेधति वचनं यात्तवन्त्रूस्मस्मृपतां च तद्
र्यकम् ॥८॥ अज्ञानात्तु सुरां पीत्वा रेतो विण्मूत्रमेव च ॥ पुनः संस्कारमर्हंति त्रयो वर्णा द्विजातयः ॥
९॥ पानसंज्ञास्तु माधूकं खार्जूरं तालजमैक्षवम् ॥ मधूत्थं सैरमारिष्टं मैरेयं नालिकेरजम् ॥१०॥ स
मानानि विजानीयान्मद्यान्येकादशैव तु ॥ द्वादशं तु सुरा मद्यं सर्वेषामधमं स्मृतम् ॥११॥ एवं पुल
स्त्योऽपि मुनिर्मद्यपानं निषेधति ॥ तत्राथ धर्मपदे पाणे पुष्पाभिः कृतं तत्तमः ॥१२॥ ऊर्ध्वाम्नायः प्रमा
णं चेन्न वर्तां तर्हि मद्यपाः ॥ श्रुतीः प्रमाणयत्र किंत्स्वी शर्यामद्यु आत्मनः ॥१३॥ असंदेवतातः शास्त्र
यो श्राकं धूर्तकल्पितम् ॥ सर्वेशास्त्रविरुद्धत्वादप्रमाणं मतं हि वः ॥१४॥ अस्त्रू वर्णं तरकथा न व
द्भिः ब्राह्मणैः कथं ॥ निःशंकं पीयते मद्यं वेदशास्त्रविगर्हितम् ॥१५॥ स्वपचादिसुखोच्छिष्टं पीत्वा ॥१००॥

च पतिता धमाः ॥ दृष्टय थ्रेतु तौ पूर्वं ब्रह्मसत्त्वेनाविप्रताम् ॥१६॥ ब्रूत पूर्वं च विप्रस्य सुरापान॰
विधायकम् ॥ एकमेवापि वचनमार्षग्रंथे यदि वेद्यदि ॥१७॥ अहं त्वेतन्निषेधस्य वाक्यान्यद्य स
हस्रशः ॥ ब्रूयामार्षाणि सर्वाणि सप्रमाणानि मद्यपाः ॥१८॥ यक्षरक्षः पिशाचान्नं मद्यं मांसं सं सु
रासवम् ॥ तद्ब्राह्मणेन नात्तव्यं देवानामश्नता हविः ॥१९॥ इत्यादीनि बहून्येव स्मृतिवाक्यानि सं
ति वै ॥ याणितं च सुरापानं महापातकपंचके ॥२०॥ सुरां वा घृतगोमूत्रपयसामग्निसन्निभम् ॥ सु
रापोऽग्नितप्तं पीत्वा मरणाच्छुद्धिमृच्छति ॥२१॥ अज्ञानात्प्राश्य विण्मूत्रं सुरासंसृष्टमेव च ॥ पुनः
संस्कारमर्हंति त्रयो वर्णा द्विजातयः ॥२२॥ सुरां पीत्वा द्विजो मोहादग्निवर्णां सुरां पिबेत् ॥ इत्याद्यज्ञा
नपानेऽपि स्मर्यते तस्य निष्कृतम् ॥२३॥ पुनः पुनः प्रपिबतां युष्माकं बुद्धिपूर्वकम् ॥ न विष्णुतिग
तिः कावा जनानामात्मतामधः ॥२४॥ अगम्याः परयोषा हि तत्संगं ये तु कुर्वते ॥ तेषां च वेदनां
तीव्रां वक्ष्मि नागवतोदिताम् ॥२५॥ यस्त्विह वा अगम्यां स्त्रियमगम्यं वा पुरुषं योषिदभिगच्छति
तावमुत्र कशया ताडयंतस्तिग्मया सूर्म्या लोहमय्या पुरुषमालिंगयंति स्त्रियं च पुरुषरूपया सू
र्म्या ॥२६॥ कृष्ण उवाच ॥ इति वाचं भगवता प्रोक्तां मानुत्यते द्विजा ॥ अथाज्ञात्पुत्तरं दातुं त्वं पी॰

मांसभक्ष्यमद्यपः ॥ २७ ॥ हरिशाम्भिन्नमर्मा ग्यगुरुस्तेषां रुषान्वितः ॥ तमुवाच महाकालीपानपा-
त्रकरो ऽस्मरन् ॥ २८ ॥ किंच कुरुवाच ॥ अस्मन्मते ऽपि दोषो ऽस्ति सुरापाने तथा सुतो देवप्रसादमद्यादेः
शास्त्रे नैकान्ति दूषणम् ॥ २९ ॥ यज्ञेषु ब्राह्मणैर्मद्यं मांसं देवनिवेदितम् ॥ यथेष्टं भक्ष्यमित्याह वेदस्तत्रा-
स्ति किल्बिषम् ॥ ३० ॥ या वेदविहिता हिंसा न सा हिंसेति कथ्यते ॥ रहस्यमित्यायुज्ञात्वा दृष्यग्नु-
नः कथ्यम् ॥ ३१ ॥ भारते च पुराणे ऽपि सुबहवो ब्राह्मणा अपि ॥ मद्यपानां सभक्षाश्च श्रूयन्ते स्वेष्टयोषितः
॥ ३२ ॥ मार्कण्डेयपुराणे च समस्तानां प्रशंसनम् ॥ यथा चन्मद्यमांसादेः कृतमस्ति नवेत्तिनत्तु ॥ ३३ ॥
कुव्रतउवाच ॥ अप्रमाणं निरंग्रंथांस्तान्नास्तिकाग्र्यवेदिकम् ॥ जुगेनाखिलमार्गे तं ब्रुवंतं दूरितु-
श्चिवान् ॥ ३४ ॥ श्रीनारायणमुनिरुवाच ॥ देवा हिंसालिकाः प्रोक्ता राजसा दैत्यदानवाः ॥ तामसा रा-
क्षसाद्याश्च पुराणे ऽस्मागमेषु च ॥ ३५ ॥ पयः सर्पिश्चामृतान्नमन्नं देवप्रियं मतम् ॥ दैत्यानां राक्षसा-
दीनां सुरामांसासृगन्नं प्रियम् ॥ ३६ ॥ आदिराजेन पृथुना दोहिता अत एव हि ॥ स्वस्वान्नेष्टकृतः सर्वे पृथि-
वी धेनुं रूपिणीम् ॥ ३७ ॥ कृत्वा वत्सं स्फरगणा इन्द्रं सोमं महर्षयः ॥ हिरण्मयेन पात्रेण वीर्यमोजो वजं
पयः ॥ ३८ ॥ दैतेया दानवा वत्सं प्रल्हादमसुरर्षभम् ॥ विधायायस्तु हस्त्रसीरमयः पात्रे सुरासवम् ॥ ॥ १०१ ॥

३९ ॥ यक्षरक्षांसि भूतानि पिशाचाः पितृजोनागताः भूतेशवत्सा दुदुहुः कपाले क्षतजासवम् ॥ ४० ॥ इत्थं
श्रीमद्भागवते ऽपि पुराणे प्रतिपादितम् ॥ नैवेद्यार्हं न देवानां मद्यं मांसं ततो मतम् ॥ ४१ ॥ राजसानां ता-
मसानां मद्यमांसाशने रुचिः ॥ स्वाभाविकी वर्त्तते ऽतो विधिरप्येषां न वर्त्तते ॥ ४२ ॥ यत एव तनोर्हिं-
सां नित्यहिंसानि वृत्तये ॥ वेदो ब्रूते न तत्र स्यादहिंसा वेदस्य कर्हिचित् ॥ ४३ ॥ भारते च पुराणे ऽपि प्रोक्त-
मादौ प्ररोचनम् ॥ अहिंसा परमो धर्म इत्येव स्थापितं ततः ॥ ४४ ॥ मार्कण्डेयपुराणे ऽपि सुरासांनं तुःपि-
व ॥ मद्यमांसाशने कार्ये द्विजेनेति न विद्यते ॥ ४५ ॥ देव्याः पूजा सुरामांसैरहस्ये भवतीति चेत् ॥ मार्क-
ण्डेयपुराणे तद्रहस्ये नैव विद्यते ॥ ४६ ॥ सुरामांसादिपूजेयं विप्रवर्ज्या मयोदिता ॥ रसर्वेन निषेधो ऽ-
स्ति रहस्ये ऽपि द्विजन्मनः ॥ ४७ ॥ अज्ञात्वा शास्त्रतात्पर्यं ये त्वारज्ञाः पापकर्मिणः ॥ तेऽघैः सह व्रजन्ते ते
महतो निरयान् खलु ॥ ४८ ॥ सुरापाने महापापं द्विजानामिति भार्गव ॥ उशना स्थापयामास मर्यादां
तद्वचः शृणु ॥ ४९ ॥ यो ब्राह्मणो ऽद्य प्रभृतीह कश्चिन्मोहात्सुरां पास्यति मंदबुद्धिः ॥ अपेतधर्मा ब्रह्महा चैव
स स्यादस्मिंल्लोके गर्हितः स्यात्परे च ॥ ५० ॥ इति शुक्रकृता लोके मर्यादा विद्यते किल ॥ महापापं क-
थं न स्यात्तामुल्लंघ्य पततस्तव ॥ ५१ ॥ गोचर्यासमविना ऽपि मनुष्याणां पुरा मुनिः ॥ अदात्तत्किं न श्रुतं के तु
निषेधं च तत्र शृणु ॥ ५२ ॥ सुस्त्री रंसापतिं नार्या अद्य प्रभृति पातकम् ॥ भ्रूणहत्यासमं घोरं भविष्यत्यसु-

॥स॰जी॰टी॰ ॥१०२॥

त्वा च हम् ॥५३॥ भार्यां तथा शुद्धरतः कौमारब्रह्मचारिणीम् ॥ पतिव्रतामेतदेवमविताथान कंतु (अ॰४६॥)
चि ॥५४॥ मांसे तु सर्वथा नैव कस्यचिज्जंतुनोपिया ॥ भक्षणेर्हमनुष्याणामिति धर्मपथः किल ॥५५
॥ यज्ञशेषस्य मांसस्य भक्षणेन द्विजन्मनः ॥ महान्नदोषो स्ति निर्दोषं मांसं नास्ति च कर्हिचित् ॥५६
॥ यज्ञशेषादिमांसस्य भक्षणेन्यत एव हि ॥ निषेधो भारते स्तीति तदा कर्मपिते ब्रुवे ॥५७॥ यत्तु प्रा
संस्कृतं मांसं निवृत्तो मांसभक्षणात् ॥ न भक्षयेद् वृथा मांसं पृष्ठमांसं च वर्जयेत् ॥५८॥ एकतः सर्व
मांसानि मत्स्यमांसानि चैकतः ॥ भवंति पापरूपाणि विप्रस्तानि न भक्षयेत् ॥५९॥ स्वयमेव हि सिद्धांतो
वेदशास्त्रप्रमापितः ॥ असदेव मतं तस्मात्तत्र मांसाशिनो ऽखिलं ॥६०॥ प्राणिमात्रवधं मत्वा राकृत्वि
त्राण तेन पजलं पल प्रियाः ॥ जीवघातस्य हेतुश्चि पूर्वकं नास्ति दोषः इति वो मतं न सत् ॥६१॥ इति श्रीम
द्गंगाजीवनेनारायणाचरिते धर्मशास्त्रे द्वितीयप्रकरणे जयतत्पुरेषु द्वाक्रमलवंश नेमकार पंच
कोन्छिद्रनामा पञ्चचत्वारिंशोऽध्यायः ॥४५॥ कृष्णदत्त उवाच ॥ वाचे निज मतो चेद्ब्राह्मणस्त्वेतां सहरेन्य
॥ सर्वोपयामं त्र रुद्रवीर्योतर्या कुलीनब्रवीत ॥१॥ कीनकृत उवाच ॥ पद्धिवेदस्य तात्पर्यं हिंसादौ नैव
विद्यते ॥ हिंसकाः कथं तर्हि कृतादौ वर्षि भूमिपैः ॥२॥ वेदशास्त्रपुराणानि तैरधीतानि किं न वा
त्व मे वद पंडितोऽस्मि कः सर्वेभ्यो ऽस्माणप्रदः ॥३॥ अन्नं नराणाम चराद्ध पदः पादवारिणाम ॥ अहस्ताह ॥१०२॥

स्तयुक्तानां द्विपदां च चतुष्पदः ॥४॥ इति भागवतश्लोकः ॥ प्रमाणं मांसभक्षणे ॥ परं परागत श्चागतिज्ञ
श्चाचारेणापि हि द्विजाः ॥५॥ उद्धानः श्वेतकेतुर्मां मर्यादा पापवर्त्तिता ॥ सात्विदानीं तन्नीज्ञेयानलव नादि
मतं हितत् ॥६॥ मतमाधुनिकं सुज्ञानैव गरहं तिपंडिताः ॥ ते तु प्राचीनमध्यानं श्रयंते सूक्ष्मदर्शिनः
॥७॥ कृष्णदत्त उवाच ॥ सत्यं पंडिताय मान स्पतस्पेध्यं चाचमीस्व रः ॥ सज्जात्मुत्समते तस्य मर्दयन्ना हय
हवः ॥८॥ श्रीनारायणमुनिरुवाच ॥ हिंस्रकर्मपरान्नाः ह्रूरूप ये किंतु वैदिकः ॥ एवमेवार्गस्तिसिद्धां
तः स एव कथितो मया ॥९॥ भारते मोक्षधर्मेषु भीष्मो राजा युधिष्ठिरम् ॥ निःसंशयं तमेवाह तद्
चां क्षिनिशामय ॥१०॥ अव्यवस्थितमर्यादैर्विमूढैर्नास्तिकैर्नरैः ॥ संशयात्मभिरव्यक्तैर्हिंसा समनु
वर्णिता ॥११॥ सर्वकर्मस्वहिंसां हि धर्मात्मा मनुरब्रवीत् ॥ कामकाराद्विहिंसंति बहिर्वेद्यां पशून्न
राः ॥१२॥ तस्मात्प्रमाणतः कार्यो धर्मः सूक्ष्मो विजानता ॥ अहिंसा सर्वभूतेभ्यो धर्मेभ्यो ज्यायसी मता
॥१३॥ यदि यज्ञांश्च वृक्षांश्च यूपांश्चोद्दिश्य मानवाः ॥ वृथा मांसानि खादंति नैष धर्मः प्रशस्यते ॥१४॥
सुरां मत्स्यान्मधु मांसमासवं कृसरौदनम् ॥ धूर्तैः प्रवर्तितं ह्येतन्नैतद्वेदेषु कल्पितम् ॥१५॥ मानान्मो
हाच्च लोभाच्च लौल्यमेतत्प्रकल्पितम् ॥ विष्णुमेवाभिजानंति सर्वयज्ञेषु ब्राह्मणाः ॥१६॥ पायसैः सुमनो
भिश्च तस्यापि यजनं स्मृतम् ॥ यज्ञियाश्चैव ये वृक्षा वेदेषु परिकल्पिताः ॥१७॥ यच्चापि किंचित्कर्तव्य

॥स॰जी॰टी॰ मत्स्यं चौ क्षैः सुसंस्कृतम् ॥ महत्स्वन्नैः शुद्धभावैः सर्वदेवार्हमेव तत् ॥ १८ ॥ इति भारतवाक्यानि कथितानि ॥अ॰ ४५॥
॥२०३॥ निवर्तुः पिब ॥ श्रीमद्भागवतस्यापि मितं तोऽस्य युगे वदि ॥ १९ ॥ आरुधूम्न धियो वेदं सकर्म कमतद्विद
ः ॥ अग्निमुग्धा धूममनोला स्वं जीकं न विदंतिते ॥ २० ॥ कामिनः कृपणा लुब्धाः पुष्पेषु फलबुद्धयः दे
धर्म्यं मांसमाकं दे यो ब्रवीदिति ॥ २१ ॥ आहर्त्ता चानुमंता च विशास्ता क्रयविक्रयी संस्कर्त्ता चोपभोक्ता च स्वाद
काः सर्व एव हि ॥ ४६ ॥ देहपुष्टिं विना कोऽपि गुणो नास्त्यामिषाशने देहस्तु दुःखरूपोऽस्ति रूतघ्नः क्षणभंगु
रः ४७ दोषास्तु बहवः संति नृणामामिषभक्षणे हिंसामाश्रित्य वर्त्तंते यतः पापानि सर्वदा ४८ ना
नाजन्मजरारोगमृत्युदुःखैर्निपादिताः संसारे परिवर्त्तंते ये जनाजीवहिंसकाः ४९ कुंभिपाके तु पच्यं
ते तैश्चैवानेकयोनिगाः नरकादिकदुःखं च गर्भवासे पिवा वशाः ५० सूक्ष्मकीटवधे पापमस्ति दोष
एवं महात्मनाम् संति प्राणाः प्रियतमाः सर्वेषामपि देहिनाम् ५१ आगच्छच्छकटाग्रवभीतो धाव
न् जिजीविषुः प्राणाः प्रेष्ठतमेत्याहव्यासं कीटो यतः पुरा ५२ अभयं सर्वभूतेभ्यो यो ददाति दयापरः

यान्ति स्ववधकाले तु जायते नप्रसन्नता ॥ ३२ ॥ अतएव वधे तेषां ब्रह्महत्याधिकः स्मृतः ॥ धर्मशास्त्रे
महान्दोषो विदेहानामपि ध्रुवम् ॥ ३३ ॥ तथा श्रमणानां सर्वेषां यज्ञभागभुजामपि ॥ वधकाले कश्चि
त्वा क्षेम हतीनाहि जायते ॥ ३४ ॥ जीवहिंसा या पमेव देवास्ते तद्विजानते ॥ प्रजायमानाः प्रलुब्धं व सं
तः कंदरादिषु ॥ ३५ ॥ तथा हिंसानराये च नेऽप्य श्वमसवधक्षणे ॥ यामेत्र स्वंतिनितरां प्रदवेतर
तस्ततः ॥ ३६ ॥ अतिक्रूरा अपि चैते तदानीं यां तिरं कृताम् ॥ अहिंसां च प्रशंसंति निंदंतो हिंसनं मुकुः
॥ ३७ ॥ भाविस्वमृत्युवार्त्तायाः श्रवणेऽपि महद्भयम् ॥ जायते हृदये पुंसां कंपश्च द्विपामपि ॥ ३८ ॥
तदा तु हन्यमानानां पापैर्मांसार्थिभिर्वजात् ॥ जीवानां रोगहीनानां कथं न स्यान्महद्भयम् ॥ ३९ ॥
ददृक्कर्मकृतां पुंसां क्रूराणां निर्दयात्मनाम् ॥ कुतः सौख्यं भवेदत्र परलोके च पापिनाम् ॥ ४० ॥ न हिंसां
सेत्तृणं काष्ठं उपलोष्टापि जायते ॥ हननादेव जंतूनां जायते श्वाघमस्ततः ॥ ४१ ॥ स्वाहास्वधामृ
तभुजो देवाः संस्मार्कवपि याः ॥ कथ्यादराक्षसा एवं तती मांसं विसर्जयेत ॥ ४२ ॥ अतु देजयतीजी
वान्न भयं क्वापि विद्यते ॥ भूतद्रोहेऽप्युक्ति हामुत्र भयं नैव निवर्त्तते ॥ ४३ ॥ परात्त्र स्वादकी नस्यात्तदा
घातकोऽभवेत ॥ न केता नापि विक्रेता मांसस्याः तीन भक्षयेत ॥ ४४ ॥ धनेन क्रयिको हंति स्वादकश्चोप
भोगतः ॥ घातको वधबंधाभ्यां मांसकं दे यो ब्रवीदिति ॥ ४५ ॥ आहर्त्ता चानुमंता च विशास्ता क्रयविक्रयी ॥ सं

॥ स.नी.द्वि॰ स्कर्त्ता चोपभोक्ता च स्वादकाः सर्व एव हि ॥४६॥ देहपुष्टिं विना कोपि गुणो नास्ति मिषाशने ॥ देहस्तु अ॰४३॥
॥१०४॥ दुःखरूपोस्ति कृतघ्नः खलाभं गुरुः ॥४७॥ दोषास्तु बहवः संति नृणां मांसभक्षणात् ॥ हिंसामांसि
वर्त्तते यतः पापानि सर्वशः ॥४८॥ नाना जन्म जरा रोग मृत्यु दुःखैर्भिपीडिताः ॥ संसारे परिवर्त्तंते ये
जनाजीवहिंसकाः ॥४९॥ कुंभिपाकेषु पच्यंते ते नैव नानेकयोनिगाः ॥ नरकाधिक दुःखे च गर्भवा
से पिचावशाः ॥५०॥ सूक्ष्मकीटवधे पापं स्ति दोष एव महान्नृणाम् ॥ संति प्राणाः प्रियतमाः सर्वेषां
मपि देहिनाम् ॥५१॥ आगच्छत्कराराः कंभीतो धावन् जिनीविषुः ॥ प्राणाः प्रेष्ठाम मेत्याह यासं कीटोपि
तः पुरा ॥५२॥ अभयं सर्वभूतेभ्यो यो ददाति दयापरः ॥ स एव निर्भयो लोके रहामुत्रापि संज्ञायम् ॥५३॥
तेनं आलमृगांघ्नंति निष्ठिराचा नराक्षसाः ॥ मुच्यते भयकालेषु मोक्षये दीनमानुरान् ॥५४॥ मृत्यु
काले महानकंपः स्यात् भूनामपि जायते ॥ तस्मान्न रोदयां कुर्याद् ध्यान्मनित या परे ॥५५॥ मांस भक्षयिता
मुत्र यस्य मांस मिहाद्म्यहम् ॥ एतन्मांसस्य मांसत्वं प्रवदंति मनीषिणः ॥५६॥ यज्ञार्थे पशवः सृष्टाः स्व
यं श्रुति ग्रासनात् ॥ यज्ञादन्यत्र ये नं घ्नंति पच्यंते राक्षसाः किल ॥५७॥ यज्ञेषु पश्वालंभोपि न साक्षाद् दृ
संमतः ॥ किंतु स्यात्किकृत्तीनां रागाद्धिंसानिवृत्तये ॥५८॥ आदौ कृतयुगे धर्मः सत्य दान तपो जपः ॥ आ
सीत्सत्वगुणोद्रेके सर्वेषां च हितावहः ॥५९॥ यज्ञस्तु त्रेतायां जज्ञे यत्र व्रीहिमयः पशुः ॥ तेनाजयष्टव्यं ॥१०४॥

न्नानः पुण्य जो काधि कांक्षिणः ॥६०॥ नमोनुविंदे राजर्षि काजेनायस मुच्छिते ॥ बुद्धिभेदः समभवन्नृ
णां देवानां चाधिकारिणाम् ॥६१॥ हिंसां जिगांसतो मेत्रा निंदो विश्वजिदो ह्यपः ॥ स्वायंभुवेंतरे
पूर्वे त्रेतायां समवर्त्तयत ॥६२॥ आदौ यज्ञोपि तेनैव वाजिमेधाभिधो महान् ॥ साक्षात्तस्माज्जन
पुतः स्वयं कृत्वा प्रवर्तितः ॥६३॥ कथयामि कथामेतां यज्ञसंबंधिनीं च ते ॥ प्रोक्ता वायुपुराणे या
मात्स्ये स्कांदे च भारते ॥६४॥ पुरा बभूव देवेंद्र आद्ये स्वायंभुवांतरे ॥ नाम्ना विश्वजिदित्युक्तो मंत्रविद्या
विशारदः ॥६५॥ त्रेतामुखे सोश्वमेधं यज्ञं प्रावर्त्तयत्प्रभुः ॥ स्वनियमैर्देवगणैः समृद्धसंभृतसाध
नः ॥६६॥ इंद्रियाणामधिष्ठातृन्देवान्देवास्तरंजिरे ॥ तत्राश्वमेधे वितते समाजग्मुर्महर्षयः ॥६७॥ नि
षेदुस्ते सभामध्ये तत्र देवैः समर्चिताः ॥ ददृशुर्यज्ञसंभारान् ऋषीन्देवान्समुत्सुकान् ॥६८॥ तत्राध्वरस्थ
वेदान्द्वीनां संज्ञापितः पशून् ॥ ततो विश्वजितं प्रोचुः सर्वे षाम्यएवतां चते ॥६९॥ अधर्मो धर्मघाताय
प्रारब्धः पशुभिस्त्वया ॥ नायं धर्मो ह्यधर्मोयं न हिंसा धर्म उच्यते ॥७०॥ आगमेन भवान्सर्वे प्रकरो
तु यदि छति ॥ विधिदृष्टेन यज्ञेन धर्मेणाव्ययसेतुना ॥७१॥ एवमुक्तः सुरेंद्रस्तैः ऋषिभिस्तत्त्वदर्शिभिः
नाग्रहत्ता द्वचनं तेषां मानमोहसमन्वितः ॥७२॥ ते तु विच्छावि वादेन तत्वयुक्ता महर्षयः ॥ संधायवा

रूपमिदं तेन च प्रभुः स्वचरं वसुम् ॥ ७३ ॥ महाप्रास्त कथं रे शत्रुत्वया यज्ञविधिर्नृप ॥ इतिरष्ट्रोजगादै
॥१०५॥ वैसो ऽविचार्य बलाबलम् ॥ ७४ ॥ यष्टव्यं पशुभिर्मेध्यैरथौषधिफलैरपि ॥ हिंसाप्रधानो वै यज्ञवि
धिर्दृष्टो हि वैदिकः ॥ ७५ ॥ इत्युक्तमात्रेण स वसुः पपात धरणीतले ॥ ऊर्ध्वचार्यपि भूचारी स एवं
वचसा ऽभवत् ॥ ७६ ॥ धर्माणां संशयच्छेत्ता राजा वसुरधोगतः ॥ हिंसायाः कथनाद्युक्ते देवानां प
क्षपाततः ॥ ७७ ॥ ज्ञातुं शक्यो न वेदार्थो बुद्धिमद्भिरपि ध्रुवम् ॥ तस्माद् निश्चयाद्वक्तुं धर्मः शक्यो न
केनचित् ॥ ७८ ॥ अधिकारानुसारेण वेदो धर्मान्ब्रवीति यत् ॥ बहुधा रस्य धर्मस्य सूक्ष्मा दुरनुगा
गतिः ॥ ७९ ॥ एवं विवादः सुमहानासीद्यज्ञप्रवर्त्तने ॥ ऋषीणां देवतानां च पूर्वस्वायंभुवान्तरे ॥ ८० ॥ त
तस्तिऋषयो रुष्टास्त्यक्तं धर्मं बलेन तु ॥ अवसुं भाविनं दृष्ट्वा जग्मुः सर्वे यथागतम् ॥ ८१ ॥ गतेषु मुनिसं
घेषु देवा यज्ञमकुर्वत ॥ एवं रजस्तमोवृद्ध्या हिंसायज्ञे प्रवर्त्तते ॥ ८२ ॥ यादृशं च युगं यत्र द्विजा यादृग्गु
णास्तथा ॥ तादृशं हि तदा शास्त्रं प्राधान्येन प्रवर्त्तते ॥ ८३ ॥ तस्मात्त्वहिंसा कार्येति यदुक्तं मुनिभिर्वचः
प्रमाणं वा कुतस्तद्धि वेद गृहीतव्यं मुमुक्षुभिः ॥ ८४ ॥ अद्रोहस्त्वाप्यलोभश्च दमो भूतदया शमः ॥ ब्रह्मचर्यं त
पः सत्यमनुक्रोशः क्षमा धृतिः ॥ ८५ ॥ सनातनस्य धर्मस्य मूलमेतदिति ईरितम् ॥ तस्मात्सांप्रतं सदा मां ॥१०५॥

समिस्ते पापरमास्थिति ॥ ८६ ॥ अहिंसादिः परो धर्मः प्राचीनो नाधुना ततः ॥ असन्मतेत तस्त्वत्का
शीकृष्णा ह्यमाचरे ॥ ८७ ॥ कृष्णं तत उवाच ॥ इत्याश्रुत्य हरेर्वाक्यं कीचको तीव्रविस्मितः ॥ सर्वज्ञं तं प्र
भुं मेने त्वद्विनाः सन्निजं मतम् ॥ ८८ ॥ मकारैर्यजनं देव्याः अप्रमाणं तदास्तु ॥ प्रतिपादयितुं नैव शश
शाकपुरतो हरेः ॥ ८९ ॥ निर्मानो निर्मदो भूत्वा नीत्वा ऽधर्मतोऽभ्रशाम् ॥ किंचित्स्वमानरक्षार्थं तं प्र
णम्या ऽब्रवीद्वचः ॥ ९० ॥ नारायणमुने मत्सत्त्वपायत्योऽच्यते वचः ॥ ज्ञातरानीयमकृपान्दृशायिष्येपु
राणान् ॥ ९१ ॥ किंचित्कार्यं सांप्रतं मे भवतीतिव्रजाम्यहम् ॥ इत्युक्त्वा स ययौ शीघ्रं सहत्रिष्यां दि
भिस्ततः ॥ ९२ ॥ प्रावृत्तवासमासावकृत्यानंनीतं स वेपथुः ॥ सो ऽगात्फेहं यथा सर्पो वैनतेयसुखच्युतः
॥ ९३ ॥ गते ऽथ तस्मिन्भगवान्साध्वितैः सहतत्क्षणम् ॥ मञ्जीत तशगेवितते तत्र सर्गां घनुत्तये ॥ ९४
॥ पुनः सर्वान्समभ्येत्य प्रभुः प्राह निजाश्रितान् ॥ देव्याः पूजा मयापानैव भक्ता वादे न खंडिता ॥ ९५ ॥ किं त्व
धर्मो हि तत्र स्यो मया सम्यक् प्रदितः ॥ नैवान्यजाततः कार्या देव्या धर्मावनस्थितेः ॥ ९६ ॥ सभार्यां
विदुषो विप्रान्सदा कौशितिरेज्ञयन् ॥ धर्मस्यैवाश्रवनं च क्रियमाणस्य दुर्जनैः ॥ ९७ ॥ प्रमाणं वाकौ
प्रवक्ष्ये शाक्तमार्गस्थितं महत् ॥ मकारपंचकात्थं स पापमेव मनीनशत् ॥ ९८ ॥ गंधपुष्पधृतक्षीरे

स॰ जी॰ द्वि॰ दैवं पाः सम्यक् पूजनम् ॥ ततश्चिन्तयमाथवर्चक्कैः स्थापयामास सप्रभुः ॥ ९९ ॥ एवं स द्धर्म्ममर्यादां तस्य अ॰ ४७ ॥
॥ १०६ ॥ पश्यतो हरेः ॥ मोक्षदे का दशीत त्र स्य पद्युतन्नृमिपः ॥ १०० ॥ कारयामास तस्यांच कृष्णार्चनमहोत्सव
म् ॥ ग्रामांतरेभ्यो भ्याजग्मुर्जना स्तत्र सहस्रशः ॥ १०१ ॥ दर्शावलाभ गतानक्ताः स्वपुरागमनायतम् ॥ प्रा
र्थयन्तु सस्त्र्यं तेविष्णुगुप्ता दयो पुरुः ॥ १०२ ॥ तेष्व्य प्रसन्नोनगवांस्तदैव सहतैस्ततः ॥ निर्ययौ तत्पु
रंगंतु मारुह्योन्नविनद्रथम् ॥ १०३ ॥ जयतल्यपुरस्थ्यमक्कवृंदसनिवर्त्तनोखुगतन्हृती ग्मूर्वारैः ॥ पथिचिना
वसपेषु भक्तिमांसानिवसन्नर्विगलत्गुरुं तदायत ॥ १०४ ॥ इति श्री म र्ग गीतो वनेनारायणचरित्रे ध
र्मज्ञानो द्वितीयप्रकरणे जयतल्य पुरेस्तु उशास्क्रमतस्वेंद्रसमर्हिंसाधर्मस्थापनवादिपराजयनिरूपणनाना
मा सप्तचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४७ ॥ कल्याणवाच ॥ प्रस्तुराप्तुस्तमायातं ज्ञात्वा पौरजनान् नृप ॥ गीतैर्वादित्रघोषै
श्च नादयंतो दिशो दश ॥ १ ॥ अश्ववारैः परिवृत्तं चे च कुत्तकरेरथ ॥ आपातं तं हरिं दृष्ट्वा दृष्टाः धावन्त्स ह
स्रशः ॥ २ ॥ ततस्तं प्राणवदिति प्रणेमुर्दंडवज्जनाः ॥ आनंदाश्रूणि मुंचंतो हृष्टा पुलकितस्तनवः ॥ ३ ॥ भग
वानपितान्भक्तान्मानयित्वायथोचितम् ॥ तैः स्तूयमानसत्कीर्तिः पुरमभ्याययौ ततः ॥ ४ ॥ सद्वर्ज्जोना
र्थजनता संमर्दैः सान्महानिति ॥ पुरादहिर्वेदाधस्तान्सः स्वावासमकारयत् ॥ ५ ॥ ततो मुनीमार्षदांस्त्वना ॥ १०६ ॥

नादेशागतान्जनान् ॥ पोषितस्त्रयथा पोषं भगवान्समवासयत् ॥ ६ ॥ निजानंदयन्भक्तानुधर्ममार्गे प्र
वर्त्तयन् ॥ उवासतत्रसहरिः पुष्टतुस्तं चते जनाः ॥ ७ ॥ केसरागुरुकस्तूरिमिश्रैः कुंकुमचंदनैः ॥ स्रग्
भिभिः पुष्पहारैश्चमहास्त्रैश्चविभूषणैः ॥ ८ ॥ उपहारानवकृविधान्विदधुः पुरवासिनः ॥ चक्रुर्नीराजनं
भक्त्या कुर्वंती गुणकीर्त्तनम् ॥ ९ ॥ आतिथ्यं समुनेस्तस्य चक्रुः पौरा यथोचितम् ॥ पुमांसस्त्रस्त्रियोप्य
न्या परिचर्याम कुर्वत ॥ १० ॥ पौराणिको मयाराममोगोविदस्त्र कुबेरजित् ॥ निर्भयो भ्रातृरामस्त्रहरिकृ
ष्णादयो द्विजाः ॥ ११ ॥ रघुनाथदासयुग्मं विष्णुगुप्तस्त्र राजजित् ॥ प्रयागसप्रमुखाविप्राः पर्यचरेश्च त
म् ॥ १२ ॥ अवजाज्ञाकरादत्ताशिवाद्यापोषितस्तथा ॥ पस्विर्पारतास्यासन्दृढभक्तप्रभ्यादरात् ॥ १३ ॥ अ
प्यत्राग तैर्विप्रै विदृद्भिः सहस्रशः ॥ भगवान्कारयामास विष्णुयागमहोत्सवम् ॥ १४ ॥ कुंडं च मंडपं
विप्रास्तत्र कृत्वा यथाविधि ॥ दशांशहोमं कृत्वा च चक्रुः पूर्णाहुतिं ततः ॥ १५ ॥ महद्भिरैवसंभारैर्यज्ञस्यास
सीत्तस्तमः ॥ पत्रतृप्यैः स्तुराः सर्वेस्तुतुषुः पापसाक्षिभिः ॥ १६ ॥ प्रस्तुराजसमितैनैर्भोज्यैर्दक्षिणाभिः स्त्रवा
उवाः ॥ यत्र संतुतुषुः सर्वे येचान्ये त्वार्थिनोऽपिते ॥ १७ ॥ पक्कान्नानांनद्ठुकानां सिनानो घनसर्पिषा ॥ बभू
तु राश्यो यत्र गंदशैलनि भान् नृप ॥ १८ ॥ दीपतां दीयतामेत भुज्यतां भुज्यतामिति ॥ आसीत्तुमुलो घो

स.जी.द्वि यो विप्राणां यत्र सर्वतः ॥१९॥ तेभ्यश्च दक्षिणाः प्रादाद्धिरण्मयीस्तु विशेषतः ॥ पात्रापात्रविचारज्ञो भग- अ०४८॥
॥१०७॥ वान्सपयोचितम् ॥२०॥ कन्यादानान्यनेकानि कारयामास च प्रभुः ॥ तथा द्विजकुमाराणां मौञ्जीबं-
धान्यथाविधि ॥२१॥ एकेभ्यः पापभीरुभ्यो दुर्बलेभ्यश्च भूरिशः ॥ धनं संदापयामास हरिरेभ्यश्च
सर्ववित् ॥२२॥ याचकेभ्योऽत्युत्तंकारान्स्वर्णशृंखलकादिकम् ॥ ददौ च सहस्राश्रीनीवस्त्राणि विवि-
धानि च ॥२३॥ भूमिदानं च गोदानमश्वदानं तथैव च ॥ महादानानि सर्वाणि कारयामास सोऽच्युतः
॥२४॥ यथा यज्ञो महानासीद्धर्मावर्माहरेस्तथा ॥ न भूमौ भूपतेः कोऽपि हरपतेश्च यतेरपि वा ॥२५॥ संव-
त्सरे विक्रमाख्ये वर्त्तमाने महामखम् ॥ एतं समापयत्पौष्यां तु विविस्थापयन्नृपान् ॥२६॥ अत्रैव
साक्षाद्भगवत्समीक्ष्यं गुरुः ज्ञानानंदमुनिर्महाऽपत् ॥ संस्थापयामास निजांतिके तं श्रीसहरिश्च
क्षितिपस्वनक्रमम् ॥२६॥ इति श्रीसत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे द्वितीयप्रकरणे दभोवती-
पुरे विष्णुयागमहोत्सवनिरूपणनामाऽष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४८ ॥ सुव्रत उवाच ॥ एवं महाविष्णु-
मखं समाप्य सतोषयित्वाऽखिलभूसुरांश्च ॥ महासभायां हरिरुच्चपीठमध्यारुरोहाखिलैः परिपूज्यमा-
नः ॥१॥ मर्यादयातत्र च संनिविष्टाभक्ता नरोत्तमाः पुरुषाश्च योषाः ॥ विलोकयांचक्रुरमृतमिश्रया ॥१०७॥

नानानेत्रपद्मिस्यमसौजगाद ॥२॥ श्रीनारायणमुनिरुवाच ॥ भक्ताः शृणुत कस्यापि प्रश्नं यं यदि किं-
चन ॥ न वेत्त हिंसमामस्तु कश्चिन्न परिपृच्छतु ॥३॥ सुव्रत उवाच ॥ नमस्कृत्याथ तं भक्तास्सभायां तत्र
संस्थितः ॥ सूरः पप्रच्छ नृपतिर्नागरैककपुराधिपः ॥४॥ सूरसिंह उवाच ॥ श्रोतुमिच्छामि भगवन्नि-
ह्यामुत्र करवावहम् ॥ राज्ञः किं सर्वकृत्येषु श्रेष्ठं तत्कर्तुमर्हसि ॥५॥ सुव्रत उवाच ॥ इति तेन स संपृ-
ष्टो निजभक्तेन भूमिप ॥ ब्रह्मण्यदेवो भगवान्जगादानंदयन्सदः ॥६॥ श्रीनारायणमुनिरुवाच ॥
यथापृच्छमिमां तद्वो यं प्रश्नं त्व धर्मगाद ॥ भारते दानधर्मेषु श्रुत्वा राज्ञः शिबेः कथाम् ॥७॥ तमुवा-
च महातेजाय ऋषीनुनेदनः ॥ भीष्मो धर्मभृतां श्रेष्ठस्तत्तदहं कथयामि ते ॥८॥ सूर उवाच ॥ एतद्-
राज्ञः कृत्यतमं भिष्मि कृष्णभारत ॥ ब्राह्मणानामनुष्ठानमेसंतं तत्कर्तव्यमितीरितः ॥९॥ कर्त्तव्यं पार्थि-
वेनेह तद्विद्धि भरतर्षभ ॥ श्रोत्रियान्ब्राह्मणान्वृद्धान्नित्यमेवाभिपूजयेत् ॥१०॥ पौरान्जानपदांश्चा-
पि ब्राह्मणांस्तु बहुश्रुतान् ॥ सांत्वेन भोगदानेन नमस्कारैस्तथार्चयेत् ॥११॥ एतत्कृत्यतमं राज्ञो नि-
त्यमेवोपलक्षयेत् ॥ यथात्मानं यथा पुत्रांस्तथैतान्प्रतिपालयेत् ॥१२॥ ये चाप्येषां पूज्यतमास्तान्द्र-
ढं प्रतिपूजयेत् ॥ तेषु शांतेषु तद्राष्ट्रं सर्वमेव विराजते ॥१३॥ ते पूज्यास्ते नमस्कार्या मान्यास्ते पितरो य-

या ॥ नैवेद्ययात्रालोकानां भूतानामिव वासवे ॥ २४ ॥ अदैवं दैवतं कुर्युर्दैवतं चाप्यदैवतं चाप्यदैवत
मू ॥ यमिच्छेयुः स राजा स्याद्यो नेष्टः स पराभवेत् ॥ २५ ॥ परीवादं स्वयं कुर्युर्ब्राह्मणानामचेतसः ॥
सत्यं ब्रवीमि ते राजन्नुचिनष्टे पुनर्संशयः ॥ २६ ॥ ब्राह्मणा ये ब्रवंतं संति पुरुषाः सम्प्रवर्द्धिते ॥ ब्राह्मणैर्यः
पराकृष्टः पराभूयात्स क्षणादिह सः ॥ २७ ॥ परिवादो द्विजातीनां नश्रोतव्यः कथंचन ॥ आसीनाधो
मुखस्तूष्णीं समुत्थाय प्रव्रजेच्च वा ॥ २८ ॥ न स जातो जनिष्यन्वा पृथिव्यामिह कश्चन ॥ यो ब्राह्मणविरो
धेन सुखं जीवितुमुत्सहेत ॥ १९ ॥ एते भोगैरलंकारैरन्यैश्च वकिभिक्षुकैः ॥ सदा पूजानमस्कारै
रस्याश्चपितृवन्नृपैः ॥ २० ॥ ब्राह्मणजातिसंपन्नं धर्मज्ञं संशितव्रतम् ॥ वासयेत् गृहे राजन्नतः
स्मात्परमस्ति वै ॥ २१ ॥ ब्राह्मणेभ्यो हविर्दत्तं प्रतिगृह्णंति देवताः ॥ पितरः सर्वभूतानां नैतेभ्यो
विद्यते परम् ॥ २२ ॥ आदित्यश्चंद्रमा वायुरापो भूरंबरं दिशः ॥ सर्वे ब्राह्मणमाविश्य सदान्नमुपभुं
जते ॥ २३ ॥ न तस्याश्नंति पितरो यस्य विप्रा न भुंजते ॥ देवाश्चाप्यस्य नाश्नंति पापस्य ब्राह्मणद्विषः ॥ २४
॥ ब्राह्मणे तु तुष्टे प्रीयंते पितरः सदा ॥ तथैव देवता राजन्नात्र कार्या विचारणा ॥ २५ ॥ ये ब्राह्मण
मुखात्तस्मात्तं प्रतिगृह्णंति वै वचः ॥ भूमिपाल महात्मानस्तेन यांति पराभवम् ॥ २६ ॥ क्षत्रियाणां प्रत

पतां तेजसा च बलेन च ॥ ब्राह्मणो ह्येव शाम्यंति तेजांसि च बलानि च ॥ २७ ॥ जन्मनैव महाभागो ब्राह्म
णो नाम जायते ॥ नमस्यः सर्वभूतानामतिथिः प्रसृताग्रभुक् ॥ २८ ॥ ब्राह्मणानां परिभवात्क्रूराः
सलिलराशयः ॥ ब्राह्मणानां प्रसादाच्च देवाः स्वर्गनिवासिनः ॥ २९ ॥ न ब्राह्मणविरोधेन शक्या शा
स्तुं वसुंधरा ॥ ब्राह्मणा हि महात्मानो देवानामपि देवताः ॥ ३० ॥ तान्पूजयस्व सततं दानेन परिचर्यया
॥ यदीच्छसि महीं भोक्तुमिमां सागरमेखलाम् ॥ ३१ ॥ श्रीनारायणमुनिरुवाच ॥ इत्थं भीष्मो धर्मरा
जं गदितो नृप कर्म तु विप्रसन्मानमेवाह स च राजा तथाऽकरोत् ॥ ३२ ॥ श्रीकृष्णो द्वारकायां च विभी
चशारदं नृगम् ॥ अशिक्षयत प्रजाः सूरतद्वचांस्य विमन्युलु ॥ ३३ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ कृष्णपरिजनं प्रा
ह भगवान्देवकीसुतः ॥ ब्रह्मण्यदेवो धर्मात्मा राजन्यानन्वशिक्षयन् ॥ ३४ ॥ दुर्जरं बत ब्रह्मस्वं भुक्त
मग्नेर्मनागपि ॥ तेजीयसोऽपि किमुत राज्ञामीश्वरमानिनाम् ॥ ३५ ॥ नाहं हलाहलं मन्ये विषयस्य
प्रतिक्रिया ॥ ब्रह्मस्वं हि विषं प्रोक्तं नास्य प्रतिविधिर्भुवि ॥ ३६ ॥ हिनस्ति विषमत्तारं वह्निरद्भिः प्रशा
म्यति ॥ कुलं समूलं दहति ब्रह्मस्वारणिपावकः ॥ ३७ ॥ ब्रह्मस्वं दुरनुज्ञातं भुक्तं हंति त्रिपूरुषम् ॥ प्रसह्य
तु बलाद्भुक्तं दश पूर्वान्दशापरान् ॥ ३८ ॥ राजानो राजलक्ष्म्याऽधा नात्मपातं विचक्षते ॥ निरयं येऽगनि

॥ स.जी.प्र.४ ॥ मन्यंते ब्रह्मस्वं साधु वाजिरम् ॥ ३९ ॥ गृहीत्वा ति याचतः पांसून् कंदतामश्रुबिंदवः ॥ विप्राणां रुदतां तेषां ॥ अ०४९ ॥
॥ १०७ ॥ वदान्यानां कुटुंबिनाम् ॥ ४० ॥ राजानो राजकुल्याश्च यावतोऽब्दान्निरंकुशाः ॥ कुंभीपाकेषु पच्यंते ब्र
ह्मदायापहारिणः ॥ ४१ ॥ स्वदत्तां परदत्तां वा ब्रह्मवृत्तिं हरेच्च यः ॥ षष्टिवर्षसहस्राणि विष्टायां जायते कृ
मिः ॥ ४२ ॥ न मे ब्रह्मधनं भूयाद्यद्गृध्वाऽल्पायुषो नराः ॥ पराजिताश्च्युता राज्याद्भवेत्तु द्वेजिनोऽहयः ॥ ४३
॥ विप्रकृतागसमपि नैव द्रुह्यत मामकाः ॥ घ्नंतं बहु शपंतं वा नमस्कुरुत नित्यशः ॥ ४४ ॥ यथाऽहं प्रणमे
विप्राननुकालं समाहितः ॥ तथा नमत यूयं च योऽन्यथा मे स दंडभाक् ॥ ४५ ॥ ब्राह्मणार्थो ह्यपहृतो ह
र्तारं पातयत्यधः ॥ अजानंतमपि ह्येनं नृगं ब्राह्मणगौरिव ॥ १ ॥ श्रीनारायणमुनिरुवाच ॥ एवं कृष्णेन
नृपते शिक्षिता द्वारिकौकसः ॥ तस्याज्ञायामवर्तंत ततः प्रापुः सुखं महत् ॥ ४६ ॥ अतस्त्वया नृपैश्चान्यैः
क्षत्रियैश्च मदाश्रितैः ॥ जनैश्च ब्राह्मणा मान्याः पूजनीया विशेषतः ॥ ४७ ॥ दुर्वेदा वा सुवेदा वा प्राकृताः सं
स्कृतास्तथा ॥ ब्राह्मणा नावमंतव्या भस्मच्छन्ना इवाग्नयः ॥ ४८ ॥ यथा श्मशाने दीप्तौजाः पावको नैव दुष्य
ति ॥ एवं विद्वानविद्वान् ब्राह्मणो दैवतं महत् ॥ ४९ ॥ मधुराज्यसितोपेतैर्भक्ष्यैर्भोज्यैश्च तर्पितैः ॥ तोषिता
यदक्षिणाभिर्ब्राह्मणा भगवत्प्रियाः ॥ ५० ॥ तुष्टेषु ब्राह्मणेष्वेवं संतुष्टः कमलापतिः ॥ भवतीति मया प्रो ॥ १०७ ॥

क्तं कर्तव्यं श्रेय इच्छता ॥ ५१ ॥ सुव्रत उवाच ॥ इति श्रुत्वा भगवतो धर्मसूनुः स भूपतिः ॥ भक्ताश्चान्येऽपि
तं नत्वा तस्याज्ञां शिरसादधुः ॥ ५२ ॥ एवमानंदयन्भक्तान्स्वैरं भगवान्स तु ॥ उवास नृपतेर्मासं गो
त्रैर्बहुधार्चितः ॥ ५३ ॥ तत्र देशांतरायातान्भक्तांस्तत्प्रार्थयन्प्रभुः ॥ स्वस्वग्रामागमायाथ तत्पैस
दृशश्चापि तान् ॥ ५४ ॥ स्थापयित्वा मध्यानेकग्रामस्थितान्स्वसमाश्रितान् सह मुनिगणैर्दर्भावसा हरि
र्नृपतिर्ययौ ॥ स्वमनुव्रजतो दूरं भक्तान्निवार्य पुरीं कृष्णोऽनयन सजितानापाहैणां च रोत्तरसंज्ञकम् ॥
५५ ॥ इति श्रीसत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे द्वितीयप्रकरणे द्वारावतीपुरे महाराजस्य तमहीसु
रे ब्राह्मणमाहात्म्यनिरूपणनामैकोनपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ४९ ॥ सुव्रत उवाच ॥ तत्र भक्ताः प्रतिग्रा
मं तस्याऽऽसंश्च नराधिपः ॥ सर्वांस्तान्सुखयामास तत्तद्ग्राममततः स च ॥ १ ॥ ततो महीं समुत्तीर्य दे
शे काकमनामनि ॥ भक्तग्रामेषु निवसन्भृगुक्षेत्रमवाप सः ॥ २ ॥ एकं द्वे वा दिने स्वामी दिनान्येवापि कु
त्रचित् ॥ पक्षार्धपक्षमेकं वा मासं वसन्कुत्र विचचार सः ॥ ३ ॥ तत्र तत्र वसन्ग्रामे सद्धर्मं समतिष्ठिपत् ॥ सच्छास्त्रा
नुसृतैर्वाक्यैरुच्चैर्व्याख्यानचतद्विभुः ॥ ४ ॥ कुत्रचित्तु महारुद्रं विष्णुयागं क्वचिन्नृप ॥ पुरश्चर्यां च गायत्र्याः श्री
सूक्तस्य च कुत्रचित् ॥ ५ ॥ विष्णुनामसहस्रस्य श्रीनारायणवर्मणः ॥ क्वचिच्च हरिगीताया पुरश्चर्याम

कारयत् ॥ ६ ॥ वेदपारायणं क्वापि कुत्रचिच्छतरुद्रियम् ॥ श्रीमद्भागवतस्यापि पुरश्चर्यामचीकरत्
प ॥ ७ ॥ दशमस्कंधमात्रस्य पुरश्चर्यां च कुत्रचित् ॥ सवाम्कदेवमाहात्म्यस्यापि क्वाप्यत्यकारयत् ॥ ८ ॥ धर्मप्र
वृत्त्यैव विचरन्धरायामुत्तीर्य रेवां तपतीप्रतीरे ॥ उपागमत्सूरपुरं स राजन्स्वभक्तसंप्रार्थित आत्मतंत्रः
॥ ९ ॥ आयांतमाश्रुत्य हरिं तदैव प्रसुप्रपुर्भक्तजनाः सहर्षम् ॥ वादित्रगीतध्वनिनादिनानायानैर्विचि
त्रैः सह दर्शनीयैः ॥ १० ॥ आरोप्य राज्यो नृपतेरमात्यौ श्रीनाममं पीतुसमाकृयेन ॥ विचित्रवादैः सह
राजकीयैरभ्यापयौ सत्कृतदन्नकार्यः ॥ ११ ॥ अन्येपि ते शास्त्रविशेहिजेशः अभ्याययू राजसमाश्रया
श्च ॥ पुरे प्रकंगगतमेवतं तेरदृष्ट्वा प्रणेमुः सहसैव सर्वे ॥ १२ ॥ तानानयित्वाथ यथोचितं स्वात्र हयाधि
रूढः सह तैः पुरं तत ॥ सप्राविशत् नृपतिवर्त्तु पौरैर्नरैः सचितं परिवंद्यमानः ॥ १३ ॥ विशालजायांबाटि
कायां सौधे महति शोभने ॥ भक्तास्तं वासयामासुर्यथार्हं तस्य चानुगान् ॥ १४ ॥ सातिथ्यं विदधुस्तस्य
सर्वे तेश्याररेरणेन ॥ एवाराममुख्यानिष्यश्च कुत्तसेवनं मुदा ॥ १५ ॥ भाजचंद्रो गिरिधरो गोविंदोपाद
वस्तथा ॥ भिक्षाहारि मौक्तिकश्च लक्ष्मीचंद्रो नरोत्तमः ॥ १६ ॥ भगवत्समुख्यास्याभेविशास्तन्येव नेरताः
॥ आसन्सफलयंतः स्वं मानुषं जन्म भूपते ॥ १७ ॥ महालक्ष्मीस्वजीवंतीजादुर्दै भादयश्चतम् ॥ नार्यः ॥ ११० ॥

पर्यचरन्प्रीत्या भक्तिमत्यः पतिव्रताः ॥ १८ ॥ हेमैर्दिव्यभूषणैर्वस्त्रैर्विविधैश्छत्रचामरैः ॥ गंधमाल्या
दिभिर्भक्ताश्चक्रुस्ते पूजनं हरेः ॥ १९ ॥ भक्ष्यैर्भोज्यैश्च पक्वान्नैर्विविधैर्व्यंजनैस्तथा ॥ हरिं सपरिवारं
तेतर्पयामासुरादरात् ॥ २० ॥ द्वितीयेऽल्पक्षयाख्यां तृतीयायां हरिस्ततः ॥ अकारयत्परशुरामस
मर्चनमहोत्सवम् ॥ २१ ॥ तत्र सप्तदशसनाख्या गवैः स्थापितो नृपः ॥ सन्माने नातिमहता मुनिभिः
सहितं हरिम् ॥ २२ ॥ त्रेम्पपित्वाथ हत्नानि दुर्गमानीय चात्मनः ॥ चकार महतीं पूजां तत्वासोधनादि
भिः ॥ २३ ॥ भक्ता भगवतीः मासाराज्ञे आदी श्रूरादयः ॥ अपि पृथक्पृथक्स्वं स्वं गृहं निसुस्तमादरात्
॥ २४ ॥ प्रीत्या तेपि महापूजां च कुस्तस्य सबांधवाः ॥ अनर्घ्यवासोलंकारनानाह्वार्पणादिभिः ॥ २५
॥ नारायणद्वेषिणो येतत्र सौवंध्मवादयः ॥ तेतु तस्य प्रतापेन किंचित्कर्तुं न शेकिरे ॥ २६ ॥ भगवां
स्तत्र सद्धर्मस्थापयन्तुरवासिनाम् ॥ जहारात्मान तिमिरं वचोभिर्धर्मसंश्रयैः ॥ २७ ॥ असूत्वान्यपि
वासांसि भूषणानि च सर्वशः ॥ ब्राह्मणेभ्यो ददौ प्रीत्या धनं च विपुलं प्रभुः ॥ २८ ॥ यत्र यत्र च हरेर्नरा
कृति ब्राह्मणोऽर्चनमत्र कुरातत्वे ॥ तत्र तत्र सकलाग्रजन्मनां दुर्विधत्वमगमद्द्विजीनताम् ॥ २९ ॥ इ
ति श्रीसत्संगिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे द्वितीयप्रकरणे सुर्यपुरगमननिरूपणनामपंचात्रा

॥स॰जी॰छि॰ मुक्तीः॥१९॥कृचनयदपिनास्तिभोगलक्ष्मानिजचरणौ करतमस्य नस्य चित्ते॥तदपिच वितरत्यसौ महां अ०५१॥
॥२२१॥ तं विनवममर्त्यसुदुर्जनं स्वधाम्नि॥१९॥प्रियसुतमुत हृदिस्थदैवमात्मासकलमपीहहरिहिं यस्य पुंसः
॥क्वचिदपिनहितस्य कालमायाभयमनवाय पतो नृणां वपुल्लत्॥२०॥स्वतनयधनधामजो कृष्णा
ज्ञाः सुखवरधाम गर्भैर्यणांच हित्वा॥भगवति हरिदानुरागमातो निज हृदि [illegible] स्तमसौ स्मरसखेरम्॥
२१॥तपति दहति वाति भास्करोऽग्निर्मरुदिव वर्षति वासवश्च मृत्युः॥चरति जगति यद्भयात्स विष्णुर्वि
पदरमं परितश्च पातिनित्यम्॥२२॥हृदि विधृततदीयपादपद्मागनखविधुमैरजकांतिविर्ज्यो सभाजि॥तादि
तरसुखगर्ईनोत्थतापो नभवति तस्य यथाग्निमौ बुधूरे॥२३॥विधिमुखमनुरचिंतनीयपादः स्थिरचरदे
हिनियामकोपिकृष्णः हृदरतिरज्ञानानि ब्रह्मपादो रूदयमहीनविहीनतुमस्मज्ञानकः॥२४॥प्रियतमानरमान
च राधिकाप्रियतमो न विधिर्नच भोगिराट्॥भगवतो ननिजापितनुस्तथाभुविय पादद्वनभक्तिपरो नरः
२५॥सांख्येन योगेन मखैस्तपोभिः संन्यासवेदव्रतभूरिदानैः॥भीत्यै हरेः साध्वि हितैर्नमंते नभक्तिं तदीयां न
वधा प्रसिद्धाम्॥२६॥तस्मात्त्वपीदं परमं फलं यत्स्नेहो भवे भागवतेषु हि कृष्णे॥यावन्न सत्या न जनीच ता
वन्नभक्तिं धुर्यैरं कुरितेति बोध्यम्॥२७॥गाढस्नेहो यदास्याद्भगवति सुखदे भक्तिभाजां तदानीमस्मिंल्लो ॥२२१॥

केपरे वा मननिरुचिकरं तं विना स्यान्न किंचित्॥तत्क्लेवा चिंतनाद्यावपि रसिकतपाभूरि कान्तापपानं
तेषां स्याद्धक्षणांस्तद्विहितरहजचः कल्पनामेव यावत्॥२८॥जाते तद्विरहे विचित्तवदसौ भक्तस्तदा
कारकं विश्वं पश्यति भावतेच तरुणाल्लं भेनकुड्येन वा॥देहे क्वापि तदा हृतिदृशिरध्यस्तचेष्टितं च च
ते रोति क्वापि हसत्यथोन्मदरवान्नेदेन संनृत्यति॥२९॥हृदि तं लवजो क्वकाहिचित्प्रसरत्येव मनरा
सुरुद्ध कंठः॥अननुस्मृतदेहएव तस्मिन्सविजीनो बहिरेस्यवेलुयाः स्यात्॥३०॥नहि केवलमीहृशाः पु
मांसोनुविभक्ताः श्रुतचेदिनो भवेयुः॥अबला अपि चात्मधर्मसंस्था भगवत्स्नेहभरेण देववंद्याः॥
३१॥अविदः सुविदोपि विप्रराजो हृजश्रूद्रा अथनीचजातयोऽपि॥सकलाः कमजाधवस्य तुल्या रह
सप्रेमभजंति ये जनाः स्वम्॥३२॥अवगम्य तदीययारद्वात्वं सहसा वापि मनोः त्रयमस्मन् तक्मिन्॥रतिमा
यहर्दा सलुक्तजीवः पुरुषो वास्त्वबलाः स्तु वापि वंदः॥३३॥हरि संनिरतेन भक्तिदार्ढ्यं समतंतं सन्नरसं
गतो हि कार्यम्॥हरतीतरपादपादिरूपं ननु कृष्णात्स्वमनीयपार्षदं तम्॥३४॥भजनेनिरतोप्यपवृकृपो
गीत्युतितरपादपादिरूपं ननुकृष्णात्स्वमनीयपार्षदं तम्॥३४॥भजनेनिरतोपपक्वयोगीत्युतिमा

श्रीतिकुसंगतः कदाचित्॥ वितथानभवेद्धरेस्तु भक्तिपुनरेस्मजनुष्यः पीयमेनम्॥ ३५॥ अतएव
सदैवसावधानेन मनसोविष्णु मननंविहाय कुत्से॥ सुजनैः स्मरिपुंविहाय देहे हृदिविष्णुस्मविधीयतां
चभक्तिः॥ ३६॥ सततं वदेत्कलितनिर्जितं द्वियत्रीजगाली मोहाहंनात्तनृपुभवेस्त्वगामेहरिष्टान्॥ दीनेषुत
स्नुसकरं पितवद्ददेत्स्निग्धोभवेत्सरणासस्नुहरेस्तुभक्तः॥ ३७॥ तत्रैमपात्रगुरुसस्नुतदीयबु
द्धिर्विद्यार्थरूपकुलजन्ममदस्त्वनस्मात्॥ दांतेंद्रियोग्यमनिनिः स्मृहशांतकामः पद्रपस्सदात्युसद्धि
दंजगत्स्मभक्तः॥ ३८॥ तत्रकथितदेशासेवनरतस्तत्कर्मकृत्तत्परः संभूयस्वयमेववावितनुयात्त
त्स द्देयात्रीत्सवान्॥ पद्रपिघोमपपानिजात्मनिवहिश्वापावृत्तंतत्सोशवीनाधुनिकात्मनिष्ठगुणव
त्तभक्तरीतीः प्रयेत्॥ ३९॥ स्त्रीपुत्रेणजनेविधर्मिणिनरेपापेदिदंभीदुदेशाच्चोर्यातरदर्शनेनविदु
षित्रैशोद्यतेधर्मतः॥ विज्ञाकल्पितधर्मिणिप्रसनिनिकुदेवजुष्टेखलिकामार्त्तेपरधर्मगामिनिह
रिद्वेषेनसज्जेतसः॥ ४०॥ यादिरतिः सुरदानहरौभवेद्गुणगणोरपरैर्निभृतैस्तुकिम्॥ यदिचसाभवती
हृतदाःपरैरनुदितैरुदितैरपिकिंफलम्॥ ४१॥ यदपिकिंचनतत्प्रियकाम्यया व्रततपोनियमादिचरे
न्नरः॥ भवतितत्तदवत्सुभक्तिविवर्द्धनंकृतमथेतरथाल्पफलंभवेत्॥ ४२॥ बहुजनुर्भ्रमणोत्तरलंभितां ॥११२॥

नरतनुंसमवाप्यसुरेप्सितामू॥ मतिमतामिदमेवमतेः फलंविषयतोविरतिश्चहरौरतिः॥ ४३॥ इ
हसतुयदाभक्तोरक्तः शृणोतिगृणातिवामधुरचरितंविष्णोर्जिह्मोमुदापरयातदा॥ मनसिनि
भृतानंदस्मंदस्तदात्मकदुष्ट्रसतुजककुलकः स्मारंस्मारंभवतुदिताश्रुदृक्॥ ४४॥ रस्यंदिवमना
कलेर्नगवतःकृष्णस्यभक्तिंनरा येकुर्वंतिमनोरपान्सफलयसेषांहरिः प्रीतिःमान्॥ येतम्नृत्कु
तर्क्कितास्तदितरासक्ताश्चतेपुत्तुतेकामक्रोधरसादपीविदधतेशार्ङ्गजविक्रीदितम्॥ ४५॥ पीसैहरे
र्नसुरतामुनितान्नतावाविप्रत्वमात्मजननत्रपमिष्टकर्म॥ वृत्तंतपश्चनियमव्रतदानवृत्तंनिश्चयम
क्तिमपहायबकुश्रुतंच॥ ४६॥ अनुपतेभगवताःमजमक्त्यादत्तमंबुफलपुष्पदलादि॥ भूरिहेमनय
स्वाद्युविदोपान्नेपवदूपनिदशापिविनाताम्॥ ४७॥ अद्यवात्रातजनुर्भ्रमणांतेसफलितिर्नहिविनाहरि
भक्तिम्॥ रस्यमेवहरतिश्चपवान्बस्तीकरोतिभुविधन्यतरःस॥ ४८॥ योविदात्स्वजगारेरहंतांगोघो
रकोपमिनिज्ञागरितस्य॥ योनमोहहदपाशनिबद्धोभक्तिमान्प्रियतमःसहिविष्णोः॥ ४९॥ बाजे
योषितिदर्पणोनिजजनेरागेधनेमारकेनायंतेसुधियोपिविकलतराहोजादिनांकीड्स्ने॥ अपूर्व

पुनर्द्धिर्वित्तं न नरत्नं वित्तं न यशो सुरस्त्री भक्तिकरस्य स्मृतस्य पदयोः पांशुः सुरैरिष्यते ॥५०॥ एतादृशा
ये तु विसज्जनाः सुःश्रीहरिभक्ता निजधर्मनिष्ठाः ॥ मुमुक्षुभिस्ते गुरवो विधेयाः पूज्याश्च ते येषु सुरु
न्मतिश्च ॥५१॥ अन्यच्च ये हृत्स्वधियस्तु तेभ्यः सुहृद्द्विषो वा गुरुबुद्धयश्च ॥ तेषां पशूनां च यदंतरं तद्विपा
द्वतुष्पात्त्वमुदस्तमात्रम् ॥५२॥ सुव्रत उवाच ॥ इति तस्य गिरं सुधापमानां श्रुतिकं सेन निपीय वेश्य
वर्याः ॥ मुदिताः सद्धर्ममेव चास्मै सुदमायुः सकलास्तदीयभक्ताः ॥५३॥ हरिणं विष्णुहरिं चापि धर्मसू
नुं तमेव हि ॥ जानंतो जेमिरे तस्मिन्भक्तिदार्ढ्येन राधिप ॥५४॥ भगवद्भक्तमाहात्म्यं विदित्वा तत्त आदरात्
॥ मुनीस्तान्पूजयामासुर्भगवत्तमिवाखिलान् ॥५५॥ चंदनैरक्षतैः पौष्पैर्हारैर्वस्त्रैश्च भोजनैः ॥ संपू
ज्य तांस्ते विधिवद्ववंदुश्चरणं मस्तकैः ॥५६॥ भगवानपि भक्तानां तदादीनां पुरीकृताम् ॥ भक्तिं स्वस्मिंस्तथा
सत्सुस्थिरां दृष्ट्वा तुतोष ह ॥५७॥ आनंदयन्नुत्सकलजनं भक्तजनात्मपेस्यं प्रभो तरैः परमधर्ममयेर्मुनीशः
॥ तत्रावसत्सुपुरि सत्सदिनानि नित्यं पार्षदैर्मार्गममितो निखिलान् समुज्जम् ॥५८॥ इतिश्री सत्संगीजीव
नेनारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे द्वितीयप्रकरणे सूर्यपुरे भगवद्भक्तिभक्तजनलक्षणनिरूपणनामैकपंचाशत्त मो॰ ॥११३॥

॥सुव्रत उवाच॥ एतस्मिन्नंतरे काचिद्दाती धर्मपुरेश्वरा ॥ श्रुत्वा सद्धर्मगुणांस्तस्य आसीत्भक्तिमति
स्थिराम् ॥१॥ भगवद्दर्शनोत्कंठा कुर्वती राज्यमप्यसौ ॥ आकृष्य सर्वतश्चित्तं तद्ध्याननिरताभवत् ॥२॥
कृशीकृततनुः कृच्छ्रैर्व्रतैर्भगवदाशये ॥ जितेंद्रियाकुशलाजा च सा ऽऽराधत मादरात् ॥३॥ सा मुकुंदः प्रैष
यद्दूतान्हरये बुद्धिमत्तरान् ॥ प्रतिजज्ञे स तेभ्यश्च तत्तु रागमनेन पा ॥४॥ तस्यै प्रसन्नो भगवान्सर्वे पांभा
चविच्चभुः ॥ स्वदर्शनं दातुमैच्छन्मुनिभिः सह सत्पतिः ॥५॥ अथ स्वैरन्वितो भक्तैः प्रापाद्धर्मपुरं हरिः ॥ यत्रा
स्ति कुशराजाख्या सा देवहूतिसमा गुणैः ॥६॥ आयांतमाश्रुत्य निजेशं देवं राज्ञी मुदा गमात्सजनैश्च पौरैः ॥ सा
कंतमभ्यागमदीक्षणोत्का गजं पुरस्कृत्य विभूषितांगम् ॥७॥ विचित्रवादित्रनिनादमुच्चैर्विधापयंती शि
बिकाधिरूढा ॥ पुरोपकंठे तमथा ऽऽप्य पादाब्जौ नतीर्यभक्त्या प्रणनाम रुष्टा ॥८॥ पौराः प्रणामं विदधुश्च त
स्मै सच्चापितां तांश्च यथार्हमीशः ॥ संमानयामास तया ऽर्थितो ऽथ पौच्च धारुरोह स्तमवारणं सः ॥९॥ जय
ध्वनिर्भूरितरस्तदा ऽऽसीत्सहस्रशो भक्तजनैरुदीर्णः ॥ समिश्रितो मंगलवाद्यघोषैरुत्कर्णयामास
ककुब्गजेशान् ॥१०॥ भक्तैश्च पौरैः परिवेष्टितोऽसौ ततः ॥ पुरं प्राविशदूर्जितश्रीः ॥ अलंकृतं तोरणपूर्ण
कुंभैः संमार्जितं चंदनवारिसिक्तम् ॥११॥ सत्काम्यकार्यैः पुरपोषितौघैः प्रेम्णोक्षमाणाः पथिपूण्यसं

स·नी·छि० स्थैः॥ कृतार्घ्यपन्त्स्वीयरत्नाजनौ धानु तुरेस रम्यं नृपसौधमाप ॥१२॥ अकारयत्तस्य सहानुगस्य राज्ञी अ०५२॥
॥११५॥ यथार्हं निजयेषु वासम्॥ चकार चातिथ्यमुदारचेता दासीवतं पर्यचरच्च भक्त्या ॥१३॥ महोपचारैर्विवि
धैरनर्घ्यैः पूजां ददतीयेऽह्नि पूर्णिमायाम्॥ तस्याः करोत्प्रीतिभरेण हृष्टा विस्मापयन्ती जनतां जनेशा ॥१४
॥ वस्त्रैर्नृपार्हैर्विविधैर्नवीनैर्विभूषणैर्हेममयैरनेकैः॥ सद्दलमुक्ताफलहारवर्यैर्गंधाक्षतैः स्तेन च पु
ष्पपुष्पैः॥१५॥ नस्त्रैश्च नोमैर्विविधैश्च लेह्यैः स्तंतर्पयित्वा समुनिव्रजं सा॥ राज्ञं च कोशं सगजाश्च धे
नुसर्वं स्वकीयं हरये त्यादिज्ञत॥१६॥ तथाऽतिभक्त्या सर्वस्वदीयमानमपि प्रभुः॥ नैवाऽग्रहीन्मुनिपति
स्तुष्टीभक्त्या तदीयया॥१७॥ ततः सा परयाभक्त्याऽध्यपुंभं हरेः पुरः॥ कृत्वा सर्वांस्तदनुगान्वस्त्रैर्द्रव्यैः पु
पूजच्च॥१८॥ भक्तिमेवंविधां तस्या दृष्ट्वाऽऽशुर्विस्मयं जनाः॥ भक्तप्रियश्च भगवान्स्य सन्तोनितराम भूत्
॥१९॥ आत्मनिष्ठोपदेशैस्तां बोधयित्वा महामतिम्॥ भक्त्या ददद्वै राज्यं राज्ञ्यै पुनरपृच्छत॥२०॥ ड
यं पुनर्न वस्त्राणि भूषणानि च सर्वशः॥ ददौ सन्नासुणादिभ्यः पूर्णकामो हरिस्तदा॥२१॥ सभायां तत्र भ
गवान्निषण्णो हैम आसने॥ मर्यादयोपविष्टान्स्तान्सर्वान्भक्तान वैक्षत॥२२॥ तूष्णीं तत्र निषण्णेषु भक्त
संघेषु संसदि॥ प्रणम्य राज्ञी साऽपृष्ठ स्तुवती प्रांजलीः प्रभुम्॥२३॥ राज्ञ्युवाच॥ नारायणाऽद्य भगवत्ता ॥११५॥

सफलीकृतो मे हृत्स्थाश्चिरंतनमनोरथपादपो वै॥ दानेन तुभ्यं भतरस्य कृदर्शनस्य नित्यं विशेषचि
मुखदैवत वांछितस्य ॥२४॥ यैरीक्षितं न स्फुरमानवमेगजांगं श्रीमद्वपुस्तवमनोहरमत्र नेत्रैः॥ ता
न्यत्प्लपत्र रुचिराण्यपि मानवानां मापूरवर्हगतचेरकतां भजंति॥२५॥ नाना विधाय निचय प्रश
मैकशीलां सद्भक्तिबोधनपटुं त्वदुदारकीर्तिम्॥२६॥ शृण्वंति ये रपि न शाष्कुलिका समानैः॥ क
र्णैस्त एव ननु नागबिलत्वभाजः॥२७॥ जिह्वाश्च या न तव गायति चारुगाथाः॥ संसारसागरसमु
त्तरणार्थनावः॥ सा ग्राम्यगीतनिपुणापि नमानवीसा भेकीमुधाऽनिशमसद्ववकारिणीहि॥२८
शुश्रूषणं भगवतस्तव यैः कृतं नो नोवासतामघहृत्पादरजोमात्रतोऽपि॥ तेभूषिता अपि महार्घ्य
विभूषणौर्हि तृणमात्रा शववनुमाररवगर्हणीयाः॥२९॥ त्वन्मंदिराणि च सतो निकृषा न यांति पादा
स्तु येन तु भूतामपि पद्मशोभाः॥ ते पैदकानन तरुत्वमिहैव यांति लक्ष्मीवनेऽत्र निरतामनुजास्तु ध
न्याः॥३०॥ सर्वत्र भगवन्स्वामिन्मयाद्युत वसेवनात्॥ प्राप्तं स्वजन्मसाफल्यं कृपयैव तव प्रभो॥३१॥ ध
र्मसंरक्षणार्थं त्वं स्वतंत्रः पुरुषोत्तमः॥ धत्सेनराकृतिं भूमावधर्मस्य च शांतये॥३२॥ कर्ता वक्ता च ध
र्मस्य त्वमेवाऽसि जगद्गुरो॥ त्वत्तः सनातनं धर्मं श्रोतुमिच्छाम्यहं ततः॥३३॥ धर्मसाधारणांनृणां विशेषं

स॰जी॰टि॰ चापि मे विभो वक्तुमर्हसि धर्मात्मन्धर्ममार्गप्रवर्त्तक ॥ ३३ ॥ रुद्र उवाच ॥ इति पृष्टः स भगवान्भ अ॰ ५२
॥ २२५ ॥ क्तिमत्या तया ऽऽदरात् ॥ प्रसुवाच प्रसन्नात्मा तोषयन्भक्तमंडलम् ॥ ३४ ॥ श्रीनारायणमुनिरुवाच ॥
साधु पृष्टं त्वया नृणां हितैषिण्या महामते ॥ तुभ्यं निष्ठुयभक्त्यै ना वाच्यं मम किंचन ॥ ३५ ॥ नृणां सना
तना धर्मा नारदेन पुरोदिताः ॥ धर्मराजाय तान्वच्मि श्रीमद्भागवतस्थितान् ॥ ३६ ॥ इत्युक्त्वा भगवां
स्तस्यै सप्तमस्कंधसंस्थितान् ॥ धर्मानुवाच सकलांस्तत्रत्यमुवाच ताम् ॥ ३७ ॥ इति ते कथिता धर्मा
मनुष्याणां सनातनाः ॥ निःश्रेयसप्रदा युक्ता ज्ञानवैराग्यभक्तिभिः ॥ ३८ ॥ एतदाचरयत्नेन सेवनीया मु
मुक्षुभिः ॥ अधिकारानुसारेण मनुजैर्मनुजाधिपे ॥ ३९ ॥ इत्युक्ता सा भगवता मुदिता नितरां नृप ॥
सिषिवे परया प्रीत्या तांस्तु धर्मस्यात्मेव हि ॥ ४० ॥ इत्थं प्रश्नोत्तरैः स्वामी प्रसन्नं धर्मसंश्रये ॥ आनंदयन्म
तोचार्यां स्तत्रोवास यथासुखम् ॥ ४१ ॥ उषित्वा वासरान्पंच ततो गंतुमनो ऽकरोत् ॥ तयान्वशं प्रार्थ्यमा
नो मासमेकमुवास सः ॥ ४२ ॥ सेमारेणातिमहता स्नानयात्रामहोत्सवम् ॥ कारयामास भगवानुज्जैस्थं
तत्र तयान्नृप ॥ ४३ ॥ एवं संतोषयित्वा तां भक्तवश्यो जगद्गुरुः ॥ स्मरन्नप्यपनूपाजवरं नियमत्ततः ॥
४४ ॥ अनुयांतितान्मुनेचासयौरांकुशाजो हरिः ॥ वल्गांतं संनिवर्त्यैव देवकीतीर्थमागमत् ॥ ४५ ॥ तत्र ॥ २२५ ॥

तीर्थविधिं कृत्वा थस्रजन्पूय श्रीमुनीन् ॥ आत्मानं वीक्ष्य पार्थ नानादेशान्महीजसः ॥ ४६ ॥ सहस्त्रेन स
मापातान् नानादेशजनानपि ॥ प्रेषयामास भगवान्स्वं स्वं देशं ततो ऽखिलान् ॥ ४७ ॥ आत्मसेवारतैर्नि
स्वर्णीभिः साधुपत्तिभिः ॥ सादिभिश्च समं प्रापाद मारूढो ऽर्कजानदीम् ॥ ४८ ॥ उत्तीर्य तां चरेवोच्चम
हीं साभ्रमतीं च सः ॥ मत्स्यदेशमतिक्रम्य दुर्गपत्तनमागमत् ॥ ४९ ॥ तत्र तत्रस्थ भक्तानां ग्रामेषु निवसन्
पथि ॥ तान्सर्वांस्तोषयित्वैव तत्रायातः स भूपते ॥ ५० ॥ आयांतं हरिमाश्रुत्य राजा पौरश्च सत्वरम् ॥ स्वका
न्कार्यां धावंतस्तं प्रत्युद्ययुरादरात् ॥ ५१ ॥ पुरीं पंककवलखाम्भुमायां तं वीक्ष्य ते मुदा ॥ प्रणेमुः साश्रुनय
नाश्चिरदर्शनविक्लवाः ॥ ५२ ॥ यथोचितं मानयित्वा तान् हरिः सहतैः पुरम् ॥ प्रविश्य तत्र स्वावासमे
त्यासनमुपाविशत् ॥ ५३ ॥ जयारमादयो योषा दृष्ट्वा तं हर्षविक्लवाः ॥ प्रणेमुः परया प्रीत्या गतं तद्विरहज्
ज्वराः ॥ ५४ ॥ आनंदं परमं प्रापज्ञानन्दयो ऽभयभूपतिः ॥ जानन्स प्रतितस्तं तं तत्रैवानिरतो ऽभवत् ॥ ५५ ॥ या
यास्त्वसेवा हरिणा विहिता यस्य यस्य च ॥ स स तां तां मुदा ऽकार्षीत्कृतार्थं स्वं विदंस्तया ॥ ५६ ॥ रथयात्रा
दिने तत्र हरिः संगवश्लोगतः ॥ मधाकेते नभूपेन महोत्सवमकारयत् ॥ ५७ ॥ सेवकैः सहितः सोऽथ
वसंस्तत्र हरिः स्वयम् ॥ सर्वत्रान्वेषयामास गुप्ताधर्मप्रवेशनम् ॥ ५८ ॥ अधर्मोत्थानमप्राणोद्य त्र यत्र स

ईश्वरः ॥ तत्र तत्र स्वयं गत्वा नाशयामास तं ततः ॥ ५९ ॥ क्वचित्क्वचिन्मुनींश्चापि प्रेषयित्वा तथाऽकरोत्
सर्वोपायैः सर्वकालं धर्ममेवाप्यपीपलत् ॥ ६० ॥ इत्थं धर्मधुरंधरः स भगवान्धर्मं प्रतिष्ठापयंस्तस्मि
न्दुर्गपुरे वसन्निजजनानानंदयामास च ॥ गत्वा ग्रामपुरांतराण्यपि ततः कृत्वोत्सवान्भूरिशस्तत्रागत्य
पुनः पुनः स भववत्सद्भक्तैककल्पद्रुमः ॥ ६१ ॥ इति ते कथितं सर्वं यत्पृष्टं भूपते त्वया ॥ नारायणस्य चरितं
कलिकल्मषनाशनम् ॥ ६२ ॥ नारायणस्य मुनिभिर्नृभिरिदं चरित्रं यः कीर्तयेच्च शृणुयादपि मानवोऽत्र
॥ तौ निश्चलं निजनरिपून्नृपते जयेत्तां वात्यांतरांश्च सकलं समीप्सितमाप्नुयात्ताम् ॥ ६३ ॥ इति श्रीसत्संगि
जीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे द्वितीयप्रकरणे धर्मपुरस्थभक्तजनानंददुर्गपुरप्रागमननिरूप
णनामा द्विपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५२ ॥